56 kop.

Enn Vetemaa

Väike romaaniraamat

Enn Vetemaa väike romaaniraamat

Enn Vetemaa

Päike romaaniraamat

·EESTI RAAMAT· TALLINN 1968

E
V 56

Kunstiliselt kujundanud **V. Toots**

Monument

Printsi metsas jalutades seadsin radadele silmuseid ja Tema Kõrguse veekogude kaldal lamades heitsin ma õngenöörid tiiki.

(A. Dumas, «Kolm musketäri»)

I

Ma süütasin sigareti, toetasin pea mõnulevalt tugitooli korjule ja sulgesin korraks silmad. Mäletan, et ütlesin endale poolvaljult:

«Ja Jehoova on Jakobi enesele ära valitsenud ning tema üle teiste tõstnud. Kiidetud olgu Vägede Jehoova! Aamen.»

Suits maitses hästi, tegi isegi kergelt uimaseks, sest viimase paari tunni jooksul — seni kui siin peremehetsesid veel põrandapoonijad — surusin lapsiku jonnakusega sigaretihimu maha. Otsustasin, et esimesed mahvid oma uues korteris tõmban ma üksinda. Ja nii siis nüüd ongi.

Kustutasin põrandalambi. Valgusreklaami kuma värvis aknaeesriided kord veinpunaseks, siis jälle õunroheliseks. See oli nagu filmis. Lõpuks pole need värvid sellepärast veel halvemad, et nad praegu teenivad üpris ebapoeetilist eesmärki: manitsevad meid kergemeelseid, et hoidke ikka raha ilusti hoiukassas!

Otsekui tellimise peale hakkas läbi põranda kostma nõrka tantsumuusikat. Virvendasid klaveriakordide mahedad horisondid. Pisut laisk, pisut tülpinud saksofon kudrutas tuntud aeglast valssi uinuvast laguunist. Lae poole tõusvad suitsurõngad küütlesid poolhämaras piimjalt. Veinpunane... Õunroheline... Nautisin seda värvidemängu poolsuletud laugude vahelt ja mõnulesin nagu kass kamina paistel. Päris kahju kohe, et mu kauged esivanemad oma kanges inimeseks-kippumise tuhinas ei märganud kassi esivanemailt nurrulöömise kunsti ära õppida!

Jah, näib, et ma olen siiski juba midagi saavutanud. Eelvõistlus on lõpetatud, ja küllaltki heade tulemustega.

Igatahes võin ma jalad välja sirutada ning deklameerida: hüvasti, internaaditudengi maailm lombakate raudvoodite naginaga, hüvasti, kõrbenud päevalilleõli lõhn, pesemisruumide ligased varbpõrandad ja hapukas kõledus! Hüvasti ka aspirandi kolme voodiga tuba ning odavad kartulisalatid!

Te kõik olite ju omamoodi armsad, ent eemalt, kullakesed, olete veel armsamad. Nüüd stardin ma «eluvõitluse meistrisarjas» ja mul on kadestamisväärsed stardipakud, sellised, et isegi mõelda võib neile taandreast.

Ma olen kolmekümneaastane. (Aga üle kahekümne viie te mulle ei paku!)

Ma olen diplomeeritud skulptor ning mul on lisaks veel kandidaadikraad arhitektuuri alal.

Ma olen kolm aastat partei liige.

Mu uus korter asub vastvalminud Kunstnike Majas.

Tänu taevale olen ma poissmees!

Ja lõpuks: ega ma selleks siia kolinud, et keni küütlevaid suitsurõngaid lae poole saata, — nende seinte vahel hakkan ma elama ja töötama! Ning — öelgem kenas ärkamisaegses stiilis: küllap jõuavad siia ka kallid külalised AU ja KUULSUS!

Nojah, see «eluvõitluse meistrisari» ja need «kallid külalised» kõlavad ikka tobedalt küll, aga kui seisad platooserval ja vaatad alla, eks ole siis üsna inimlik, kui tunned tungi heal potisinisel kombel hõisata, et «kui siit pilvepiirilt ikka alla vaatan!» ... ja need teised sõnad.

Naeratus jäi vist tükiks ajaks mu suunurkadesse, sest mõnus lõtvumishetk pärast kolimise paabelisegadust tegi oma töö ja ma tukastasin korraks.

Kui ma ärkasin, oli juba päris pime. Kella helendavad osutivuntsid olid end reipalt ja sümmeetriliselt kikki ajanud, nii nagu nad seda alati teevad, kui kell on kümme minutit kümme läbi. Süütasin lambi ja libistasin pilgu üle toa.

Eks ta ole ikka veel kõledavõitu küll, mööblit tuleb tublisti juurde muretseda. Aga lagedalt seinalt vaatas Fragonard'i aadlineiu mulle kavalalt ja julgustavalt otsa. Hetke vältel tajusin ta vastu midagi sooja ning mul oli hea meel, et ma ta ikka siia kaasa tõin. Temale — Gallia tütrekesele — pidi see internaadielu veelgi talumatum olema. See peenutsevas rokokoostiilis portree tütarlapsest

huduaarimiljöös rippus kogu selle aja mu voodipeatsis. Tihti olin tolle repro pärast isegi pilkeobjektiks, sest noored raevukad kunstmaalrid ei saanud kuidagi aru, mida üks enam-vähem arukana paistev inimlaps sellest pitsihunnikust küll välja lugeda võib. Nende endi voodite kohal hukkusid galaktikad ausameelses ja väljendusrikkas mustpunases, möllasid seda sorti võimsad kired, mis noorte poeetide vabavärssides tingimata nõuavad suuri algustähti. Taolised pildid teevad mulle alati lõbu: nad on pealetükkivad nagu riiakad turueided (see võib algul päris hirmugi peale ajada), ent oota veidi, ja kui mässavate tunnetega maha on saadud, jäävad nad rumalate nägudega vait. Minu aadlipreili on aga palju kavalam: tema naeratus on ju näiliselt nii lihtsameelselt ilutsev, aga selle tagamaad ... Ent kuidas te arutlete, noormees, selline rokokooharrastus on nõukogude kunstniku puhul vähemasti veider?! Jaa, tõsi, küllap riputame siia kuskile ka mõne ilupildi armsas põhjamaises laadis. Siirus ja kargus ikka kõigepealt!

Järsku meenus mulle, et ma pole veel õhtustki söönud. Tõusin ja riietusin kähku, et kuskilt veel midagi hamba alla saada.

Astusin mööda õhtust vanalinna üsna segaste tunnetega. Kuigi olin juba ammu otsustanud, et minu jaoks ei tohi olla suurt kaalu mõistel «kodulinn» — meie mõistuseajastul võiks oma emotsioone nagu kuidagi mõistlikumalt rakendada —, tundsin paraku siiski mingeid koju tagasi jõudnud kadunud poja lagritsamaigulisi tundeid. Ah, kui juba ilutsemiseks on läinud, olgu siis pealegi! — mõtlesin ma, hingates ahnelt igituttavat mereõhku.

Pärast seitset põhiliselt Moskvas veedetud aastat oli Tallinna rohmakas hilisgootika, mida ma kunagi kutsikakünismis ironiseerida armastasin, jälle omamoodi armsaks saanud. Need mühaklikud, aga samal ajal ka asjalikud kiviseinad meenutasid ... tont teab just mida, igatahes tegid veidi nagu lüüriliseks. Millegipärast tuli pähe Betti Alveri luuletus Vanapaganast, kes eeslipingis istub, aganad habemes ja paber ees tindist täitsa must.

«Gloria» uksel rippus silt «Vabu kohti ei ole». Trepil seisid kolm noort kohmetunud meest. Nad olid vanuses, millal noormees juba mees on, kuid seda ainult juhul, kui ta selle üle enam ei mõtle. (Vahemärkus: võib-olla on ses

lauses peidul ka retseptike vananemise vastu!) Kindlasti nägi see kolmik silti juba eemalt, ent iseenda ja üksteise julgustamiseks tegid kõik näo, nagu ei puutuks asi üldse nendesse. Küllap ründasid nad klaasuksega kindlust instinktiivselt isegi kiirendatud sammul. Ent suletud restoraniuste taga ei kehti Newtoni seadus jõu ning massi ja kiirenduse kohta.

Aeglustasin käiku, jäin hetkeks mõttesse, kuid kuna oli laupäev, siis pidid sellised sildikesed rippuma tõenäoliselt juba mujalgi. Ei jäänud muud üle kui manada näole ülimalt enesekindel ilme ja noorhärradest rahulikult mööda astuda.

«Teid juba oodatigi,» ütles šveitser klaasust avades... Allajahtunud kiirrünnakulised poetusid trepilt öösse. Mul oli petta saanud triost natuke kahju — ja millegipärast nagu pisut ka iseenesest.

Riietus ei saanud minu sisselaskmise põhjuseks olla. Ka pidi šveitser tajuma, et neilt kolmelt noorelt nolgilt, kellest otse kiirgas soovi end just nimelt «Glorias» täis juua, oleks ta saanud kindlasti suurema jootraha kui minult. Ent ikkagi... Küllap laadis see kodune tugitoolitsemine punases ja rohelises mind mingi sellise energialiigiga, millele õige šveitser aldis on.

Šveitserid äratavad minus alati idealisti. Arvan, et neil peab olema mingi eriline kuues meel. Kui kujutlen end lõdisemas pika laua ääres, mille taga toimetatakse viimast kohtumõistmist, on peaarbiitril, Tema Ekstsellents Kõigevägevamal, šveitseri — no ütleme — Ülišveitseri pilk. Ainult sellisel juhul tunneksime pikkade kaitsekõnede tarbetust, mille peale me muidu nii osavad oleme, mis aga taevases asjaajamises võiksid palju aega võtta. Muide, ma loodan, et Tema ei pea seda minu kujutlust ketserlikuks, sest on ju lõppude lõpuks ka maapealsete kohtumõistjate näod, mis minus kunagi sellist aukartust ei ärata, Tema enda äranägemise järgi projekteeritud.

Üleval oli veel kaks vaba lauda. Jällegi meenus mulle punaroheline tulikiri, ja ma mõtlesin naeratades: *«Põlevate tähtedega tahan mina üle taeva kirjutada: Mõõda, surelik, oma ajalikku suurust minu restoranide uste taga!»*

Kustutasin oma nälja kiievi kanakotletiga. Kaste oli hea, just parajalt vürtsitatud. Kuna mul polnud õieti

kuhugi kiirustada, tellisin terve kannu kohvi ja otsustasin veidi niisama ringi vaadata.

Me sisustame oma restorane maitsekalt. Dekoratiivsed seinamuusikud puhusid oma mõõdukalt arhailistest ja mõõdukalt kaasaegseist instrumentidest kuuldamatuid runoviise. Napsitamine käis aga nende all ikka vanamoodi. Vaevalt see kunagi muutubki. Selles osas oleme konservatiivsed.

Pilk jäi peatuma läheduses asuval suurel laudkonnal, kellest enamiku moodustas naissugu. Näis, et tegu on mingi asutuse juubeliga. Aeg-ajalt tõusis siin-seal mõni veidi nokastanud meesterahvas, kohendas oma mehelikku butafooriat ning siirdus laudkonna feminiinseid ülejääke tantsule meelitama. Tore oli jälgida meeste näolihaseid, mis pingutusid just sellist maski looma, milline — vastavalt omaniku temperamendile, lugemusele jne. — pidi olema suurimal määral mehelikult köitev. Mõtlesin, et naised, kes tihti kalduvad tugevamale soole ette heitma hoolimatusepattu, võiksid sellist vaatemängu jälgides oma kaebused tagasi võtta.

Pool juubeliseltskonnast istus näoga minu poole. Enamik neist oli hilisemas keskeas. Nende riietusest, vaevalt puudutatud napsiklaasidest ja püüdlikust lõbususest võis ära tunda korralikke pereemasid. (Homme räägivad nad: «Küll sai eile pummeldatud! Tore oli. Ainult et K. pidas end võimatult ülal!»)

Kolm naist olid nooremad. Nad istusid kõrvuti ja olid üksteisest väga erinevad. Vasakpoolset, ilusat särtsakat brünetti, veidi itaaliapärast — ja sellest kindlasti ka ise teadlikku —, sai näha ainult tantsuvaheaegadel. Seda tüüpi naistel on restoranides «hea minek». Parempoolne, Simoné Signoret' kehaehitusega ja rõhutatud raugete silmadega blondiin tantsis samuti palju. Tema lillakaks toonitud laud meelitasid eriti ohvitsere. Ta tantsis liibuvalt, tema pilk aga viibis samal ajal kuskil kaugel-kaugel. Temas oli midagi väga tüüpilist.

Keskel istuja huvitas mind kõige enam.

See oli väga noor, vaevalt kaheksateistkümneaastane habras neiu. Kui ma talle algul korraks otsa vaatasin — tegin seda hästi pikalt —, ei märganud ma midagi erilist. Hiljem selgus aga, et ta on pööraseim meestevihkaja. Jaa, tõepoolest! Tal olid vaimustavad, sõjakad väikesed

patsid ja rangelõikeline kleit. Tema armas nirginägu ei sobinud põlguse väljendamiseks kuigi hästi, ent paraku sel otstarbel teda kasutati! Väikesest neiust uhkas ülimat halvakspanu kõigisse vertikaal- ja horisontaalsuundadesse; temast pidi kindlasti saama midagi suurt, võib-olla kosmonaut! ... Juba kolm korvi oli heidetud näkku egoistlikule, animaalsele, idiootlikule ja liiderlikule meessoole. Ent see o l i nüüd ka kahjuks õpetust võtnud, ja noor kohtumõistja ootas ilmse kannatamatusega uut ohvrit. Isegi minu poole vaatas ta korraks. Kedagi aga ei tulnud ning näis isegi, et hästi teritatud tapariistad peavad selleks õhtuks nukralt roostetama jääma.

Ma oleksin palju andnud tantsu eest selle noore Dianaga. Mida ta kõik oleks võinud rääkida! Kuid see oli ilmselt võimatu. Palusin tantsima tema blondi naabri.

Jaa — eemalseisjana on kerge teha inimeste kohta üldistusi. Möödunud seitse aastat olin ma veetnud üsna askeetlikult. Väikesed tudengiröömud paari kuu tagant, mille puhul kadedad kaasvõitlejad ühe toa vabastasid ja ise paarikaupa vooditesse pugesid, ei tule ju eriti arvesse. Nüüd, üksiku iseseisva meesterahvana, tundsin ma, kuidas mu vaimuaristokraatlik maistest rõõmudest üleolek põrmuks varises ...

Lihtsaid mehelikke instinkte ei saa lugeda siiski sugugi lihtsaiks: ainsa tantsuga muutus mu partner väga intelligentseks, temasse tekkis hulk varjatud väärtusi! Jah, ta tantsis neetult hästi! Väike nirginäoline meestevihkaja vaatas meid ülima põlastusega, kuid mul polnud tema jaoks enam aega.

Neoonreklaamide kuma su isikliku korteri lael ja väike Fragonard'i pildike võivad olla haruldasteks vaimseteks toonikumideks. Piisas neile vaid mõelda, ja ma olin enesekindel nagu noortemeister poksis ning lobisesin nagu kirjanduskriitik. Mulle ei pakkunud erilist pingutust kutsuda oma partnerit tuba sisse õnnistama. Algul ta muidugi keeldus, kuid kahe tantsu järel oli juba nõus korraks läbi astuma ... Näib, et «Noorte Hääle» artiklid à la «Kas Imbi toimis õigesti?» ja «Miks sai Least elupõletaja?» pole veel kõigis ühiskonnaliikmeis tekitanud loodetavat moraalset resonantsi.

Palusin kelnerit pudel pernood paberisse keerata ja tellisin ka karbi šokolaadi; see vastik mees tõi mulle liberalt naeratades muidugi ühe kallimaist. Palusin karbi ümber vahetada kõige odavama vastu, sest tahtsin, et nii kelner kui ka blondiin mõistaksid, et tegemist pole kollanokaga.

Me lahkusime naisseltskonna häbimärgistava pilgu all. («Tore oli, ainult et K. pidas end võimatult ülal!» ...)

II

Minu blond külaline lahkus juba enne kella kaheksat, jättes maha valgete ööde («Belaja notš» — 74 kop. pudel) aroomi. Vajutasin nina patja, tõmbasin kopsu magusaid lõhnu täis ning tegin täiendava järelmagamise.

Kell pool üksteist ärkasin ma juba täiesti värskena ja otsustasin oma esimest hommikut uues korteris tähistada kerge võimlemisega — toiming, mida ma tavaliselt eelistan järgmisele hommikule edasi lükata! Pärast seda, oma ettevõtlikkusele uhke, kümblesin kaua jahedat duši all ja jäin lõpuks mõnuledes vanni istuma, et seada kokku plaani algavaks päevaks.

Kindlasti tuleb teha visiit vanale Tooneltile. Too professorijuurikas (andestage, ta ise nimetab end nii) peatas mind eile tänaval ja andis kõva käsu enda poolt läbi astuda. Ei tea miks? Tahab äkki tööd pakkuda? ... Jaa, Tooneltiga tuleb katsuda häid suhteid luua. Täna kohtun siis selle elava klassikuga, kellest lugemata arv anekdoote ringi liigub, jälle üle hulga aja nelja silma all. Võiks öelda, et see on mõnes mõttes isegi nagu meie esimene tõsine kohtumine. Olin ma ju Tallinnas, kunstiinstituudi esimesel kursusel, veel üsna roheline. Rohkem ma aga Toonelti käe all õppinud polegi — avanes võimalus Moskvasse sõita (vabariiklik koht), ja nii ma siis lahkusingi kodulinnast. Seitsmeks aastaks. Ja pärast seda olen ma Tooneltiga ainult juhuslikult kokku puutunud. Teaduslikel sessioonidel, näitustel, ja mitte kordagi nelja silma all. Väga oluline on, et ma talle hea mulje jätaksin. Sellest mehest oleneb minu käekäik. Kui vaja, võib isegi seda teha, mida teinekord «pugemiseks» kutsutakse. Muidugi peab see sündima äärmiselt kultuurses vormis. Nii et see õieti enam pugemine polegi, pigem kohandumine.

«See oli vist Kant, kes ütles, et intelligents pole midagi

muud kui kohanemisvõime,» arutlesin ma varbaid liigutades. «Kas pole veider, et inimkond, kes kohandumise aastatuhandete jooksul suureks intellektuaalseks kunstiks on arendanud, ise temasse põlglikult suhtub. Nagu oleks käitumisviis, mis põhineb sügaval inimesetundmisel, elaval fantaasial ja julgel riskil, midagi halvemat kui teised «eluvõitluse» vormid. Mõnel muidu arukal inimesel näib olevat kergem oma konkurenti koos karvade ja galaülikonnaga nahka pista kui edasijõudmiseks mõnd nii leebet ja humaanset vahendit kasutada nagu õigel ajal ja õigel kohal improviseeritud tundepuhang, vaimustusavaldus või näiliselt siiras enesepiitsutamise seanss. Peab ikka tõesti pururumal olema, et inimeste nõrkusi mitte ära kasutada! Ega me ju veel kommunismis ela! Ja pealegi võivad kohandumisel olla täiesti õilsad eesmärgid. Kohandumine, see on sport, kunst ja — teadus!»

Mäletan, et umbes taolise sissejuhatusega algas ka üks traktaat minu vanas kaustikus. Teatavas vanuses seame ju kõik oma elu peaeesmärgiks rumala inimkonna valgustamise kirjasõna abil. Kirjutatakse vastavalt temperamendile kas naistest (pärast trepikojas saadud musi või — veel parem — kõrvakiilu on seda ju nii lihtne teha!), ajast, ruumist ja muust taolisest udust, ning mul on päris hea tunne meenutada, et ma ise siiski pisut vähem käsitletud teema oskasin valida. Jagasin kohandumise üksikuiks alaliikideks. Tegin seda pedantselt nagu väike filosoof või suur raamatupidaja.

Seal oli «analüüsiv kohandumine» partneri nõrkuste avastamiseks; seal oli «desorienteeriv kohandumine» eesmärgiga tekitada enda isiku alahindamist, mida võib hiljem ära kasutada; seal oli «peegelkohandumine», mida partner läbi peab nägema ja samal ajal mõistma, et see läbinägemine oli juba ette nähtud, — nii võivad kaks nupukat inimest teineteist ära tunda; seal oli ka veel «esteeditsev kohandumine» enda lõbustamiseks ja «sportlik pugemine» kohandumiskunsti treenimiseks.

Kategooriaid oli suur hulk — vist üle kahekümne. Igale neist pühendasin ma peatüki ja tõin rikkalikult näiteid. Mäletan oma traktaadi lõpplauseid, mille üle ma tookord väga uhke olin:

«... nii oleme siis näidanud, et kohandumine on nähtamatu, praktiline, alati kaasaskantav relv, mis oma

mõjult võib ületada mis tahes teise relvaliigi (tuumarelv, bakterioloogiline relv jne.). Kuigi see filosoofi ülesannetesse ei kuulu, tahaksin ma lõpuks siiski rõhutada: ka kohandumiskunsti virtuoos ärgu kunagi unustagu eetikat ja teotsegu ainult selleks, et elu meie planeedil muuta kaunimaks ja õnnelikumaks!»

Oh, kui ilus! Eks ole ju?

Hakkasin tollal isegi koostama kohandumisülesannete kogu, kuid leidsin siis, et postuumne kuulsus ei vääri maapealset, ja lukustasin pooliku töö sahtlisse.

Praegu on seda kõike muidugi lõbus meenutada, kuid raisatud ajaks ma neid töötunde siiski ei pea.

«Jah, nüüd aga tuleb siirduda teoorialt praktikale,» mõtlesin ma, ronisin vannist välja, avasin riidekapi ukse ja silmitsesin oma garderoobi. Ta oli veel üsna kasinake. Selliseks visiidiks tuleks selga panna must pidulik ülikond, see on mul ka olemas. Kindel on aga, et selles riietuses naerab Toonelt mu kindlasti välja. Või minna siis savistes tööriietes? Ei, see oleks liiga läbinähtav, Toonelt avastaks minus kerge vaevaga haletsusväärse «lihtpugeja».

Otsustasin jääda musta ülikonna juurde, murdsin oma pooltarvitatud valge taskuräti osavasti kokku ja pistsin ta rinnataskusse. Peeglist vaatas mulle vastu sile peiupoiss; lükkasin seepeale pintsaku õlgadest pisut viltu, et ta natuke kisuks — niiviisi ei jäta ma ka dändilikku muljet —, ajasin halli ševiotmantli selga ning asusin teele. Las see Toonelt muigab pealegi — sellega valmistab ta endale rõõmu. Olgu nii! Sellise kohandumisliigi nimetasin ma vist kunagi «kingituslikuks kohandumiseks». Väga humaanne liik!

Suure tammise ukse taga seistes täheldasin rõõmuga, et lähen tõepoolest veidi ärevaks: selle ukse taga elab ikkagi mees, kelleni ma parimal juhul paarikümne aasta pärast võin küündida.

Koputasin.

«Astu aga sisse, mis sa pelgad!» müristas mulle näkku vähemalt meeter üheksakümnene, poolest kehast paljas hiiglane. Ta mustal karvasel karurinnal pärlendas higi; käes vibutas ta sangpommi. Seejärel lendas pomm tumeda matsuga nurka matile ja päratu krobeline kämmal sulges

endasse mu järsku nii väikeseks muutunud käe. Issand, milline Simson! Eesti skulptuuri üks alussambaid seisis mu ees kogu oma monumentaalses skulptuursuses.

«Tegin väheke võimlemist. Ei taha ennast veel raugaks tunnistada.»

«Tema — ja raugaks,» mõtlesin, «tal pole veel ainsat halli karvagi peas! Ja jõu poolest käiks ta kolmest minusugusest üle.»

«Noh, kuidas siis Saša ka elab? Saša Štšerbakov?»

Ütlesin, et professor Štšerbakov elab hästi ja saadab terviseid ja . . . ja . . . Rohkem ei osanudki ma enam midagi lisada. Olin sellisest aktiivsest vastuvõtust kaunikesti pahviks löödud.

«Kena mees see Saša. Kena mees ja sitt kujuraiuja.»

Rohelised, pidevalt ilmet muutvad öökullisilmad (neis oli midagi pansolikku) silmitsesid mind sõbralikult pealaest jalatallani. Korraks välgatas puhmaskulmude alt kaval naerutuluke.

Toonelt ei teinud ainsatki märkust mu ülikonnavaliku kohta, ja mul oli korraks vastik tunne, et ta mind viimse hingesopini läbi näeb.

«Eks ole ju õigus?»

Ma ei osanud midagi kosta.

«Muidugi õigus! Pommi ei tõsta, püssi ei lase, kala ei püüa, mis kiviraiuja sihuke on?» Kuskil karvase rinna sügavuses tümises naer.

«Ma lähen panen midagi ümber. Peate mind veel muidu mühakaks. Eks sa sirvi senikaua midagi.» Ta tõmbas seina varjava kardina eest — nägin maast laeni ja nurgast nurgani ulatuvat tammist riiulit, mis oli tihedasti raamatuid, kunstialbumeid ja ajakirju täis kiilutud —, ja viskas minu ette lauale paksu almanahhi.

«Eile sain osta . . .»

Almanahh oli prantsuskeelne. Tavaliselt olen ma luisanud, et prantsuse keel mulle raskusi ei valmista, nüüd tunnistasin ausalt, et pilte võin vaadata, — keelt aga ei tunne . . .

«Mul on teine veel.»

Hoides süles sama raamatut — itaaliakeelset —, jäin ma kaunis vaikseks . . . Greifid, sfinksid, kentaurid — mõned neist meenutasid veidi ehk raamatu omanikkugi.

Toonelt läks riietuma ja mulle jäi pisut mahti toibumiseks. On alles mees! Tema pilgu all oled nagu nõela otsa aetud putukas. Sellise mehe ees ei tasu vist minusugusel kavaldama hakatagi! Lihtsaim ja parim käitumisviis on kohmetus. Seda aga pole vajagi teeselda. Ning külap talle kohmetud inimesed meeldivadki, kui ta külalisi nii armastab vastu võtta . . .

«Noh, astu tahapoole,» hõigati veidi aja pärast ukse vahelt.

Astusin väiksesse poolhämarasse tuppa. Aknaid varjasid paksud kardinad, laual kumas vanamoeline punakas lamp. Toonelt istus kõrgeseljalisel nikerdatud toolil ja kallas termosest tillukestesse tassidesse auravat kohvi. Lillakas toakuues sarnanes ta targa ja kavala idamaise võimukandjaga. Kui silm valgusega harjus, nägin seintel kummalisi linnutopiseid. See oli nagu mingi võluriik: lindude klaassilmad hiilgasid kummaliselt ja näis, et nad on ainult mängult surnud, tõeliselt aga kuulavad mind hoolega ja jätavad kõik meelde.

. . . Vaadates neid linde, tundsin
ma end üpris kummaliselt.
Vahest on need äraneetud
inimesed, kelle nõidus
pani sesse õnnetusse
topislinnuolukorda . . .

meenusid mulle read «Atta Trollist». See paralleel ajas mind korraks muigama.

Rüüpasin kohvi. See oli aromaatne, ilma suhkruta. Toonelt vaikis, silmitses mind ja ma tundsin end jälle nagu koolipoiss direktorikabinetis. Vaatasin luunikerdusi kaminasimsil. Kõik siin oli suureks kontrastiks sangpommile ja ma pidin mõtlema Toonelti skulptuuridele. Neid tembeldati mõnikümmend aastat tagasi — ja paraku ka viiendal aastakümnel pseudorahvalikeks: «Rustikaalsus on ainult maskeering, mille all peitub järelimpressionistist siseemigrant,» kirjutas tollal üks raevukas ja muide mitte üldsegi rumal kunstikriitik. «Impressionist» — see sõna oli neil päevil hullem kui «retsidivist», kuid Tooneltiga polnud siiski midagi peale hakata: ta oli kommunist juba kahekümnendaist aastaist, ja mis veelgi hullem — üks

Kõigevägevama lähikondlastest tellis talt kolm aiaskulptuuri . . .

Kui keegi üdini-tobe, aga tollal üsna nimekas Moskva kriitik kunstiinstituuti räuskama tuli, olevat Toonelt talle müristanud:

«Kreml pole minuga seni veel kojameeste kaudu rääkinud. Kremli kojamees võib rääkida ainult instituudi kojamehega. Kõik!»

Samasisulise telegrammi saatis ta ka Moskvasse aiaskulptuuride tellijale, ja paljude hambaihujate hämmastuseks ei juhtunud temaga mitte kui midagi.

«Olete na vaikse moega . . . Kas see sangpomm ehmatas teid, või mis?» küsis Toonelt muiates ja läks uuesti «teiele» üle. «Kunstirahvas on üldse veider: mida tervislikumalt sa elada püüad, seda enam imestavad. Mõni käib purjuspäi käpuli ümber draamateatri, peab kolme naist ja värvib habeme roheliseks — keegi ei pane tähelegi. Katsu sa aga kast kefiiri osta ja aias võimelda — leiavad kohe, et professorikänd on puhta tobedaks läinud, et ajab taga odavaid efekte . . . Aga hea küll, mis me nüüd sellest! Jutustage parem, mis teil ka plaanis on.»

Tunnistasin, et mul esialgu midagi suuremat plaanis polegi. Teemasid ja kavatsusi muidugi on, aga ei ole seni jõudnud veel nagu sisse elada. «Sügisel lubati mind kunstiinstituudi juures tööle rakendada, eks siis näe lähemalt.»

«Mul on teile üks väike pakkumine,» algas Toonelt. «Linna taha fašismiohvrite ühishauale püstitatakse monument. Taheti minu käest tellida, aga ma ei saanud pakkumist vastu võtta — mitu tööd korraga pooleli. Võttis tükk vaeva, et oskarid pehmeks rääkida. Lõpuks sain siiski asjad nii kaugele, et lubasid tellida Saarmalt. Ain on noor mees, lõpetas alles aasta eest, kuid pagana nutikas ja talendiga poiss. Noh, küllap teate teda isegi . . .»

Noogutasin nõustuvalt, kuigi ma Ain Saarmast peaaegu midagi kuulnud polnud. Jah, vahest ehk ainult nime.

«Pidasime Ainiga aru. Mõtlesime, et tore oleks, kui teie ka kampa lööksite. Ikkagi nagu kunstiteaduste kandidaat — läbi ja läbi soliidne meesterahvas,» muigas Toonelt.

See tema sõbralik, pooltunnustav ja poolpilklik naeratus

oli midagi kirjeldamatut. Vanemate kunstnikega koos olles on mul alati tunne, nagu oleks iga minu vähemelatud aasta loteriipilet. Oskuse eest nii naeratada loobuksin ma aga tublist piletipatakast.

«Ei, ärge nõustumisega rutake,» peatas mind Toonelt poolelt sõnalt. «Lugu on nimelt selline, et selle töö kallale asumisega võite endale vaenlase kaela saada. Meil on siin nimelt üks kena mees, kes tahab teile Ainiga konkureeriva töö esitada. Kunsti seisukohalt ta arvesse ei tule, muidu aga küll. Ta nimi on Magnus Tee . . .»

«Magnus Tee — miks ma teda ei tea! Kutsusime teda kord Jumala Vihaks,» meenus mulle.

Toonelt kergitas oma raskeid, veidi kotjaid lauge ja korraks fikseerisid mind silmaterad, kaks suurt liikumatut tumerohelist lampi. Sellisena meenutas ta vana, toriseva jutuga loomataltsutajat, kes kohe ütleb midagi sellist nagu: «See kobra pole just eriti ohtlik; ta on küll paar meest, nende hulgas ka mu noorema poja, surnuks nõelanud, aga üldiselt saab temaga hakkama . . .»

«Ta on muidu päris tubli kujur,» jätkas Toonelt, «aga sellest ajast peale, kui teeristidelt hakati kokku korjama ja peeneks jahvatama kuldseid põtru ja kubudega maadameid, ei taheta tema loomingut nagu enam mõista . . . Jah, eks ta taha nüüd siis uusi väärtusi looma hakata.»

See oli nii halastamatu, et ma isegi naerma ei söandanud hakata; ka Toonelt ei muianud enam. Ainult libistas oma päratu keskmise sõrmega mõnusasti mööda ninaselga üles ja alla. «Nojah, eks te mõelge järele . . .»

Tahtsin talle kinnitada, et too Jumala Viha mind ei hirmuta, et ta pigem isegi ahvatleb tööst osa võtma, kuid Toonelt kummardus viivuks riiuli poole, ja ruumi täitsid lindude hääled: sidinad-vidinad, liiritused-lõõritused, sekka ka mõni kabedam kraaks.

«Tunnete?» küsis Toonelt. «Aga seda?»

Ma ei tundnud häältest ühtegi ning tunnistasin, et ainult käo võiksin vahest ehk küll ära tunda . . .

«Ise selline rebase moodi mees,» naeratas Toonelt, «aga ei tunne lindude hääli! Kes seda võiks uskuda!»

Linnud vidistasid ja seintelt seirasid mind öökullide kavalad, ainult mängult surnud klaassilmad.

Kui magnetofonilint lõppes, ütles Toonelt püsti tõustes: «Nii et mõelge hoolega järele. Noor mees ei tohi eksida.

Kui otsustate Saarmaga kampa lüüa — astuge tema poolt läbi. Ja üks asi veel. See puudutab jällegi Magnus Teed. Ainil juhtus kord väike arusaamatus «naisküsimustes» ja tänu sellele räägib Tee tänini tema «moraalsest palgest». Muide... ka täna helistas ta mulle ja teatas, et teie korterist olla hommikul väljunud keegi naine. Magnus Tee tundis huvi, kas te varsti abiellute... Ühesõnaga: selline mees on see Magnus Tee! Ja ta elab otse teie pea kohal.»

Toonelt naaldus ettepoole ja naeratas nagu heatujuline Vulcanus, ainult ta sõrmeotsad lauaserval olid pigistamisest punased ja valged.

Kohe, kui me eestuppa tagasi jõudsime, muutus Toonelt endiseks Tooneltiks.

«Kahepuudane!» osutas ta sangpommile. «Puudase võin sulle laenata, ah?»

Siis patsutas ta mulle familiaarselt õlale ja lükkas mu sõna otseses mõttes uksest välja...

Läksin koju ja vilistasin teel nagu jõmpsikas. Või mine tea, võib-olla hoopis nagu mõni haruldane vindiliik Toonelti magnetofonilindilt. Muidugi võtan ma pakkumise vastu! Magnus Teega — Jumala Vihaga — tuleb ettevaatlik olla! Tavalisel puhul oleksin ma asja viisakusvisiidiga ära klaarinud. Sellised kuldpõdra-skulptorid on üldjuhul lihtsameelsed ja ma oskan nendega suurepäraselt asju ajada. Tuleb nad oma noorusajast rääkima panna ja siis ammuli sui kuulata. Ka on kasulik nende pool eskiise näitamas käia. Egas muidugi mitte neid lõplikke... Pärast külaskäiku Tooneltile tundus mulle selline hea meetod aga vastumeelne.

Noh, oleme lihtsalt ettevaatlikumad! Üldiselt aga hakkavad asjad laabuma. Hakkavad küll!

Astusin sisse Jaani «abikirikusse». Isegi see vastik ehitus, soolatüügas Võidu väljaku avaral peopesal, oli täna kuidagi sümpaatne. Silmitsesin muiates tohutut tumerohelisse õlivärvi kraabitud naisakti: kaasaegne rahvakunst on ilmseis sugulussidemeis koopamimeste jõulise käsitluslaadiga... Ja kui imetlusväärselt lakoonilist ütlemist kasutavad meie isetegevuslikud sõnameistrid! Küllaltki kaalukaid emotsioone suudavad nad kätkeda laiendamata

lihtlausesse. Aga mõnele autorile piisab isegi ainsast sõnast — ja veel nimetavas käändes...

No küll mul oli ikka hea tuju!

III

Naised, ma armastan teid! Raske oleks elada teieta. Kui poleks teid, kust peaksime me siis saama informatsiooni kõige vajaliku kohta? Milline mees oleks olnud tassi kohvi ja maasikakoogi taga valmis tund aega rääkima Ain Saarmast ja tema abikaasast! Ent Anne — minu lapsepõlvesõber vankumatute sambalike tõekspidamiste ja samasuguste jalgadega — tegi seda lausa vaimustatult. Piisas mul vaid poetada sõnake sellest, et hakkame Ainiga tõenäoliselt koos töötama.

Anne üritas aastate eest kangekaelselt kunstiinstituuti astuda. Sellest ei tulnud aga midagi välja ja loomulikult sai temast suur kunstiasjatundja. Nüüd töötab ta ühe ajalehe kultuuriosakonnas, kirjutab näituste kohta melanhoolseid retsensioone, nimetab kunstnikke eesnimepidi ja räägib neist leebelt kaastundliku üleolekuga: «Loov inimene...» K u i d a s küll oskavad kriitikud seda lausuda! Selles on kogu hernekepi üleolek vaese nõdrukese kaunvilja suhtes, mis selle asemel, et sirgjooneliselt päikese poole pürgida, nii armetult lookleb; toetav üleolek, millesse ajuti sekkub peent, tarka, filosoofilist, peaaegu aromaatset nukrust maailma ebaõigluse üle: kaunad kasvavad alati valesse kohta — mitte kunagi kepi külge.

Kuid olgu peale. Üldiselt olen ma Annele tema loengu eest päris tänulik. Sain teada, et Aini peetakse väga andekaks ja et ta seda ongi. Samuti kuulsin, et tal on nõrkus viina vastu. Ta napsitab küll üsna harva, kuid hakkab purjuspäi märatsema ja lõpetab harilikult miilitsas. Kahe kuu eest sai ta valju noomituse koos viimase hoiatusega. Magnus Tee nõudis, et Ain Kunstnike Liidust välja heidetaks, Toonelt sai teda ainult vaevu päästa.

Peale selle olevat Ain veel ka eluvõõras, sest mõelda vaid! — laskis end ära võrgutada tollel endisel modellil, arhitekt Kõometsa armukesel! Tollel külmalt kalkuleerival edasitrügijal, kes, «jah, isegi eriti ilus ei ole...». Anne viimane lause ei üllatanud mind põrmugi, sest mul on mit-

meid vanemaid vallalisi naistuttavaid, kelle lahkel kaasabil olen ammu taibanud, et kõik mehed väldivad tarku ja ilusaid naisi ning abielluvad mingil salajasel kokkuleppel ainult patoloogiliste hirmutistega.

Võtsin Anne kommentaarid teadmiseks, ent püüdsin nad samal ajal ka unustada: tahtsin ma ju Aini ja tema naisega heaks sõbraks saada. Tavaliselt on meeldivam, kui inimesi või asju põhjani ei tunne. Mäletan, et lapsepõlves jõin ma isukalt hematogeeni ja käisin ringi oh-kui-ilusate punaste põskedega; aga ainult selle päevani, mil teada sain, kuidas ja millest seda rammujooki valmistatakse!

Õhtupoolikul läksin Saarmatele külla. Selleks tuli astuda ainult 24 sammu treppi mööda üles, sest oleme ühe maja inimesed.

Eva Saarma oli üsna ilus väike naine suure tundliku suu ja kätega, mis rääkimise ajal hetkegi paigal ei püsinud. Mõtte lõpul jäigastusid nad teatraalselt, et uue lause puhul — tihti algas see: «M e i e A i n i g a arvame . . .» — jälle agarasti žestikuleerima hakata. Ta kandis rangelõikelist halli kostüümi, mis mõjus veidi liiga korrektselt, et olla maitsekas. Eva jättis aruka mulje, kuid hästi ma temasse suhtuda ei saanud. Mitte niivõrd Anne jutu, mitte ka Eva pisut liiga veendunud kõnemaneeri pärast — ta serveeris lauseid nagu väärisasju, kullaproov ikka ülalpool. Mind segas hoopis üks mälestus seitsmeteistkümnendast eluaastast.

See mälestus on jällegi kahjuks pikantset laadi.

Puhkasin siis suvisel koolivaheajal Peipsi ääres telklaagris. Laagrijuhatajaks oli umbes kolmekümneaastane, kangesti Evat meenutav naine. Ta oli ülimalt range: võimlemised ja söögikorrad peeti minutilise täpsusega. Õhtupoolikutel korraldas ta aga «kultuurilis-puhkelise iseloomuga üritusi». Tema häälel oli kaks põhilist registrit: sajaprotsendilisest optimismist ja kambajõmlikkusest nõretav «mul on teile üllatus — täna korraldame vene klassikalisest kirjandusest vik-to-rii-ni!» ja jahe, skalpeljalt lõikav «te hilinesite rivistumisele tervelt kolm minutit!». Mõlemad olid mulle ühevõrra vastikud ning muutsid laagri, mis ju polnud õpilaslaager (olin noorim puhkaja täiskasvanute seas), täiuslikuks kasarmuks.

Viimasel laagriõhtul korraldati jaanituli ja mehed ostsid

külarahvalt vaadi õlut. Kuigi oli ette näha «õllelis-puhkelise iseloomuga üritus», ei teinud hirmuvalitseja sellest sel korral suuremat numbrit, sest vaat oli väike ja jaanitulelisi palju. Mina aga otsustasin end laagriülema kiuste täis juua. Sellega polnud mingisuguseid raskusi, õigemini — see juhtus enne, kui ma ise arugi sain. Türann oli hirmus vihane. Süüdistas mehi alaealise (NB!) kõlbelises rikkumises ning viis mind vägisi seltskonnast ära. Ise elas ta laagri serval, ainukeses väikses puumajas. Sinna ta mu viiski, pani luku taha ja läks ise jaanitulele tagasi. Jäin magama nagu nott. Kella kahe paiku ma ärkasin ning nägin teda kuuvalgel lahti riietumas . . .

Ma ei saanud hommikuni silmatäitki magada, kell kaheksa (peo tõttu tund aega hiljem) seisin aga puruuimasena võimlejate rivis ning jahe skalpeljas hääl kamandas: «Kokku! Harki! Kokku! Harki! Üks-kaks-kolm! Kaks kaks-kolm! Voore, miks te ei k ü k i t a? Kolm-kaks-kolm!» Mitte ainsatki hellitavat pilku!

Kui ma kella kümne paiku bussis laagrist kodu poole loksusin ja näost rohelisena iiveldusega võitlesin, olid naised minu jaoks mõistetamatud, hirmutavad olevused. Hiljem pole keegi mind kasutanud nagu tarbeeset ja ma tunnen praegugi veel kibedat solvumist oma elu esimesele romantilisele ööle tagasi mõeldes. Mehed ei või taluda, kui naised nendega nii käituvad nagu nemad ise naistega! Tean, et hiljem sai sellest naisest üks turismiala tähtsamaid asjamehi. (Karjeristide vastu pole mul midagi — standardiseeritud tüüpkarjeriste ei või ma aga taluda!) Ja Eva jutt ning hoiak — need olid toosama tuttav ühepajaroog lasteaiatädist ja «oma poisist», mille pära maitstes ma kord olin mürgituse saanud.

«Jõuetud konjakilõrpijad,» rääkis Eva meie noortest kunstnikest toonil, mis ei kannatanud vastuvaidlemist, «sajast grammist piisab, et nad oma suurtest plaanidest pasundama hakkaksid. Kahesaja grammi järel on neil sünnitusvaludes vaevleva Neitsi Maarja nägu. Pärast kolmandat sadat aga nad juba t e a v a d, on lõpuks l e i d n u d (käed kivinesid efektselt) just selle pintslilöögi, mida nii kaua otsida tuli ja mis maalist m a a l i teeb! Jah, kohe lähevad nad ateljeesse ning töö saab lõpetatud! Siis tuleb aga veel neljas sada ning nad lähevad tõepoolest — ainult et selle kukega ukse taha ja luksuvad seal südilt veerand

tundi. Ning järgmisel päeval kordub plaat otsast peale: peavalu, uus pasundamine, leidmine, teadmine ja — luksumine!»

See jutt kõlas Eva suus pisut kummaliselt. Eriti just pärast Annelt kuuldud informatsiooni Aini elukommete kohta. Või olid siis proua Saarmal kasvatuslikud eesmärgid? See oleks tema poolt küll asjatu jõukulu: mina tarvitan joobejooke üpris mõõdukalt, Ain aga ei tundunud Evat üldse kuulavatki. Mitte et ta oleks tegelnud millegi kõrvalisega, ei, ta v a a t a s oma naist, ja minu arvates abielumehe kohta lausa üllatava vaimustusega. Umbes nii nagu kaluripoiss karusselli. Silmitsesin Aini huviga: nii inetuid, ei — pigem nii värvituid mehi kohtab harva. Ta lühikesel kehal ja lühikesel kaelal istus ebaproportsionaalselt suur pallümar pea. Hõredad liivakarva juuksed olid (küllap vist Eva nõudmisel) hästi lühikeseks lõigatud ja uitasid grotesksete turris salkudena roosakal pealael ringi. Kui ma märkasin veel püksisäärest väljapiiluvat helesinist paelakest, leidsin, et Ain on omamoodi ikka täiuslik eksemplar küll. Kehv välimus on kunstnikule mõnes mõttes eeliseks: kohe kui selline millegi kaalukamaga maha on saanud, tunnistatakse ta «jube andekaks»! Ja need, kes kunstist mõhkugi aru ei saa, on selles veel kõige kindlamad: «Issand, milline veidrik! . . .» sosistatakse sellist õnnemeest nähes hardalt, otsekui oleks andekus mingi kuri sisemine tõbi või vähemalt kohusetruu luupainaja, kes oma ohvrit igal öösel agarasti piinutamas käib.

Ent olgu sellega, kuidas on — Ain Saarma peab siiski paganama talendikas poiss olema! Tooneltit juba ei peta. Ja palju siis on neid kunstnikke, kes kohe esimesel aastal pärast instituudi lõpetamist sellise suure tellimuse saavad!

Mis ta siis õieti teinud on? See huvitas mind kangesti. Moskvas elades olin ma Eesti kunstielust kaunikesti kõrvale jäänud. «Sirpi» ma tellisin, aga välismaiste kunstinäituste, ajakirjade ja slaavi kirglikkusega peetavate diskussiooniõhtute keskel ei jäänud tema lugemiseks nagu mahtigi, õigemini küll — vist huvi; kuidagi kauge ja provintslik paistis kõik.

«Jaa . . .» ketras Eva edasi, «Dumas kirjutas 300 romaani, Haydn on rohkem kui saja sümfoonia autor. Kui sellele mõelda, peame me kõik puhastama. Näib, et meie sajandi Athena hoiab kiivri asemel käes kokteiliklaasi ja

et meie Eros — andestage mulle! — kannab rinnataskus afrodisiakume . . . Jõuetus, spliin, skepsis . . .»

«Ja meie Vesta-neitsid, koldekaitsjad, harrastavad elektrikaminate ees jõulisi vestlusi jõuetusest . . .» oleksin ma tahtnud lisada, kuid kiitsin agarasti takka: «Täpselt! Jõudu ja loomulikkust on meil tõesti vähe! Ega minagi saa nende küllusega hoobelda, kuid ma vähemasti hindan neid kaht omadust üle kõige . . . Teate, selle loomulikkusekreedo pärast olen ma isegi pilkeobjektiks olnud. Kui ma internaadis elasin, rippusid mu voodipeatsis hukkuvad galaktikad ja kired suurte algustähtedega. Ülesmaalitult, tähendab. Noh, võib-olla hukkusid need galaktikad seal küll liiga ausameelses naiivses mustpunases, aga . . .»

«Aga naiivsus on ju nii armas!» ruttas Eva vahele.

«Naiivsus on armas jah,» kinnitasin ma, mõeldes hoopis mingile muule naiivsusele. «Olen kohe päris uhke, et ma juba stuudiumipäevil peenutsemist ei sallinud. Meil oli seal Moskvas isegi rokokoosnoobe. Kummardasid Fragonard'i ja teisi sihukesi isandaid. Riputasid voodi kohale pitsihunnikute lillepidusid. Meie ajastu kunstnikule nagu sobimatu, kas pole? Siirus ja kargus ikkagi kõigepealt!»

«Mul on nii hea meel, et te koos töötama hakkate, teie ja Ain! Tore, eks?»

«See on tõepoolest tore,» kinnitasin mina vaimustatult.

«Tore,» ütles ka Ain.

«Tõepoolest tore,» lõpetas Eva ja tardus väljendusrikkalt.

Mulle tükkis naer peale. Meenus (see oli vist Tammsaarelt) mees, kes aina rääkis: «Tõsi, täitsa tõsi, jah, tõsi küll . . .»

«Hammustage nüüd natuke kunsti, ma lähen vaatan, ehk saan allaloputamiseks kohvivett organiseerida,» ütles Eva võidukalt. See oli jälle vist mingi selle pere kõnekäänd. Ta pistis mulle pihku albumi fotodega ja kadus silmapiirilt.

«Ah, need on rohkem stuudiumitööd,» kohmas Ain tõredalt ja tõmbas peoga üle juuste. Need said aga oma kippumises kõrguste poole sellest veel uut indugi.

Hakkasin lehitsema fotosid Ain Saarma senistest skulptuuridest.

Juba esimesed fotod panid mind imestama.

Igal ajastul on oma vorminovaatorlus. Kas see epohhi

kunstile ühiseks nimetajaks kujuneb, on juba hoopis teine küsimus. Tavaliselt ei kujune. Sellest hoolimata on üsna kergesti võimalik omandada teatav võtete arsenal, mille järgi sind enam-vähem asjatundlikus ringkonnas andekaks hakatakse pidama. Moodsuse küsimus on mind alati huvitanud. Даже Неизвестный мне известен! Praegu ühendab suurt osa moodsaid noori skulptoreid tööde dekoratiivsus, sihilik jämedakoelisus ja mingi neokubism. Ain näis sellest ühishoovusest — millega ka minul, ja üsna mõistetavail põhjusil, kokkupuutepunkte oli, — täiesti eemal seisvat. Albumist põrnitsesid mulle vastu endassetõmbunud, tigedad, kuidagi nagu külmetavad portreed. Ei mingit dekoratiivsust, pigem tagasihoidlikkus.

Jõudsin Aini diplomitööni. See oli imelik teos, nimega «Vasikatapja».

Pikakoivaline vasikaäbarik on köitega selili tõmmatud, tema kõrval aga seisab kõhn, abitu, ent samal ajal ka halastamatult asjalik säärsaapais poiss, pussnuga peos. Alatoidetud vasikas, tokerdanud karvad, võib-olla isegi et kärnad... Alatoidetud poiss, tokerdanud juuksed, võib-olla isegi et kärnad... Imelik teema ja imelik lahendus. Ühest küljest kutsus see veider teos vigu loendama, ent teiselt poolt tajusid kohe, et mida siin ka parandada või ümber asetada — tulemus oleks ikka kehvem. Palju kehvem! Pidin Ainile instinktiivselt otsa vaatama: kas see esalkus ja kohmetu noormees ise üldse teabki, millise imeasjaga ta hakkama on saanud?

«Ma... ma lähen aitan tasse tuua...» ütles Ain ebalevalt ja tõusis. Uksel vaatas ta korraks tagasi ja naeratas äkki imesiiralt:

«Siiamaani ei julge ma veel hästi juures olla, kui mu töid uuritakse!» Kuid juba lipsas naeratus sissepoole peitu. «Mis see Eva seal nii kaua...» ühmas Ain ja kadus.

Foto järgi ei saa skulptuurist küll kunagi päris täpset ettekujutust. Aga ikkagi... Vaatasin ja pidasin aru.

Näiliselt oli see kõige kitsam ja ahtram realism. Kuid selle all pulseeris mingi teine või kolmas vereringe. Korraks meenusid mulle Laxnessi «Iseseisvad inimesed». Jah, tollest atmosfäärist oli siin midagi küll: Aga oli veel ka muud. Mida kauem ma mõtlesin, seda segasemaks kõik läks. Korraks uskusin ma juba, et nii Ain, Poiss kui ka

Vasikas — jah, isegi Vasikas! — on pühendatud millessegi sellisesse, mida mina ainult aiman... Taevas appi! Asjad iseeneses? Oeh, mis ma siin küll kõik kokku ei jaburda!

Niipalju kui ma aru sain, oli see teos mingi kurblik protest millegi suure ja ürgse vastu. Aga mille vastu nimelt, seda ei osanud ma enam sõnastada. Igatahes võimas asi! Silmapilgu tundsin ma isegi üsna teravat kadedust ja mõtlesin, et poleks võib-olla minulgi alati tarvis olnud seda moodsat lakonismi taga ajada.

Kuid kohe pärast esimese vaimustushoo lahtumist muutusin ma murelikuks. Lappasin veel kord kogu albumi läbi ning mulle hakkas üha enam ja enam tunduma, et selle mehega koos on riskantne suure tellimuse kallale asuda. Eriti kui on konkurente kuldpõdra-skulptorite näol. Aini laad on kitsi ja sügavavõitu — tema tööd sobivad näitusele, jah, seda küll, kuid monument, suur monument, mille kavandid peavad enne kinnitamist läbima paljusid instantse, — eks ole see ju ikkagi hoopis midagi muud. Tuleb massvaatajale vastu tulla: pisut dekoratiivitseda, pisut pateetitseda, olla selgelt võitlev... Sellist soont polnud Ainil minu arvates üldse. Kujutlesin ta siniseid, pisut lihtsameelseid fanaatikusilmi, jonnakat pallpead, meenutasin Anne iseloomustust Ainist — ja muutusin üha murelikumaks: see mees ei tee vist ka järeleandmisi! Kuid mida mõtles siis Toonelt?... Selge — Toonelt, tugev ja põikpäine Toonelt on alati valmis mängima tervele pangale! Mulle sellised asjad üldiselt ei meeldi...

Ja veel: meie laadid on ju hoopis erinevad. Kaks kokka ajavad toidu harilikult ikka nässu. Ei, mitte ei kujuta ette, mis me ühistööst välja võib tulla! Ning mis jääb meist kummagi ülesandeks?

Ain saabus kohvitasside ja lõhega.

«Pagana hästi jõudis see «Vasikatapja» pärale,» ütlesin ma. Rohkem kiita nagu ei tahtnud.

«Eks ma ole maapoiss... Isegi tulnud seda tööd teha.» Ainile näis meeldivat, et ma pikemalt kiitma ei hakanud.

Siis jõudis tagasi ka Eva. Juba ukselt sädistas ta:

«Võin kihla vedada, et te eelistate seda jubedat veretööd minu kaunile füsiognoomiale valges alabastris. Nii nagu kõik! Mehed, mehed, kuhu on kadunud teie galantsus?»

«Võib-olla sellepärast ei märgata teie portreed, et ori-

ginaal koopia varju jätab,» pomisesin ma kõigi aegade ühe levinuma ja tobedama komplimendi. Kuid ka sellega jäädi rahule.

«Vaata, Ain, ja õpi!» rõkatas Eva täpselt kalibreeritud ülemeelikusega. «Te olete esimene viisakas skulptor, keda ma kunagi näinud olen. Selle eest kallan ma teile oma käega kohvi ja panen ise suhkrut sisse. Jah, enamikul meie noortest on Toonelti kool: nende komplimentidega võiks töödelda marmorit. Te muidugi teate, kuidas Toonelt endale naise võttis?»

Ma tõepoolest ei teadnud ning valmistusin kuulama. Viisakuse pärast otsisin albumist välja Eva portree ning jäin seda silmitsema. Üsna hädine portree oli. Siin puudus just see, mis tegi «Vasikatapjast» šedöövri. Ja ilma s e l l e t a oli Ain kehv, peaaegu et diletantlik.

«Toonelt plaanitses tollal oma kuulsaid «Kartulivõtjaid»,» alustas Eva. «Kaks kummarduvat naist, te teate ju? Noh, ta ei leidnud kaua sobivat modelli nooremaks kartulinoppijaks ja otsis seda kõikjalt. Nägi siis kord «Kultases» oma tulevast Charlotte'i — kõik skulptorid nimetavad oma naisi irooniliselt Charlotte'ideks — eks minagi olen üks Charlotte —, läks ilma pikema jututa selle siis veel võõra neiu laua juurde ning palus teda kõrvale:

«Mul on teid tarvis!»

«Mind?» imestas neiu.

«Ausalt öelda — mitte niivõrd teid kui teie kukalt ja tagumikku!»

«Kuidas neiu sellisele jutule reageeris, sellest kroonikud vaikivad.» Eva käed tardusid väljendusrikkalt. «Mis moel, see pole teada, aga lõpuks Toonelt selle tütarlapse siiski poseerima sai. Pärast töö lõpetamist olevat maestro öelnud:

«Niiviisi... Enam pole mul neid tarvis. Aga ma tahaksin nad siiski kangesti endale jätta!»

Abieluettepanek üsna veidras vormis, kas pole?»

«Aga kuidas siis Ain Saarma oma Charlotte'i kosis?» küsisin ma, kui olin naeruhoost üle saanud. Seda lugu kuulsin ma tõepoolest esimest korda, aga Tooneltist oli see täiesti usutav.

«Aini kosis tema Charlotte! Meelitas buduaari ja jättis endale. Kõik!»

Naervana oli Eva mulle vastumeelt. Mõnikord öeldakse

Eva-taoliste inimeste kohta lihtsustatult, et nad ise naeravad; aga silmad ei naera. Nii see päriselt polnud. Eval naersid ka silmad, ent ikkagi oli tunne, et naerab ainult Eva väliskest ja et tema seesmuses on midagi jäika; lakkamatult töötav pedantselt täpne arvutusmasin või midagi taolist. Eva naeris «mängult», nagu ütlevad lapsed. Umbes nii, nagu Toonelti linnutopised ainult «mängult» surnud olid.

Mulle meenus mu eilne kohtumine oma endise klassijuhatajaga. Istusime veerandtunnikese koos kohvikulaua taga, limpsisime kohvi, naeratasime ü l e n i ja rääkisime «kauneist, kalleist koolipäevist». Aga kogu aeg oli mul silme ees kõngenud rott, mille ma «meie teisele emale» osavasti ridiküli sokutasin. Tundsin peaaegu et selle lõhnagi veel, ja ma usun, et tema ka...

Ja praegune vestlus oli samasugune sunnitud. Tulgu taevas mulle tunnistajaks: mul pole nüüd ega edaspidi vähimatki kavatsust isegi mitte mõttelist rotti selle pere mõttelisse ridiküli susata!

Ilmselt tajus Eva, et hakkab tekkima pinevus. Igatahes kutsus ta Aini korraks kööki ja andis talle mingi käsu. Minule valetati, et Ain peab kohe ilmtingimata ühe välktelegrammi ära saatma, kuid ilmselt polnud majas tilkagi napsi.

Jäime Evaga kahekesi ja kummalisel kombel tundsime end veidi vabamalt.

«Seltskondlikust viisakusmängust on enam kui küllalt,» mõtlesin ma. «Seda jätkates naeratame me oma suunurgad krampi ja lahkume suure kergendustundega, lubades ilmtingimata peagi jälle kohtuda, sest meil oli ju n i i l õ b u s!»

Korraga tuli mulle idee. Alustasin ilma mingi üleminekuta:

«Ain on andekas. Väga! Ning ausalt öelda teeb see mulle pisut muret...» Vaikisin hetkeks ja lõbustasin end Eva vaatlemisega. «Täpselt nii. Andekad inimesed on tihti paindumatud. Ka seal, kus seda vaja pole. Lugu on selles, et monument pole näitusetöö, ja minu arvates peab Ain oma käekirja selleks puhuks tugevasti muutma. Tuleb dekoratiivitseda, olla pateetiline ja selgelt võitlev...»

«Tuleb teha haltuurat, tahate vist öelda?» Eva püüdis olla lõikav, kuid ta jalgealune kõikus.

«Haltuurat tuleb vältida nii palju kui võimalik. Aga ka sellele tuleb mõelda, et esimene suur tellimus viimaseks ei jääks! Ja pealegi: monument kui žanr on minu arvates kaunis labane. Ma usun, et saja aasta pärast neid enam ei püstitata. Leitakse, et tundeid, mida võib kanda südames, pole mõtet keset platsi püsti panna. See on isegi taktitu. Ja teiseks on meil konkurent — Magnus Tee.»

«Magnus Tee?» kordas Eva põlglikult, aga ka valvsalt.

«Selles žanris võib teda kui konkurenti täiesti arvestada, sest mida rabavama ja seetõttu ka vaieldavama lahenduse me leiame, seda kasulikum temale . . .»

«Vastik, vastik on selline kunsti ja olupoliitika segamine! Kunst peaks olema vaba!» ütles Eva kaunis ebakindlalt, sest rääkisin seda kõike sõbralikult, enesestmõistetavalt ja ta ei teadnud enam, mida arvata.

«Minu meelest on meie riigis kunst küllaltki vaba,» selgitasin ma heatahtlikult. ««Vasikatapjas» pole kübetki poliitikat, ta on pealegi diplomitöö, ja ikkagi osteti ära. (Kuulsin seda Annelt.) Üks asi on monument ja teine — näitusetöö. Monumendi tellib riik, ja on täiesti loomulik, et massvaataja jaoks. Monumendil peab olema võimalikult suur kasutegur. See eeldab lihtsust ja mõistetavust. Nii on kõikides riikides praegu ja küllap ka edaspidi.»

Ma otse jumaldan teemasid nagu kunsti parteilisus, Berliini küsimus, isikukultuse aastad! Asjatundmatutega vaidlemisel pakuvad nad võimalusi vaimseks virtuooslikkuseks. Võid neid kasutada nagu sõdur oma kahe otsaga kahvel-lusikat: torka või tõsta sousti.

«Ma ei kuulu nende inimeste hulka, kes suhtuvad Stalini võimuperioodi aastaisse järsult eitavalt. Neil aastail ehitati ikkagi üles sotsialism!» ütlen ma tihti.

«Asju tuleb mõista kogu laiuses ja kõigis seostes. Ma ei kuulu nende inimeste hulka, kes leiavad, et söetööstuse toodangu tõus või uus kombainimark oleks mingiks õigustuseks nurjunud saatustele, asjatult hukkunud inimeludele!» Ka seda ütlen ma tihti.

«Aini töid on seni väga hästi vastu võetud,» pomises Eva.

«Ja kindlasti võetakse ka edaspidi. Kui me monumendiga hästi hakkama saame, on see suur asi: vabandab paljusid seniseid ja ka edaspidiseid katsetusi. Ning asjal on veel üks aspekt: siiani olime me Ainiga algajad sõna kõige

olsesemas mõttes. Meisse suhtuti nagu lastesse. Laps võib ronida jalgupidi diivanile, isegi lauale — noomitakse ja naerdakse. Selle tellimusega kuulutatakse meid täiskasvanuks ja meile esitatakse hoopis uued nõudmised. Ja kui me neid ei õigusta, võidakse hiljem meenutada isegi poriseid jälgi diivanil või laudlinal.» (Kõne voolas oivaliselt, siledad lausedki tulid nagu ise suhu.)

Eva oli nüüd kehastunud tähelepanu. Viisakuse ja seltskondlikkuse sile vormirõivas oli kõrvale heidetud, kehtisid uued GOST-id ning ma nägin sellist Evat, kelle olemasolu algul ainult aimasin. Jaa, mulle vaatas pingsalt otsa tüüpiline esindusnaine, esindusnaine, kes p e a b jõudma kord nii kaugele, et lõikab lahti näituste avalinte. Ja selle nimel, et need ajad rutem saabuksid — enne, kui vanadus jõuab oma kanavarbad tema silmanurkadesse vajutada —, on Eva valmis kõigeks. Ma tundsin, et me võime teineteist hästi mõista, ning momentaanselt muutus Eva palju sümpaatsemaks, isegi välimuselt! Eks ole ju igaüks ilus oma õiges rollis — nii dirigent kui kingsepp. Taipasin, et selle naise ees pole midagi häbeneda. Ta võib kohvikututtavatega vesteldes Aini eksperimente kirglikult kaitsta, kuid tõeliselt huvitab teda mehe töös vaid see, mis toob kiiret avalikku tunnustust. On olemas väikesed lootskalad, kes suurtele kaladele saagi juurde teed näitavad ning niiviisi muretult elavad. Ja nüüd neelas siis väike sale lootskala harjumatut informatsiooni. Püüdis kõike kontrollida, kõigest lõpuni aru saada, ja ta pilgus oli isegi ehmatus: «Kuidas ma küll selle peale i s e ei tulnud!? Mis kõik oleks võinud juhtuda!» Tundsin, et minu väärtus Eva silmis on tohutult tõusnud. Küllap võin edaspidi ka tema täiuslikkusega arvestada: Evad teavad, et heateole on kasulik vastata samaga. Seetõttu on nad üldiselt päris ausad kaupmehed. Ausamad, kui harilikult teatakse.

«Aitäh,» ütles Eva lihtsalt. Selles oli isegi midagi liigutavat. «Me peame Ainiga nõu ja ma teen talle asjad selgeks. Kuid ma palun teid — suunake teda!»

«Püüan . . . Ja palun, et tema ka mind suunaks,» taganesin ma viisakalt. Nüüd olin ma kindel, et Ain hakkab töötama nagu tarvis.

Oma enesetunnet ei tarvitse ma vist kirjeldada; kuid võidu tipul tuli mul alla neelata mõru, väga mõru suutäis.

«Oh, teie saate isegi hakkama. Selles ma ei kahtle. Pea-

legi on teie ülesanne palju lihtsam(!). Monumendi alusega ei teki vist mingeid probleeme. Te olete sellisel teemal ju uurimuse avaldanud ja kandidaaditöö kaitsnud. Ja kaks tiibreljeefi skulptuurigrupi juurde — küll te juba needki nii teha mõistate nagu vaja. Eks reljeefid vist võigi olla rohkem tinglikud ja vabad? Minu arvates küll . . .»

Tundsin, et allaneelatud lõhetükid kipuvad kõhust kurku tõusma. Nii et tööjaotus on siis Toonelti poolt juba lõplikult tehtud! Kui nüüd ainult Eva ei märkaks, et ma seda senini ei teadnudki! Kui ta vaid ei märkaks! Muidu olen ju idiootlikus olukorras.

Tõmbasin tähelepanu kõrvalejuhtimiseks endale lõheviilu sülle.

«Ega ta plekki ei jäta, külmutatud kala,» trööstis mind Eva.

Nii et asi on siis lihtsalt selles, et pean tolle maapoisi monumenti ainult «garneerima»! Kõigi kokakunsti reeglite järgi. Et pirukas paremini maitseks . . . Ning rohkemaks ei pidanud Toonelt mind vääriliseks. Olin lootnud palju enamat . . . Ühesõnaga: tule Moskvast siia, et endast nooremale mehele pjedestaali projekteerida. Ja mida kõike ma veel Evale ei selgitanud — samariitlaslikult, abistavalt! No oli seda nüüd tarvis!

Kartsin, et kui me monumendist edasi vestleme, näeb Eva mind oma naiseliku intuitsiooniga läbi. Hakkasin puistama kiirkomplimente toasisustuse kohta. Naeratades allakukkunud köietantsija säravat naeratust, mis peab publikule mulje jätma, et just nii pidi kõik minemagi, kiitsin ma beeži seinavaiba rahustavat pastelsust ja pärisin, kust küll selliseid osta saab. Seinavaip oli täpselt beebi kaka värvi . . .

Õnneks ei pidanud ma kaua piinlema, sest peagi jõudis välktelegrammimees tagasi. Põues armeenia kolmene.

Kõlksasime monumendi õnnestumise nimel korraks klaasid kokku, vahetasime Evaga vandeseltslasliku pilgu, ja ta jättis meid kahekesi. Et võiksime rahulikult tööasju arutada. Aga mis seal enam arutada oligi? Aini ülesandeks jäi Toonelti tahtmisel skulptuurigrupp, mina pidin lahendama monumendi aluse ja kaks tiibreljeefi. Teemal — r a h v a k a n n a t u s e d.

Lahkusin, hoolimata Aini keelitustest, õige ruttu. Siiski jõudsin ma enne seda tähelepaneku teha, mis Anne juttu

kinnitas: Ain näis tõesti üsna napsimaias mees olevat. Veerand tunni jooksul sai ta hakkama peaaegu kahesaja grammi konjakiga ja muutus palju jutukamaks. Mul polnud aga vähimatki soovi teda kuulata. Kui ma trepist laskusin, tundus mulle, et see allaminek on sümboolne.

Kodus viskasin end tujutult diivanile.

Vägisi kerkis silme ette Aini «Vasikatapja». Püüdsin sellele mitte mõelda, aga ei suutnud. Kõrvutasin teda mõttes oma diplomitööga — «Seppadega», mis on eksponeeritud ühe meie maa suurema autotehase puhkepargis. Ei, kultuuri ja artistlikkust on mul rohkem; «Seppade» lihased laulavad hümni . . . Jah, aga kurat võtku, — millele nad seda laulavad? Kui ainult plastilise anatoomia heale tundmisele — ja nii hakkas mulle tunduma —, siis on lood sandisti küll! Mõtlesin ja kaalusin. Et Aini pussnoa-poiss minu vasarameestest üle käib, seda ei saanud ma parima tahtmise juures kuidagi salata. Aga milles on siis asi? Simson, kus on su juuksed?

Kas tõesti on rahvuslikkus see s e e? Kuidagimoodi ei tahaks uskuda. Eestipära — selle üle olen ma palju (ja enda arvates lõpuni) mõelnud.

Meie rahvaluule venib ja hargneb nagu vettinud köis. Meie runoviisid taaruvad kvardi-kvindi ulatuses ja on hallid nagu teomehe unenägu. Meie tantsud on uimased ja naljad puust. Või võtame jälle rahvustoidud. Armeenia särisev šašlõkk, ungarlaste paprika, prantslaste hõrgutised . . . ning eestlaste kaerakile, kama ja sült, mis pole ju õieti muud kui kaeraleem, hernejahu ja kondikeeduvesi. Vaesus ja maotus! Noh — toidud toitudeks; aga minu meelest on ka meie rahvuslikul o m a n ä o l kaerakile rant suu ümber . . .

Sellele kõigele on mul ka seletus mõeldud. Füüsika räägib aine siseenergia kulutamisest piirpindade loomiseks. Küllap on nii ka rahvuste energiaga, ja meie potentsiaalid on kulunud sajandite vältel enesesäilitamiseks. Kas pole see traagiline? Mis mõtet on olemisel palja olemise nimel? Kellele on kasu kitsist, jonnakast ja uimasest maalapist kahe suurriigi vahel! Juba ammu oleksime pidanud sulama sakslastesse või venelastesse!

See kõik on küll üsna kaudses seoses «Vasikatapjaga», aga kuidagi nagu siiski on. Läksin õppima Moskvasse,

olen alati püüdnud oma töödes hoiduda kõigest kitsalt eestilikust. Kas ma olen eksinud?

Üha uued viril- ja nurimõtted jooksid läbi pea.

Ma olen parteilane. Toonelt on ka. Ain aga mitte. Miks jäeti Ainile tähtsam osa? Miks ma siis üldse parteisse astusin, kui sellest mingit kasu ei saa? Kuidas oleks olnud Stalini ajal?

Parteisse astumine — seda sammu kaalusin ma põhjalikult.

Ma pole kunagi tundnud vajadust soomustatud maailmavaate järele: iga raudrüü segab liikumist ja vähendab paindlikkust. Kommunism jätab mind täiesti külmaks. Mitte vajaduste, vaid võimete järgi tuleb hüvesid jagada! Neid, kes minuga võrdsustuda tahavad, on rohkem kui neid, kellega mina. Mis on mul sellest siis kasu? See on probleemi üks külg. Ent teine külg on siiski kaalukam.

Ajalugu näitab, et meie sajandil ei saa enam keegi olla apoliitiline, tsitadellid purunevad, arengut ei määra mitte indiviid, vaid kollektiiv. Seda pole vaja illustreerida Einsteini, Brechti või Feuchtwangeri elulooga, tõendusi leiab palju lähemalt. Järelikult tuleb liituda ühega kahest suurest leerist juba kas või enesekaitseks. Kumba siis eelistada?

Minu isa võitles sakslaste poolel, onu aga Nõukogude armees. Kaks filoloogi, kaks venda — ühte nägu ja ühesuguste paksuklaasiliste prillidega. Mõlemale oli sõda ühtviisi arusaamatu ja mõlemad kirjutasid koju, et nad on teinud huvitavaid tähelepanekuid sõdurite kõnepruugi kohta. Kumbki ei jõudnud sõjast oma töölaua juurde tagasi.

Kui nad poleks mitte minu isa ja onu, ütleksin ma, et saatusel on omapärane huumorimeel.

Mina ei kanna paksude klaasidega prille. Mind huvitab Suure Näitemängu faabula ja üldse mitte tegelaste lingvistiline karakteristika. Millega lugu lõpeb — tahan ma teada. Juba keskkoolipõlves küsisin ma lahendust Marxilt ja Spenglerilt, Coudenhove-Kalergilt ja Leninilt. Ning ma jõudsin arusaamisele, et on vaja astuda Kommunistlikku Parteisse!

Siiani olen ma tehtud valikuga rahul: ta pole mind milleski piiranud. Ma olen kogenud, et tegusid võib asendada sõnadega ja et raudrüüsse pugemise asemel on mugavam kanda teda enda ees ratsu laudjal. Liikumisvabadus on

suurem ja kilbi otstarbe täidab ta ikkagi... Aga miks ei kaitse mu kilp mind Aini vastu? Miks?

Samal ajal olid need mõtted ka vastikud. Raudrüü, kilp, Stalini aeg... Kas ma olen siis nõrk või andetu? Ma ei ole ju?

Käisin duši all ja heitsin magama. Lohutasin end mõttega, et monumendile aluse ja tiibreljeefide kavandamine pole ju ka lõpuks mingi häbiasi. Rahaliselt on see töö isegi väga tulus...

Aga siiski ei saanud ma sel ööl kaua sõba silmale.

IV

Järgmisel hommikul sammub üks noormees aegamisi Kunstnike Maja trepist üles.

MAGNUS TEE
SKULPTOR

— teatab messingsilt korter kaheksanda uksel. Sven Voore seisatab, vaatab huvitatult ringi ja muigab.

Hämarast seinanišist jõllitab talle vastu sinna ununenud kipsbüst — tolmunud sõjaväelane. Sõjaväelane on morn, sest ta pagunil istub noor kollane kass ja haigutab. Et kassi unustada, mõtleb kipsist võitleja kasarmule. Kasarmus käiakse rivis ja tervitatakse kandu kokku lüües; teede ääres on aga sirgetes ridades potisinised plekktahvlid innustavate salmidega, nagu:

Орудие любит ласку,
чистку и
смазку!

Kassinooruk seevastu haigutab blaseerunult — ilmselt on tegemist jõuka maja ideaalideta vesivõsuga.

Sven Voore helistab. On kuulda säärsaabaste samme parketil. Uks avatakse. «Hoo! Noorsugu! Kunsti homne päev!» põristab Magnus Tee. Ta kannab jah säärikuid («Isegi kodus!» muigab Sven) ning meenutab välimuselt ratsaväe erukindralit pühapäeva ennelõunal.

«Sisse, sisse!» Verbe Magnus Tee ei armasta ja neid asendavad harilikult žestid. «Ühe maja inimesed ... Mis uudist? Ideed? Kavandid? Nõuanded?»

Magnus Tee toetab käe noormehe õlale ja juhib ta diivani juurde. See on spartalikult kõva ega vaevu «kunsti homse päeva» raskuse all isegi iitsatama. Endale tõmbab Magnus Tee tooli, asetab selle Voorest meetri kaugusele ja jääb talle otsa vaatama just sellisel julgustaval ilmel, mis tavaliselt igasuguse jutuhimu sootuks ära võtab.

«Andestage, et tülitan. Ma ju tean, kui väärtuslik on iga teie minut ...» alustab Sven Voore. Ta vaatab Magnus Teed nagu väike sisalikupoiss oma suurt sugulast krokodilli.

«Noorte jaoks alati aega ... Vana kaardivägi! Noor kaardivägi ...» Ilmselt alustas Sven Voore hästi, sest Jumala Viha puna-lilla-pruunikal jne. kuunäol algab liikumine. Parknahka meenutavad kühmud ja kurrud saavad harjumatu käskluse. «Joonduda naeratuseks!» Parajasti sel hetkel sirutab Magnus Tee jalgu, säärikud kriuksuvad, ja Sven Voorele jääb veider mulje, et häält tegi hoopis maestro nägu. Mõlemad kaardiväelased vaikivad ja näivad kõrvaltvaadatuna kaunis liigutatud olevat.

«Tulin teid õieti selleks tülitama, et nõu küsida ... Äsja saabusin ma Moskvast ...»

«Moskva — meie kodumaa pealinn!» müristab sm. M. Tee. Kuskilt lendab välja koiliblikas ja hakkab kohkunult tiirlema.

«Just. Äsja saabusin Moskvast, meie kodumaa kaunist pealinnast. (See kõlab nagu grammatikaraamatu näide lisandi kohta.) Nüüd seisan ma probleemi ees ...» Sven lööb pilgu maha ja naeratab häbelikult. «Professor Toonelt tegi mulle ettepaneku, et ma Ain Saarma monumendile aluse kavandaksin ... Ma nõustusin, aga ei tea, kas toimisin õigesti ...»

«Ain Saarma — noor skulptor,» tähendab maestro roboti südamlikkusega.

«Just. Noor skulptor, andekas skulptor, aga ... (neelatus) ma vaatasin tema seniseid töid ja mulle tundub, et ... et neis on veel palju küsitavat.»

«Palju küsitavat!» kordab Magnus Tee rõõmsalt. Korraks süttib ta näol heameeletuluke, aga see kustub kohe

ja asendub vanema seltsimehe pedagoogilise murelikkusega.

«Mulle tundub, et Saarma skulptuurides on vähe elujaatavat, vähe optimismi, lennukust ja nooruslikku pürgimist. Monument on üllas žanr, mis elab veel aastatuhandeid ja kuulub kogu rahvale. Monument on ideoloogiline relv, ja ma kahtlen, kas Ain Saarmal jätkub selle jaoks veel vajalikku küpsust ... Näib, et meil on temaga kunsti ülesannetest erinevad arusaamad ... Sellepärast tahtsingi teilt küsida: kas ma ikka tegin õigesti ...»

«Üllas žanr», «ideoloogiline relv», «vajalik küpsus» — need mõjuvad seltsimees Magnus Teele nagu toniseerivad sõstid. Ta tõuseb, tuhnib puhvetkapis ja toob lauale taldriku küpsistega. «Kindlasti on neil naftaliini maik,» mõtleb Voore, kuid võtab siiski ühe ja hammustab ettevaatlikult. Ei, päris head muredad biskviidid!

Sven Voore sööb ja nendib imestusega, et Magnus Tee jälgib teda peaaegu isaliku pilguga. Jumala eest! Sven võtab teise, kolmanda, neljanda biskviidi ning kuulab hajameelselt Magnus Tee juttu. Äkki märkab ta, et kõnesse hakkavad ilmuma ka verbid. Esialgu on neid veel vähe ja janused laused neelavad nad nagu tulikuiv maa vihmapiisku, aga aegamööda elustub Magnus Tee pargitud kõnepruuk üha enam ja enam. «Kõrbed aedadeks muutuda võivad siis ...» meenub Voorele rida mingist populaarsest laulukesest. Seda «looduse ümberkujunemist» on nii huvitav jälgida, et Sven kõnelejat rohkem vaatab kui kuulab. Nii palju paneb ta siiski tähele, et Magnus Tee räägib midagi üsna kirglikult oma õpinguaastaist rabfakis.

«Kui lihtne on ikka selliste magnustega asju ajada,» mõtiskleb Sven Voore. «See siin pole ju vist üldsegi halb inimene, veel vähem on ta silmakirjatseja, ja hoopiski mitte egoist. Aga tema teod: noomitused, väljaheitmised?» Korraga mõistab noor kaardivägi, et Magnus Tee on lihtsalt vanaks jäänud hoolas aednik: ta väetab peenart ja nopib usinasti umbrohtu, ainult et silmavalgus on aastatega töntsiks jäänud. Ei, see on noorte poolt lihtsalt andestamatu viga, et Magnus on unustusse jäetud! Tuleks koostada tema külastamise graafik ja kõik peaksid sellest kõrvalekaldumatult kinni pidama. Tuleks käia talle eskiise näitamas, kas või instituudiaegseidki, ja kinkida riigipühadeks punaseid lilli. Ning kui too veteran mingi kujukesega

maha saab, siis mitte tema üle nalja heita, vaid teos üles seada — näiteks mõnda pioneerilaagrisse. Kuhugi linnast kaugemale. Avamiseks tuleks kohale tellida puhkpilliorkester ja pensionäride segakoor. Vanad laulud ja trummipõrin ... Kui Magnus Teega nii ümber käia, võiks temast isegi kasu olla; kui mitte kunstile, siis vähemalt kunstnikele. See on ju just selline mees, keda võiks Moskvasse saata Kunstifondile raha juurde nõudma ... Lohakus, lubamatu lohakus! arutleb Sven Voore.

Magnus Tee on end kuumaks rääkinud. Juba näitab ta Voorele oma poegade pilte. Mõlemast sai ohvitser — see näib ka üsna loomulik olevat. Viktor langes Isamaasõjas, Igor loeb Kõrgemas Sõjaväeakadeemias fortifikatsiooni.

Ühel fotol naeratab malbelt nääpsuke naine — Tanjuša, Magnuse abikaasa. Sven kuuleb, et Tanja suri teist poega ilmale tuues. Ta silmitseb fotot: just selline naine, kellele sobib (nii pole vist küll ilus öelda) sünnitamisel surra. Tal on armsad silmad, üsna hallikesed ja niisked, või mine tea, võivad olla ka «ära-unusta-mind-mitte-sinised». Püstnina ümber olid Tanjal kindlasti kuldsed tedretähed. Ühel pildil seisavad Tanja ja Magnus kõrvuti; Tanjake ulatub mehele vaevalt õlani. Magnuse üks käsi on surutud püstolikabuurile — see peab vist ilmutama valvsust —, teise käega hoiab ta naisel ümber õlgade. Tanjal on süles ilmatu kimp põllulilli. Nende selja taga lehvib tuules mingi kodusõjaaegne loosung tvjordõi-znakkidega. See on kuidagi väga nukker pilt. Sven Voorel hakkab seltsimees Magnus Teest peaaegu hale.

Seejärel näitab Jumala Viha Svenile oma kavandeid. Nad on reastatud kuupäevade järgi, ja Voore otse kohkub: see mees töötab vist ööd-päevad läbi nagu tõeline lihasuretaja.

Jutt pöördub jälle monumendile. Magnus Tee arvab, et aluse võiks Sven Voore kavandada Ainile küll, eriti tore oleks, kui ta saaks seejuures Saarmat kuidagi mõjutada, abistada, selgitada, et monument on ... noh, seesamune ideoloogiline relv.

Aegamisi saab Sven Voore aru, m i k s Magnus Tee konkureerivat tööd üldse tegema hakkas. Huvitav, kuidas Toonelt seda ei taipa! Põhjuseks pole ju hoopiski mitte kuulsusejanu või isikliku kasu tagaajamine. Magnus Tee tunneb, et ta peab kaitsma meie nõukogulikku kunsti. Ta ju

t e a b, kuidas üks korralik monument välja peab nägema ... Lükatagu pealegi tema kavandid tagasi, kui neid mõista ei taheta, — tema on vähemalt oma kohustuse täitnud, teinud seda, mida südametunnistus tegema sunnib. Ja arbiitritel on valikuvõimalus ...

«Vaene Magnus Tee, sina Püha Jumala Viha!» mõtleb Sven Voore retooriliselt. «Üks ole sina nagu üks vana ja kandilise lord, ei — pigem mitte lord, vaid meie kodumaise ambitsioonsuse nurgeline esiklaps. Sa suudad veel sõitagi, ainult logised pisut. Ja pead nägema, kuidas sinust tuiskavad mööda «Tšaikad» ja «Volgad». Nad on voolujoonelised ja mugavad. Neis on polster ja raadio. Nad ei põrise võitlevalt ja on väliselt üsna sarnased kapitalimaade sõidukitega. Sina aga jääd maha ning näed ainult tolmusambaid, sest eks kiire sõit ju keeruta ka tolmu. Selles tolmus sa aevastad ja see varjab su vanade laternate eest kõik muu ... Sa tunned, et pead midagi ette võtma ja maailma parandama. Nii songerdadki sa keset teed ja segad liiklemist, mille sihti sa enam ei mõista. Mitte egoismist, vaid puhtast aatelisusest! Nii on sinuga lood, vana veteran!»

Jaa, vananemine on keerukas. Kõik ei oska vananeda nii, nagu vananeb Toonelt. Peaksin mina oskama — kui aeg tuleb, soovib Sven Voore.

Lahkudes peab ta lubama, et õige varsti jälle läbi astub. Magnus Tee usub, et on ometi lõpuks leidnud noore inimese, kes elu õigesti näha oskab. Hüvastijätul ei ole Jumala Viha välimus põrmugi kooskõlas tema hüüdnimega. Pigem meenutab Magnus Tee käsulauameest Moosest. Todasama, kelle pale pidavat hiilgama ...

V

Kaks vaikivat meest sammub igal hommikul kella üheksa paiku ateljee poole. Vaikivad, tusased mehed.

Ma ei suuda kuidagi mõista, kust küll on alguse saanud pentsik kujutlus, nagu oleks loovas inimeses midagi poeetilist. Kunstitegemine on ilus ainult halbades filmides. Ka mina olen kinolinal näinud, kuidas Beethoven kena loperguse taevakeha idüllilisel valgusel õrnalt ja vagurasti

«Kuupaiste sonaati» komponeerib. Tore, kui see tõepoolest nii oleks! . . .

Ei, loomine on pikk ja vaevarikas otsimine, leidmised aga lühikesed õnnehetked. Ise elad need piinad veel kuidagi üle — teise pingutusi näha on aga täiesti väljakannatamatu.

Oma esimesest solvumisest — Toonelti poolt tehtud tööjaotuse pärast — olin ma juba üle saanud, kuid sellest hoolimata tegi Ainiga ühes ruumis töötamine mind närviliseks. Ostsin kaheksakümne viie kopikase filterpitsi ja hakkasin tõmbama kaks karpi «Šipkat» päevas. Pahvisin endasse raevukalt nikotiinivingu ja meenutasin hardusega Moskva varsapõlve haljaid rohumaid. Muidugi, ka seal tuli kõvasti tööd rabada, aga seal polnud see veel hoopiski s e e.

Ateljeehommikud Moskvas. Kostja, see laisk ja andekas Siberi poeg, alustas iga tööpäeva tunnipikkuse söömaajaga. Tühjakssaanud koti puhus ta filosoofilise rahuga täis ja kõmmutas siis vastu ühe suure vene isemõtleja kipspead lõhki . . . Kui mustapatsiline Ludmilla, meie rühma ainuke tütarlaps, savikasti kohale kummardus, imesime end pilkudega ta siidpehmeisse põlveõndlaisse ja neelatasime nagu üks mees . . . Isegi tädi Frosja, tuld purskav koristaja, kelles iga põrandale jäetud savitükk äratas vulkaani, muutus mälestustes emalikuks ja hoolitsevaks . . . Minevikku valgustasid roosad aialaternad.

Siin, sel udusel Maarjamaal, pean ma aga töötama koos saarlasega, kes käib ringi nagu pesa kaotanud munas kana. Ta on nii õnnetu olemisega, et ma teda vaadates ka ise haigeks jään. Aga teha pole midagi: eks kuulu me ju nüüd Ainiga individuaalsektori viimaste mohikaanlaste ühiskonnagruppi, nende hulka, kellel pole kuhugi kaevata, kes ei saa siunata direktorit ega töödejuhatajat . . .

Jah, Ain töötas tõepoolest raskelt. Isegi ettevalmistavad tööd, mida enamik skulptoreist teeb väljaõppinud käsitöölise mõnusa elegantsiga, panid Aini vaevlema. Tööriistad hakkasid ta käes streikima, ja kõike seda pealt näha oli lihtsalt piinav.

Ain oli katsetanud juba peaaegu kahekümne variandiga, kuid kõik rändasid lõpuks savikasti tagasi. Savist oled sa võetud ja saviks pead sa saama! . . . Ain tunnistas, et ta ei tea veel, mida tahab, ent tema töötamist vaadates tekkis

mul tunne, et ta ei saa sel moel seda ka kunagi teada. Tõsi — need kõhnad lapsed, raugad, naised, imikud süles, mehed rusikas kätega — seisvad, põlvitavad ja roomavad — polnud just eriti originaalsed, kuid ma olin kindel, et pea igast variandist oleks saanud edasitöötamisel asja.

Mida uut saabki sellisel teemal enam leida? Pooled maailma monumentidest on inimkond pühendanud oma halbade tegude jäädvustamiseks põlvest põlve . . . Vaevalt suudab keegi Ain Saarma sel alal öelda midagi uut. Kas on üldse veel neitsilikke ideid? Vaevalt, arvan ma. Juba vana Saalomon ütles: Ei ole midagi uut päikese all.

Kõike seda püüdsin ma ka Ainile selgeks teha. Tema arvas asjalikult nohisedes, et jah, küllap sul ikka õigus on, — ning pusis endise visadusega edasi. Mõnikord hakkasin ma juba uskuma, et ta töötab niiviisi nimme minu kiusteks. See oli muidugi täiesti absurdne. Aga me olime nagu kaks ühte klaaspurki pistetud sitikat ja inimlik loogika ei maksa sel puhul kuigi palju. Võib-olla avastab kunagi mõni psühholoogia Gay-Lussac individuaalse mõtlemisloogika sõltuvuse vaimsest partsiaalrõhust ja emotsioonide temperatuurist. Partsiaalrõhk aga tõusis ja tõusis.

Olin Moskvas harjunud töö juures lobisema. Suu liikumine ei sega põrmugi käte liikumist. Vestsime anekdoote, lõõpisime silmarõõm Ludmillaga, vatrasime muidu tühja. Ain aga ei rääkinud sõnagi ning isegi sulaselge provotseerimine ei suutnud temalt midagi peale «jah, küllap vist» välja meelitada. Iga kolmveerand tunni järel — selles oli ta täpne nagu kronomeeter — taganes Ain, selg ees, ateljee ukseni, puhus kolm korda sõrmeotstele, luristas ilmtingimata nina ja asus siis jälle töö kallale. Need olid peaaegu ainsad hääled meie ateljees.

Kus häda kõige suurem, seal abi kõige lähem — ütleb elutark vanarahvas. Nii oligi. Kui mu väikesed sügelevad neuroosivistrikud juba vaimseks sammaspooleks ähvardasid ühineda, hakkas jää liikuma.

Ma usun, et kellelgi ei saa olla midagi selle vastu, kui ma oma fantaasiat võrdlen koeralitaga. Töö algus on suur indlemisaeg: näljasena, väsinuna, tokerdanudkarvalisena eksleb ta muljete ja mälestuste hämaras linnaosas. Pole tal rahu ei päeval ega ööl; pole seni, kuni lõpuks juhtub see, mis juhtuma peab, ja ta käima peale saab.

Nüüd järsku saabub paar pilvitut päeva. Võlad, tähtajad

ja kohustused ei tee sulle äkki põrmugi muret; tänaval ei märka sa tervitada «elavaid klassikuid» ja — mis veel hullem — nende naisi! Tihti tabad end totralt naeratamas . . . Kõrvaltvaatajale oled sa neil päevil naljanumbriks. Tead seda ise ka, aga ei hooli sellest üldse — oled veel uhkegi! See õnneaeg on aga pagana üürike: ta kestab täpselt niikaua, kuni saad eskiisid valmis.

Järgmisel päeval kaed sünnitatud mäge selgema peaga ja leiad:

«Hiir, kurat! . . .»

Aga nagu õige ema kunagi, ei saa sa last aia taha visata. Hakkad teda turgutama rinnapiimaga, südamevere ja calcium gluconicumiga. Ja nii hakkabki ta aegamisi jumet võtma.

Teadsin, et mul pole reljeefide täpsemaks teostamiseks veel õige aeg; mõistlikum oleks Aini lahendus ära oodata, aga teha polnud enam midagi — tuli tööle hakata. Teisiti ma ei saanud. Ja lõpuks olime ju üldplaanis kokku leppinud; Ain pidi kujutama ühte (või paari) hukkamõistetut, mina aga rahva viha ja kannatusi. Teatava määrani olin ma vaba.

Nädal möödus kähku nagu sel puhul ikka. Kui ma aga seejärel üsna tavalise kurva avastuse tegin («Hiir, kurat! . . .») ja mulle tunduma hakkas, et reljeefirahvas on vastik tige kari minu üle irvitavaid marionette — pöörasin oma häbeliku pilgu taas Aini poole. Kohe lausa igatsesin, et ta jälle hakkaks oma tööriistu pillama! Lohutust oli vaja. Ei miski lohuta paremini kui see, et näed teist meest samas hädas ukerdavat. Usun, et võrku sattunud kalad peaksid sel põhjusel sündmuste käiguga esiotsa üsna rahul olema.

Ain polnud tõepoolest veel kuhugi jõudnud, ent ometi oli temaga toimunud mingi muudatus: ta liigutustesse oli tulnud kindlust, ja — ma ei uskunud oma kõrvu — Ain vilistas!

Aga miks ta küll nii uljalt vilistas, sellest ei saanud ma teps mitte aru. Lugu oli täitsa müstiline: Ain modelleeris üksikuid kehaliikmeid, käsi, jalgu, õlgu . . . Milleks? Miks pagana pärast tegeles ta harjutustega, mis kuuluvad instituudi esimese kursuse programmi? Ain oli kohale tassinud isegi mingid vanad anatoomiaatlased . . . Jah, oleks ta juba mingile lahendusele peatuma jäänud, siis saaks

sellest veel sotti. Siis oleks see üsna loomulik. Aga ta ju polnud! Ning askeldas sellest hoolimata ihuliikmete kaosses otsekui rõõmus kannibal. Mul hakkas nagu kõhegi.

Pärisin aru.

«Ma ei tea veel, kuid usun, et ma saan varsti teada . . .» kostis Ain nagu uus Delphi oraakel. Ainult see lohutas mind, et ta minu poolikut reljeefi vaadates pomises:

«Tohoh, sul juba varsti valmis! Osav pojss, jaa . . .»

Aga seegi tõsiasi ei seganud teda eriti. Mina tema osas oleksin tingimata rabelema hakanud, Ain aga laskis vilet.

Enesekindlus tekitab alati austust. Pidin jälle mõtlema ta «Vasikatapjale». Ei, sellest mehest tuleb lõpuks aru saada. Tuleb saada!

VI

See oli ühel õhtul pärast tööd, kui läksime Ainiga end pisut tuulutama. Reljeefid hakkasid aegamisi ilmet võtma, Aini olid aga uuesti vallanud mingid kõhklused. Ta oli tigedavõitu, põrnitses jalge ette maha ja vaikis. Ent miskipärast uskusin ma, et just täna pääsen talle lähemale.

Pimedus teeb meid kõiki loomulikumaks; pimedas oleme harjunud end lahti riietama päevast ja tema poosidest ning teame, et seda teevad ka teised. On naisi, kes julgevad armastada, ja mehi, kes tihkavad rääkida südamlikumat juttu ainult pimedikus. Ja meiegi sammusime nüüd heledasti valgustatud kesklinnast hämarasse Kalamaja kanti, sinna, kus linn hakkab lõppema ning valmistub kokkupuuteks merega.

Olin Ainile endast juba palju pajatanud — noorusest, Moskva-aastatest, natuke isegi mõnedest armulugudest. Tahtsin väga, et ka tema rääkima hakkaks. Muutsin seepärast isegi veidi oma tavalist kõnemaneeri. Ent küllap see päriselt tahtlik polnudki: vaikiv kaaslane, vanad agulitänavad ja sombune aprilliõhtu — see pole miljöö, mis meelitaks kalambuuritsema.

Ain kuulas mind hoolega ja tonksas masinlikult iga parajat lahtist keltsatükikest löögiga, mida poisikesed kunagi nimetasid «otsatimmiks».

«Ei mina oska endast suurt midagi jutustada. Olen Saaremaa mees, juba mu isa ja vanaisa lõikasid väikest viisi puud . . . Nuga — suur, kõvera tera ja luust peaga, kingiti

mulle esimeseks koolipäevaks... No eks hakkasin siis minagi ajaviiteks nikerdama. Pealegi oli see tollal tulus töö: üks saksa ohvitser nägi kord minu nikerdatud kuradit ja andis selle eest vahetuskaubaks kilo võid. Võitüki keskel oli küll suur tükk kartuliputru, aga vaevalt ohvitser seda isegi teadis. Saatis mu töö Saksamaale naisele — Eesti on ju ikkagi eksootiline maa! Nokitsesin vähehaaval edasi, ja nii... nii see kõik aegamööda...»

Tal oli endalgi kahju, et midagi rohkemat rääkida ei osanud.

«Noh, aga see sinu laad, selline arhailine ja kitsi, nagu kohmakaski — kust see pärit on?» Mul oli tõesti halb, et see küsimine nii reporterlikult kõlas. Oleksin tahtnud hoopis teisiti, loomulikumalt.

«Ausõna, mitte ei tea... Eks ma ole katsunud teisiti ka teha, noh, kaasaegsemalt, aga mitte midagi ei tule välja... Kuule, kas nad on ikka väga kohmakad?»

«Kohmakad küll, aga vahvad. Toredad! Sobivad su natuuriga hästi kokku.»

Jutt oli jällegi otsas. Tundsin, et sel moel jätkates ma Ainile igatahes lähedale ei pääse. Ning siis tuli mulle idee proovida oma «loomuliku inimese teooriat».

Kümnest inimesest, kes on täiskasvanud, aga sellest hoolimata püstitavad teooriaid «inimese olemuse» kohta, on üheksa ja pool kohtlased. (Üks on järelikult poolkohtlane.) Olen sellest kurvast tõsiasjast täiesti teadlik, aga ei saa midagi parata, et kuulun ka ise sellesse naeruväärsesse igiliikuri leiutajate tsunfti. Minu kümnete üksteisele risti vastukäivate oopuste hulgas on siiski üks, mis praktikas rakendatuna mõnikord midagi efektitaolist annab. See ongi «teooria loomulikust inimesest».

Mulle nimelt tundub, et paljud meist — kas nüüd just enamik, aga igatahes hoopis rohkem, kui seda arvata võiks, — tahavad miskipärast näida teistsugused, kui nad seda tõeliselt on. Katsun tuua näite.

Tunnen üht õrna, veidi naiselikku meest. Tal on kõrge tenor, aga ta püüab rääkida aeglase baritoniga. Ta teeb pingutusi, et mitte millestki vaimustuda. Igal võimalikul juhul kannab too mees määrdunud pulloveri ja suusasaapaid; nooruses huvitas teda ballett, nüüd ei taha ta enam kuulda millestki muust kui mootorispordist. Sel moel oma tõelisi, sageli aga hoopis väljamõeldud puudu-

jääke peites tunneme end pisut variseridena; kui me kohtame aga kedagi, kes oma vigu ja hädasid põrmugi ei varja, vaid nende üle isegi natuke kurdab, peame teda tahtmatult imetlema. (Kuidas te näiteks suhtuksite indiviidi, kes ohates kaebab: «Jah, muidu olen ma oma saatusega enam-vähem rahul, ainult see on halb, et ma sugugi naistele ei meeldi... Noh, selle kannatan ma siiski veel kuidagi ära, hullem on aga, et ka seda mõistust on mulle nii vähe antud...»)

Sellistele ausameelsetele inimestele — enda lohutamiseks nimetame neid küll tavaliselt l i h t s a meelseteks inimesteks — on peaaegu võimatu halba teha. Seda on kasulik teada.

Kord, kui me sõber Romaniga (kõhn punapäine graafik) suures rahanappuses olime, lõppenud eksamisessi puhul aga siiski pisut pidutseda tahtsime, läksime «Prahasse». Ma palusin kõrvale just selle kelneri, kes esimesel pilgul kõige ligipääsmatum ja irroonilisem näis. Rääkisin talle usaldavalt, et mul on täpselt nii- ja niipalju raha, aga et seda kõike ei tahaks ma ka kuidagi ära raisata; sest GUM-i tuli väga häid hiina täitesulepäid. Ta vaatas mind algul nagu napakat... Ma ei lasknud end sellest põrmugi häirida ja selgitasin, et need sulepead on kohe väga hea sulega, mis ei kulu peaaegu üldse, ja soovitasin tal endale ka ühe osta. Muidugi, kui see rahaliselt võimalik peaks olema... Kõike seda serveerisin ma mitte hädaldavalt, vaid peaaegu rõõmsalt; nii nagu oleks kelner mu vana ja hea sõber. Tulemused olid üllatavad: ta muutus hiigla sõbralikuks ja me rehkendasime koos (!) välja, et ma võin ära kulutada umbes kaheksa ja pool rubla. «Ei, siiski kaheksa,» parandasin ma teda, «šveitserile tuleb ju ka anda — nendel on väga väike palk...»

Meile kaeti laud, millist muidu ka poole suurema summa eest ei näe. Kuivad veinid ja külmad suupisted olid enamikus «à la carte»! Saime maitsta isegi mingeid väikesi merivähke, milliseid ma enne ega pärast seda õhtut enam näinudki pole.

«Loomulikku inimest» olen ma ka hiljem üsna tihti etendanud ja mõnikord päris heade tulemustega. Muide, ega see «etendanud» päris õige sõna olegi, sest ainult siis, kui sa sellele homunkulusele oma hingeõhku sisse puhud ja talle väikese vereülekande teed, hakkab ta elama

ning on usutav. Ja siis on ta ju ka rohkem kui ainult mängitud.

«Tead, Ain,» alustasin ma, «sinuga koos olles tunnen ma end alati pisut kehvasti... Hakkan kahtlema, kas ma üldse õige elukutse olen valinud...» Ain vaatas mind üllatunult. «Mul on tunne, et õige skulptor peab just sinusugune olema. Sa oled põlvini maas, sinu juured on nagu sooned maakera enda vereringest. Kui ma sind vaatan, on mul tunne, et loodus räägib ainult selliste läbi nagu sina. Mina ise olen nagu mingi hõljusk, midagi üsna kultuurset, aga kergekaalulist... Ja kõige hullem on see, et ma seda oma joont ise veel rõhutamagi pean. Kõik need kirjud kampsunid ja kikilipsud... ma tean, et nad on kaunis naeruväärsed, aga ma loodan, et ka teised teavad, et ma tean. Ja lõpuks, kui ma neid ei kannaks, poleks ma ju üldse mitte kui midagi. Jah, võib-olla oleksin ma pidanud endale valima hoopiski teise eriala... Keskkoolis tundsin ma matemaatika vastu huvi, uurisin isegi diferentsiaalgeomeetriat. Miks ma aga siis üldse kunsti õppima hakkasin? Tead, sellele on üsna raske vastata...» Panin tähele, et olime hakanud jalga käima — hea märk. Olete te kunagi mõelnud, miks selle nimel sõjaväes tundide viisi rividrilli tehakse? «Mul ei olnud oma teadlase-eeldustesse täit usku,» jätkasin ma. «Arvasin, nagu peaks õige teadlane olema karm ja kirgedeta inimene. Ma ei teadnud siis, et teadlasi on igasuguseid: et vesinikupommi leiutaja Teller kirjutas sonette, et Oppenheimer oli suur naistekütt ja Heisenberg ohjeldamatu seikleja. Skulptoriks sain ma peaaegu juhuslikult, mitte nii nagu sina. Sind on ilma savi ja stekata isegi võimatu ette kujutada.»

«Kas tõesti?» küsis Ain. «Ja ometi pidi minust hoopis meremees saama! Kunst huvitas mind küll, aga mina jälle mõtlesin, et kunstnikud peavad hoopis teistmoodi inimesed olema... Noh, sellised kikilipsude ja kampsunitega — just sellised nagu sina.» Ta naeratas. «Siiamaani arvan ma, et just sina oled kunstnikuks loodud, ja mitte mina. Tahtsin pärast seitsmendat klassi merekooli astuda, jah, aga kukkusin matemaatikas läbi. Saaremaale oli häbi tagasi minna, mõtlesin siis, et katsun kuskile mujale... Keegi nägi mu puunikerdusi ja soovitas kunsti õppida. Sõitsin Tartusse — ja võetigi mind kunstikooli...»

Jõudsime Kõie tänavale. See tänav, nagu suur osa Kalamajast üldse, on minu meelest kuidagi õudne. Juba varaseast lapseeast peale, ja kindlasti enne seda, kui teada sain, et Kõie tänaval elasid kunagi timukasulased.

Muidugi ei usu ma juba ammu enam kummitustesse, aga paljudel kohtadel on minu jaoks oma hing. Olen kuskilt lugenud, et vanadel merekaartidel on isegi näidatud üks piirkond, kust kaptenitel ei soovitatud läbi sõita. Ei, mitte karide tõttu. Lihtsalt sellepärast, et seal kaldusid mässu tõstma ka kõige rahulikumad meeskonnad. Selgepealine möödunud sajand naeris sellised lood armutult välja ja kaardidki tehti ümber. Nüüd oleme uuesti hakanud rääkima neuronväljadest ja telepaatilisest sidest: see kõik võib olla muidugi ainult jamps, aga mine tea, võib-olla on tuleviku maailmapildis isegi kummitused arvel nagu mingid energiaülejäägid. Ehk leitakse neile rakenduski... Sellele mõeldes hakkab neist kapriissetest külalistest peaaegu hale.

Hakkas sadama märga lumelörtsi. Laiad vormitud helbed kleepusid näole ja riietele. Vanades puumajades süüdati tuled. Aknad olid väsinult kollased.

Kuskil avati aken ja meieni kandus imiku hädist, troostitut ja inetut nuttu. Ainult väikesed lapsed oskavad ausalt nutta. Nagu nad palju muudki õigesti oskavad. Inetu nutt, hääletult langev lumi, väsinud aknad — kõik see summeerus millekski unenäoliseks.

«Jah, tuleb välja, et minust sai skulptor tänu Kuradile,» ütles Ain mõtlikult.

«Kuradile?» ei uskunud ma oma kõrvu.

«Jah.»

Tundsin, et ma ei tohi rohkem pärida. Kui ta räägib, siis ise. Ja ma uskusin, et ta p e a b rääkima. Minu homunkulus, see kunstlik loomulik inimene, äratab avameelsust ja meelitab pihtima.

«Kõik algas Kuradist. Ma ei mäleta, kui vana ma siis olin, võib-olla viie-kuuene... Ühel ööl ärkasin miskipärast vara vastu hommikut. Õed-vennad magasid, isa magas. Ema istus toolil rehala lahtise ukse juures, kudus, valvas ja tukkus. Meie Krõõt ootas vasikat. Ta oli vana lehm ja piinles juba teist päeva. Inises raskelt, hingeldas — tuppa oli selgesti kuulda. Vaatasin petrooleumilambist hämaralt valgustatud lage, seal oli kummalisi jooni, ning pidin juba uuesti suikuma, kui kuulsin äkitselt

kaugeid, ühtlasi samme. See oli monotoonne, raske sammutümin, pikkade vaheaegadega... Need pidid küll ilmatuma pikad sammud olema... Ning järsku t e a d s i n — see on Kurat! Kurat kõnnib maailma äärel!

Peitsin pea padja alla, kuid tümin läks sellest valjemakski. Pigistasin silmad kõvasti kinni ja nägin teda juba päris selgesti. Tal oli torukübar ja kalamehesaapad ning ta kõndis naljakate hiilivate sammudega mööda maakera äärt. Maakera oli aga nagu taldrik (olin kuskilt kuulnud, et ta on ümmargune), ja meie asusime oma väikese kalurikohaga taldriku keskpaigas... Nii ta seal käis, see Kurat, oma suurte saabastega, ning mul hakkas kole hirm, et ta meile iga ringiga lähemale jõuab!

Mis see siis õieti oli? Ei midagi muud kui mu oma pulss! Mu oma vere tuksed, mis peas vastu kajasid. Ma mõtlesin, et lähen ja räägin sellest kõigest emale, kuid just siis, kui ma tõusin, hakkas Krõõt poegima. Ema läks talle appi. Krõõt tuigerdas üsna künniseni ja pani oma abiotsiva pea tuppa, inimeste juurde. Keel oli tal väljas ja silmad imelikud... Jah, Krõõda silmad hiilgasid lillalt ja Kurat käis mööda maakera äärt... Krõõt ei saanudki inimestelt abi ja sünnitas surnud, peaaegu et karvutu vasika. Varsti pärast seda jäi ta ahtraks ja tapeti... Hiljem segunes see karvutu, vakstuvärviline vasikas, Krõõda lillad silmad ja Kurat üheks suureks uimaseks seguks. Ma tundsin end nagu milleski süüdi... Poleks ma Kuradit näinud, oleks ehk vasikas ellu jäänud. Kui ma sellest kõigest emale rääkisin, ütles ta, et see oli lihtsalt paha ja inetu uni. Kuid see ju polnud! Kuidas võis ema nii arvata? Hakkasin mõtlema, et mina üksi olen see, kes Kuradit kuuleb, olen nagu Krõõt, keda ema ka abistada ei osanud.

Igal õhtul palvetasin ma armsa Jumala poole, et ta Kuradi sammud sassi ajaks ja et see meile lähemale ei jõuaks; ning tõepoolest — sammud ei valjenenud! Hiljem katsusin seda lapsepõlve lummutist puusse lõigata, aga ta tuli alati rohkem naljakas kui jube. Ja ometi oli ta nii hirmus Kurat... Voolisin ja voolisin... Ühe mu kuradi ostiski ära too saksa ohvitser... Eks selle puulõikamise pärast mind kunstikooli võetigi. Tartu kooli lõpetamise järel — andsid mulle seal kiitusega diplomi — sattusin Tallinna Toonelti käe alla. Tuleb ju välja, et tänu Kuradile...»

Jõudsime mere äärde. Tuul jäi vaiksemaks ja lumi harvemaks. Vesi läikles tuhmilt ja õliselt. Kalda lähedal mustendasid porised jäätükid. Üks majakas hakkas plinkima, temaga ühines teine. Kaks pikka punast valgusekeelt limpsasid üle unise vee ja tõmbusid siis jälle majakasuhu tagasi. Kuulasime viivu vaikides mere hingamist.

«Aga räägi nüüd sina ka...»

Ta oli järsku jälle nagu endisesse endasse tagasi astunud ja veel väiksemaks saanud. Mantel ei istunud tal hästi ja müts oli pisut liiga väike. Tundsin, et mul pole enam midagi rääkida ja et ma ennistki ei rääkinud peaaegu mitte kui midagi. See oli valus kadedus... Päike läbi poolkinniste või suletud silmade, mõned lõhnad, mõtted värvidest, parimal juhul vana pööning ning tolmune mängutoos — ja see oli ka kõik, mida mina omaks võisin nimetada. Kuivõrd abstraktsed ja jõuetud on minu mälestused Aini omade kõrval! Ei higi ega verd, ainult lümf... Kohandumisteooria, «loomuliku inimese» teooria...

«Teine kord. Ma olen praegu su juttude mõju all,» puiklesin kõrvale.

Me pöördusime tagasi. Meri ja majakad jäid selja taha.

Issand, kui avameelne ta on! Kas tõesti usaldab ta kõiki samavõrra? Ei, ma pean kadedusest üle saama! Sellele mehele ei tee ma kunagi midagi halba! Ma kaitsen teda!

Vaatasin Aini: väike mees suure pallpeaga, milles on aga nii palju ja nii imelikke mõtteid.

Ma tahtsin, et Ain minu pilgust näeks seda, mida ma parajasti kõigest hingest soovisin: saame sõpradeks!

VII

Maikuu alguses sain reljeefidega asjad lõplikult ühele poole. Ainil aga ei nihkunud töö minu arust põrmugi edasi. Päevade kaupa kõpitses ta, nagu murelik Jumal Jean Effeli «Maailma loomisest», oma veel sündimata Aadama ihuliikmete kallal. Viimasel ajal näisid teda eriti huvitavat käed. Mul hakkas temast hale ning ma pidasin juba plaani, et tuleb teda abistama hakata. Tähtajad lähenesid, olime kokku leppinud, et enne Kunstnike Liidu suvevaheajale minekut tuleb eskiisid ära näidata. Muidu võime jääda suveks kitsikusse. Pärast lepingu sõlmimist on aga

veerand honorarist avansina samahästi kui käes. Mõnikord õhtuti skitseerisin ajaviiteks ka ise skulptuurigruppi, vahest on Ainil sellest pisut kasu, mõtlesin ma. Kuid kes teab, võib-olla lootsin ma ka midagi enamat ...

Ühel õhtupoolikul, kui ma kenakesti tööhoos olin, helistati uksekella. See oli Ain.

«Ma olin täna haiglane,» ütles ta, «pikutasin voodis, ja ta tuligi ...»

«Kes tuli?» ei saanud ma aru.

«Kohe näed!»

Astusime tahapoole. Mind kiusas mingi halb eelaimus. Ainil oli käes suur kokkukeeratud paberileht.

«Noh, vaata! Mis sa sellest arvad? Mis sa arvad, ah?»

See oli öeldud sellisel Ainile sobimatul juubeldaval toonil, et ma kõigepealt talle endale otsa vaatama jäin. Ain säras üleni. Nagu laps pärast näärikinkide kättesaamist, kui salm ei läinud segamini ja lõpuks ometi on uisud käes!

Võtsin Aini käest lehe ja rullisin lahti. Esimesel pilgul ei saanud ma asjast mitte tuhkagi aru: õlad, kuklasse heidetud pea ja kaks kätt, kaks päratut, ebaproportsionaalselt pikaks venitatud kätt üle terve lehe ... Mis see siis õieti peab olema?

«Käed?»

«Käed.»

Vaikus.

«Kujutle väikest kõrgendikku lagedal väljal ... Väikest küngast — lihtsat, ilma reljeefideta, ilma igasuguste tobedate postamentideta. Graniitplaat ja sellest läbi ... need! Mis? Ah?»

Ain tammus jalalt jalale, nagu ei kärsiks ta enam hetkegi paigal püsida.

Ja korraga nägin minagi seda kõike. Ponnistunud, hauaserva konarustelt tuge otsivad õlad. Toetuspunkti leidmiseks viimaseni tahaheidetud pea ... Käed — ebaloomulikult, peaaegu viirastuslikult pikad käed, mis haaravad ... tühjust!

Need käed olid nagu karje.

Ah selleks siis Ain viimastel nädalatel kätega mässaski!

Tundsin, kuidas jahe värin selgroogu mööda üles jooksis. Karjuvad käed ... Ei, pigem olid nad ähvardavad käed! Igatahes mind ähvardasid nad küll. Minu reljeefe polnud, niipalju kui ma asjast aru sain, Ainile enam vaja!

«Aga reljeefid?»

«Mis reljeefid? Ah soo ... Reljeefe pole tarvis. Ilma nendeta on mõjuvam. Minu meelest küll.»

Ma ei vastanud midagi. Aini kulm tõmbus korraks kipra.

«Jah, aga reljeefideta on tõesti parem ... Lage väli, küngas, ja käed ... küllalt!»

Ma vaikisin ikka veel.

«Ah soo ... Sa oled nagu tühja tööd teinud ... Mõtled vist seda? Ja raha ...» Nägin, see mõte segas teda, ent mitte kauaks. «Raha võime teha pooleks! Küsimus pole rahas. Teeme pooleks, ja kõik!»

«Sa oleksid võinud mulle vähemalt öelda!»

Need neetud käed kippusid mu kõri kinni pigistama.

«Jah,» ütles Ain, «aga, ausõna, ma ei teadnud seda isegi!»

«Tegid kuu aega käsi, ja ei teadnud isegi?»

«Täpselt! Ma tundsin, et kätes on midagi ... Käed ütleaid mulle rohkem kui muu ... Kuid kuni tänaseni ei teadnud ma, et lahendus võib olla ainult kätes. Tõesõna, see tuli nii järsku ...»

«Püüan uskuda,» venitasin ma irooniliselt või vähemalt püüdsin irooniliselt venitada, kuid Ainil polnud aega mu könetooni märgatagi.

«Hea, et usud,» ütles ta. «Kurat võtku, sa ikka kujutle! Ei mingit poosi, ei mingit kultuurset looritatust: käed, ja kõik! Sven, lähme jooma! Lähme klubisse! Ma tunnen, et ma ei saa muidu. Kaks kuud vaeva, ja nüüd on nad siis lõpuks leitud! Kuradi kurat, ma joon end ametlikult täis!»

Sellisena polnud ma Aini veel näinud: naerulohud põskedes, salgud turris — ta oli nagu õnnelik muinasjutusorts, kes tuhat aastat on sääreluus prundi all pidanud kinni olema ja nüüd jälle päevavalgust näeb.

«Tead ... ma ei saa tulla ...»

«Tule! Mis sul ikka ees on?»

«Tõesti, ma ei saa! Mulle ...» tahtsin talle kõik näkku paiskata, aga millegipärast ei suutnud, «mulle tuleb täna ... külaline. Aga ma võin sulle vahest ehk järele tulla ...»

«Saada külaline kuu peale ja tule! Jah?»

Ain haaras mu toakuue nööbi pihku, kruttis seda ja veenis: «Tingimata pead järele tulema! Hoian sulle kohta.

Tellin toidu. Kümneks ikka ju jõuad? Ja ma organiseerin, et saame jääda vähemalt kella kaheni.»

«Võta parem Eva kaasa!» püüdsin ma vastu puigelda.

«Eva? Ho-hoo! Milleks? Milleks mulle täna Eva? Maailm naisi täis ja üks ilusam kui teine! Evat on homme vaja. Et ta mind ilusasti läbi võtaks, nagu abielunaisele sobib . . . Vaata sa mul, et sa kauaks ei jää!»

Uks paugatas kinni ja ma olin üksi.

Keetsin endale kanget rohelist teed.

Kui seda klaasi kallasin, vaatasin imestusega oma käsi: need olid võõrad käed, värisevad käed, pikkade kahvatute sõrmede ja pedantselt puhaste küünealustega. Nad on savist voolinud selle kõik, mis mul on! Kõik, mis mul on . . . Ja nüüd on siis ühed teised käed teinud nende viimase töö nulliks, ning nad värisevad vastikult! «Ilma reljeefideta, ilma igasuguste tobedate postamentideta on parem, eks ju?»

Tee oli mõru ja tekitas kerge joobe.

Seni polnud minu jaoks olnud takistusi, kõik raskused olid ületatud iseenesestmõistetavalt. Ning nüüd on siis kätte jõudnud must päev — minu töö lükatakse kõrvale nagu vaadet segav juuksesalk silmilt. Iseenesestmõistetavalt! Algul olin ma solvunud, et pean rooga ainult garneerima, nüüd tõugatakse aga salatilehedki üle taldriku ääre maha. Iseenesestmõistetavalt!

Tõusin ja süütasin suure tule. Millegipärast tahtsin end peeglist vaadata. Ja mu nina oli tahmane! . . . Kust ta tahmaseks saada võis, ei kujuta ma ette. Aga selles polnud ka midagi imelikku: alati toimuvad tragöödiad seal, kus leidub maas apelsinikoori, ja kui sõber sinu naisega restorani kaob ning sa tänavanurgale löödult seisma jääd, on alati selleks küllalt tuult, et su kaabut rentslisse lennutada. See on loodusseadus!

Pühkisin värisevi käsi nina puhtaks ning jäin vaatama oma juukseid. Nad on veel kohevad ja lokkis, aga pealaele hakkab tekkima paljak. Praegu on seda veel lihtne varjata, aga . . . Mul oli korraga õudne. Miski ütles, et kui ma nüüd langen, jah, kas või kukesammugi võrra, siis jätkub see ka edaspidi. Ma pean olema fookuses! Kui ma fookusest välja nihkun, siis sulan ma igavesti halli ebamäärase massi hulka . . .

Kallasin veel teed.

. . . Ja kui enesekindel oli Ain! See on võitjate enesekindlus. Tal ei tule pähegi, et ta tööl võib ka puudusi olla. Leidis, ja kõik! «Raha? . . . Raha võime pooleks teha!» Nüüd istub ta klubis, see pallpealine Ain, ja kummutab aga napsiklaasi. Ta ei oska kahvlitki vasakus käes hoida! Sellisele mehele on häbistav kaotada! «Küsimus pole rahas! . . .» Ei olegi!

Püüan Aini kavandit silme ette manada. Kaks kätt, karjuvad käed, jah, nad võivad olla vapustavad küll. Ja võibolla on tõesti mõjukam ilma plaatide, reljeefide ja «tobedate postamentideta». Aga nad võivad olla ka primitiivsed, need käed. Nad võivad olla abstraktselt humanistlikud, patsifistlikud . . . Ah, kuidas seda sorti adjektiive keelele tõusis! Magnus Tee sõnavara! Korraks kerkis mu silme ette fašismiohvrite mälestusmärk Père-Lachaise'i kalmistul . . . Kas ei saa järsku kõnelda plagiaadist? . . . Kuid seegi mõte tuli kõrvale heita; Falconet' vaskset ratsameest Leningradis ei häiri lugematud teised kuulsad, kuigi sagedasti äravahetamiseni sarnased «uhked ratsamehed» mitte põrmugi. Skulptuur on juba kord selline kunst. Ja pealegi on käed Père-Lachaise'is kokku aheldatud ning Aini töö vaim, meeleolu, aroom — või kuidas seda nüüd õieti nimetadagi — hoopis-hoopis omalaadne.

Tundsin, et pean Aini eskiisi kohe praegu veel nägema. Keegi ütles, et armukadedus olevat valu, mis teistest valudest erineb selle poolest, et tahab end pidevalt suurendada. Näib, et on olemas ka teisi seda laadi valusid.

Otsustasin Evat tülitada. Küllap on leht kätega Aini töölaual. Keerasin oma kavandi — skulptuurigrupi —, mis oli mõeldud nagu Aini abistamiseks (nüüd tundsin ma aga selgesti, et see nii polnud) rulli ja tegin kahekümne nelja sammu asemel kaksteist pikemat trepist üles.

«Ain ütles, et läheb end korraks pisut tuulutama . . .»

Eva oli hommikumantlis ja minu tulekust üsna imestunud. Kuulnud, mis mind huvitab, tuhnis ta veidi Aini asjade hulgas ja leidiski paberilehe, mida ma nüüd juba eemalt tundsin.

«Need?»

«Need! Kas pole toredad, ah? See teie abikaasa on leidlik poiss, nutikas ja leidlik, eks ju?»

Eva piidles mind hetke silmanurgast. Ta polnud harju-

nud ise otsustama, ja kiitis siis takka. Muidugi, nii muuseas, nagu ühele abikaasale just sobilik on.

«Millal see idee teile siis pähe sähvas? Ain oli täna nii imelik — küllap see vist hiljaaegu tuli?»

«Aini on andekas, andekas poiss,» vältisin ma otsest vastust.

«Oi, astuge tahapoole, miks me siin esikus peaksime rääkima.»

«Hilja juba . . . Aga olgu peale, ainult natukeseks ajaks. Aga . . .» ma manasin näole ühe oma parimaist naeratustest — vandeseltslasliku, «kui nüüd Ain äkki koju juhtub tulema, võib ta mind majasõbraks pidada.»

«Oi, ma peidan teid riidekappi!»

«Teie riidekapis viibimine oleks mulle suureks auks. Ma juba kujutlen neid oivalisi parfüüme . . .»

«Ometi üks viisakas kujuraiuja,» sädistas Eva, «kas ma ei öelnud seda teile juba esimesel korral!»

Ausalt öelda polnud mul mingit isu selle eevatütre Evaga aega viita, kuid teiselt poolt tundsin ma, et selline väike lobisemine-flirtimine viib mind jälle tasakaalu tagasi. Mitte kuidagi ei tahtnud ma praegu üksi olla!

«Noh, pühitseme siis teie kunstiajalukku minevaid vägitegusid — mul on pudelipõhjas tilgake napsi!»

See oli öeldud sõbraliku irooniaga, miniatuurse irooniaga, mis õieti iroonia polnudki, kuid ometi solvas see mind miskipärast. Kuigi töö oli Aini, kuigi ma seda isegi nöögata oleksin tahtnud — kahjuks puudus ainult põhjus —, ei meeldinud mulle, kui seda tegi mingi Eva.

«Aga ainult üks pits! Mitte rohkem.»

«Muidugi üks pits! Teate seda lugu revidendist, ühest pitsist ja kahest direktorist?» Ja juba ta rääkiski habemega lugu.

«Oh, need olid kehvad mehed,» katkestasin ma teda. «Meil Moskvas kutsuti kord ühe dekoorateljee direktor joomise pärast büroole. Küsiti, et kas ta arvab, et sada grammi viina joonud inimene veel edukalt töötada suudab. Vastas, et arvab küll. «Noh, aga kahesaja järel?» küsiti. «Siis see õige töötuju alles tuleb,» kinnitas mees. «Kuidas on aga lood siis, kui juba pool liitrit on hinge all?» päriti võidukalt. «Meil on andmeid, et te vahel tööajal terve poolikuga hakkama saate!» — «Ei, siis ma enam töömees

ei ole,» tunnistas direktor ja lisas pärast väikest mõtlemist: «Aga juhtida võin veel küll ja küll!»»

Vaatasin oma käsi — need puhkasid väärikalt laua serval ja olid juba täiesti rahulikud.

«Teate, Eva, mul on suur mure!» Tegin väikese pausi ja vaatasin Evale tõsiselt otsa. «On juhtunud see, mida ma kartsin . . . Vaadake ise.» Ulatasin talle Aini kavandi. «Käed! See on põnev, väga originaalne lahendus. Aga te kujutlete ju isegi, mida arbiitrid selle peale kostavad: abstraktne humanism, primitivism ja need teised sõnad. Ma kuulen kõrgus Magnus Tee häält: «Poisid näitavad võitlevale kunstile — trääsa! Just nimelt! Vaadake, kas teile ei tundu, et see parem rusikas . . .» Noh, nii räägib ta muidugi kohvilauas, kõnepuldis aga leiab ta teised sõnad . . . Kuid sisu poolest samasugused!»

«Trääsa . . .» pomises Eva. «Kas te tõesti nii arvate? Peaks vist . . . peaks vist Tooneltiga konsulteerima . . .»

Ta ilmselt kõhkles.

«Tooneltiga! Mitte mingi hinna eest!»

«Aga miks siis?»

«Miks?! Loomulikult sellepärast, et Toonelt — võin kas või pea anda — on sellest lahendusest tingimata vaimustatud! Toonelt mängib tervele pangale. Ta hakkab seda kavandit läbi suruma. Ja see on meie hukatus.»

«Olete selles kindel?»

«Milles? Et Toonelt seda läbi hakkab suruma? Ei, mitte absoluutselt kindel. Võib juhtuda, et temagi aru saab, et sellist lahendust on v õ i m a t u läbi suruda . . .»

«Ühesõnaga: see lahendus ei sobi, arvate teie?»

«Ühesõnaga jah. Ning mul on kuradi kahju. Sellest saab ehk töö näituse jaoks . . .»

«Kas te Ainile ka rääkisite?»

«Ei veel,» lõin ma pilgu maha, «ma lihtsalt ei suutnud — ta oli nagu väike õnnelik sorts, kes tuhat aastat on sääreluus kinni olnud ja nüüd lõpuks jälle ilmavalgust näeb. Aga homme teen ma talle kõik selgeks. Pakun Ainile lähtevariandiks oma lahendust. Ta on kiire käega — küll teeb midagi kähku valmis. Jah, kähku peab nüüd küll tegema, sest muidu jõuab Tee meist ette ning olemegi rahast ilma . . .»

«On teil siis mingi variant valmis mõeldud?»

«Noh, midagi on. Lihtsalt selleks, et muidu ei saanud

ma reljeefe lahendada. Alles viimistlemata, aga küll Ain lõpetab, muidugi, kui ta nõus on . . .» Näppisin häbelikult oma kavandirulli, tahtsin, et Eva seda näha paluks.

«Näidake, palun, kui tohib . . .»

«Tohib, miks ei tohi. Ainult et ta on veel lohakas ja lõpetamata.»

Eva võttis mu kavandi ja asetas selle lauale Aini oma kõrvale. Vaevalt see kontrast teda rõõmustas. Nad mõjusid kõrvuti nagu pilv ja päike. Aini «karjuvad käed» olid sorgeldatud lohakalt, ühe hingetõmbega, ja kortsunud, plekilisele kooli joonestuspaberile. Minu põlvitav võitleja põlvitas aga ehtsal riidekiulisel vatmanil. Kuna ma seda tööd olin teinud teatava määrani ajaviiteks ja oma lõbuks, olid ka kirjad ja varjutused otse naudisklevalt välja peetud. Mul on nõrkus filigraani ja puhtuse vastu ning mõnikord — tunnistan seda väikese häbiannusega — harrastan ma õhtutundidel parema tegevuse puudumisel klassikalisi kirju. Eskiisi ülaserval andsid sellest tunnistust uhkeldavad lombardia versaalid ja minusklid. Aini tööd ilustas aga üksainus kirjasõna ja see oli poisikeselik, õblukestel hanejalgadel taaruv «AHHAA!!!». Küllap poetas selle paberilehele inspiratsioonituhinast pisut segaseks läinud pliiats rohkem omal algatusel kui Aini teadmisel. Minu aristokraatlike lombardlaste kõrval mõjus ta küll nutmapanevalt abitult.

Mida pidi sellest kõigest arvama Eva? Ilmselt oli ta tugevasti endast väljas, sest ta pomises midagi: «Väga huvitav!» ja kadus korraks kööki; ma ei mäletagi enam, mis ettekäändel. Vaatasin meie kavandeid võrdlevalt, aga ka mina ei leidnud sellest mingit rõõmu: vist igas kolmandas linnas on üks samasugune põlvitaja upakil nagu see siin.

Korraga helises telefon.

«Ain vist!» hõikasin ma Evale kööki, «ma võtan vastu!» ja haarasingi vastust ootamata toru 'pihku. Miski minus tõrkus selle vastu, aga miski tugevam tõukas tagant. Mu «halloo» tuli ometi poolsosinal.

«Eva Saarma kuuleb, jah?» küsis ragisev hääl. Meeshääl, aga mitte Aini oma. Pidin ütlema, et kohe kutsun, aga juba räägiti edasi ning uudishimu sundis mind kuulama.

«Siin Kunstiklubist räägitakse, šveitser . . . Te palusite, et ma helistaks, kui . . . noh, ühesõnaga: teie abikaasa on siin. Ta on praegu veel üsna sirge poiss, aga juba natuke liiga heas tujus. Ja et laual on veel kõvasti napsi . . . Ta ütles, et ootab kedagi, aga siiani on üksi. Ma arvan, et tuleks talle keegi järele saata . . . Juba kippuski ühe kirjus kampsunis noorluuletajaga vaidlema. Nii et ma siis teatasin. Vabandan väga.»

«Suur-suur tänu, kohe tuleme,» ütlesin endiselt poolsosinal. Usun, et mind peeti Evaks.

Kõne oli lõppenud. Hetke vältel kuulsin ma kauget jutuhõma, tillukeste elektrinõeltena särises see mu kuulmeis. Korraga nägin ma klubi imeselgesti.

Seal on lastekirjanik Malm. Ta rohekajumelises näos vilavad prilliläätsed kurb-lõbusalt. «Kuule, vana, mis sa arvad, kui ma nüüd õige läheks oma viiuli järele . . .» Ümaranäoline noor naine kõrvallauast vaatleb teda imetlevalt nagu berberi tüdruk kaamelit. Ühest lauast teise liigub noor arhitekt üleskäärituid käistega tuulepluusis, ilus heapoisinägu uhkamas energiat. Keegi astub trepipoodiumile, jääb vildakalt seisma ja üritab kõnet alustada. «Lugupeetavad . . .» alustab ta.

Ja kuskil nurgas istub Ain, juuksed turris, nägu punetamas. Ootab mind, rüüpab napsi ja on sellest juba pisut riiakakski muutunud. Tal on õigus lõbutseda: hallid, rasked, sõnatud päevad ateljees on seljataga. Idee on leitud. Minu töö on aga tühja jooksnud . . .

«Las joob see Ain, las lakub ja skandaalitseb! Hea oleks, kui ta tänagi miilitsas lõpetaks!» mõtlesin valusa tigedusega.

«Ain või?» päris Eva, tuues nagu tookordki lõhet.

«Ei. Teile teatati, et saadaksite kiiresti veoauto Kopli raudteejaama. On saabunud 3000 karpi ajupasteeti!»

«Mis asja?»

«Aju-pas-tee-ti! Seltsimehed tarbijad: te ei kahetse, kui tarvitate meie kvaliteetseid ajusid!»

«Ah soo . . .» sai Eva aru. «Valeühendus.»

«Vastasin, et autol varastati kolm ratast alt ära ja juht jõi end ämma sünnipäeval maani täis.»

«Issand, aga kui nüüd äkki . . .»

«Ja mis see meie asi on? Meile aitab oma ajudest küll. Võtame üks naps ajude terviseks! Head ajud majoneesiga pluss konserveeritud lambaintelligents! Proosit!»

«Proosit!» naeris Eva. «Ma poleks arvanudki, et te selline kelm olete.»

VIII

«Selline kelm,» oli öelnud Eva. «Selline ogar!» ütlesin ma endale ise. Kuidas ma küll selle peale ei tulnud, et poole tunni pärast võidakse uuesti helistada! Ja helistataksegi — see on kindlam kui kindel. Vaevalt Ain nüüd midagi karahvesse jätab, küllap tellib veel juurdegi... Varsti pärib šveitser, et miks te küll juba järele ei tule. Mis ma siis Evale kostan? Piinlik olukord.

Mõtlesin tõusta ja pageda. Aga see variant oli täiesti kõlbmatu. Enne tunni möödumist selguks, et Sven Voore, too Moskva halturštšik, on kohakaasluse alusel ka aferist. Ning Eva on täis õigustatud püha viha. Küll ma olen ikka mõtlematu!

«Eva, te pole veel minu pool käinudki. Lähme õige korraks meile! Annate poissmehele tarku õpetusi, kuidas korterit sisustada, ning teie teened tasutakse teile natuuras — ehtsa krabikonservi näol.»

Eva näis kõhklevat.

«Ei, tulge jumala eest!» veensin ma teda. «Näitan teile meie teisi kavandeid, joome rohelist teed, kuulame Räätsa, Hindemithi... Isegi vana Palestrinat on mul lindis... Või ei julge te? Oh, me võime rahulikult muusadele anduda, sest aeg pole veel hiline ja Ain nagu ütles, et kavatseb Toonelti poole minna.» Otsustasin üle minna lõõpivale toonile, mõnikord aitab see paremini. «Ühesõnaga — majasõber ihkab tegevusse astuda! Või arvate, et see pole ikkagi ilus ega kombeline? Tõesõna, ega vist olegi... Mind kasvatati kõige rangelt-moraalsemas balti-saksa vaimus. Selle järgi oleks nii hiline visiit kohatu küll. Ja kommunismiehitaja moraalikoodeksi järgi vist samuti...»

Nägin, et ta on juba peaaegu nõus. Muidugi: Eval on ju vaja veel meie kavanditest rääkida. Võib-olla mõtleb ta, et esitan Ainile konkureeriva kavandi? Ma otsustasin forsseerida.

«Taevas appi! Ma vist unustasin pliidi välja lülitada!

Tulge kohe, palun, eks?» Kargasin püsti, haarasin laualt kavandid ja tormasin minema.

«Peaks ta nüüd ruttu-ruttu tulema!» mõtlesin ma närviliselt tuba mööda edasi-tagasi tammudes. Ent kaua polnud mul vaja piinelda. Juba oligi Eva ukse taga. Ta ütles, et tuleb ainult hetkeks ning polnud viitsinud ümbergi riietuda. Kallasin Evale teed ja tõin kapist pooliku konjakipudeli. Nüüd tuleb teda võimalikult kaua siin hoida. Valasin kuldset imerohtu klaasidesse ja panin grammofoni mängima.

Mul on üsna suur plaatide ja lintide kogu. Tundsin end jälle sõiduvees olevat; Ain ja tema «karjuvad» ei seganud mind enam kuigivõrd. Küll me juba asjad korda seame! Võtsime pitsid tühjaks ja jäime kuulama. Oboe itsitas tarmukalt ning klarnet ja fagott osatasid agaralt kaasa. See oli Hindemithi «Kvintett puupillidele», mille sarkastiline ja kuiv *allegro* mulle väga meeldib.

Vaikisime hea tükk aega.

Siis võttis Eva laualt kavandid, tegi hästi muuseas-näo ja ütles:

«Ausalt öelda meeldib mulle Aini lahendus rohkem, aga teie oma on ka tore. Ja see kinnitatakse vist kergemini küll. Te võiksite selle konkureerivana välja pakkuda... Jah, tõesti: meie Ainiga ei solvuks. Sõprus on üks asi, aga äri jälle teine. Kas pole?»

Ta vaatas mulle otsa näiliselt siiralt, kuid ma tundsin, et kerge talle see igatahes ei olnud.

«Eva, mis te ometi räägite! Mul pole midagi taolist pähegi tulnud,» ütlesin ma. Ütlesin tahtlikult natuke liiga kähku, natuke liiga solvunult ja natuke liiga kindlalt. Väga hea, kui tal siiski väike kahtlus jääb...

«Miks siis mitte? Te olete töötanud, vaeva näinud ja kunst on ju alati võistlus. Teil on täielik õigus oma kavandit pakkuda.» Ta vaatas mind väga uurivalt.

«Kunst on võistlus, aga mitte võitlus. Ma ei kuulu nende hulka, kes kopika nimel on valmis ükskõik milleks. Ja pealegi on Aini lahendus tõesti väga põnev ning ma ei arva, et kui me kavandid ka võistlevalt esitaksime — muidugi ei tee me seda, lihtsalt oletagem —, et siis kaalukauss tingimata m i n u poole peaks langema. Meil pole enam kultuseaeg ja andekad ideed saavad alati realiseeritud.»

Rääkisin endale nüüd vastu. Eva pool olin ma ju hoopis muud väitnud. Ta oli kaunis nõutu.

«Kunstil on oma eetika ja sellest pean ma alati kinni,» lisasin ma ning puhastasin tikuotsaga väga tähelepanelikult oma niigi puhtaid küünealuseid. Tekkis üsna pikk vaikus, ja mulle hakkas tunduma, et vahest olen ma siiski üle pakkunud. Otsustasin raskuskeset jälle natuke nihutada.

«Eva, te võite kindel olla, et seda, mida te mõtlete, ei juhtu! Vähemalt sel juhul, kui Ain minu kavandiga nõus on ja seda omapoolselt täiendada tahab. Paberilt savisse on pikk ja raske tee ja savist metalli samuti,» ütlesin ma väga tõsiselt. «Üks mure on mul aga küll ja seda ma teile ka tunnistan. Kui Ain oma kavandi juurde kindlaks jääb, vähemalt sellisel kujul, nagu see praegu on, siis olen ma teinud väga palju tühja tööd. See kavand siin laual on muidugi pisiasi, aga ma pean uued reljeefid tegema, praegused Aini ideega kuigi hästi ei sobi. Ta loobus oma esialgsest plaanist ja reljeefid on tehtud sellega kooskõlas.»

Eva oli muutunud üsna murelikuks; kui ta aga nüüd kahtlema ei hakkaks kogu mu jutu ehtsuses!

«Ent olgu, kuidas on. Ma olen nõus ka reljeefe muutma. Või nad isegi hoopis ära jätma. Ja seda kavandit poleks ma üldse näidanudki, kui Aini oma kinnitamiseks veidigi lootust oleks... Ja muidugi ei esita ma teda konkureerivana. Teate, miks? Sellepärast, et... sellepärast et ma ei julgeks siis t e i l e (ning alles pärast tähelepandavat pausi)... ja Ainile silma vaadata!»

Tõusin kähku püsti ja ütlesin rabelevalt:

«Teate, ma lähen nüüd ja teen ühe karbi lahti... Oodake pisut. Võite midagi lõbusamat peale panna.»

Läksin muiates kööki. See, mida ma Evale äsja rääkisin, oli ju... peaaegu et arglik armuavaldus! Tõepoolest! Nüüd peab ta mind küll hästi paiks ja rumalukeseks. Igatahes ohtlikuks küll mitte.

«Ma tulen teile appi,» hõikas Eva mulle järele.

«Ei, mitte mingil juhul! Te ei tea, kuidas näeb välja poissmehe köök,» vastasin ma toa ust sulgedes.

Võtsin kapist krabikarbi ja hakkasin seda lahti lõikama. Mu vanamoeline avaja aga oli lootusetult nüri ning kuidagi ei jõudnud ma teda plekist läbi vajutada. Haarasin

laualt raske vasest tuhatoosi ning hakkasin sellega avaja otsale koputama. Üha ägedamalt ja ägedamalt. Äkitselt libises karp mu sõrmede vahelt ja avaja serv lõikus sügavale peopessa. Nahapinnale ilmus priske, paisuv verepall... Ma ei või oma verd näha. Panin käe kraanikausi kohale ja keerasin vee jooksma. Käsi hakkas kipitama, aga veri tilkus ja tilkus... Järsku tundsin ma iiveldust ning pidin taburetile istuma. Lösutasin sellel nagu pamp ja olin endale vastik. Ning korraga valgus hall vormitu tusk nagu päratu üheksas laine mu õlgadele, litsus mind abitult kössi. «See kõik on suur jama!» tundsin ma äkki. «Nagunii ei usu Eva mind lõpuni, nagunii tuleb kavandit Toomeltile näidata, nagunii kinnitatakse see, nagunii jään ma lolli ossa...»

Näisin endale armetu ja hale. Mõtlesin sellele, kuidas ma peegli ees oma tahmast nina pühkisin. Pidin suurest enesehaletsushoost peaaegu töinama pistma. Ma sulle veel tasun, Ain! Kõiges oled sina süüdi!

Äkki meenus mulle, kuidas ma neljandas klassis poiste käest peksa sain. Kord, kui kaks poissi minu pealekaebamise pärast kahed said ning peale tunde jäeti, püüdsid nad mu õhtul kinni ja tirisid pesukööki. Üks neist haaras mu pea nupuvõttesse. Odav plekiline ja rasvalõhnaline käiseõie surus mu ninaluule, kaelasooned naksusid, mäletan ähmelgesti vastikut riidemaiku suus... Nad lõid mu nina veriseks ja väiksem poiss sülitas mulle näkku. Need tatipritsmed püsivad mul elulõpuni meeles. Kui poisid ära läksid, hiilisin trepist üles ja viskasin ühele neist kivikilluga pähe. Selja tagant.

Niisiis kössitasin ma taburetil, pea käte vahel, ja mu nina häälitses resigneerunult. Kuna hääletegemine ei kuulu tolle organi kompetentsi, siis oli see üsna hädine ja ebamusikaalne lurin. Kuulsin kuidagi uimaselt oma nina soolot ja pime viha raputas mind; oleksin tahtnud trampida, jalaga lüüa, ulguda ja taldrikuservast tükke hammustada. Ma olin nii neetult abitus ja võimetus olukorras!

Kobasin taskurätti järele ning koos sellega sattus mulle pihku mingi käkerdunud paber. Laialivalgunud tähed olid siiski veel loetavad:

Helistada Magnus Teele!

Mis ajast too pabeririba mu rinnataskus vedelnud oli ning milleks ma Teele helistama pidin, ei tulnud mulle meelde. Kuid polnud aegagi selle üle järele mõelda, sest järsku tantsisid need uduseks hõõrutud tähed mu silme ees nagu kari lombakaid narre.

...HELISTADA MAGNUS TEELE... HELISTADA MAGNUS TEELE...

Ma olen unustanud oma kipitava käe ja otse kargan taburetilt. See on peaaegu nagu inspiratsioon! Oh mind oinakest küll: kuidas ometi Magnus mulle kohe meelde ei tulnud! Temale Aini kavand ju kindlasti ei meeldi. Magnus Tee... see vana tulelukuga püss on lihtsalt oivaline põmmutaja, ja ma oskan teda laadida, millega aga soovin soola, haavlite või isegi dumdumkuulidega. Ning kui pauk käib, võin ma ise puu otsas olla! Jah, selle asemel et siin nuttu tihkuda, oleksin ma juba ammu pidanud korter kaheksandas olema, näsima biskviite ja ohkama murtult Ain Saarma ebaõnnestunud kavandi üle: «Ta on ju muidu nii andekas poiss, kuidas ta küll v õ i s seekord nii viltu lüüa!?»

Kuid midagi pole katki. Õnneks veel mitte!

Ma lähen vaikselt esikusse. Kuulatan. Muusika on küll üsna vali, kuid siiski pole mõtet riskeerida... Jooksen trepist alla. Meie maja ees on telefoniputka.

4...0...0...3 ja 6...

Alles kaheksanda signaali peale võetakse kõne vastu.

«Halloo! Kes nii hilja?» pärib range hääl.

«Vabandust, siin Sven Voore tülitab...»

«Seltsimees Voore? Ahaa. Mis mured siis?» päritakse pisut lahkemalt.

«Andke andeks, et ma nii hilja... Mured tõepoolest... Teate, Ain Saarma tõi mulle täna oma ideekavandi näha ja ... mul on seda raske öelda — minu meelest ei kõlba see mitte kuhugi! Täpselt. Ma andsin talle seda küllalt selgesti mõista, kuid ta ei taha mu juttu kuuldagi. Ütles, et a j a d olevat muutunud...»

«Kuidas te ütlesite? A j a d muutunud?»

Mul oli rõõm kuulda, et Magnuse hääl kõlas nüüd juba hoopis teises registris.

«Ja milline see on siis... see kavand?»

«Kavandil on ainult kaks kätt ja ei midagi muud. Kaks kurba kätt, mis tungivad läbi maa. Võib olla, et selline

monument sobiks mõne sürrealisti hauale, seda küll, aga... aga ma ei suuda kuidagi mõista, mida peavad need kaks passiivset, alistunud kätt sümboliseerima meie langenud kangelaste haual. Nende haual, kes võitlesid viimse veretilgani. Jah, hoiaksid need käed vähemasti vintpüssi või last, või viisnurka või... Niiviisi nagu praegu on see mingi primitiivne patsifism. Vähemalt minu meelest... Läksime Ainiga peaaegu riidu, kuid... te peaksite kavandit ise nägema. Mina võin ju eksida. Just — üks meist kahest, kas tema või mina p e a b olema eksinud. Eskiis on praegu minu käes. Võin ma ehk tulla seda teile näitama? Ma tõesti vajaksin konsultatsiooni...»

«Aga kus Saarma ise on?»

«Ta... läks klubisse. Tähistama... Aga Eva Saarma on parajasti siin... Järsku saate ehk ise alla tulla? Võibolla ongi õigem seda kavandit algul Eva kuuldes arutada? Ain on jonnakas ja enesekindel,» improviseerisin ma kaebliku.

«Mul on praegu üks töö pooleli, tahaksin veel veidi mõtiskleda. Eesrindlase portree. Noor tubli karjatalitaja, sotsialistliku töö eesrindlane,» vastati bossiliku väärikusega. «Mõtlen, et tuleks anda kuidagi uue nurga alt, värskelt... Aga olgu peale, ma tulen pärastpoole läbi. Noh, nii umbes poole-kolmveerand tunni pärast. Sobib see teile?»

«Muidugi sobib. Jään ootama. Ah et portree karjatalitajast? See võib väga põnev olla... Ma lausa põlen huvist, vähest võin ehk homme vaatama tulla?»

Magnus Tee urahtas midagi meelitatult.

«Teate, veel üks asi...» jätkasin ma kõhklevalt. «Kui te tulete, palun ärge siis laske välja paista, et mina teile sellest kavandist juba rääkinud olen... Eva Saarma võib mõelda, et ma... Noh, te saate aru, naiste asi. Tulge nagu juhuslikult. Või — ma ei tea, kuidas õigem oleks...»

See oli väga riskantne palve. Mida arvab taolisest sõltepanekust seltsimees Printsipiaal? Ma juba peaaegu kahetsesin. Magnus Tee on taibukas nagu kartul. Mine tea, kuidas ta mu soovi tõlgitseb.

Telefonist kostis mõtlikku urinat. Kuulasin seda kartlikult, kuid lõpuks organiseerus mõmin siiski millekski naerutaoliseks.

«Eh, noored, noored! Vähe kodanikujulgust! Siidkindad

olete! Noh, olgu pealegi. Hästi, hästi. Teen näitemängu kaasa!»

Tal oli vist väga hea meel oma taiplikkuse üle.

«Ma jään siis ootama.»

Telefon pandi hargile.

«Poole-kolmveerand tunni pärast! Praegu kohe oleks sind tarvis! Kurat teab, kaua see su kolmveerand tundi kesta võib!» Ma olin tõesti tige. «Kas õnnestub mul Eva seni siin hoida? Oleks vaja, et ta Tee hinnangut oma kõrvaga kuuleks. Kui see lapsehingega inkvisiitor ainult teaks, et ta oma «pühale üritusele» minu pool kümme korda kasulikum võib olla kui seal ülal neid õnnetuid saviplonne vorpides! Karjatalitaja, uutmoodi, värske... Ehh?!»

«Mida te seal köögis nii kaua tegite?»

«Ah, ei midagi... Lõikasin avajaga kätte... Tühiasi!»

«Oh teid, l o o v i n i m e s i!» ütles Eva ja ta käed tardusid väljendusrikkalt. «Ain on mul täpselt samasugune. On teil marlit?» Ta abistas mind sidumisel. Istusime. Eva valis endale krabi sõratüki ja vajutas oma teravad väikesed hambad ahnelt roosakasvalgesse lihha. Ilmselt arvas ta, et ma pärast oma ennistist viimast lauset — «ma ei julge siis t e i l e silma vaadata» —, pärast seda häbelikku poolehoiuavaldust, nii häbelikku, et ta seda oodatagi ei osanud, end vist köögis kogusin. Eva oli jälle üsna rahulik. Mul tuli end aga koguda küll! Ning ma alustasin:

«Teate, mul tuli köögis geniaalne idee. Suuri lootusi sellele muidugi panna ei või, kuid kaotada pole meil kah vist midagi. Minu arvates vähemalt. Ma mõtlesin — et võib-olla oleks kaval Aini kavandit näidata kõigepealt... Ma tõusin toolit, võtsin kapiservalt portselanist nukukese ja hüpatasin seda peol, «... mis te arvate, kellele? Tema Kõrgusele Magnus Teele! Ah?»

«Miks? Kas see pole siiski liiga riskantne?» Eva pilk peatus parajasti saltot tegeval portselankujukesel.

«Võib-olla on ja võib-olla ei ole ka... Igatahes peaks Magnus olema hirmsasti liigutatud, et tema käest nõu küsitakse, et tema meie kavandit kõige enne näeb. Vaevalt ta sel puhul eskiisi päris maatasa teeb, pigem soovitab täiendada, arendada ja nii edasi. See on aga juba varblane peos! Peale selle olen ma tema juures väga heas kir-

jas, tegin tema koopasse hiljuti viisakusvisiidi. Ja ta valgustas mulle «meie kunsti ees seisvaid suuri ülesandeid». Ehk annab talle kõik puust ette teha. Teiselt poolt on jälle täiesti kindel, et Magnusest päriselt mööda minna kah ei saa. Nagunii ütleb ta kavandi kohta oma sõna, milleks — kahju küll! — paraku veel ikkagi kaalu on. Ning vaevalt, et ta Aini töösse hiljem leebemalt suhtub. Nii et proovida võiks. Eks ju?»

«Selles mõttekäigus on oma loogika küll,» pidi Eva tunnistama.

«Jah, ainult Aini pärast on mul mure. Ma kardan, et ta hakkab Magnuse soovitustele kohe risti vastu vaidlema. Ta on meie ajastu jaoks liialt aus. Ja eks need Magnuse soovitused ole tobedad kindlasti... Mnjaa, oleksite teie, Eva, selle kavandi autor, siis oleks hoopis teine asi. Meie kahekesi juba oskaksime.»

Vaatasin Evale otse silma ja naeratasin nagu osava spikerdamisega uhkustav koolipoiss.

Eva vaikis ja näis pingsalt mõtlevat.

«Igatahes mõelda selle üle vist tasuks... Peaksite Aini ette valmistama ja homme-ülehomme võiksime koos temaga Tee juurde palverännakule minna,» lõpetasin ma.

«Mõelda vist tasuks...» pomises Eva.

Tõin kapist hunniku uusi plaate ja me jäime muusikat kuulama. Ja jälle muutusin ma murelikuks. Magnuse tulek on nüüd küll enam-vähem ette valmistatud, aga oli see üldse õige, et ma talle helistasin? Magnuste aktsiad langevad pidevalt. Meie kunstil on renessansiaeg. Inimesed hakkavad üksteist päev-päevalt rohkem usaldama. Me ei otsi enam kõikjalt tonti. Kas on Magnus Tee mulle praegu sobiv liitlane? Vaevalt. Praegu peaks vist olema hoopis parim moment aiste haaramiseks, sest: ära ole liiga varane, ära aga ka hiljaks jää!

Jah, kas ma tegin õigesti, helistades Magnus Teele? Hakkasin selles üha enam kahtlema. Et aga Eva mu murelikkust ei märkaks, pidin ma vahetpidamatult lobisema. Rääkisin sellest, et kui kalamarja ja krabide läbimüük liiga suureks kasvab, on sõda oodata; võrdlesin Hindemithi ja Bachi polüfooniat — palju mul sellest muidugi aimu pole; kirusin neorokokood, mis Lääne snoobide majas juuri ajab ja küllap varsti vist meiegi toolide sirged sääred

kavalasti kõveraks painutab. Rääkisin, rääkisin, rääkisin — ma ei suutnud vaikides oodata.

Ja järsku — ootamatult vara — koputatigi uksele.

IX

«Pidin ühe noore kirjasolkijaga peaaegu nattipidi kokku minema,» teatas Ain üle ukse. Ta keel oli kaunikesti pehme. Jäin nõutult lävele seisma, kuid juba oli ta esikus ning ajas mantlit maha.

«Säh! Teeme väiksed tropid!»

Ta pistis mulle pihku roosakasse paberisse keeratud pudeli.

«Ootasin ja ootasin sind. Lõpuks tuli hea mõte... Küll me tast juba lahti saame, sellest sinu külalisest. Küll me lahti saame, ära sa mitte muretsegi!» Ain kihistas kavalat naeru. Seejärel tegi ta aga kohmakalt silma, suu kõvasti kinni pitsitatud ja ümar nagu nööp.

«Aga kui see külaline naine on ja kui sa just tahad, eks või ta siis ka meiega koos...» Haistsin magusläilat alkoholilõhna ja mu pea oli korraga täiesti tühi. Nii tühi, et tundsin kolba õõnsust peaaegu füüsiliselt. Selline pea võiks otsast ära lennata ja taevasse vuhiseda nagu õhupall.

«Sellega pole kiiret. Võid ta esialgu ka kööki panna,» osutas ta pudelile, mida ma ikka veel nõutult peos mulksutasin, ning astus kergelt taarudes tahapoole.

Ja siis see algaski.

«Sina?!» Ain haaras käega uksepiidast ja jäi tulbana seisma.

Lipsasin temast mööda ja astusin instinktiivselt Evale lähemale. Tuleb vist skandaal!

«Mis s i n a siin teed?»

«Ja sina?» naeratas Eva ilmsüütult. Ta vist ei taibanudki veel, et Ain purjus on. «Me pidasime siin Sveniga plaani, et...»

«Ah et pidasite plaani! Seda ma näen jah.» Ta hääl oli imelikult kahisev.

«Või siis Eva oligi see külaline?» pöördus Ain minu poole. Ent enne kui ma midagi vastata jõudsin, silmitses ta jälle Evat. Imelikult, veidi tõtakalt, peaaegu et naeratades. Nii vaatab laps ootamatult katkiläinud lelu. Ent siis lõdvenes ta suujoon mingi tuksatusega, naeratus valgus laiali ja nägu jäi kuidagi nagu ripakile.

Aini selja taga haigutas must ukseava otsekui luuk tühjusse. Selles raamistuses mõjus Ain — väga väike Ain — nagu tulnuk mõnest teisest, irreaalsest maailmast.

Nüüd mõistis juba ka Eva, et Ain on joobnud. See kõik tuli aga temalegi liiga järsku.

«Pidasime siin plaani...» kordas ta nõutult ja vaatas mulle abiotsivalt otsa.

«Vaesekesed! Pidasite plaani, ja mina juhtusin segama. Tunnen kaasa! Sa oleksid mulle kohe öelda võinud...» pöördus ta minu poole.

«Ain, jäta lollused!» pomisesin ma vaikselt. Just nimelt vaikselt, kuigi ainult joviaalne naerupahvatus ja tubli kämblahoop kuskile ribide vahele oleksid võinud Aini maha jahutada. Aga nüüd korraga ei tahtnudki ma teda enam nii väga rahustada: las mõtleb endale sarved, kui tahab! Mis see minu asi on!

«Ain, sa oled joonud,» ütles Eva rangelt, kuid ta huuled värisesid. Muidugi — ta on nii lohakalt riides ja aeg hiline kah. «Uka-uka, Eva kotis!» oleks hüütud ukraadinamängus.

«Purjus ikka... Igal mehel omad lõbud! Eks ju, Sven? Jäid sa mu naisega ka rahule?» Aini silmadesse oli ilmunud palavikuline läige. Ta suunurgas punetas rida tillukesi ville. Neil olid kollased pead. «Aga ega see Eva sinustki vist eriti lugu pea. Vaata, kui magedasti ta riides on! Selles lepatriinu-hommikumantlis praeb ta mulle harilikult köögis pannkooke. Nojah — aga võib-olla pole ta siin täna ka esimest korda... Siis muidugi! Ja pesu... pesu kohta pole mul andmeid. Ei, pesu kohta küll ei ole...»

Ain puhkes ootamatult naerma. Klugistas, nii nagu oleks tal suu vett täis. Vajus siis toolile ja väänles seal, pildudes oma pallpead kentsakalt õlalt õlale.

Läheb viimati päris sõgedaks... Ma vaatasin Evale, kes mudis taskurätti.

«Ain, kallis, mis sul on? Sa maalid endale tonte.» Ta tõusis ja tahtis üle toa Aini juurde minna.

«Eemale! Mul pole sind tarvis!» käratas Ain kimedalt. Ta vaatas meid oma tugitoolist nagu tige nurkasurutud

rott. Siiski — jumal tänatud! — ei naernud ta enam. See naer võttis mul ennist sisikonna külmaks. Tundsin, et muutun jälle rahulikumaks. Ei, asi on siiski juba liiale läinud.

«Kulla mees, sa oled lihtsalt rohkem võtnud, kui kannad! Mis õigusega sa Evat niiviisi solvad?» ütlesin ma üsna enesekindlalt. Ent Ain vist ei kuulnudki mind.

«Lahutuse võite saada! Mina kedagi kinni ei pea . . .» kähistas ta.

Väga hea oli end tunda ainukese rahuliku inimesena ruumis. Tõmbasin käega üle juuste ja isegi naeratasin.

«Kas sa, Ain, ise ka aru saad, mis sa siin kokku jamad?»

Eva vaatas mind tänulikult ning mul oli hea meel selle kontrasti üle, mida ta mind ja Aini kõrvutades pidi märkama.

«On sul siis tõesti võimatu ette kujutada, et mees ja naine võivad kahekesi ühes toas olla, ilma et . . .» ütles Eva püsti tõustes.

«Ma tunnen sind!» täristas Ain nagu kuulipildujast. Ma poleks uskunud, et temasugune aeglane inimene üldse nii kiiresti võib sõnu suust välja paisata. «Mis on teil ühist? Mis teil siin muud teha oli?»

Näis siiski, et hullem on juba möödas.

«Vahest ehk oli ka midagi.» Nüüd, kus Aini haiglane hüsteeriahoog nagu pisut loomulikumatele radadele läks, lõi Evas välja viha ja solvumine. Tal oli selleks ju täiesti õigus. See väike lootskala oli minu juures kõige õilsamatel eesmärkidel! Eva võttis laualt Aini kavandi.

«Selle üle pidasime aru . . . Sel ajal kui sina trimpasid . . .»

«Ja mis sina ka sellest mõistad? Mis õigusega sa üldse minu asju puutud? Sellele . . . sellele aferistile näitan ma ise, mida vaja. Ja nii palju kui vaja.» Niisiis oli viha minu vastu pöördunud.

«Oh sind küll, Ain! Ära karda, ma ei solvu. Sinu juttu pole praegu mõtet kuulatagi. Ma poleks arvanud, et sa nii haiglaselt armukade oled.»

Tõesti, seda poleks ma küll arvanud. Ma tean, et kõigil, igaühel meist, on oma nõrk, lotruseni hell koht. Nojah, Ain pole just ilus mees; võib-olla arvab ta, et Eva on koguni ainus naine, kes teda armastada võib. Vaene poiss! mõtlesin ma iroonilise kaastundega.

Kuid Ain ei kuulanudki mind. Ta pilk oli tühi. Ilmselt oligi ta mõtted kuskil mujal. Ning juba paiskaski ta Evale näkku:

«Niiviisi siis. Nüüd on mul kõik klaar! Mäletad, Eva, mida sa siis m u l l e pakkusid, kui Kõometsa juurest ära tulid? Mäletad, mida mulle näha tõid? Ajalugu kordub. Ainult et m i n a neid ei kasutanud, s e e siin aga on selleks võimeline!»

Tuppa laskus tihe, peaaegu kombatav pinevus. Märkasin, kuidas Eva silmapilkselt kalgistus. Ta küüned tungisid peopessa, nägu läks täiesti kahvatuks. Sellel tohtvalgel taustal mõjus heleoranž huulepumat võikalt nagu surnu suhu pistetud kressiõis.

Ain oli seevastu tige ja võidukas väike poiss. «Said nüüd! Said nüüd!» kõneles ta nägu. Talle oleks sobinud ühel jalal hüplema hakata ja itsitada: «Paras! Paras!» Lõpuks ometi sai ta Eva tasakaalust välja viia!

Ja just sel hetkel kõhatati seinal delikaatselt. See oli kell, mille olin pärinud oma tädilt. Vana kell, mis kuulub iveitsi seinakellade auväärsesse suguvõssa. Viimasel ajal kipub ta küll taha jääma, kuid löömisekunstis pole talle võrdset: serveerib oma akustilisi šedöövreid nagu kergatslik rauk komplimente. Juba alustaski ta: mahedad bimbämmid veeresid tuba mööda laiali nagu suhkrustatud šokolaadimunad.

Me kuulasime ega lausunud ainsatki sõna. See oli nagu mingi mängureeglitesse kuuluv ooteaeg. Ühes on kõik inimesed sarnased: dramaatilistel momentidel kaldume me tihti otse banaalsesse melodraamasse. Otsekui noored näitekirjanikud. Jälgige oma vihapuhanguid! Küllap toimite ka teie endast välja minnes halbade filmide eeskujul.

Kell lõpetas löömise. Vaatasin Evat.

«Sa sonid!»

Seda ütles ta ootamatult toore ja kähiseva häälega; nagu tänavatüdruk. Eva nägu oli järsku kuidagi kandiliseks muutunud. See oli inetu, nurgeline, absoluutselt mittenaiselik nägu. Ja kõik ümberringi näis samuti kalestuvat. Tundsin, et laual ja toolidel on teravad nurgad, mille vastu võib end marraskile peksta.

«Vaadake, Sven, millist inimest ma pean välja kannatama!»

Tugitoolist kostis tigedat naeru. Aga juba pehmenesidki Eva näojooned. Ta suur ja ilus suu keerdus abitult ja koomiliselt kõveraks otsekui lõhkine kaun.

«Ma ei suuda!» Ta tõstis käed silmile ja läks vaikselt ukse poole. Toetasin teda õlgadest ning tundsin, kuidas ta järsku üleni kuidagi eriliselt lõhnama hakkas. Nutvad naised lõhnavad alati ühtemoodi — magusläppunult, umbes nii nagu vanad niisked heinad . . .

«Nüüd oled sa muidugi väga rahul, et said ta nutma ajada,» ütlesin ma Ainile, kui olin Eva välja saatnud. Olin tõesti tige ja mul oli Evast kahju. Pealegi oli tal selline armas, lapselikult terav selgroog, et ma pidin teda abistades tahtmatult kujutlema, kui tore oleks seda nutvat nägu voodis rahustavalt rinnale tõmmata. Võib-olla lähevadki su kartused varsti täide, kolleeg!

Ain ei vastanud midagi. Ta hoidis pead käte vahel ning ta õlad tõmblesid närviliselt. Tühjendasin pooliku konjakiklaasi ja sammusin rahutult vaipa mööda edasi-tagasi.

«Lõpeta juba ükskord see melodraama ja mine palu oma naiselt andeks!»

«Mis see sinu . . . sinu asi on!» Vaatlesin teda ja tundsin vastikusega segatud haletsust.

Moskvas armus minusse üks keskealine tarbekunstnik. Armus nii, et mul sellest õieti aimugi polnud. Ta oli paksuvõitu ja võrdlemisi inetu, kuid väga vaimukas (inetud naised on seda sageli) ja vahva kaaslane. Liikusime temaga siin-seal; minu meelest oli see süütu flirt, tema aga, nagu hiljem selgus, võttis asja väga tõsiselt. Kui meie loole loomulik lõpp tuli, nägin ma esimest korda oma silmaga, milleni võib inimest viia selline abstraktne ja poeetiline asi, nagu on seda armastus. Lõbus, konjakimaias, sädeleva vaimuga naine muutus mõnekümne minuti jooksul higiseks ja ilaseks (naturalistlik küll, aga täpne!) tombuks, mis tegi täpselt tühjakslastava vanni häält. Tundsin talle kaasa, aga nagu ei tundnud ka; kuidas ma saingi tunda, sest tema polnud ju enam tema. Seesuguste stseenide nägemine võib inimese halvaks teha.

«Ain-poiss, jäta ometi! Homme naerame kõik kolmekesi koos seda tänast komöödiat! Eks ju!»

«Ära käperda . . . libetis!» pomises ta ja vaatas mind

veekalkvel vihkavate silmadega. Villikesed ta suunurgas olid katki läinud.

«Oeh, mis sinuga küll peale hakata . . .» ohkasin ma nõutult. «Sa oled kapitaalselt täis!»

«Üldsegi mitte! . . . Igatahes mitte rohkem kui sina. Sinu pudel on samuti peaaegu tühjaks kaanitud.»

Ta püüdis mulle võimalikult kainelt silma vaadata. Mingil määral see isegi õnnestus. Ju vist oli äsjane stseen Evaga teda tõesti kainestanud. Ning ega ta siia tulleski päris joobnud olnud. Jah, aga seda tobedam see kõik on. Seda tobedam . . .

«Kuula mind, Ain! Eva kindlasti nutab kodus. Kas sa siis tõesti ei või teda lohutama minna?» tegin uuesti katset.

Ain tõusiski. Tahtsin teda saata, kuid ta lükkas mu kõrvale ja läks hoopis kööki. Kuulsin, kuidas kraani all puristati; niisiis ei ole see jama tänaseks ikka veel lõppenud. Võib-olla tegin ma valesti, et soovitasin tal koju vabandama minna . . . Äkitselt oleks ta muidu ise läinud, nüüd aga just nimme ei lähe. Võtaks teda tont! Tundsin, et saan jälle vihaseks. Kaua pean ma temaga jändama? Tuleks tä lihtsalt ukse taha tõsta . . .

Kuid juba ta tuligi. Külm vesi oli mõjunud hästi; Ainil oli juba enam-vähem inimese nägu ees.

«Miks ta küll minema ei lähe?» pidasin ma aru. «Ju vist on asi selles, et mehike ihkab ka mind tasakaalust välja viia! No minuga sul see ei õnnestu!»

Manasin näole kõikemõistva naeratuse.

«See oli sinust esimene mõistlik tegu; külm vesi mõjub alati hästi. Eks ütle ju laulusõnagi, et «kaa-ras-taage end kraa-ni-vees»!»

Ain ainult ühmatas. Nüüd sain ma selgesti aru: muidugi ärritab teda just minu rahu ja sõbralik üleolek. Arritagu, mis see minu asi!

«Sa mõtlesid siin ühe olematu romaani välja,» alustasin ma. «Lugu oli aga tõepoolest lihtsalt selles, et arutasime sinu ideekavandit. Kui sa klubisse läksid, hakkasin ma asja vaagima ja jõudsin arvamusele, et sel kujul ta vist ikka läbi ei lähe . . . Tead ju isegi, milliseid kujusid linn täis on. Kas või «Estonia» eeski. Jah, kui Magnus Tee selle sinu kavandi oleks välja nuputanud — mis on muidugi täiesti võimatu —, siis ehk võiks ta veel kuidagimoodi läbi minna. Sinul aga . . .»

«Läheb läbi küll!» lõikas Ain kuivalt vahele, sakutas oma tokerdanud juuksetukka ja muigas kaunis üleolevalt. «Olen kindel, et läheb! Mis selles kavandis siis nii erilist on? Jaa . . . mulle paistab, et sinu kartustel on hoopis muud põhjused . . .»

Kuidas võivad küll ühes peakolus «rahulikult koos-eksisteerida» absoluutne kaos ja kaunis keskmine loogika?

Aga ta silmanurgad olid pingutusest kirsspunased.

«Ma näen, sul on kange tahtmine ka minuga riidu minna, on ju, kolleeg? Pean siiski tähendama, et vaevalt see sul õnnestub. Sa oled praegu jonnakas nagu paha laps, ja ma lihtsalt ei saa sind tõsiselt võtta.» Tabasin end närviliselt lipsuotsa ümber põidla kruttimas, ja et mu käed mind ei reedaks, pistsin nad püksitaskusse.

«Läheb läbi küll,» kordas Ain rõhutatud muretusega. Ta võttis lauanurgalt tollesama portselannukukese, mida pildusin ennist mina, ja jahutas sellega oma meelekohti.

«Noh, hästi . . . Kas sa tõesti usud, et Magnus Teele ja temataolistele on su kavand vastuvõetav? Sellele on ju nii lihtne ette heita patsifismi, liigset tinglikkust, abstraktset humanismi, võitlusvaimu puudumist . . . Kõike, mida soovitakse. Ja arvesta sellega, et Magnus on õige mitme komisjoni liige.»

«Magnus Tee ei loe! Läheb varsti utiili.»

Ta oli nii kuradi enesekindel!

«Võib-olla et lähebki. Aga enne jõuab ta sinu maa-alustele võitlejatele püssid või viisnurgad pihku pista.»

Ain ei teinud kuulmagi. «Magnus Tee läheb utiili . . . Kui ta midagi soovitama tuleb, saadan ta pikema jututa kuu peale!» Nüüd hüpatas juba Aingi portselankujukest peol. «Ka sina lähed utiili. Varem või hiljem!»

«Tänan väga! Võib-olla ehk paned selle mänguasja siiski lauale tagasi. Ta on mulle kingitud.» Raev hakkas nagu kuum laavaklomp kurku kõrvetama ja otsis väljapääsu.

Teadsin küll, et Ain just tahabki mind marru ajada, kuid ei suutnud oma viha päriselt talitseda. Küllap ei jäänud see Ainile märkamata.

«Teid kahte seotakse kimpu ja lähete koos! Õigupoolest pole see aus: Magnus on lihtsalt loll, sina aga oled intrigant. Ajad oma asju buduaaride kaudu!»

Tundsin kuidagi magusalt, et silme ees kipub tume-

nema. Ma peaksin ta kraedpidi välja viskama! Tema ja ta «karjuvad käed». Ja siis vaatasin ma instinktiivselt üle õla. Ma ei tea isegi, miks.

Kelmikalt naeratades näppis aadlineitsi roosilehti. Tal oli kaval, mõnulev ilme. Ning ühe kummalise hetkega sain ma rahu tagasi. Vaikse, tigeda rahu. Kivise rahu. Viha laavaklomp tardus raskeks metallikänkraks ja vajus kuhugi sügavale.

«Buduaaride kaudu, ütled sa. Miks ka mitte? Rääkimata m u u d e s t meeldivatest omadustest on naised tihti ka väga arukad. Arukamad oma kuulsatest abikaasadest,» irvitasin ma Ainile näkku.

Nägin, et see mõjus. Ohjad olid jälle minu käes. Meil kõigil, igaühel meist on vähemalt üks nõrk, totruseni hell koht . . . Ja äkki meenus mulle veel miski. Vaatasin kella: minu viimasest telefonikõnest on möödunud peaaegu tund!

«Jaa, sõbrake ning kallis kolleeg. Elu on komplitseeritud mäng. Ma ei usu, et see sinu ülbus sind kuskile viiks. Ning mis ülbus see ongi, heh!» itsitasin ma nokkivalt. «Kui kassi kodus pole, on hiirtel alati lustipidu. Pole meist kummastki veel meest, kes Magnuse kuule saadaks!»

Kallasin pitsid täis ja lükkasin ühe toorelt Aini ette.

«Ausalt öelda pole see minust ilus, et ma sulle konjakit pakun. Aga tühja kah, täis oled sa nagunii . . . Proosit, kui tohib pakkuda!»

Ta võttis klaasi ja hoidis seda tükk aega käes. Jõi siis ilgatumaks. Panin pudeli ning klaasid kappi.

Helises uksekell.

«Nüüd võiksid siiski minna oma naist lohutama,» ütlesin ma külmalt.

X

«Ohhoo! Teie! . . . See on tore — tulite just õigel ajal. Ain Saarma on parajasti oma kavandiga siin. Tahab kangesti teie arvamust kuulda,» ütlesin ma Magnust sisse lastes võimalikult valjusti.

«Noh, seda te nüüd küll luiskate! Millal enne munad kanade käest nõu küsima on tulnud.» Ta pidas seda vist

väga heaks naljaks ja paljastas armastusväärselt oma hirmuäratavalt kiiskava metallhammasterea; selliseid hambaid olen ma kuulnud nimetatavat «plekkhammasteks». Kohe, kui naer sellest süngest väravast oli välja lipsanud, sulgus Magnuse raudsuu nagu tule- ja kuulikindel seif.

Õpilase harjumused on visad kaduma: kohe kui Magnus tuppa mühises, tõusis Ain püsti. Kviteerisin seda üle bossi õla kahjurõõmsa irvitusega. Magnus Tee oli ilmselt hea tujus — ta läks Aini juurde ning ulatas talle sõbralikult käe, mille too tahes-tahtmata pidi vastu võtma. Kuigi toas valitses poolhämarus, märkas Magnus kohe, et Aini nägu kaugeltki mitte entusiasmi ja töömeeleolu ei kiiranud. Ta tusanes silmanähtavalt.

«Kuidas siis portree edeneb? Kas saame varsti näha?» küsisin ma Aini ärritamiseks ekstra lipitsevalt.

«Pole kaevata. Aga tahab veel tublisti viimistlemist,» ütles Magnus Tee ja pöördus seljaga Aini poole. «Ivan Zahharõtš — minu õpetaja — ütles alati: «Viimistleda, viimistleda ja veel kord viimistleda! Viimistlemine on see, mis lahutab käsitööd kunstist.» Kuldsed sõnad!»

Seltsimees Tee muutus filosoofiliseks ja vajus väärikalt tugitooli, kusjuures ta peedivärvi toakuuel alumine nööp lahti kargas.

«Tohin ma ehk kohvi pakkuda?»

«Ei või endale lubada. Ei või lubada. Tervis. Õhtune aeg.»

«Muidugi, muidugi,» mõtlesin ma endamisi muiates. «Tass kohvi ohustaks sinu isiku kaudu eesti nõukogude kunsti! Kuskil ülal pimedas toas ootab ju üks põntsakas savitädi oma suurt tulevikku . . .»

Järsku märkasin ma, et Ain keerab oma kavandit rulli. Sööstsin kohe vahele.

«Millek nii häbelikult, Ain? Veidi aja eest sa ju otse ihalesid kuulda seltsimees Tee arvamust.»

Enne kui Ain midagi ette suutis võtta, lebas ta töö Magnuse põlvedel.

«Ma . . .» pomises Ain.

«Tahad vist märkmeid teha?» lõikasin ma vahedalt vahele. «Siin on sulle paber ja pliiats. Kirjuta kõik hoolega üles, muidu võid ära unustada!»

Ain saatis mulle pilgu, mida on raske kirjeldada . . .

«Mhhmm . . . jah,» ümises Magnus Tee ning silmitses skarjuvaid käsi».

«Lohakavõitu lugu . . . üsna lohakavõitu lugu . . . Ja mis see? Siia on vist midagi kirjutatud?»

Too «AHHAA!», õbluke ja hasartne «AHHAA!» oligi seltsimees Tee tähelepanu äratanud.

«Hõise, hasart . . . loominguline põlemine,» selgitasin ma, ise samal ajal Aini jälgides. Ta — vaene mees — hoidis kahe käega kramplikult laua äärest kinni, nagu oleks see mõni lendav vaip, mis vägisi minema kipub. Nägin, et ta kannatus on katkemas. Veel natuke — ja . . . Kuid samas stiilis ma enam jätkata ei võinud: telefoniga räägkides olin ma ju nii hea ja murelik poiss. Nüüd aga . . . Isegi Magnusele võib minu käitumine imelik tunduda. Ma ei oelnudki enam midagi, vaatasin laialt muiates Aini kramplikke sõrmi ja nihutasin talle lähemale tolle portselannuku. Loobi pealegi! Rahusta end, vennas!

«Ja sisuliselt, sisuliselt . . .» Magnus urgitses sõrmega kõrvaaugus ja pöördus siis aeglaselt terve kehaga Aini poole. «Mida te selle kõigega õieti öelda tahate, seltsimees Saarma?»

Ain ei vastanud ja Magnus Tee paljastas aegamisi uuesti oma plekkhambad: praegune naeratus oli aga juba hoopis teistsugune — mõistsin, et kavand oli Magnus Teele täiesti arusaamatuks jäänud. Seltsimees boss ootas vastust. Oli tõesti õudne vaadata ta parknahkset nägu ja sätendavat terasnaeratust. Ain vaikis ikka veel.

«Näed, Ain! Ka seltsimees Teele on su kreedo mõistmatuks jäänud. Täpselt nagu mulle,» ütlesin ma tõsiselt.

«Kahjuks küll, kahjuks küll. Parimal juhul tekitaks seesugune monument sünget meeleolu. Kuid kas seda on meile vaja? Seda ei ole meile vaja! Kangelased küll hukkusid, aga tänu neile elame meie teiega õnnelikku elu, ehitame gigantilist (just nii ta ütles!) kommunismihoonet . . .»

Oli ilmne, et Magnus Tee on oma arvamuse juba enne kavandi nägemist, valmis sõnastanud; egas ta muidu nii ladusalt sõnu veeretaks.

«Kangelaste surm, see pole ainult surm, vaid ka etapp . . .» Nüüd takerdus ta küll korraks, kuid lõpetas see-eest majesteetlikult: «Kõike tuleb näha liikumises, noormehed, dialektiliselt!»

«Seltsimees Teel on tõesti õigus. Dia-lek-ti-ka!» kinnitasin ma takka.

Ain võpatas.

«Võib-olla oleksin ma tõesti pidanud meestele nuiad pihku torkama ... Siis ehk oleks dialektilisem!»

Ta püüdis seda öelda irooniliselt, kõlama jäi aga ainult tigedus. Kuid Magnus Tee, kuldaväärt mees, võttis asja täiesti tõsiselt.

«Mitte nuiad, vaid püssid! Granaadid!» ütles ta ettepoole kummardudes ja žestikuleerides.

Taevas appi! Suuri vaevu sain ma suu kinni pitsitada. Mu õlad vappusid allasurutud naerust ja laup tõmbus higiseks. Nägin neid käsi g r a n a a t i d e g a imeselgelt: temaatiline kompositsioon «Ja pidu jätkus kraavis ...». Granaadid ... viinapudelid ... Üks naerukluuks ei jäänud siiski kuulmatuks, kuid ma suutsin ta enam-vähem usutavaks köhatuseks muuta. Ei, Magnus Tee on lihtsalt ületamatu!

Ain aga ei suutnud end enam pidada. Ta kargas püsti ja terav sarkastiline naerulagin lõhestas aupaklikku vaikust. Magnus pomises:

«Granaadid muidugi mitte ... Ma improviseerisin ... Tekivad paralleelid ...» pomises ta, kuid ka tema viha läi äkki lõkkele. «Mis siin ... mis siin naerda? Poisike!» prahvatas ta ning ta suur nägu muutus värvilt peedikarva nagu toakuubki. Ain aga naeris ja naeris ning pildus oma pallpead õlalt õlale nagu ennegi. See oli rabe, peaaegu hullumeelne naer. Ta oli kaotanud enesekontrolli juba lõplikult.

«Vait!» käratas Magnus Tee.

«Ain!» röögatasin ka mina. «Oled sa hulluks läinud! ... Issand, milline häbi! Seltsimees Tee, soovite — ma toon vett?»

«Utiili! Utiili lähete kõik!» kilkas Ain. «Kogu dialektikaga, ja buduaaridega, ja ... ja sellega, et näete laipa liikumises, ja ... ja et langenud kangelane on etapp, ja ... Mis on teil kunstiga ühist?»

Ain haaras laualt kavandi ning tahtis ukse poole tormata. Kuid ma kargasin talle teele ette, haarasin teda õlgadest ja hoidsin kogu jõust kinni.

«Sa palud kohe vabandust! Või muidu on meie koostööl

lõppl» kähistasin ma. «Ma ei nõustu sinuga koos lõpetama, kui sa ei palu andeks!»

Pidin kogu oma jõu appi võtma, et seda metsistunud väikest meest kinni hoida. Midagi niisket pritsis mulle näkku, ent ma ei hoolinud sellest ja tõstsin Aini peaaegu õhku. Magnus kargas tugitoolist üles ja ruttas mulle appi. Ent siis sain ma rüselemisel valusa jalahoobi vastu kederluud ning pidin Aini korraks lahti laskma. Ta hüppas minust sammu võrra eemale ja karjus oma kavandit lõhki rebides:

«Tehke ise! Tehke ise! Ma ei kavatsegi end alandada! Tehke ise!» ja tormas taarudes välja.

Tundsin, et mu kederluu on üsna hell, ja laskusin suurt valu näideldes ühele põlvele.

«Kasutas ta džudžitsut? Öelge ausalt! Ärge salake!» puristas Magnus Tee mind üles aidates.

«Ma ei tea ...» ütlesin ma tasa.

XI

«Tunnen Ain Saarmat hea seltsimehe ja andeka noore skulptorina. Meie koostöö oli huvitav ja mul on tõsiselt kahju, et see nüüd nii kurvalt katkes. Mis minusse puutub, siis olen ma Ainile alati valmis andestama. Ta on ebatavaliselt õrn, kergesti ärrituv inimene, ning pealegi oli ta mulle kallale tormates ebakaines olekus.

Mis puutub Ain Saarma ideoloogilisse ebaküpsusse, siis on mul eelkõnelejale seltsimees Teele muidugi väga raske vastu vaielda. Jah, mille muuga kui poliitilise küündimatusega peaksime me seletama tema läbimõtlematuid sententse meie nõukoguliku kunsti ja isiklikult seltsimees Tee aadressil. Mille muuga? On ju Ain Saarma loomult hea ning peenetundeline. Küsimust — kas me võime nii vastutusrikka ülesande lahendamise, nagu on seda fašismiohvrite monument, usaldada Ain Saarma taolisele inimesele — pole minu arvates mõtet püstitada. Sest eks loobunud Ain ju tol kurval õhtul monumendi kavandi koostamise ideest vabatahtlikult. Ta läks isegi nii kaugele, et rebis oma töö pärast sellele osaks saanud kriitikat sümboolselt lõhki. Kuid mõni sõna Ain Saarma ideekavandist.

Kavand oli üsna huvitav, kuid tal oli minu arvates ka päris tõsiseid puudusi. Mulle nimelt näib, et tänapäeval on vähe sellest, kui monument teenib abstraktse humanismi ja passiivse patsifismi eesmärke; ta peab ka võitlusele kutsuma! Sest eks tõsta ju Lääne-Saksamaal jällegi pead inimvihkajalik kiskja — fašism; eks kipu Ameerikas võimu haarama ekstremistlikud jätised... Kuna ma juba meie koostöö algusest peale Ain Saarma mõningate kontseptsioonidega päriselt nõustuda ei saanud, püüdsin ka iseseisvalt lahendusele jõuda. Äsja näitasin ma oma kavandit seltsimees Magnus Teele, ning mul on rõõm teatada, et ta selle põhiliselt heaks kiitis. Mõningate puuduste likvideerimisel lubas ta ise lahkesti kaasa aidata ja nõustus hakkama mulle kaasautoriks. Sellega on mul suur mure murtud.

Nüüd uuesti Ain Saarmast.

Tahaksin kõigile südamele panna: ärgem suhtugem temasse liiga karmilt! Mulle meenuvad Vladimir Iljitši sõnad selle kohta, et talent on haruldus, et talenti tuleb hoida... Kuldsed ja targad sõnad! Ning kui Ain Saarma ei võtnud täna vaevaks siia meie hulka ilmuda, siis arvan ma, et selle põhjuseks pole mitte upsakus, vaid häbi. Ja... võib-olla ka randlase jonnakus. Jonnakus, mida võib küll taunida, kuid mis on — tunnistagem seda ausalt! — omamoodi sümpaatnegi. Eks meile kõigile ole kallid randlasekujud meie kirjandusest. Jonnakad nagu Saaremaa kadakas!... Ain sõitis kodusaarele. Las ta mõtleb seal rahulikult oma eksimuse üle. Las kogub ennast!

Mida öelda lõpetuseks? Ütleksin: mõista — see tähendab andestada! Ain Saarma Kunstnike Liidust väljaheitmisele hääletan ma vastu!»

Nii kõneles Sven Voore ühel kinnisel koosolekul kolm päeva hiljem.

* * *

Uus monument on valmis. Seal, fašismiohvrite ühishaual seisab ta, ja prožektorid valgustavad teda öösiti.

Palju lilli on monumendile toodud. Neid on võitleja ees, kes on varisenud küll põlvili, kuid kelle käed — viirastuslikult pikad, ähvardavad rusikas käed — on nagu karje õigluse ja kättemaksu järele.

Ja aeglaselt langeb monumendile põhjatust talvetaevast lahti lumehelbeid.

Hilisõhtul pärast avamist läksin ma sinna. Vaatasin monumenti, mille alusel tagasihoidlikud kivvi raiutud tähed kuulutavad:

MAGNUS TEE
SVEN VOORE
ANNO 196...

Üks vana mees mustas mantlis, suur ja tugev mees, silmitses monumenti eemalt ja astus siis mulle lähemale. See oli professor Toonelt.

«Huvitav, väga huvitav...» ütles ta.

«Kas te peate monumenti õnnestunuks?» küsisin ma tagasihoidlikult.

«Ma ei vaata monumenti, vaatan t e i d, noormees!»

«Mind?»

«Teid. Huvitav oleks teada, misuke on teie enesetunne...»

Nii lausus professor Toonelt oma rohelisi öökullisilmi välgatades. Lausus aeglaselt, häält tõstmata, pööras siis kannal ringi ja sammus minema. Tuisus, krae üles tõstetud.

Tallinn 1964

Tilli-mees

Hakkas tibutama. See oli vastik peenike sügisvihm. Taevast nagu ei olnudki enam: koos vihmaga laskus tänava kohale õhtu, pressis vastasmajade ülemised korrused üksteisele lähemale, ja kui ma üles vaatasin, oli mul tunne, nagu astuksin mööda kaljusse raiutud renni põhja. Siin-seal süttisid valgusreklaamid; nende kirkad toonid sulasid pehmelt vihma mustjashalli vinesse, tilkusid sealt plastikaatmantlitele, helkisid lakkmustadel avatud vihmavarjudel.

Astusin «Harju» kohvikusse.

Aleksandri nägemine rikkus kohe mu tuju. Ma ei teadnud, et ta ka siin šveitseritele vabu päevi annab. Ta tõstis üles lauakese, mis lahutab riidehoidu saalist, ja tuli mind mantli äravõtmisel abistama. Kiirustasin, kuid see ei aidanud — juba haaras ta palitu otse mu õlgadelt. Tundsin end nigelalt: mu ülikond oli kortsunud ja kingad üsna lääpis; Aleksandri püüdlikkus aga äratas tähelepanu, silmapaarid tõusid kohvitasside kohalt, et mind seirata.

«Noh, kuidas elame?»

Naeratus paljastas ta katkised, tubakast pruunid hambad.

«Mis sa siin elad või . . .» ühmasin ma. «Eks ikka endist viisi.» Ma pole kunagi märganud, et Aleksandril oleks halb suulõhn, kuid siiski pöörasin ma pea kõrvale.

«Kui endist viisi, mis s i i s viga! Mina ka endist viisi.»

Kas ta ei rõhutanud liialt seda «siis'i»? Vaatasin hetkeks talle otse silma, kuid need ei reetnud midagi. Tema pruunides, liiga pruunides koerasilmades vilas ainult õline sõbralikkus, ja ei midagi rohkem. Aga sellest hoolimata aiman ma, et Aleksander mind viimastel aastatel pidevalt jälgib.

Olen peaaegu kindel, et kui ma nüüd saali astun, vaatab ta mulle apla huviga järele, hindab mu kingade kulumist ja märkab pori püksisäärtel. Sellest kõigest teeb ta omad järeldused. Õieti pole mu riided sugugi halvad, ainult et tähelepanu viitsin ma neile pühendada aina vähem ja vähem.

Läksin trepist alla. Kohvik sumises õhtuselt. Mul vedas. Naine hilisemas keskeas poetas lauale kaheksakopikase kohviarve, tõusis ja tegi krahvinna kõnnakul minekut. Tal oli põlglik veripunaseks värvitud punktsuu ja fantastiline looriga kübar. Naise õlgadel ripnes midagi tokerdunut, mis oli vist kunagi hõberebane olnud.

Vallutasin tühjaks jäänud tooli — see oli otse vastu peeglit — ja palusin luba istuda. Kõhn prillidega rauk tõstis pilgu taldrikult ja silmitses mind viivu umbusklikult, noogutas siis ja asus jälle nohisedes oma viinamarjakoogi kallale. Vanamehe sinine särk oli määrdunud, ta kandis helepunast, sobimatut lipsu, ja ilmselt maitses kook talle väga.

Võtsin taskust ajalehe, kuid veel enne kui ma selle avada jõudsin, oli ettekandja kohal. Pikk kartlik tütarlaps, keda ma siin varemalt polnud märganud; küllap vist uus.

Ta korjas lauaplaadilt kopikad ja kirjutas siis hoolikalt üles mu soovid — kann kohvi ja sada viiskümmend rummi —, püüdis naeratada (küllap oli teda nii õpetatud) ning kadus kardina taha.

Peegel segas mind. Viiekümnele lähenev mees ei taha istuda peegli ees. Varjusin ajalehe taha ning püüdsin lugeda. Kuskil oli uputus, üks inglanna oli sünnitanud viisikud ning India ja Pakistani valitsused avaldasid teineteisele peaaegu samade sõnadega otsustavat protesti. See kõik ei puutunud üldse minusse.

Ma sain oma kohvi ja rummi. Viinamarjakoogi-sööja heitis karahvinile ehmunud pilgu, muigas siis korraks, ja mulle näis, et tema söömistseremoonia sai uut väärikust juurde. Veidrik! Peaks ta mind kord nägema, kui ma tõsiselt jooma hakkan!

Jah, aga täna ma ei hakka. Täna mitte.

Pöörasin veidi oma tooli. Nüüd nägin ma aknaeesriiete vahelt kitsast lõiku tänavast. Pangamaja must nurk tungis läbi uduhämu nagu ookeaniauriku ähvardav nina: veel hetk. — ja kohe sõidab ta peale meie väikesele lustipoele.

Tõstsin uuesti lehe ja jäin kinokuulutusi lugema. Võib-olla minna kinno? Viimasele seansile võiksin ma ehk veel pileti saada. Kinos on hea: sa istud ja elad teiste elu, tunned teiste tundeid ja — imelik, need näivad sulle hoopis tähtsamad kui enda omad. Peale selle on tore teada, et inimesed sinu ümber, kogu pime, märgade riiete järele lõhnav kinosaal mõtleb ja tunneb sama või peaaegu sama mis sina. Jah, võib-olla tõesti minna kinno? ... Kuid samal ajal on film ainult ajutine vahend — tablett, mis mõjub pimeduses, valgusest valguseni. Ning kinotrepil murrab jälle sisse tegelikkus, seda teravamalt, mida parem oli film. Ja jälle oleme inimesed iseeneses ja iseenesega. Meil on nagu pisut piinlik, et me veidi aega nii sarnased olime, ja me pelgame üksteisele näkku vaadata. Õhtusel tänaval pudeneb üksmeelne inimkobar marjadeks; me läheme laiali, et kümne minuti pärast tülitseda taksosabas või bussijärjekorras. Vähemasti minuga on see nii.

«Ma vaatan, et teie ka uurite neid ilmateateid,» ütles minu lauanaaber ja pistis suhu viimase koogitüki. «Teate, mis minu isa selle kohta ütles? Ta ütles: «Inimese süda ja taeva tuuled — ei meie neid mõista või» ...»

Taat kõhistas naeru, pilgutas silmi, võttis taskust suure siniseruudulise rätiku ja pühkis sellega põhjalikult suud. Ta oli väga võidukas rauk. Ma ei osanud inimese südame ega taeva tuulte kohta midagi arvata, kuid ega ta vist vastust ei oodanudki. «Nõnda jah,» kinnitas ta ainult. Seejärel osutas kavalalt mu rummiklaasile ja ütles tasa, otsekui suurt saladust teatades: «Selle napsiga on nii, et inimese pea paneb ta kohisema, merekarbi teeb vaikseks ...»

«Merekarbi?»

«Jeeh! Just merekarbi! Kuulake, mis laulu laulab üks tühi merekarp! Kallate ta napsi täis — ei laula enam ühti, vait jääb!»

«Noh, ma arvan, et kui merekarpi vett kallata, jääb ta samuti vait.»

«Jääb vait küll, aga see pole üks ja sama. Ma vaatan, et teie, noormees, ei tunne filo-soofiat!» Jälle kõhistas ta naeru, üpris ühetoonilist naeru, mis oli nagu punktiirjoon. Hammustas siis selle ootamatult pooleks, ähvardas mind valge kõhetu sõrmega, muutus täiesti tõsiseks, tõusis ning läks lohiseval raugasammul riidehoiu suunas.

Jõin oma rummi. Kolm klaasi peaaegu järjest. Mulle

meeldib rumm. Konjak on maitselt parem, kuid ta paneb jooja targutama. Konjak on noorte meeste jook, kes ihalevad teravmeelsed olla. Rumm on vastik, pead teda neelama nagu arstirohtu, kuid ta teeb vahvasti uimaseks. Kui rummi palju juua, hakkab ta ajus pressima. See on umbes nii, nagu kipuks seal avanema allaneelatud vihmavari. Muidugi pole see just hea võrdlus, aga paremat ma ei oska välja mõelda, ja kas on mõtetki . . .

«Tool on vaba (?)»

Kui see oleks kõlanud natukenegi rohkem küsilause moodi, poleks ma tooli keelanud. Sellest hoolimata, et minu ees seisev mees kõva auru all oli.

«Ei, ma ootan.»

«Ootate . . . Keda paganat te ikka ootate . . .»

Täitsa sümpaatne mees: lai kont, kare juus, natuke rohmakad, kuid siiski meeldivad näojooned. Esimese mulje järgi kuulus ta nende mehelike meeste hulka, kes on tihti purjus, kuid kunagi ei oksenda ja alati omal jalal koju lähevad. Seda sorti meestel on taskus võlunoad: purjuspäi ja südaööst võivad nad sellega terveks teha mis tahes keeruka mootori, pohmellihommikul aga lõigata pojale pajupilli. Poisid jumaldavad selliseid isasid.

«Keda ma ootan? Üht teist joodikut,» sõnasin ma muiates.

Ta vihastas, aga ainult hetkeks; mu vastus isegi vist meeldis talle. Pronksjaks päevitunud nägu tõmbus naerule, hallid silmad mõõtsid mind tunnustavalt.

«Noh, mis siis ikka teha.»

Ta pöördus, märkas kõrvallauas vabanenud tooli ja kolme vana daami ahastavaist ja põlglikest žestidest hoolimata vajus sellele nagu kukk kanakarja keskele. Mees, nagu neid näeb siinses «pensionäride kasiinos» harva. Ma juba kahetsesin, et ma teda oma lauda istuda ei lubanud, kuid mõnes mõttes oli see ka hea: ma ei oska selliste meestega siiski päris õiget jutusoont leida — võib-olla oskaksin, aga kardan, et ei oska, ja seepärast hästi ei oskagi. Profiilis näis ta mulle järsku tuttavana. Kes ta on? Tõesti — tuttav nägu . . . Võib-olla mõni kunagine spordikuulsus? Poksija? Ei, ta nina pole lömmis. Aga ikkagi . . . Stopp! Käes see oligi! See mees on džoki, vähemalt oli seda aastate eest.

Hipodroom. Sumisev tribüün, kollane atlassdress . . .

Aga see, mis mulle nüüd meenus, polnud põrmugi meeldiv. Ma isegi kahetsesin, et ta ära tundsin. Kahetsesin — sest seoses džokiga kerkis kujutlusse ka üks teine mehenägu. Kurat, ma ei mõtle parem sellele!

«Terre ôdangust!»

Vabale toolile vajus Raul, komisjonikaupluse juhataja, minu vana tuttav. Ta nägu roosatas, kogu ta paks tünnitaoline keha vappus teesklematust rõõmust kohtumise üle.

«Sind pole mitu õhtut näha olnud. Küllap vist tegid tublisti tööd, ah?» päris ta.

«Sai tehtud.»

Ei, ka Rauli ei tahtnud ma täna näha. Ta on lõbus mehike, kuid tal puudub absoluutselt oskus teise inimese meeleolu märgata. Kui ma peaksin, rist seljas, Kolgata poole astuma, peataks ta mind ikka sama roosa rõõmsameelsusega, röögataks oma «terre ôdangust» ja hakkaks mulle vadistama mõnd naljakat lugu, mis temaga eile trammis juhtus. Kui su tuju kõige parem ei ole, tekitavad sellised prisked, rõõmsad, võiks öelda — maasikaseeplikud inimesed peaaegu hirmu, tunned end sessinatses maailmas nii lootusetult üksi.

«Ja täna tulid siia . . . ee . . . inspiratsiooni otsima?»

«Just. Täna tulin ma siia.»

Ta heitis mulle kontrolliva volkspilgu.

«Ja leiad ka?»

«Ma mõtlen muide merekarpidest.»

«?»

«Merekarpidest ja inimese peast. Ütle, mis nende vahel vahet on?»

«Polegi vahet. Mõlemad seest tühjad!» Ta hakkas mühinal naerma.

«Kõigil ei ole.»

Raul uuris mind juba põhjalikumalt.

«Sant tuju, jah?»

«Üldsegi mitte.»

Raul kummardus vandeseltslaslikult mu kõrva juurde. «Vaata seda meest! Seda, seal akna all. Halli ülikonnaga. Seda, kes tuulepluusis poisile midagi räägib.»

«Näen. Ja mis temas nii erilist on? Sa tahad vist öelda, et ta on homoseksualist.»

«Kuule, sul on ikka vist tõesti sant tuju!»

«Oh ei!»

«No mis sa siis nii . . . nii . . .» Ta ei leidnud sobivat sõna.

«Aga sulle ju meeldivad niisugused teemad, Raul.»

«Tead, Ruuben, kui sa sedasi aasida kavatsed, siis ma lähen parem istun teise lauda.»

«Oleks kena küll.»

Seda ta siiski ei oodanud. Mina ise muide ka mitte.

«Ei tea, mis uss teda täna hammustanud on . . .» Ärritunult ütleb Raul ikka mõne lause kolmandas isikus. «Tead, ega ma ei solvugi. Ei! Ma mõistan — see on ületöötamisest . . . Ja alati ei tule inspiratsiooni. Mõistan . . .»

Ta püüdis hädiselt naeratada, tõusis ja sõitis nagu vihane väike vedur ägedasti puhkides eessaali tagasi.

Selle mehe juures on kõige hullem see, et ta alati «mõistab». Raul-kes-kõike-mõistab! Ma võin ta põrgusse saata, aga sellest pole kasu midagi, sest tema ju «mõistab». Ning päev hiljem on ta jälle kõik unustanud.

Aga miks ma täna siiski nii okkaline olen? Ah, milleks mängida peitust — ma tean seda ju liigagi hästi: üks pühapäev hipodroomil. Üks pühapäev hipodroomil — nüüd juba rohkem kui poolteist aastakümmet tagasi.

Rüüpasin rummi.

. . . . . .

Kruus rudiseb kaarikurataste all, hobused puristavad.

«Kas te siis tõesti ei mõista, miks seda tarvis on?» Prilliklaasid läiklevad nüüd juba üsna mu näo ees. See minu poole kummardumine peab vist väljendama usaldust, kuid on pigem peletav. Paksud klaasid moonutavad silmi — need on kentsakalt pungis, veel veidi, ja kohe kukuvad nad lauale ja veerevad taldrikute vahelt põrandale nagu piljardimunad. «Teie olete ju vana Karriku õpilane, ja kui õpilane oma õpetaja vastu välja astub, teda sõnavõtus pisut, noh, pisut nahutab, siis näitab see . . . jah, mida see näitab?» Silmad kaugenevad, nägematu kummipael tõmbab nad jälle pealuusse tagasi. «See näitab, et maestro pole oma õpipoisse mitte päriselt ära rikkunud! Noh, nakatas neid ehk natuke estetismiga, udutas sellest, kuidas ta nüüd ongi . . . «l'art pour l'art'ist», aga poistele on ikka aru pähe jäetud. Siis pole ju asi veel kõige hullem . . . On ju nii, jah?»

Kurat sest aru saab! Mingi loogika ses jutus ju on . . . Ainult et . . . Tunnen, et ta on mu päris segaseks rääkinud.

«Võtke sinepit ka! Värske sinep . . .»

Me istume — mina ja t e m a — hipodroomi einelauas. Ma poleks arvanud, et t e m a ka siin käib, kuid totalisaatoris, võitjate järjekorras, saime juhtumisi kokku. Sama hobune oli toonud meile võidu. Minul oli üks, t e m a l kolm piletit. Nüüd siis peamegi väikest pühitsemis-söömaaega.

«Vahel tuleb ise lüüa. Selleks, et teised päris maha ei jääks,» ütleb t e m a elutargalt.

Ta on mulle antipaatne. Võib-olla on see ehk prillidest, mitte kuidagi ei sobi need sarnakasse pohlapunasesse maamehenäkku. Aga mine tea, võib-olla sobivad ka, sest nad rõhutavad just seda, mida muidu ei märkakski, seda, mis selle mehe maalõhnaga hoopiski kokku ei sobi.

Siin tribüüni all on hea jahe. Väljas, päikeselises pühapäevas sagib higine ja hasartne rahvamass. Reproduktor kallab neile kaela ehtsat plärisevat hipodroomimuusikat. Ennist ajas see muusika mind pisut muigama: magus tenor, kes alles aastapäevad tagasi laulis Veneetsia sametsinistest armuöödest ja gondlisõidust tõrvikute valgel, kuulutas täna puhkpillipolka saatel, et ta on üks tubli traktorist ja armastab lüpsjat ja et nad tööst vabal ajal muudkui vuhivad aga polkat tantsida. Polka aga annab neile aina uut tööindu. Ma ei arva, et külapolka gondlisõidust suurt kehvem oleks, kuid see hääl, alati nii külakauge ja antimatslik, lihtsalt tegi natuke irooniliseks.

Määrin vorstile sinepit ja pistan priske jupi ühekorraga suhu.

«Hea pärastsõjaaegne vorst, mis? Parasjagu pekki, parasjagu soola,» naerab t e m a. «Mitte vorsti sümbol, vaid tõeline realistlik vorst! Ja maitseb hästi, eks?»

Mul on suu täis, ei jää muud üle kui pead noogutada. Ja ta jätkab kähku tõsisemalt, minu vaikimist nähtavasti ära kasutades: «Öelge mis tahes, aga see Karrik o n esteet! Võite, käsi südamel, öelda, et ta ei ole? Ei või! On Karrik meie mees? Ei ole! Ega ju? Nii et ärge parem puigelgegi vastu. Teil t u l e b sõna võtta! Eesti kirjanduse pärast, Karriku enda pärast. Ja mõnede t e i s t e pärast ka veel! . . . Ma lähen toon paki suitsu.»

Ta tõusis ja läks einelaua järjekorda. Keda ta mõtles

nende «mõnede teiste» all, kelle pärast veel tuleb sõna võtta?

Kivipõrandal vedelevad katkirebitud totalisaatoripiletid — tühjaläinud lootused. Kassade ette aga kogunevad juba uued ostjad. Mulle hakkab silma veidrat sonitaolist kübarat kandev vanem naine. See naine on siin igal pühapäeval. Kõneldakse, et ta käib hipodroomil juba aastakümneid, kõneldakse, et ta põlvneb mingist Balti parunite suguvõsast ja on siin maha mänginud kaks maja. Veider naine — ta kannab suuri meheliku lõikega kingi, mis säärad õige peenikesteks ja torujateks teevad. Ja ta liigub nagu unes — järskude nõksudega, otsekui vastu tahtmist. Jääb mulje, et kuskil eemal, seal, kuhu meie (ammugi veel siis tema enda sissepoole-vaatavad morfinistisilmad) ei näe, seisab Suur Traaditõmbaja ning et see naine pole naine, vaid marionett.

Aga mina ei ole ju marionett! Ja t e m a — kaugeltki mitte Suur Traaditõmbaja! . . . Miks ma nii üldse mõtlen? Jutus, t e m a jutus on oma loogika küll. Kindlasti on Karrikul parem, kui mina teda ründan. Parasjagu leebelt, ja mitte ka liiga leebelt. Aga siiski, siiski — midagi on selles kõiges viltu, ma tunnen seda. Südamega tunnen. Ei, ma parem siiski ei astu Karriku vastu välja.

Sealt tulebki juba t e m a. Ja imelik, tal on käes pudel viina . . . Ta tabab mu üllatunud pilgu ning ütleb muiates:

«Miks te nii ehmusite? Ei, ega ma ei mõelnud, et me ise . . .» Ta paneb pudeli lauanurgale. «Muidugi, võiks ju ka ise, aga ma mõtlesin, et peaks sellele džokile — Rebane oli vist ta nimi — pisikeseks meeleheaks saatma. Nii-öelda: tema sõit, meie võit!»

Vastan, et võiks küll ja et ma tean ka, kus Rebase tallid on. Hakkan taskust raha otsima, et oma osa pudelihinnast kinni maksta.

«Mis te nüüd! Teil oli üks, aga minul tervelt kolm piletit.» Ta nägu kisub taas naerule. «Valida oskate küll, aga kogu pangale mängida ei julge!» On sellel lausel mingi tagamõte? mõtlen ma.

«Teate, mul on kiire. Järsku viitsite ehk pudeli ise talle üle anda?»

Noogutan. Võib ka. Mis seal ikka.

Kui t e m a nüüd uuesti maha istub, ütlen talle, et ma siiski Karriku vastu sõna ei võta. Lihtsalt ei saa võtta! Kuid — ta ei istugi enam. Viipab mulle hüvastijätuks käega. «Nägemiseni siis! Mul on hea meel, et te asjast aru saite ja et me kokku leppisime.»

Ja läinud ta ongi.

Lähen läbi käratseva rahvasumma tallide poole. Siid ja sõmnik, armulaul ja piitsaplaks, säravad tsellofaanist kompvekipaberid müüri ääres, mis lehkab imalmagusalt urilnist, — see kõik kokku on hipodroom. Hipodroomil on tänavatüdruku kare veetlus. Kuid täna, hoolimata kaheksakümnest võidetud rublast, tunnen end siin näruselt. Nagu kluste põrkan tribüüni ees rinnutsi kokku joodikuga. Ta suust lööb mulle näkku hapukat lehka.

«Pardonks, musjöö,» ütleb ta ja naerab totakalt. Halb on näha joodikut, kui lähed, pudel põues.

Jõuan tallide juurde.

«Väike klõmakas kulub ära küll,» ütleb džoki Rebane — seesama mees, kes äsja mult tooli palus ja nüüd kõrvallauas ehmunud tädikesi (neil on väärikad, sulgunud jaanalinnunäod) lorijuttudega kiusab, — ja me istume virtsaplekilisel pingil, rüüpame viina otse pudelist ja haukame leiba peale. Vastik küll, aga teeb tuju paremaks.

Imelikul kombel klapib meil jutt hästi; veidi aja pärast toome viinale lisaks pudeli veini, ja lõpuks räägin ma džokile ära isegi oma südamemured. Kollases atlass-siidist dressis poiss kuulab mind tõsiselt (mulle meeldib, et talle sõnad «luuletaja», «professor», «Kirjanike Liit» mingit mõju ei avalda) ja soovitab:

«Saatke ta kuu peale! Oma õpetaja vastu . . . Tänan väga! Pidagu ise oma kõnesid! Saatke seenele see lahke soovitaja!»

Kuulan teda ja olen päris kindel, et ma nii teengi.

. . . . . .

Jõin rummi ära. Kannus oli veel kohvi, kuid ma ei tahtnud siin enam istuda. Viipasin ettekandjale. Ta tuli.

«Andestage, kas teie olete Ruuben Pillimees?» küsis ta kohmetult. Noogutasin. Ma juba aimasin, milles asi on.

«Teile on puhvetisse kiri jäetud. Juba paari päeva eest . . .»

Ta ulatas mulle ümbriku. Võtsin selle vastu nii tujutu ja räpaka liigutusega, et uje tüdruk peaaegu ehmus. Mul hakkas piinlik.

«Ärge pange tähele!» ühmasin vabandavalt. «Suur tänu! Mind lihtsalt vihastas üks ... üks tüüp, kes siin enne ...»

Tüdruk noogutas ja püüdis jälle naeratada seda õpitud naeratust. «Te soovisite maksta?»

«Just ... Te ... te olete siin vist uus?» Tahtsin millegipärast seda pikka kartlikku ja graatsiata tüdrukut (ma ei tea, miks ta mulle meeldis) julgustada, öelda talle midagi head, kuid minu küsimus ajas ta hoopis segadusse.

«Jah. Töötan alles neljandat päeva,» vastas ta punastades.

«Teist saab hea ettekandja.» Tundsin, et see kõlas totralt, teisiti, kui ma olin kavatsenud.

«Rubla seitsekümmend viis.»

Andsin talle kaks rubla. «Oleme tasa.»

Nägin, et ta pole veel harjunud jootraha võtma. Tüdruk kõhkles, pööras siis järsult ringi ja lausa põgenes oma pikal poisisammul.

Tõusin. Lasksin Aleksandril endale mantli selga aidata ja lahkusin. Eesruumis istus Raul, ta ei vaadanud minu poolegi. Ilmselt oli ta nii otsustanud. Kui aga klaasuks sulgus, tõstis ta silmad ja vaatas mulle nukralt järele.

Tänavale astudes polnud ma enam tige, vaid kurb.

Õhtu November Üksinda ekslen kesk linna
Pea kohal tulikirjade lõõm Ent ma ei tea kuhu minna
Rahvasumm voorib must mööda Keerdub see elav ahel
linna kui päratu tali ratasvintside vahel
Naised tõttavad Kotid kaupa täis ladunud
aga silmis on pilk kui oleks neil midagi kadunud
Vaateaken Mannekeenid Jääst naeratus on nende suul
neil on nailonist juuksed Süda — punane pleksiklaaskuul
Külm ja kahvatu on mannekeenide kalaveri
Pikkade ripsmete alt piilub silmade tungalteri
Õhtu November Lund poetub taeva kukrust
Lillekaupluse aknal üks õis on kui tükike sinist nukrust

Vihmasadu oli peaaegu lakanud. Tuul ajas mööda kõnniteed märga ajalehte, plagistas üle tänava tõmmatud loosungit. Mulle meenus, et unustasin sigaretid kohvikulauale, ja ma astusin korraks «Sõpruse» fuajeesse, et osta pakk «Djebelit». Rumm oli pisut, õige pisut ikka mõjunud ka, vähemalt tabasin ma end eesseisva tütarlapse jalgu takseerimast. Tal olid üsna lopsakad sääremarjad, aga mitte liiga lopsakad, ja ta kandis musti sukki, mis on mulle alati meeldinud.

Läksin Kirjanike Maja eest läbi. Helesinine «Pegasus» perutas kohvitassi äärel, ja ma nägin läbi klaasseinte, et kohvik oli noori inimesi täis. Kõndisin Lühikest jalga mööda Toompeale. Lihtsalt niisama, jalutamise mõttes.

Mäel oli tublisti tuulisem ning ma tõmbasin krae üles. Toomkirikust kostis vaikset orelimängu. Vahel õhtuti harjutavad siin konservatooriumi üliõpilased. Proovisin ust, ja see polnud lukus. Astusin vaikselt tühja kirikulöövi. Mulle löi vastu jahe, pisut magus ja kuidagi tuttav lõhn — surnud sajandid, armistunud valud ja ammunutetud nutud. Ma ei tea, miks tehakse kirikute uksed nii suured; kas nad siis ootavad mõnd uut Kristust päratu ristiga? Igatahes surnud need suured uksed sisseastuja õige maadligi.

Kirik oli poolpime, ainult ülal, orelikapis, põles tuli. Koljakas valguskuma helkis vanadel vappidel, kuldas jäiku kotkaid ja ristatud mõõku. Jäin ukse kõrvale seisma, et veidi kuulata. Orelimängijast polnud aga suuremat asja: ta eksis pedaalidega ning suured bassviled helisesid solvunult ja rabedalt.

Ei, mitte ei vea mul nende kirikutega. Kuidagi ei tule seale t u n n e t. Loomulikult ei kavatse ma usklikuks hakata, kuid räägitakse, et kirik ja orelimäng mõjuvat jumalakartmatutelegi. See olla selline magus ja natuke valus tunne: silmad kipuvad niiskeks minema ning pähe tulevad mõtted lapsepõlvest ja heledatest aasadest ja surnud vanavanematest. Mul poleks sellise tunde vastu midagi. Aga ta ei tule. Ja mitte ainult nüüd.

Mäletan, et kaheksa-üheksateistkümneaastasena pugesin kord õhtul kirikusse, peitsin end ära ja lasksin end luku taha panna. Ma olin ju siis selline luuletamishimuline ning muidugi pidin ma luuletama ka katedraalidest, lihasuretajatest, mungaarmastusest ja muudest sihukestest asjadest. Kuidas muidu!

Lasksin niisiis ennast üheks ööks kirikusse lukustada. See oli maakirik — üsna väike, ent päris vana. Altarimaalil kujutati Kristuse taevaminekut, mis mu vana-

ema alati nutma pani. Ma arvasin, et see kirik peaks sobima.

Kui võti oli lukus rigisenud, tulin ma samba tagant peidust välja. Läbi akende paistis sisse killuke loojuvat suvepäikest, mäletan, et läbi kirjute klaaside oli see päris ilus, kuidagi aromaatne valgusemäng. Heitsin siis pikali pingile ja jäin pimedust ootama. Ja tukastasingi. Ärkasin alles sügaval südaööl.

Kirik oli jahedamaks läinud, aga ta polnud üldse õudne, isegi romantiline mitte. Süütasin kaasavõetud küünla ning püüdsin end hardaks mediteerida. Kuidagi ei tahtnud see välja tulla. Ja ometi õnnestusid mul sellised meditatsioonid muidu nii hästi: heinaküünides, õises metsas, jõe ääres.

Võtsin küünla ja läksin altarimaali vaatama. Vaatasin, vaatasin, aga ei tundnud peaaegu midagi. Siiski päris õige see ka pole — midagi ma ikka tundsin: altarimaal oli kurb, mitte uhkelt, pompöösselt ega müstiliselt, vaid kuidagi mannetult kurb. Väike valge Kristus tõusis südilt taeva poole, ta hõlmad lehvisid, ta varbad olid kentsakalt harali — need ei olnud just osavalt maalitud. Kristus oli juba üsna kõrgele tõusnud; rohelise taeva taustal, siniste puude ja kollakate ristide taustal mõjus ta nagu pisike valge pamp. Jüngrid vaatasid seda kõike ähmis nägudega pealt. Nad olid tursked safranikarva nägudega mehed, kõik kandsid sandaale ja kõigil olid tugevad, karvased säärmarjad. Sellised sääred oleksid hästi sobinud gladiaatoritele. Jah, jüngrid jälgisid seda püha akti üsna ehmunult, ja üks, kõige pikem neist, naeratas kuidagi nii, nagu juhtuks parajasti midagi ebasündsat.

Ma silmitsesin seda maali kaua, aga kuidagi ei jõudnud ta minuni: natuke hale, natuke mannetu ja kole kauge. Veidi nukraks tegi ta vahest siiski. Järsku kuulsin ma jalge ees krõbinat: punasel altarivaibal seisis väike kõhn hiir. Ta vaatas hüpnotiseeritult küünlatulle ja ta tillukesed pärlmustad silmad hiilgasid. Liigutasin end, ja hiir kadus välgukiirusel altari taha.

Ning kogu öö otsa ei tundnud ma midagi. Magasin pingil ja küllap vist norskasingi. Järgmisel päeval oli mul natuke häbi ning ma kadestasin vanaema, kellele kirik mõjus.

Neist meenutustest ärgatas mind uuesti alanud orelimäng. Nüüd kõlas koraaliprelüüd juba hoopis teisiti. See ei võinud olla sama mängija. Kirik lõi kajama kirgastest jõulistest akordidest, ja kui prelüüd lõppes, järgnes sellele väga tore improvisatsioon. Mul on harmooniast pisut aimu ning ma kuulasin naudinguga, kuidas improvisatsioon paisus, paisus, siis veidi aeglustus ja majesteetlikumaks muutus. Lõpuks lõi mürisema orelipunkt ning järskmodulatsioonidega, dissoneerivate pidenootidega paiskus teema subdominantide kuristikku, lõi viimasel hetkel selle sügaviku kohal tiivad kotkana laiali ning tõusis siis, nüüd juba lõplikult, veelgi kindlamana ja rangemana alghelistikku tagasi. Jah, see pidi olema päris hea orelimängija.

Prelüüd ja improvisatsioon lõppesid ning orelikapist astusid välja kaks meest: noor värvimütsi kandev üliõpilane ja väike hallipäine vanamees suure turukotiga. Vanamees võttis taskust rahakoti ja ulatas noormehele midagi, tõenäoliselt raha. Oli peetud vist orelitundi. Tudeng pistis raha hooletult mantlitaskusse, noogutas hüvastijätuks ja jooksis tuhve vahele jättes treppi mööda alla. Möödumisel heitis ta mulle pealiskaudse, veidi põlgliku pilgu — tal oli silmapaistvalt ilus, mehelike joontega nägu — ja kadus siis suurt välisust põmmutades. Aegamisi hakkas trepist alla tulema ka väike vanamees.

«Te õpite orelimängu?» küsisin ma, kui ta minuni jõudis. Väike mees noogutas. Ta turukotist paistis piimapudel ja suur roheline kapsas.

«Kas ainult oreli või ka Tema pärast?» Ma osutasin kõhnale ristilöödule, kes oli kõledal hallil müüril väga üksildane.

«Jah, ka meie Õnnistegija pärast,» vastas taat tasa. «Muusika toob ta mulle lähemale.»

«Miks te teda nii väga armastate?»

Mees heitis mulle pika pilgu, ent ma polnud seda küsimust norivalt, ja viivu pärast ta vastas:

«Miks ei peaks teda armastama, läks ta ju meie eest ristile. Me võlgneme talle pattude andeksandmise.»

«Kristus huvitab mind kui printsiip. Neid on ju palju, kes on läinud inimeste eest ristile, tuleriidale või siis lihtsalt seina äärde. Aga kõik pole kaugeltki nii populaarsed. Mis te sellest arvate?»

«Need teised olid inimesed. Inimesed peavadki inimesi armastama, aga Kristus oli Jumala poeg.»

«Tema ohver pidi talle ju siis seda kergem olema. Mis tal kaotada oli? Ta võis loota taevaminekule ja istmele Isa paremal käel. Ning peale selle uskus ta arvatavasti, et terve inimkond saab tänu t e m a l e patud andeks.»

Mees köhis. Kaja veeres läbi poolpimeda kiriku, tõusis võlvide alla, kustus.

Ma jätkasin: «Inimesed on läinud surma hoopis väiksemate asjade eest — mõnikord paari-kolme sõbra päästmiseks. See on hoopis raskem.»

«Kristus oli Jumala poeg, ja ikkagi armastas ta inimesi,» ütles mees tungivalt.

«Olete te kindel, et inimesed seda väärivad? Ja olete te kindel, et inimarmastus jumalaid väga kaunistab? Miks ei võiks see samahästi olla jumalate nõrkus?»

«Ah, jätke! ... Nii ei saa arutleda. Mõistus siin ei aita. See on nagu muusikaga: kui ta teis midagi ei tekita, siis on teil endal midagi puudu, mitte muusikal. Jah, mõistus siin ei aita ... Ma pean nüüd minema ... Ja uks tuleb kinni panna.»

Ta pööras ringi. Vaatasin suurt rohelist kapsapead ja piimapudelit kulunud turukotis.

«Üks hetk! Ma pean teilt veel midagi küsima ...»

Ta peatus. Mehel olid õlekarva ripsmed. Ta üks laug tõmbles närviliselt.

«Kui teil oleks võimalus seda teie Kristust jälle ellu ärratada, aga tingimusel, et risti lüüakse teie naine ...»

«Mul pole naist,» katkestas ta mind.

«Noh, siis ema. Kas teie ema elab?»

Mees noogutas, ta jäi viivuks mõttesse, astus mulle siis sammu lähemale ja ütles õige tasa: «Miks te mind küsisate? ... Selliseid küsimusi e i t o h i esitada.»

«Palun vastake!»

«Ma ... ma ei tea ...»

«Te ei tea! Tähendab, te oleksite peaaegu valmis ...»

Ma tundsin järsku ootamatut, hammustavat viha. See kapsapea ta kotis — omamoodi liigutav ja kaastunnet äratav — oli mulle äkki vastik. Hall kapsamugija! Ta õpib koraale, et soojendada end Suures Valguses, et leida Rahu. Kuid mis rahu see selline on, mille nimel ollakse peaaegu valmis oma lihast ema tapma? Kui haledad, tõntsid mardid

kad meie, inimesed, ikka oleme! Aastatuhandeid on meid nuheldud, ei, me oleme end ise nuhelnud, — ja ikka ei mahu meie peakoludesse lihtne tõde, et pole ühtegi asja, ühtegi mõtet, mille nimel ... Ah! Ma sülitasin. Sülitasin kiriku põrandale, ja sellest segadusse sattunud, tõttasin peaaegu jooksujalu ukse poole. Kurb ja häbi oli.

Väike mees vaatas mulle ammuli sui järele, tõstis siis ehmunult käed ja hüüdis:

«Mis teiega on? Mis teiega ometi on?»

Tuul jahutas mu pead ning ma muutusin aegamööda rahulikumaks. Kurat võtaks neid närve, nad on viimasel ajal ikka päris, päris käest ära. Vaene kapsamees — ta oleks võinud ju infarkti saada. Kui ta täna oma poissmehebrikus suppi keedab (millegipärast olin kindel, et tal on hale poissmehetuba ühisköögiga, kus ainuvalitseb mõni paks matroon), jah, kui ta seal seda kapsast lõigub, millele ma peaaegu jalaga oleksin virutanud, küllap värisevad tal sõrmed ja ta on üsna endast väljas. Aga enne tuduleheitmist paneb ta vist — ei, kindlasti käed risti ning palub kõigevägevamalt armu neile vaestele sassis inimlastele, keda Jehoova oma vägevuses on karistada võtnud ning õnnistusest ja südamerahust ilma jätnud.

Oli seda nüüd tarvis? Kapsamees nüüd ja Raul enne ... Ega Rauligi polnud mõtet pilada — ta on lihtsalt juhmardiks loodud, pole selles ise põrmugi süüdi. Kui otsiks ta õige üles? Minna kohvikusse tagasi? Ei, ei viitsi ... Aitab sellestki, kui talle teinekord paar avaldamata luuletust ette loen. Olen seda vahel teinud, ja siis on ta alati väga uhke ning liigutatud. Liigutatud sellest hoolimata, et luuletused talle midagi ei ütle. Aga eks just sellistest asjadest, millest hästi aru ei saada, ollakse muulgi pool liigutatud. Nii juba on.

Sammusin Toompealt alla, nüüd Pikka jalga mööda. Tuleb välja, et ronisin siia mäe otsa ainult selleks, et lollusi teha.

Pikk jalg meeldib mulle. Aga ainult õhtuti. Huvitav, et enamik asju mulle just õhtuti meeldib. See pole vist hea märk ...

Need puud seal müüril on kuidagi illusoorsed — pikad, sihvakad, õhtutaeva taustal. Neist võiks proovida luuletada. Ükskord purjuspäi ronisin ma selleks üles, et neid

katsuda. See oli narr tegu küll, aga ma läksin härdaks ja mõtlesin, et keegi, mitte keegi ei puuduta iial neid vaeseid puid. Eks ma siis silitasingi puutüvesid, imetlesin neid ning arvatavasti pisut ennastki. Jah, vaevalt, et ma ainult nende pärast üles ronisin ...

Puud ... Häh, nagu neile seda kangesti vaja oleks, et mõni neid käperdab! See suur, veidi Tartu ülikooli meenutav maja on alt vaadates kah üsna muinasjutuline; selline peaks vist olema üks täisväärt õhuloss. Kuid see maja pole üldsegi õhuloss, seal asub mingi päris maine asutus — ministeerium või midagi selletaolist. Õhuloss, kus klõbistatakse arveid kokku!

Pikk jalg oli tühi. Seal all, nende väravate taga, tuleb mul aga sukelduda õhtuse kesklinna tõtlemisse; seal särisevad neoontuled, «Volgad» pritsivad pori ja inimsumm rähkleb nagu palavikus. Ma ei tahtnud sinna ... Kui õige pöörata ümber, minna Taani Kuninga aeda ja istuda veidike seal? Tallinna kesklinn nagu kõik linnade kesklinnad on ilus ainult kõrgelt vaadatuna.

Taani Kuninga aed on mu lemmikpaiku. Seal läheduses on timuka maja, ja kõik kummitustega seotud kohad tõmbavad mind juba lapsepõlvest saati. Sellistes kohtades tuleb mulle — viimasel ajal küll üha harvemini — t u n n e, mis kirikus kohe mitte ei tule. Näib, et tontidega on mul paremad suhted kui inglitega. Vana linnamüür, millel kükitavad krimpsus nägudega reatondid, salapärased kumad seinaorvadest, kuhu on müüritud truudusetud abikaasad, tornid sinna aheldatud vangidega, — pargipingil istudes võin ma neisse peaaegu uskuda.

Kuid ei, täna ma Taani Kuninga aeda ei lähe. Halva tujuga pole mõtet timuka maja läheduses uidata. Pärast seda kunagist kõnet Kirjanike Liidus, millest ma hipodroomil ja ka hiljem ära öelda ei saanud, lonkisin nagu tänagi Toompeal. Vastik ja rõske oli, kõik liimerdas poris; isegi iidsed pärnad, mis mulle alati meeldinud on, äratasid tookord jälestust: nende pahklikud korbatanud tüved meenutasid hiiglaslike ardenni tõugu hobuste raiast moonutatud jalgu. Istusin pingile ja tahtsin end toimunust vabaks mõelda, kas või tontide abiga, kuid sellest ei tulnud midagi välja; ma ei uskunud nüüd enam, et kõik need koosolekud ja kõned on ainult mööduv kampaania, millel pole erilist tähtsust, mis unustatakse ja millest on kasulikum osa

võtta. Just selle mõttega olin ma end lohutanud ... Silme ette kerkisid esimestes ridades istujate näod. Need olid mulle mällu sööbinud nagu karnevalimaskid, mis — olgu nad kurvad või rõõmsad — on ennekõike ikkagi võltsid. Ning saali hauavaikust kuulsin ma ka; ei, mitte hauavaikust, sest seda rikkus üks hääl: minu enda oma. See hääl rääkis kiiresti ja soravalt, hääldas vastikult libedasti võõrsõnu ... «renegaatlus», «formalism», «kosmopolitism» ... Terve eelmise öö olin mõelnud, et ma takerdun Karrikut süüdistades, lähen sassi ja ei saa lõpuks sõnagi suust. Ma isegi väikselt nagu lootsin sellele: mis nad ikka teevad, kui näevad, et inimene lihtsalt e i s a a!

Muidugi ma sain! Väga hästi sain. Võib-olla arvas timukas, kes kunagi siin lähedal elas, enne oma esimest tapatööd, et tema kah ei saa hakkama, et ta närvid ütlevad üles. Kuid ei! Otsekui iseenesest tõuseb timuka mõõk, kui pea pakul lööki ootab ... Võrdlus on muidugi kohatu, aga uskuge, head inimesed, et hetk, mis kõik otsustab, toimub alati teost palju varem, ja pärast ei oska öeldagi, millal nimelt ... Jah, täna pole mõtet timuka maja vahtida. Kui ma seda džokit näinud poleks, siis küll. Siis jah.

Pistsin käe põuetaskusse ja mulle sattus pihku kiri, mille olin juba unustanud. Muidugi on see Maarjalt. Ainult tema kirjutab ümbrikule «Ruuben Pillimees». Kõigi teiste jaoks olen ma Ruuben Illime, luuletaja Illime, sest kunagi näis mulle, et Pillimees on nagu liiga labane nimi ühe tõsiluuletaja tarvis. Ja nii saigi minust Illime. Pillimees oleks ikka palju etem. Jah, aga Maarja jaoks olen ma endiselt Ruuben Pillimees, nii nagu kaks ja pool aastakümmet tagasi. Vahel mõtlen ma, et ta kasutab mu õiget nime vist selleks, et mind veenda, nagu poleks vahepeal midagi muutunud. Rumal veenmismeetod küll!

Kuid veel hoopis rumalam on see, et ümbrikus on kindlasti raha. Ma teenin ju kuus vähemasti kolm korda nii palju kui tema. Ja kui ma ka vahel oma raha maha laristan, siis jänni ei jää ma kunagi; möödunud aegadel olid luuletajad näljas — jah, ehk olid nad siis ka seda rohkem luuletajad! —, meie sajandil ja meie riigis on kirjamehed aga enamasti jõukas rahvas. Jõukad väikekaubatootjad ... Ja neile laenatakse meeleldi.

Käristasin ümbriku lahti. Seal oli kiri ja — raha. Laternavalgel lugesin esmajoones raha üle: kuusteist rubla.

Kümneline, viieline ja rublaline. Just see rubla tegi mind tusaseks — küllap pani Maarja selle žesti pärast, et näe, kuidas ma sind ... Aga veel kurvem on, kui ta seda tagamõttega ei pannudki, vaid lihtsalt sellepärast, et tahtis mulle nii palju saata kui vähegi võimalik. Ma olen Maarjale kümme korda keelanud mulle raha saata. Kakskümmend korda keelanud! Tavaliselt hakkab ta siis nutma, ja ma näen, et teda tõesti keelata ei tohi. See inimene tahab ennast ohverdada, tahab juhmi kirglikkusega, ja kuidas sa talle seda keelad! Küllap on tal ümbrikku kinni kleepides selline õnnis ilme nagu madonnadel ja imetavatel emadel. Lapsi tal (või ehk öelda: meil?) ei ole, ja loodussead-dused nõuavad oma osa. Nii peab viljatu naine tegelema viljatu heategevusega.

Panin kuusteist rubla kotti ja lugesin oma raha üle. Selgus, et olen kaunis jõukas; nojah — eile oli kahekümne viies ja ma sain kirjastusest paari luuletuse kordustrüki eest mõnikümmend rubla. Mis ma siis õieti selle rahaga peale hakkan? Tuleks vist osta uus kaabu. Ja kingad. Homme ostan. Kindlasti ostan! Aga samal ajal polnud ma selles kuigi kindel: selliseid oste lükkan ma kuude kaupa edasi. Ei raatsi! Mitte et ei raatsiks uusi osta, ei raatsi lihtsalt vanadest loobuda.

Ei tea, miks?

Kõht oli tühi. Kui viha üle läheb, olen ma alati näljane. See on kaunis labane seaduspärasus, aga parata pole midagi.

Jalutasin «Du Nord'i» poole. Minu jaoks on ta ikka «Du Nord». Mitte sellepärast, et ma prantsuse keelest lugu peaksin, ei, lihtsalt sellepärast, et teiste restoranidega võrreldes on ta vähe muutunud. Ikka endine «Du Nord», ja ka paljud külastajad on endised.

Šveitser mind ei tundnud. Ta oli pikk, näljase väljanägemisega noor mees punase pea ning kalapilguga. Sellisele kaine peaga jootraha ei anta, joobnult võtab ta aga vist ise. Muide, võib-olla polnudki ta kes teab kui näljane moega — ma lihtsalt juhtusin märkama, et nurga taga väikesel lauakesel auras taldrik seljankaga. Jah, ta ei tundnud mind, olin teda varem näinud vist ainult korra või kaks. Seni kui šveitserid sind ei tunne, oled pisut kade neile, keda tuntakse, ent niipea, kui nad sind tundma hakkavad, muutub see ebameeldivaks. Enamikule Tallinna šveitseritest olen ma kahjuks meelde jäänud, sest käin üsna tihti restoranides söömas; ka joomas muidugi, kuid mitte sagedamini kui korda kolm kuus. Ma ei joo tõepoolest rohkem kui iga viies, noh, ütleme — iga seitsmes kirjamees. Kõvaks napsitajaks peetakse mind vist sellepärast, et harilikult istun ma siis üksinda, ei ole kunagi õhevil ega tee skandaale. Kuni sa õhevil oled ja skandaalitsema kipud, loetakse sind lihtsalt lõbusaks vennaks. Üksik napsitaja — see on juba haruldasem nähtus ja jääb kergemini meelde.

Läksin teisele korrusele — ma istun alati seal — ja leidsin kiiresti vaba laua. See oli ahju kõrval. Väga rahustav ja hubane on istuda restoranis, kus on selline julgustavalt kodune ahi.

Tellisin kalasełjanka ja eskalopi.

Orkester hakkas mängima. Mees, kellel peaaegu üldse häält polnud, võttis üles vana «Viljandi paadimehe». Ta nigel hääl ei seganud mind üldse, isegi meeldis — nagu see ahigi —, millegipärast tegi ta aga tantsijatele vahetpidamata silma, moonutas häält ja püüdis näidelda ütlemata kelmi ja naistemaiast meest. Tõeliselt nägi ta aga välja mitme lapse isana, kellel on maohaavad — ja kes korjab postmarke.

«Andestage, kas ma tohin? ...»

Minu laua kõrval seisis noormees suure kollase ja väga täistuubitud portfelliga. Sellises vanuses poisid ei käi harilikult restoranides täistuubitud portfellidega. Ma lubasin tal istuda.

«Vabandust, te olete vist Ruuben Illime?»

Noogutasin. Vaat sulle lops! Kui see noorhärra nüüd mulle salme hakkab lugema, ei sobi mul vist süüa. Ja supp läheb külmaks. Rumal lugu. Aga süüa vist ikka küll ei või. Sellised poisid on lugemikust lugenud:

Meid rauk Deržavin ellu saatis
ja hauda minnes õnnistas ...

ja nende hääl hakkaks väga värisema, kui kuupaistet ülistava soneti juurde suppi luristataks.

Supp toodigi.

Poiss vaatas mu kõhklusi ja muigas. Muigas ootamatult

enesekindlalt, nii, nagu oleksin mina see noor luuletaja, ja mitte tema.

«Sööge ometi! Mind teie söömine ei häiri. Sööge julgesti!»

Võtsin kõheldes lusika, siis vihastasin: kõiki sa solvad — Rauli, kapsameest ja... ja nüüd lased ühel kollanokal endale öelda: «Sööge julgesti... Mind teie söömine ei häiri!» Hakkasin päris ägedalt suppi helpima. Ma mitte ei kavatsegi teda kuulata!

«Vist üsna maitsev supp,» tähendas poiss tunnustavalt. Tal oli omapärane laulev bassihääl. See hääl ja aeglane, mõõdetud, kuidagi mõnulev lauserütm olid poisi lapsenäoga koomilises, omamoodi toredas vastuolus. Vaatasin teda silmanurgast ja ei saanud ikka veel aru, mida ta endast õieti kujutab. Särgikrae polnud tal just eriti puhas, jalas olid tal hiiglama kobakad reisisaapad — mina, kogu oma hooletuse juures, poleks sellistega julgenud restorani tulla. Kuidas nad ta üldse sisse lasksid? Pilk oli noormehel aga ühtaegu vallatu ja tõsine — vaieldamatult arukas pilk.

«Kas te luuletate?»

«Ei.»

«Kirjutate siis proosat?»

«Kui ausalt öelda — vahel ikka kirjutan ka.»

«Kes te siis õigupoolest olete ja mida te, tont võtaks, minust tahate?» pidin ma juba küsima, kuid vaatasin hetke ta blonde turris juukseid ning pärisin eneselegi ootamatult: «Millest see teie viimane lugu siis pajatab?»

«Kas see teid tõesti huvitab?»

«Ma ju küsin.»

«Ah, seal on juttu esteedist ja düsenteeriast.»

«Kummaline sobing.»

Poisile toodi tema kohv ja mineraalvesi. Huvitav, et nii ruttu toodi. Ta noogutas kelnerile sõbralikult ja küünitas end siis pudelisilti vaatama.

«Aga see on ju boržomm! Ma palusin narsaani,» ütles poiss sõbralikult ning palus pudeli ümber vahetada.

Minule oleks selline tegu tema vanuses — mis ma räägin, vist nüüdki! — üle jõu käinud. Kelner heitis talle totra pilgu, kuid nähes siis... mina ka ei tea, mida, vabandas ning tõi kähku uue pudeli. Seekord tõesti narsaani.

«Te ütlesite vist, et «kummaline sobing». «Sobing» pole

päris õige sõna. «Sobing» — see tähendab midagi salakokkuleppe taolist,» jätkas ta rahulikult.

«Sobing või mitte sobing, aga kummaline, noh, kummaline, et te kaks sellist erinevat asja ühte juttu kokku sobitasite. Muide, kas see esteet jääb düsenteeriasse ja sureb?»

«Täpselt nii.»

«Kahju.»

«Miks kahju?»

«Ma arvan, et siis ma juba tean, milline see jutt on... Esteet jääb haigeks, esteet on küllaltki ebaesteetilises haiguses, esteet näeb agoonias väga esteetilisi nägemusi, esteet sureb kangesti mitte-esteetiliselt.» Seda kõike ei öelnud ma põrmugi õelalt, sellele noormehele ei saagi vist midagi õelalt öelda, kuid mul oli tõesti kahju, et ta jutt nii väga seda noorte-poiste-juttude skeemi mööda läks.

«Kas teie arvates oleks siis parem, et on esteet ja on düsenteeria, kuid esteet ei jää düsenteeriasse? Minu arvates on nii ju igas jutus, kus on üldse tegu esteetidega, sest düsenteeria on ju nagunii alati olemas,» naeratas poiss sõbralikult.

«?»

Ta rüüpas musta kohvi ning võttis igale lonksukesele narsaani peale.

«Nii juuakse kohvi Brasiilias. Kohv brasiilia moodi. Gaseeritud veega. Noh, aga narsaan on peaaegu seesama. Gaseeritud vesi uhub kohvi maigu suust ära ja nii on iga lonks aromaatne nagu muidu ainult esimene.» Ta peatus viivu ja degusteeris oma jooki, silmad mõnusasti pilukil, mina sõin samal ajal suppi... ja jätkas siis armulikult:

«Hästi, ma jutustan teile oma loo süžee, kuigi see teid vaevalt huvitab ja kuigi ma mitte sellepärast teid segama ei tulnud.»

Ta võttis jälle lonksukese kohvi. Brasiilia moodi.

«On esteet, ja esteet nakatub düsenteeriasse. Nagu te võib-olla teate, ei saa düsenteeriat muidu diagnoosida kui ainult väljaheiteproovi järgi... Ega see äkki teie söömist ei eksita?» Raputasin pead. «Esteet keeldub aga väljaheiteproovi andmast, see tundub talle liiga tülgastav. Keegi ei tea, mis haigus tal on, see tähendab — esteet ei räägi sellest kellelegi ja põgeneb kodunt metsa. Metsas sureb esteet düsenteeriasse. Ongi kõik.»

Poiss lõpetas oma loo ja jäi mulle väga tõsiselt otsa vaatama.

«Õige . . . õige imelik lugu. Kas te mõistate selle esteedi hukka?» Ma ei teadnud, mida arvata.

«Miks hukka? Ega ma Sanitaar-Epidemioloogia Jaamas ei tööta!»

«Te siis leiate, et nii on mõistlik?»

«Hoopiski mitte. Kuidas võiks see mõistlik olla?»

«Tähendab — see on allegooria?»

«Ma ei ütleks. Kui, siis ebateadlik.»

«Grotesk?»

«Kahju küll, kui ta groteskina mõjub.» Ta kibrutas mõtlikult laupa ja tunnistas siis murelikult: «See oht on vist tõesti olemas, kuigi ma püüdsin kirjutada täiesti tõsiselt ja ilma paradokslemata.»

«Mis see siis õieti on?»

«See on lihtsalt üks jutt.»

Kutsusin kelneri ja loobusin eskalopist. Kelner kehitas halvakspanevalt õlgu. Palusin kohvi ja pudeli narsaani. Tahtsin ka proovida, kuidas see «kohv brasiilia moodi» maitseb . . . Poisile meeldis minu tellimus.

«Ärge parem midagi muud võtke jah. Ma olen kuulnud, et te joote liiga palju . . .» Ta naeratas jälle väga sõbralikult.

«Olge nüüd kena mees ja öelge, millega võiksin m i n a teile kasulik olla. Ma lihtsalt ei kujuta ette.» Tõmbasin käega üle lauba — see oli higine.

Tont võtku! Olen ikka mina vist üks hale ja abitu kuju küll, kui juba see poiss siin nii . . . Maarja isa — vaat' tema oskas mõjukas olla! Kui ma talle pärast sõja lõppu esimest korda külla läksin — ikkagi võitjana, päästjana ja peale selle veel sõjapäevil üsna tuntuks saanud noore poeedina, pühkis ta pärast esimesi tervitusi ja pärimisi liigutuspisarad silmanurgast ning laskis oma punasel pliiatsil usinasti üle mu kaasatoodud luuletuste joosta. Ja kohe lahtus mu rindemehe-uhkus, tõmbasin säärikuninad laua alla varju ning muutusin taas õpipoisiks. See siin — minust vähemalt poole noorem poiss — aga soovitab mulle juba tutvumisel vähem napsi võtta!

«Võite küll,» katkestas poiss mu mõttelõnga. «Ma olen läbi uurinud kõik teie avaldatud luuletused ning mul on mõned küsimused seoses teie värvigammaga.»

«Tähendab — te olete kirjandusteadlane? Kriitik?»

«Teataval määral jah. Aga siiski mitte tavalises mõttes: ma ei kirjuta artikleid.»

Heitsin abiotsiva pilgu ahjule, sellele heale patriarhaalsele lihtahjule, mis oli nii julgustavalt maine.

«Teises kogus seostate te nukruse ja resignatsiooni halli värviga. Muide, ega teil kurbi luuletusi nii väga palju ei olegi, aga et nad kõige tugevamad on, siis huvitavad mind just need. Nii. Edasi muutub nukrus mustaks ja tintmustaks, viimases luulekogus ilmuvad aga juba määrdunud toonid. Teate, see luuletus «Haige hommik» — kartulikoorevärvi tapeet on seal lausa leitmotiivi tähenduses. On ju nii, eks?»

Ma ei saanud kuidagi sigaretti põlema.

«Võimalik . . . Aga ega ma neid värve kunagi teadlikult ei vali.»

«Loomulikult. Teadlikult ei saagi,» õpetas poiss. «Vähemasti headest luuletustest — ja teil on ka mõned v ä g a head luuletused — on värv ja mõte lahutamatud. Kui värve muuta, siis läheb kohe kunstlikuks. Ma tean seda päris kindlasti.»

«Määrdunud toonid . . . Kas see on halb?»

«Sellistele küsimustele on võimatu vastata,» ütles noormees ja hakkas kinni siduma oma reisisaapa jõletu pikka paela. Siis tuli laudlina varjust nähtavale ta kummardumisest punane nägu ning päris: «Ega ma teid ei tüüta?»

«Ei.»

«Kui tüütan, siis öelge kohe.»

«Ütlengi.»

«Andestage, aga mind huvitab väga, kas teie resignatsioon on endiselt kartulikoorevärvi?»

«Resignatsioon? Vist . . . ma ei tea . . .» Oleksin end tahtnud ninast näpistada. «Te aina räägite mingist resignatsioonist. Ma usun, et ega mul neid resignatsiooni-meeleolusid nii palju ei olegi. Ja veel: kas . . . kas selline värvidega opereerimine pole vulgaristlik? Mis järeldusi te neist ikka teha võite?»

«Esialgu ma ei teegi veel järeldusi,» teatas ta rahulikult. «Mind lihtsalt huvitab mõtte värvimise seos autori biograafiaga. Seniste eksemplaride puhul on mingi seos olemas.»

«Nii et ka mina olen siis üks «eksemplar»,» mõtlesin ma nukralt. «Aga kuidas te minu biograafiat tunnete?»

«Detailselt ma muidugi ei tunne, tegude põhjusi võin ma ainult aimata. Aga siiski — üht-teist ma ikka kataloginud olen.»

«Minu elulugu? Kuulge, see on ju spionaaž!»

«Teataval määral küll. Aga mul on neid andmeid kangesti vaja, ja ega ma midagi kurjasti ei kasuta. Maarjamaa on väike, kirjanikke ei ole kes teab kui palju, ja andmed tulevad ise koju kätte. Ega neid kõiki uskuda muidugi ei või, aga ikkagi . . .»

«Miks teid sellised asjad üldse huvitavad? Neist pole ju — vähemalt minu arvates — mingit tulu?»

«Oh, see on pikk jutt ja mul pole täna nii palju aega. Kui see teid tõesti huvitab, võime sellest teine kord edasi rääkida . . . Põhiliselt uurin ma küsimust, kas ja kui suurel määral mõjutab kirjaniku puhtisiklik elu tegelikkuse edasiandmist tema teostes. Kui oskame subjektiivset momenti kirjandusest välja puhastada, siis võime belletristika kaudu saada ajastust õige pildi. Ainult sel teel, sest ka kõige objektiivsem kroonik on inimene ning võltsib ajalugu enese teadmata.»

«Te olete fantast.»

«Jaa. Vist küll,» venitas poiss. «Aga andke mulle andeks — see probleem huvitab mind tõsiselt.»

Nüüd ajas ta mind juba naerma. Tore poiss!

«Teate, ma telliksin siiski veidi konjakit. Kas te ei joo üldse?»

Ta raputas pea. «Ainult erakordsete sündmuste puhul.»

Mind tegi natuke kurvaks, et mina talle erakordset sündmust ei kujuta.

«Minule on teie jutt küllaltki erakordne. Mina siis võin.»

Tellisin sada viiskümmend grammi konjakit.

«Kas te tõesti usute, et sellest — kuidas see nüüd oligi . . . subjektiivset momenti on võimalik «välja puhastada»?»

Poiss ei kohmetunud põrmugi ja arvas, et see on ikka kahtlane küll.

«Kui on olemas täielik informatsioon biograafia kohta, kui korraldada spetsiaalseid katseid temperamendi eripära määramiseks — praegu niisuguseid katseid veel ei tunta —, kui kõik need andmed loominguga kõrvutada ja

resultaadid statistiliste meetoditega üldistada, siis ehk küll,» arvas ta.

«Biograafia biograafiaks, aga inimese karakteri määravad minu arvates tihti just väikesed asjad, isegi tähtsustud lapsepõlvemuljed, ja neile ei saa kuidagi jälile. Kord, ma ei tea, kui vana ma siis võisin olla, vist kolme-neljane, igatahes oli see suveõhtul, seisin ma hooviväravas. Tänav oli millegipärast täiesti tühi, noh, me elasime küll agulis, aga ka seal oli sel kellaajal muidu palju liikumist. Jah, ma seisin hooviväravas ja nägin järsku tühjal tänaval vana küürus eite, ma ei tea, kust ta nii äkki välja ilmus. Ta oli kangesti muinasjuttude nõia moodi ja kandis seljas uskumatult suurt kotti. Eit tuli otse läbi loojuva päikese kiirtevihu. Päike paistis veel napilt üle kuurikatuste, lopergune ja oranž. Eidest langes tohutu must vari, ja korraks libises see üle minu. Siis pimestas mind jälle päike, ja eit ning ta kole suur kott lõikusid mulle mällu mingi ähvardava siluetina . . . See kõik on mul praegu ülimalt selgesti silme ees: olin peaaegu nagu fotoplaat, mis selle igaveseks jäädvustas. Ma usun, et sellistel asjadel on mõnikord inimese kujunemisele suur mõju.»

«Must ja oranž! Põnev! Need värvid on teil ju nii tihti lähestikku ja harilikult halvaendeliselt . . . Must ja oranž, see on tõesti huvitav! Oot-oot . . . Teate! Mimikris on need kaks värvi ka tihti koos . . . Maod, herilased, sisalikud ja nii edasi . . .»

Poiss oli haaratud. Ta võttis kähku bloki ja kirjutas sinna midagi. Rüüpasin konjakit — ma ei olnud märganudki, millal see toodi, — ja jälgisin õnnelikku poissi. Ta meeldis mulle kangesti, kuid tegi ka natuke kadedaks.

Me vaikisime.

«Hästi. Oletame, et minu isiklik elu läheb rappa. Muidugi ainult oletame! Aga milline peaks siis olema järgmine värv, millega ma oma — teie sõnade järgi — «resignatsioonimeeleolusid» koloreerima peaksin hakkama?»

«Ega siin enam palju valida ei ole jäänud. See kartulikoorepruun peaks olema üks viimastest. Apollinaire'il oli küll veel midagi tumekollast, isegi vist roosat, kuid . . .»

«. . . kuid Apollinaire'i moodi ma küll lõpetada ei tahaks.»

Tekkis jälle paus. Poiss nautis oma kohvi brasiilia

moodi, mina rüüpasin konjakit. Tume konjak oli, ilmselt armeenia.

«Muide, mis te üldse mu luuletustest arvate?» Püüdsin seda küsida hästi rahulikult, üleolevalt, vastust ootasin aga seesmiselt üsna võbeldes — millegipärast oli see mulle järsku väga tähtis.

«Teie, Ruuben Illime, olete päris hea luuletaja. Noored teist küll eriti lugu ei pea, vorm on teil väga konservatiivne, kuid siiski ... te olete üsna hea luuletaja. Teis, nii naljakas kui see ka pole, on mingit ... ma ütleksin — vararenessanslikku hingestatust. Ärge muiake, selles hingestatuses ongi minu arvates teie jõud!»

«Vararenessanslikust kunstist pole mul, ausalt öelda, aimugi. Nii et ma ei arva just, et ...»

«... Usun, usun! Vaevalt teil sellest palju aimu olla saabki, teie haridus on ju kaunis lünklik ... Aga uurige näiteks Giottot, Mascacciot, eriti Filippo Lippit — ma arvan, et nad peaksid teile väga meeldima.»

Pistsin käe põuetaskusse, et otsida taskurätikut. Kartsin küll, et ta võib olla must, kuid mu laup oli tõmbunud jälle päris higiseks. Koos taskurätiga tõmbasin välja tühja «Chesterfieldi» karbi.

««Chesterfield»! Andke andeks, kui te seda karpi ei vaja, võiksite ta mulle kinkida. Ma nimelt korjan sigaretikarpe.» Poiss naeratas, kuid üldse mitte häbelikult. «Näete, minu harrastused on üsna veidrad, eks?»

Ma ei osanud midagi kosta. Andsin karbi noormehele ja ta pistis selle rõõmsalt portfelli.

«Kas Inglismaa-reisilt? Ma tean — te ju hiljuti käisite ... Tore vist küll nii sõita ...»

Muutusin valvsaks, sest olin alles mõne päeva eest kuulnud mürgist repliiki kirjanike sagedaste välismaareiside pihta: «Mahakäivatele kirjameestele on nüüd uus hädaabitöö leitud — solgutatakse riigist riiki, siis lihtsam vabandada, et vähe kirjutavad ...»

Noormehe silmist ma aga sarkasmi ei leidnud.

«Jaa. Teie hingestatuses on tõepoolest midagi vararenessanslikku,» jätkas ta kohe. «Te nagu janunete mingi puhtuse järele, ja see on nii ärmsalt lapselik iha. Teie ööpiltides on kõrtsinukrust; ööd on sellised, et tunned kusagil lähedal on, andestage, prügikast ja mädanenud tomatid; millel võib libiseda. Ja sellelt natuke poriselt,

ligaselt, kartulikoorevärvi pinnaselt, mille te loote peaaegu mitte millestki — rütmi ja mõne üksiku värvi- või lõhnanüansi abil —, võrsub nii võluva haprusega see naiivne puhtusejanu. Need pooleldi sõnastamata ideaalid on läbipaistvad, õrnad, — nad on nagu idud, milles on vähe klorofülli, kuid mis kasvavad ikka, kõige kiuste. Jah, just varajase renessansi kunstnikud oskasid sellist habrast läiuseiha lõuendeile kanda. Muide, meie praeguses kunstis on midagi sellist Sarapuu töödes.»

Ma jõin jälle konjakit. Kõrvallauda istusid noored värvitud tüdrukud. Nad vaatasid minu paarilist varjamatu huviga, kuid see ei pööranud neile mingit tähelepanu. Ta ju ei pööranud erilist tähelepanu minulegi. Ma ei osanud öelda, kas see, millest ta rääkis, päris tõsi oli, aga igatahes ... igatahes ... Jah, tundsin end kuidagi nagu alasti.

«Ja edaspidi, tulevikus? Kas ma pean — oletame näiteks, et teil on õigus, — samas laadis jätkama?» Tõepoolest, seda küsisin ma küll otsekui noor luuletaja kogenud konsultandilt!

«Igaüks peab ise teadma, kuidas ta jätkab. Ausalt öelda, tundub mulle, et tee, mida mööda te lähete, on peagi läbi. Tähendab, teil on oht selle laadi võimalusi varsti ammendada ... Eks te ise peate leidma mõne kõrvalraja.»

See läks tõesti kokku mu kartustega.

«Ah soo, muide, kas te tunnete Giorgios Seferise luulet? Nobeli laureaat 1963,» päris poiss.

«Üldse mitte.»

«Temaga võiksite tutvuda. Mul vist peaks siin midagi olema ...» Ta hakkas sorima oma lõhkemiseni täistuubitud portfellis. Ma vaatasin seda portfelli, nagu oleks see mõni aaretelaegas, ja jälle hakkas mul enda ees piinlik.

«Vaat', siin see on ... «Tsistern». Ma võin teile lugeda.»

Nägin, et tal oli seda luuletust mitu masinal löödud eksemplari.

«Teate, ärge parem siin lugege! Teil on neid mitu, kui võite, kinkige mulle üks,» ma naeratasin, ««Chesterfieldi» eest.»

Ka poisile tegi see vahetus nalja. Ta päris, kas mul on veel välismaiseid sigaretikarpe, ja me leppisime kokku, et selliseid vahetusi võiks ka tulevikus korrata. Poiss jõi oma narsaani ära — kohv oli tal enne lõppenud — ja jäi viivuks mõttesse. Siis tõstis ta pilgu ja küsis:

«Seltsimees Illime, mind huvitavad teie elust kõige rohkem aastad tuhat üheksasada nelikümmend kaheksa kuni viiskümmend üks. Mu kartoteegiandmed on väga kahtlase väärtusega.»

«See ... see oli keeruline aeg. Ehk räägime sellest mõni teine kord?» Olin segaduses.

«Kuidas soovite ... Jah,» ta heitis pilgu kellale, «täna olen ma teie aega juba küllalt raisanud. Kui teil mõnikord tahtmist on, siis helistage mulle.»

Poiss rebis taskublokist lehe ja kirjutas: 275-22. Indrek Lehis.

«Kindlasti helistan.»

Ta tõusis, noogutas mulle heatahtlikult ja läks oma suurte reisisaabastega kolistades rahulikult otse üle tühja tantsupõranda. Üks ta saapa jõletupikkadest paeltest oli uuesti lahti läinud.

Ma jäin jälle üksinda.

Orkester lõpetas vaheaja ja hakkas mängima. Maohaavadega margikorjaja (minu jaoks oli ta juba see) laulis midagi sinilinnust. Paarid ruttasid kitsukesele tantsupõrandale. Parasjagu purjus mees vaatas oma tantsukaaslast, inetus titeroosas kleidis vanemat naist nii, nagu oleks see tõepoolest sinilind. Aga mine tea, võib-olla oligi: ka sinilinnud vananevad.

Järgmine tants oli naistele. Blond tüdruk kõrvallauast tõusis ja palus mind. Miks ka mitte! Ma olen huvitava näoga vanem mees, ikkagi tundmatu maa.

Juhtisin ta põrandale. Tüdruk oli noor ja üsna tugevasti võõbatud. Viivuks tundsin ta vastu nagu mingit hellust. Oma palga — kindlasti on see väike — kulutab ta hilpudele, värvidele, pumatitele; ta nägu vihjab sellele, et elu on talle juba mõnegi hoobi andnud; nüüd teeb ta kõik, et leida lõpuks see mees, see õige mees. Head, natuke rikutud tüdrukud, kui teil ometi hästi läheks!

«Te olete hea tantsija,» ütles tüdruk, et midagi öelda.

«Kas tõesti? Kahju küll!»

«Miks kahju?» Ta silmitses mind uurivalt — see rummi ja konjaki lõhn vist ...

«Kes tantsib halvasti? Mees, kes ei julge tüdrukul korralikult ümbert kinni võtta. Just selline mees ja selline tants võivad olla midagi väärt.»

«Te tahate vist öelda, et olete kogenud ...» Tüdruk naeris paljulubavalt; võib-olla on minutaolised tema nõrkuseks, järsku loodab ta mind ä r a t a d a. Naistel on teinekord selline soov. Pigistasin teda korraks ning tõmbasin enda vastu. Tüdruku silmavalged välgatasid: ta oli nõus. Hetkeks tundsin üsna tugevat iha, mõtlesin teda juba oma lauda kutsuda, ent samas otsustasin ümber: ta meeldis mulle selleks liialt.

Tants lõppes. Tüdruk ootas ilmselt, et ma talle märku annaksin, kuid ma saatsin ta sõnatult lauda tagasi. Onneks tuli väike vaheaeg. Muidu oleksin pidanud selle tüdrukuga viisakuse pärast järgmise tantsu tantsima.

Tegin arve ja tõusin.

Kokteilisaal oli peaaegu tühi. Kaks näitlejavälimusega meest, üks neist kandis tumepunast ristlipsu, vaidlesid ägedalt millegi üle; ettekandja istus nurgas, haigutas magusasti ja tegi luust pulgakesega endale maniküüri. Läksin trepist alla, pikk punane vaip summutas mu samme; mul oli veider tunne, mis mul on sellel trepil alati. Jah, iga kord, kui ma siit alla lähen, on mul imelik tunne: ma nagu õõtsuksin millegi kohal — selline karussellitunne kõdi ja särinaga südame all. Räägitakse, et hauakohta vajuval uppujal vilksatab imeselgesti silme eest läbi kogu elu. See pikk trepp on minu jaoks hauakoht: siit alla minnes astun ma kuidagi nagu enesest välja ja vaatan Ruuben Pillimeest kõrvalt.

... Üks kraavikaldal pikutav poiss, kes läbi poolsuletud laugude taevasinasse vahib: imelikud värvid, kumalase sumin ja see niiske, vaevu tuntav, ent siiski nii selge sammaldunud kiviaia lõhn; poiss on natuke õnnetu — teistel temavanustel on juba karvased sääred, temal aga veel pole; karvased sääred on mehelikkuse tundemärk, karvased sääred meeldivad tüdrukutele kindlasti (mõttes ei ütle ta «tüdrukutele», ütleb hoopis «naistele» ...). Aga mis sellest, varsti on ka temal karvased sääred! Ei, pole mõtetki end lohutada, tuleb olla uhke, sest temal on jälle midagi sellist, mida teistel ei ole: ta saab aru taevast ja mesilasest, kes on p a r a j a s t i mesilane, ja ta oskab vaadata mesilase mesilasetööd s e e s t p o o l t. Teised ju ei oska. See aga tähendab, et tema peab kunagi kirjutama raamatuid, et temal on kohustusi. See poiss kraavikaldal on ... oh kui uhke!

Nojah, ka teisi Ruubeneid näen ma sellest trepist alla sammudes. See on kohe päris võlutrepp. Enesekindlat Ruubenit gümnaasiumi lõpupeol, arga ja püüdlikku Ruubenit Maarja isa juures, Ruubenit, kes valust takjajuurt närib ja sõrmed mulda puurib: sõdur-Ruubenit Königsbergi all, kellel on kuul seljas ja kes arvab, et ta varsti sureb; kunagi ei näe ta lähemalt seda punasest telliskivist loss-maja, mille aknal on sakslaste kuulipilduja, imelikku hajuvat, sulavat ja võnkuvat punast lossi. Ruuben närib takjajuurt ja tal on tunne, nagu neelaks ta kalaluid: kogu suu, kurk, kõik on täis kalaluude torkivat puru. Kuuli aga ei tunnegi . . .

Kõigi nende Ruubenite kõrval näen ma lõpuks ka seda praegust, kes just nüüdsama trepist alla läheb — vastikut ja armsat, veidi sentimentaalset, väsinud Ruuben Pillimeest, kes on endast tüdinud, kuid kes siiski peab elama kogu elu i s e e n d a g a k o o s, nagu kõik teisedki. Seda kõike ei näe ma sugugi halemeelselt, ausõna, pigem mingi sõbraliku külmusega, mis tekitab karussellitunde ja kõdi ja särina. See praegune Ruuben ei ole enam uhke, et ta niiviisi mesilast vaadata oskas, ta teab, et paljud-paljud kraavikaldal pikutavad poisid mõtlevad nii ja see pole üldse originaalne. Aga ega seegi teadmine teda kurvaks ei tee.

Ja muidugi ei saa ma mööda minna ühest mälestusest, mis nii tihedalt selle pika trepiga seotud on. See oli . . . kuuskümmend kuus miinus nelikümmend üheksa aastat tagasi, seitseteist aastat tagasi. Siinsamas «Du Nord'i» ülemises saalis.

. . . . . .

«Tere, Ruuben!» Aleksander (seesama, kes nüüd šveitserileiba sööb) tõuseb ja ruttab mulle kõrvallauast tooli tooma. «Istu siis, palun!»

«Miks, pagana päralt, ta täna nii aupaklik on?» imestan ma. Ent kaua mul imestada ei tule: Aleksander ulatab mulle avatud värske «Loomingu».

«Vägevalt paned!»

Ma punastan õige harva. Sel korral tunnen aga tõepoolest näol seda sooja ja rumalat tunnet.

«Ära pahanda, et ma siin . . . noh, kõrtsus loen. Ei saanud uudishimust jagu.»

«Looming»... nüüd on see siis ilmunud. Peaaegu kaks nädalat käisin ma leheputkadest kaarega mööda, kuigi teadsin, et see midagi ei päästa.

«Looming», jah, alati olen ma selle ilmumist oodanud. «Loomingus» avaldati ju neljakümnenda aasta algul mu esimesed «päris-luuletused»; Maarja isa, doktor Karrik, viis nad toimetusse — ise ma siis veel ei söandanud. Ja kui nad ära trükiti, ostsin kümme «Loomingut», avasin nad laual kõik korraga, vaatasin hardunult rasvast trükimusta ning tõmbasin selle lõhna sügavalt ninna. Ja nüüd . . .

«Ma ei teadnudki, et sa nii agar «Loomingu» lugeja oled,» pomisesin ma, et midagi öelda.

«Kuidas siis muidu! Sõjapäevil sai ju ise ka sulge proovitud. Eks kunstiga ole nii, et kui annad väikese sõrme, siis . . .»

Tõepoolest ilmus Aleksandril paar nuppu rindelehes. Ah siis see mees siin, kelle ninaselg on püüdlikkusest lausa higine, kujutab endast kah kirjandusse pürgijat! Miks ta aga täna siiski n i i püüdlik on? Minu luuletusi ilmub ju nüüd tihti. Jah, aga need on ainult luuletused . . . Ilmselt näeb Aleksander minus nüüd juba midagi muud — kirjanduspoliitikut! Mage tunne. Jube mage tunne . . . Tahaks siit jalga lasta, kuid Aleksander on juba kelneri kohale viibanud, klaasi juurde tellinud ning selle mingit kollakat vedelikku täis kallanud. Juua? Jah, juua tahan ma küll.

«Hästi paned!» Aleksander veab pöidlaküünega üle artikli pealkirja, üle mu nime. Ta pöidlanukil on punakaskuldsed karvakesed. «Ruuben Illime — «Kosmopolitismi vastu meie kirjanduselus»... Paber võiks parem olla . . .»

Tühjendan klaasi ja kallan selle ise uuesti täis. Me jääme Aleksandriga kokku.

«Tead, Ruuben, mul on sulle üks palve. Suur palve. Olen sõjapäevist paar pisikest juttu kirjutanud. Mälestused. Loeksid ehk läbi ja annaksid nõu . . . Mis?»

«Hea meelega, miks mitte,» pomisen ma ja joon jälle.

Praegu on see artikkel arvatavasti juba Maarja isa kirjakastis. Varsti viib Maarja ta tuppa. Ja doktor Karrik avab ajakirja, silmitseb sisukorda ning tunneb siis huvi, mida arvab Ruuben Illime «kosmopolitismist eesti kirjanduselus»... Ta kohtab seal aina ja aina oma nime . . .

Kui joosta Pikale tänavale, hiilida kotta ja varastada «Looming» ära?

Benediktiinitilk kukub klaasi servalt käeseljale. Magus, kleepuv jook. Sellega on nagu meega: piisab paarist tilgast, ja varsti kleebid sa juba üleni.

Aleksander lobiseb ja lobiseb, mina joon ja joon. Lauda tuleb üks naine ja Aleksander tutvustab meid. Palun daami tantsima. See on paks ja soe kilkaja; kui naine dekolteevahelt mingeid õlapaelu kohendab, naksatavad meie käed lahti, et taas kokku kleepuda. Need on müstilised paelad ja neid peab olema igavene hulk, sest iga natukese aja tagant vajub välja isevärvi pael.

«Kas te abikaasa on mustkunstnik?» küsin ma naiselt. Tema aga naerab ja me käed naksatavad kokku ja lahti.

Siis läheme koos Aleksandriga WC-sse. Aleksander räägib midagi kirjandusse astumisest ja mina vaatan sel ajal prill-lauda. Tunnen tumedat tuska, mis aina kasvab — sel määral kasvab, et hakkab isegi nagu kainemaks tegema.

«Mõne sihukese artikliga oleks ka hea alustada — niiöelda kirjandusse astuda. Jah, aga ma ju ei tunne kirjanduselu. Sinul on võimas pagas — sa tundsid seda va Karrikut ju isiklikult. Nüüd raputa muudkui varrukast.»

WC seinale on kraabitud sõna «LOLL». Keegi aga on selle alla kirjutanud keemilise pliiatsiga «*sam durak!*».

«Kirjandusse astuda, ütled sa . . .» kuulen end lausumas. «Selliste artiklitega ei astuta mitte kirjandusse sisse, vaid kirjandusest välja.»

«Just, just!» kiidab Aleksander takka. Ta ei saanud ilmselt mõhkugi aru. Lähme trepist üles, mööda pikka-pikka määrdunud punast vaipa. Istume lauda, ja järsku ei või ma seda «Loomingut» enam näha. Ajakiri ongi juba benediktiinine. Võtan ta aeglaselt kätte, avan ja tõmban . . . raginal pooleks. Hea raske on tõmmata! Käkrunud kaante vahelt rabiseb liimikoorikuid nagu kuivanud lutikaid.

«Mis'a ometi teed?» hüüab Aleksander ülimas hämmelduses. «Rebid oma artikli puruks!» Ta muidu üsna mehine nägu on järsku nii tobedalt lapsik; kõver nina ja üllatusest torus huuled moodustavad ehtsa küsimärgi.

«Parem hilja kui mitte iialgi!»

«Miş teil on?» ehmub ka naine ja püüab mul randmest kinni haarata.

«Pistke parem oma paelad seeliku alla tagasi, proua mustkunstnik!»

«Sa oled purjus, Ruuben! See artikkel, see on ju vahva artikkel ja sulatõsi . . .»

«Karriku väike sõrm on kah rohkem väärt kui meie kahekesi!»

Aleksander heitub nüüd lõplikult. «Seintel on kõrvad,» pomiseb ta.

Tõsi, meie lauda juba vaadataksegi.

«Ausalt, see vana Karrik on ju tuntud kosmopoliit. Meil on materjale . . . Ta on rääkinud seltskonnas imelikke jutte asjadest, mis meile pühad on, ja üldse . . .»

«Üldse oled sa lihtsalt l o l l!»

«Ei olnud ta nii süütu ühtigi! Sakslastega mestis,» jätkab Aleksander juba hoopis valjemalt. Küllap rohkem hirmust kui selleks, et mind veenda. «Tema asju ilmus Berliinis.»

«Ja mis siis, et Berliinis? See oli Lessingi kommentaar, mis sina sellest tead?!»

«Teame neid lessinguid . . .»

«Sitta sa tead!»

«Pole ta nii süütu ühtigi, jah. Näed, sinulgi on pea sassi ajand. Teind sust mehe, kes . . .»

«Kes sind, kes teid ei karda. Ja ei kardagi!»

Aleksander haarab mul õlast kinni. Küllap olid tal sellega kõige paremad plaanid — purjus kirjamees lihtsalt koridori talutada, kuid ma olen juba lõplikult endast väljas.

«Ära käperda! Kui tahad . . . siis lähme . . . nagu mehed muiste.»

Me seisame trepil. Näen Aleksandri nägu õige lähedalt — seal on viha, ehmatuse ja naeratuse viril segu. Nii naeratavad hea väljaõppe saanud klounid tagumikule kukkudes.

Ei, ma ei löö Aleksandrit, rohkem tõukan teda, tõukan lahtise käega ja kogu jõust. Ning just sellele kohale, mida ma praegu kõige vähem näha võin: näkku. Tahan lihtsalt selle näo ä r a lükata. Peopesa all naksatab ninajuur. Kuid Aleksander ei lange rivist välja, ma tunnen, kuidas mu ranne professionaalse vilumusega kinni püütakse ja käsi selja taha väänatakse. Valus on, kuradi valus. Me kaotame tasakaalu ja veereme trepist alla. Pikk trepp — üksik kukkuja võiks sellel kondid murda, kuid

kahekesi puntras jääme kuidagi pidama. Aleksander saab enne püsti. Juba on ta trepist alla jooksnud.

«Seda sa veel kahetsed, Karriku tallalakkuja!»

Ta nina on verine, nägu punane ja juuksed turris. «Küll sa kahetsed!»

Siis laskub üks käsi mu õlale. Ma pöördun ja näen Arvot, oma kunagist koolivenda. Kahvatu, tasane poiss — nüüd on ta närvitohter.

«Ruuben, tule minuga kaasa. Kohe!» ütleb ta tasa. «Mitte ainult s e l l e p ä r a s t, ei, aga su närvid on tõesti sassis. Ma ju näen . . .»

Ma tunnen, kuidas Arvo malbe, aga käskiv pilk mind kiiresti kainestab. «Võib olla, et tulengi varsti,» pomisen ma kõlatult ja selginedes lõpetan: «Tänan . . . ei, täna ma v e e l ei tule.»

Jah, sel päeval ma närvikliinikusse ei läinud, ka järgmisel hommikul mitte. Järgmisel hommikul annan ma hoopis kella . . . Aleksandri ukse taga . . .

«Anna andeks, vana!» ütlen ma. «See sinu tüdruk, noh, meeldis mulle. Tegi mind tobedaks. Mõnikord lähen ma siis selliseks, et . . . Jah, anna andeks, vana!»

Aleksandri ninajuur on sinine. Näen peeglist ka oma nägu. Erakordselt vastik nägu, mõtlen ma. Väikese närilise nägu, kes on jalgapidi lõksu jäänud ja kuuleb lähenevaid samme. Esik on segi. Ukse ees maas vedeleb puust seen, millele on tõmmatud katkise kannaga villane sokk. Kõik kohad on täis poriseid kingi . . .

Natukese aja pärast istume kahekesi köögis ja paranadame pead. Pliidil podiseb kapsasupp ja auruselt aknalt nõrgub veenirekesi. See keev kapsasupp haiseb vastikult ja magusalt nagu . . . nagu keev kapsasupp ikka. Köögiaknal tiksub ümmargune äratuskell; numbrilaual itsitab neegripea ja välgutab totakalt säravaid pruune silmi: tikk-tikk, ning iga «tikk» teeb mulle otse füüsilist valu. Hea, et ma polnud veel jõudnud «Loomingut» lugeda, ma ei tea, kuidas ma end siis tundnud oleksin — see artikkel oli nii põhjalikult ära «toimetatud», et ma ta vaevalt ära tundsin.

Jah, ka selline mälestus on mul «Du Nord'i» trepiga seotud.

. . . . . .

«Noh, andke siis kreemiga, kui teil viinamarjakooke ei ole!»

Vanal mehel, kes «Du Nord'i» puhvetist kooke ostab, on kangesti tuttav kukal . . .

«Eh-hee! Jällenägemisrõõmud! Jällenägemisrõõmud, nagu öeldakse.» See on tõesti rauk kohvikust! Ta sirutab oma vahase, läbipaistva käe ja krapsab võidukalt mu pintsakunööbist kinni.

«Te, noormees, hulgute muudku mööda kõrtse! Väga halb, jaa . . . Kas te mõtlesite selle üle järele, mis ma teile rääkisin? Merekarbist, ah? Tuleb välja sedamoodi, et te ei mõtelnudki . . . Väga halb!» Ta pöördus kooke vastu võtma, nööbist aga lahti ei lasknud.

«Merekarp on filo-soofia esimene kursus. Karussellifilosoofia on teine aste. See on teie jaoks veel liiga vara.» Siiski naeris ta jälle seda oma kõhisevat punktiirnaeru. Lükkasin ta käe eemale ja kadusin kiiresti, kartes enda kannul kuulda lohisevaid samme (raugal olid jalas suured katkised kalossid).

Kalanäoga šveitser andis mulle mantli ja ma seisin jälle Rataskaevu tänaval.

Väljas oli ootamatult vaikne. Tuul oli kuhugi kadunud ja ka vihma ei tibutanud enam. Algav öö rippus tühja tänava kohal nagu õhkkerge must loor, millest tähed ainult uduselt läbi kumasid. Süütasin sigareti.

Siis lõppes «Kommunisti» klubis teatrietendus. Ühehaupa ja paariti pudenes rahvast kitsast ukseavast tänavale. Pikk blond noormees, kes seisis laterna taga — ma polnud teda algul märganud — silmitses uurivalt väljujaid. Selja tagant hiilis tema juurde väike tehnikumiõpilasega tüdruk peenikestel tikk-kontsadel, tõusis kikivarvule ja kattis poisi silmad pika salliga. Poiss võpatas, pöördus, tundis tüdruku ära ja nad puhkesid naerma. Nii naeravad ainult kaheksateistaastased. Siis haakus tüdruk poisi käevangu ja nad kadusid koos pimedusse.

Tundsin end kuidagi pidetult.

Vanadus on hirmus. Räägitagu mis tahes küpsusest ja rahust ja selginud panoraamidest — see kõik ei muuda asja; see pole üldse oluline. Sa oled varsti viiekümnene, mitte kunagi pole sulle enam antud nii naerda, nagu naersid need kaks!

Vahel mõtlen ma, et inimesed ei sure mitte vanadusest, vaid lihtsalt kadedusest, et nad ei saa enam noored olla. Mul on olnud palju õhtuid, kus see tunne on õudselt selge. Sinepterava kadeduse ja himu seguga olen ma vaadanud noori tüdrukuid videvikustel tänavatel. Muidugi pole neil kümmend kaheksa veel kes teab mis vanus, mõneti on see isegi trump; kolmel, võib-olla isegi viiel juhul kümnest võin ma veel noortelt poistelt nende tüdrukud üle võtta. Minuvanustesse armutakse kergesti, ja eriti siis, kui me oma vanust ei varja. Küpsus pole põrmugi noorusest kehvem. Aga aastad lähevad ja lähevad ning mu aktsiad langevad üha. Ning mis kasu mul olekski tüdrukute võrgutamisest? Mida on mul neile pakkuda? Võin nendega magada, jah, seda küll, kuid ma ei oska neile n i i teatrisse vastu minna, nad ei kata mu silmi n i i v i i s i salliga ja me ei saa n õ n d a naerda! Kõige parema tahtmise juures mitte!

Vanadus tuleb, ja just teadmine, et ta tuleb, teebki vanaks. Kuulen vanaduse lähenevaid samme, need on lohisevad kalossisammud; vanadus tuleb, koogikarp käes.

Tõmbasin kangi all sigareti lõpuni ja läksin siis restorani tagasi. Rauk oli õnneks kadunud. Ostsin puhvetist pudeli riislingit, puhvetipidaja kratsis restoranitempli maha — nad ei tohi ju välja müüa — ning ma seisin jälle tänaval. Nüüd juba täiesti tühjal. Mõtlesin Indrekule, tema noorusele, tema sigaretikarpide kollektsioonile ja tema veidrale värviteooriale. Olin talle kade. Ka temale.

Neljakümne üheksas — vaat' mis seda poissi huvitab. Ma tean — kõiki neid sümpaatseid, tarku, andekaid mammapoegi, kes üliõpilaskohvikutes Seferist ja Kafkat lahkavad, huvitavad need ajad kangesti. Nad aina uurivad ja puurivad, kuid sellest ei ole mingit kasu; antagu neile kas või kõik materjalid, needki, mis mõnes keldris veel põletamist ootavad, — ikka ei taipa nad midagi. Ei saagi taibata: nad pole neid aegu ise läbi teinud.'

Kataloog... Ei tea, millisena ta mind selle valguse endale ette kujutab? Sünge ja jõntsi robot-represseerijana või lõdiseva argpüksina, kes koosolekul pihkupistetud paberilt süüdistuskõnet maha loeb, või hoopis kaastunnet vääriva, lapsukesena, kes roosa õhupalli lõhki puhub ja siis pisarsilmil kummiribasid silitab? Vale kõik...

Ah, see oli palju keerukam: segapudru hirmust ja uskumisest, kõhklustest ja soovist kõike toimuvat vajalikuks pidada. Need komplitseeritud poisid on koledad lihtsustajad. Üksikisik ei tähendanud midagi, see oli mingi imelik isetöötav masinavärk. Kui üks rattake oma tööd poleks teinud, oleks ta automaatselt välja vahetatud. Minu asemel oleks võinud sattuda mõni hullemgi.

Süüdistada ei saa kedagi. Kui inimene end lakke riputab, kas on siis süüdi käsi, mis nööri kinnitab? Kas on süüdi silmad, mis konksu kätte näitavad? Nad pole süüdi ja on kõik ühtviisi süüdi — isegi kõht, mis oma raskusega nööri pingule tõmbab. Süüdi on rahvas kui tervik. Jah, kui ta üldse süüdi on... Kui see pole lihtsalt loodusseadus.

Aga ikkagi — toredad poisid on need praegused. Puhtad poisid, tänu oma sünniaastale (vähemalt esialgu!). Nad meeldivad mulle, kuigi natuke vahel ka vihastavad: miltegipärast häbenen neid ja taban end isegi nende ees pugemas. Ausõna! Kuigi mul pole selleks mitte mingit põhjust!

Jalad viisid mind Pikale tänavale; märkasin seda alles Pühavaimu kiriku juures, ent ma ei pööranud tagasi. Miks ka mitte — Maarja juurde võib minna küll, ma pole juba üle kolm nädalat tema pool käinud.

Kujutlesin ta sooja, piinlikult puhast kööki. Maarja ei sega, ma võin tema juures rahulikult riislingit juua. Ta muidugi protesteerib, et tahan oma veini juua just köögis, kuid ma ei hooli sellest. Lõpuks jääb ta nõusse, toob suure ma puhvetist kõrge jalaga kristallpokaali, selle, mis alati, võtab endale tabureti ja jääb minu juurde istuma. Süütan sasipliidi — mulle meeldib selle soe kahin —, kustutan tuled ja panen põlema väikese pronksist laualambi. Laualambil on punakas abažuur, lampi hoiab pronksist nümf, kellel on armsad õunrinnad. Need õunrinnad hakkavad nii ilusasti kumendama.

Jõudsin Maarja maja ette. Sageli näen seda maja unes. Ta on siis kummituslik, usteta; ma ekslen koridorides ja ei pääse kuidagi välja tänavale. Praegu on see möödunud sajandil ehitatud hoone väga tavaline. Võiks öelda isegi, et nagu salakavalalt ja tahtlikult tavaline, otsekui inimene, kes teeskleb magajat, aga piilub sind siiski ripsmete vahelt.

Avasin ukse ja tundsin otsekohe seda igituttavat lõhna. Vanadel majadel on harilikult magus lehk. Keldrite,

higiste kanalisatsioonitorude ja kapsa lehk. Maarja maja — kah küllalt vana — lõhnab hoopis teisiti. Tema koridorides hõljub midagi raudrohu ja metsmündi aroomi meenutavat. Võib-olla on palkide vahet kunagi mingite taimedega tihendatud. Võib aga olla, et on praegugi kusagil aampalgiurus kõdunemas mõni raud- või koirohukimbuke — nüüd juba ammu puhkama läinud eidekese-taadikese köha- või kõhurohi.

Minu jala juures näugus kass. Ta tahtis välja. Avasin ukse, kuid kass viivitas. Külmalt ja uurivalt mõõtis mind ta rohekas pilk. Alles siis, kui uks hakkas kinni vajuma, volksas ta pika ootamatu hüppega pimedusse.

Ma ei salli kasse. Öelda «ei salli» pole vist päris täpne. Ma isegi nagu pelgan neid pisut. Olen päris kindel, et kassid meid, inimesi, vihkavad. Nad on paar tuhat aastat elanud meiega kõrvuti, sest kunagi ajas ikkagi ainult nälg nad metsast välja. Võib-olla pidasid nad enne mitusada aastat aru, vaatasid meid põõsastest hiilgavi silmi ja kõhklesid; ühel päeval nad siiski otsustasid tulla — õigemini, olid sunnitud tulema. Aga nad vihkavad meid. Muidugi oleme me neile vastikud: suured, karvutud, tainataolised kotid, aeglased, kohmakad, graatsiata, ent rikkad. Me saame ju kusagilt piima, kala, liha.

Kassidel on komme süüa surnud peremeeste ninasid. Seda tegevat isegi hästitoidetud kõutsid. Ja ma mäletan kui mu vanaema suri, luuras meie kass ööd ja päevad aida ümber (seal asus puusärk) ning oli, vähemalt minu meelest tollal, kuidagi imelikult elevil. Kui sa aita astusid, püüdis ta end vaat' et jõuga sisse pressida. Ja just matusepäeval oligi ta aita pääsenud, keegi ei osanud seletada, kuidas. Ta istus puusärgi kaanel, täpselt näo kohal, ning ma uskusin tema silmades nägevat külma viha — puusärk oli ju kinni.

Ma helistasin, kuid ust ei avatud. See oli nii ebaharilik, et tiristasin kella tervelt minuti või kaks. Alles siis tuli mulle pähe, et Maarja ei pruugi tõepoolest alati kodus olla.

Läksin uuesti alla. Kirjakastis valendas paberileht. Kotkisin selle välja. Jah, see oli mulle määratud.

Ruuben! Sõitsin kaheks päevaks maale. Kui tahad sisse pääseda, võta korter kolmest võti. Tulen neljapäeva hommikul Haapsalu rongiga. Jõuan koju kella 9 paiku. Võid endale süüa teha, konserviavaja on lauasahtlis.

Ma pole kunagi selles korteris üksinda ööbinud. Isegi mõelda oli sellele natuke kõhe. Parem vist siiski minna koju ... Otsustasin nii kindlasti koju pöörduda, et olin päris üllatunud, kui leidsin end korter kolme ukse taga helistamas.

«Kes seal on?»

See oli räme unine mehehääl. Ütlesin, et palun korter neljа võtit. Sammud kadusid kaugemale. Mõtlesin juba, et ma võtit ei saagi, aga siis ragises riiv ning üks paotus. Nähtavale ilmus keskealine kidur mees pidžaamas.

«Te olete vist seltsimees Illime?»

Noogutasin. Mind vaadeldi pealaest jalatallani. Mehe silmis vilas häbematu uudishimu.

«Suurepärane, suurepärane ...»

Ma tõesti ei tea, mis selles suurepärast pidi olema.

«Olen teid ennegi näinud. Te esinesite pühapäeval televisioonis. Me abikaasaga vaatasime ... Jah, ja te soovite võtit?»

Noogutasin jälle.

«Võtme võite kohe saada, muidugi ... Jah, muidugi võite te võtme saada ...»

Mehel olid kõhnad, poisilikud sääred. Ta silmitses mind ilmatu kaua, enne kui võtme ulatas.

«Hommikul andke siis tagasi. Muidugi, kui te kauemaks ei jää ...»

Ohmasin midagi vastuseks. Igatahes ei vabandanud ma, kuigi too mees seda vist kangesti ootas. Pöördusin ja tundsin, et mulle vaadatakse järele. Vahest tahtis ta veenduda, kas ma ikka tõesti üksi olen. Alles siis, kui ma võtme lukuauku pistsin, suleti uks ja ma kuulsin taas riivi kriginat. Nüüd vadistavad nad teki all oma paksu kaasaga — kindlasti on tal paks naine, sellistel kõhetutel on ikka paksud naised, sest loodus armastab tasakaalu, — minust ja Maarjast ning meie segastest vahekordadest.

Esikust lõi vastu mahajäetuse hõngu. Pika otsimise peale leidsin lülitì. Lae all süttis vanamoeline klaashelmestega lühter, ja ma seisin silm silma vastu kulunud mantlis mehega. Sel mehel olid tursunud laud ja ebaterve juuksed.

See mees olin mina peeglis.

Keerasin ukse lukku. Kaks korda. Tasa tilises mu pea

kohal väike vana lühter. See oli nii tuttav heli; nagu klaaspulgakese löök vastu akvaariumiseina kurrutas ta mu ajus liikuma väikesed virvelained. Jäin kuulatama. Kindlasti tiliseb see lühter ukse sulgemisel alati, kuid kunagi — ma ainult ei mäleta, millal, — olen ma seda helinat just nii nagu praegu kuulatama jäänud.

Pingutasin aju, kuid midagi ei meenunud. Ma olen siin majas käinud palju-palju kordi: aastate eest tulin ma, värin südames ja vastvalminud laulud portfellis: «Tere, Maarja . . . kas isa on kodus? On tal minu jaoks aega?» Hiljem, pärast Maarja isa surma, olen ma tihti siia jõudnud otse kõrtsist: Maarja seisab uksel hommikumantlis, ta rohekais silmis on kurb kuulekus. Siis ta ohkab ja astub vaikides kõrvale, et ma võiksin sisse tulla. Seda kõike on olnud liiga palju kordi. Kuidas võiksingi täpselt mäletada, millal see lühter just niimoodi tilises nagu äsja?

Tõstsin silmad ja silmitsesin lühtrit kaua. Helisemine oli veel vaevu kuuldav, kui ma lõpuks märkasin katkist klaasküünalt. See oli kahvatu ja peenike nagu murdunud lapsesõrm. Ka helme, mille vastu ta värisedes puutus, leidsin ma: see õõtsus peaaegu nähtamatult ja valguskiired ehitasid ja lammutasid tema õõtsumise rütmis tillukesi vikerkaari.

Kustutasin tule ja läksin käsikaudu kobades kööki. Külmas köögis oli tunda nõrka sibulalõhna. Võtsin taskust tikud ja süütasin gaasipliidi. Ahnelt lahvatas leek ja pimedas köögis lõi sinakalt särama keedunõude metall. Kuulasin gaasi tasast erutavat kahinat. Mu käed värisesid veidi.

Korgits oli tavalises kohas ja viivu pärast vupsatas pudelikaelast välja pikk kork. Tõstsin pudeli suule ja neelasin kiiresti paar lonksu.

Pidin juba süütama laualambi, sellesama õunrinnalise nümfiga, kui tundsin järsku vastupandamatut soovi tuppa minna. Kustutasin pliidi, võtsin pudeli ja läksin tahapoole. Ukse taga peatusin viivuks ja kohendasin lipsu. Millegi pärast . . .

Eestuba oli jahe ja mõjus suuremana kui tavaliselt. Ninna lõi kütmata ja tuulutamata tubadele omane hapukas kopituslehk. Maarja isa surmast saati pole siin midagi muudetud. Tagaseinas ripub seesama kirsspunane vaip, piltide kuldraamid säravad täpselt nii nagu siis: kuld ja punane, punane ja kuld. Ja veel see jäik-väärikas mustast

puust mööbel! Kõle tuba. Täna eriti kõle, sest harilikult häälestab Maarja tasane jutt, kas või vaikiminegi, kõik nagu kuidagi leebemaks.

Nahktugitool laua ja raamaturiiuli vahel, seal ta alati istus — doktor Karrik, Maarja isa. Sinna ta sobis, ja ma ei mäletagi, et ma oleksin teda kusagil mujal istumas näinud. Kui Maarja mind esimest korda siia tõi ja talle tutvustas kui noort luuletajat (see oli neljakümnenda aasta jaanuaris, kolmekuningapäeva paiku), jättis ta mulle selles tugitoolis rabava mulje. Just selline pidigi olema üks tõeline kirjanduspreester: kõrge laup, kõhn, kirjutuslaua ja raamaturiiuli vahele kiilutud keha, pedantselt puhtad käed, hallid ja külmtargad silmad, just selline, jah! Eriti veel laup. Peaaegu et hirmuga vaatasin ma tema laupa ja mõtlesin, mis seal taga kõik peidus on: värsse Alkaiosest Jean Cocteau'ni, filosoofilisi traktaate, esteetikateooriaid, veel valmimata teoste sõrestikke. Ja need keeletarkused: *fero, tuli, latum* ja nii edasi ja nii edasi — kõik see, mis minule gümnaasiumis kuidagi pähe ei jäänud, ja veel tuhat korda rohkem! Pealegi langes mulle kukile tohutu hulk butafooriat: avatud Dante-uurimus laual, luup, tuhmunud vasest kirjutuslauagarnituur: lõvi, kes hoidis üsna rahumeeli lõugade vahel klaasmuna ja lubas sealt tinti võtta; tass kohvi ja teine mahla. (Muide, esimestel kohtumistel märkan ma alati rohkem detaile kui inimest ennast. Kui mõtlen ühele hästituntud zooloogile, siis meenuvad mulle esmalt kaks suurt vatitroppi ta kõrvades; üks minister on minu jaoks lahutamatult seotud oma kalossidega — peedivärvi voodriga häbelikud kalossid, säravad nimelähed põhjal. Kord ajas ta neid jalga «Estonia» riidehoius, ma nägin seda, nüüd on need kalossid ja minister minu jaoks igaveses seoses, ma ei saa sinna midagi parata!)

Jah, sel meie esimesel kohtumisel seisin ma ukse juures ning püüdsin kramplikult end mitte pimestada lasta: «Ka mina olen luuletaja, olen ju, kord olen täpselt selline nagu tema, mitte kübetki kehvem! Mind ei hämmasta siin miski ja ma käitun täiesti vabalt . . .» Noh, muidugi ei õnnestunud see mul teps mitte!

Näib, et inimene ei suuda, jah, lõpmatuseni imetleda. Pagana raske on kedagi või midagi täiuslikuks tunnistada. Möödus mõni kuu, ning ma hakkasin Karrikut umbusklikult jälgima. Visalt otsisin ma vigu ja puudusi. Neid oli

aga üpris raske leida. Riietuses ei lubanud ta endale mingit hooletust, kandis alati üht ja sama heast hallist riidest koduülikonda, alati oli tal lips hästi seotud ja ka töölaud pedantselt korras: ikka sama Dante, luup, tass mahla ja teine kohvi. Ning meie tunnid! (Tundideks ongi neid õige nimetada, sest ma pidin oma luuletustega tulema alati täpselt kindlaks määratud kellaajal, ei minutitki varem ega hiljem.) Jah, ka meie tunnid kulgesid alati ühtviisi. Need olid peaaegu nagu lavastused ekspositsiooni, kulminatsiooni ja lõpp-puändiga. Ka puändiga: tunni lõpul õnnestus tal mind alati millegagi üllatada — oli see siis mõni bibliofiilne haruldus, mõne kuulsa välismaa autori saadetud teos, tema oma artikkel inglise žurnaalis või lihtsalt mõni rabav ja ootamatu mõttekäik, mida ta näilise hoolsusega serveeris, et kohe seejärel tundi lõpetada. Ei mingeid vigu ega kõrvalekaldumisi. Tõesti, doktor Karriku täpsus ja kord olid viidud sellise täiuslikkuseni, et ma ei suutnud kujutleda teda söömas, hambaid pesemas, magamas (võib-olla isegi norinal). Kas saab üks inimene olla selline? Alati? Ei vist. Ja kuna ma lihtsalt pidin mõne tema nõrga koha leidma, siis haarasingi kinni sellest üle täpsusest ning kuulutasin ta näitlejaks, üsna edevaks näitlejaks. Ja ega ma palju ei eksinudki. Teataval määral oligi ta näitleja. See selgus ühel laupäeval, kui ma tulin kohale kokkulepitud ajast pool tundi varem.

Ukse avas ta ise (muidu tegi seda alati Maarja). Ta juuksed olid sorakil, seljas üsna kortsunud hommikumantel, suu ümber munarant — ilmselt oli ta just söönud vedelat muna. Ukseprao vahelt sain ma pilgu heita ka tahapoole. Ei olnud ta töölaual ei Dantet ega traditsioonilist tassikesi; kui ma ei eksi, lebasid laua nurgal hoopis sokid. Vaevu suutis ta varjata viha, ja ma pidin esikus peaaegu kakskümmend minutit ootama.

Kui mind lõpuks edasi paluti, istus ta nahktugitoolis ja kõik tema ümber oli tipp-topp nagu ikka. Isegi mahlatass oli kohal. Ma võidutsesin, et olin ta paljastanud, kuid mulle ei antud kauaks sellest rõõmu tunda: sel päeval oli ta kohutavalt range ja paar minu verivärsket luuletust said hirmsa kriitika osaliseks.

Praegu oskan ma seda kõike näha ka juba teises valguses: võib-olla polnudki see näitlemine lihtsalt kunst kunsti pärast. Doktor Karriku naine oli juba aastate eest surnud

ja oli üksik. Maarja ei taibanud tema töödest midagi. Ta ise ei luuletanud ammu enam ja tema teoreetilised tööd olid määratud vähestele. Mitmed neist saatis ta otse välismaistele spetsiaalväljaannetele. Ka polnud Karrik seltsiv, vähe öeldud: temast ebaseltskondlikumat inimest pole ma siiani kohanud. Muidugi teati ja tunti teda, aga üksi oli ta ikkagi. Lähenes eluõhtu, ja mina olin talle leiuks. Doktor Karriku üksindus — usun, et nüüd ma mõistan seda: raamatuvirnad, pikad õhtud kopitusest lõhnavate teatmeteoste taga, jah, pikad õhtud selle erilise muuseuminukrusega (ma ei oska leida täpsemat sõna), kui akna tagant kostab elu hääli, hääli tänavalt, kus voolab ja vohab tõeline elu, mahlakas ja ilus, mõttekas ja mõttetu. Just see elu, millest raamatusse jõuavad paraku ainult kajad. Muuseuminukrus, raamatud, raamatud — ja üha selgemaks saav teadmine, et mitte kunagi, mitte iialgi ei jõua me selleni, mille poole me püüdleme. Muidugi, talle oli vaja seltsilist, õpilast, kus tema oleks andja ja teine saaja osas, ja just selleks tahtis ta mulle «muljet jätta». Selleks ta pisut näitleski.

Süütasin sigareti. Sinakad suitsurõngad tõusid laele poole, jäid kütmata toa sumbunud liikumatusse õhku rippuma. Düreri-vanamees passis mind seinalt, üks kulm üles tõstetud nagu löögivalmis sirp . . .

Olgus — mul on ju veel veini . . .

Võtsin puhvetist pokaali, kallasin täis ja tõstsin suule. Ent tühjaks ma teda ei joonud, libistasin hoopis klaasiserva õrnalt üle huulte, neelasin paar tillukest kiiret lonksu ja panin pokaali lauale tagasi. Siis tabasin end mõttelt: miks nii? Nii ei joo ma kunagi. Aga kes jõi nii? Millal?

Ning selgus tuligi: Maarja isa. Tema ju jõi ühel õhtul niiviisi. Ja nüüd kohe meenus mulle ka see, millal ma lähtritilinat just samuti kuulama jäin nagu täna.

. . . . . .

Ma seisan trepil, ta on just sulgenud ukse, ma tunnen, et midagi on lõppenud, et ma olen midagi kaotanud; jah, ma seisan ukse taga trepil ja kuulan seda kustuvat tilinat. Siis tuleb vaikus, üsna pikk vaikus. Koridor on pime, trepile langeb kojaakna murdunud valguserist, järsku hakkab sadama vihma — kiiret, tihedat, tigedat. Kuulen vihma

sahisemist ning seisan ikka veel. Muidugi! See oli meie viimase õhtu lõpp.

Ühel pealelõunal (minu õnnetust sõnavõtust Kirjanike Liidus võis olla möödunud umbes nädal) helistas Karrik mulle toimetusse ja ütles, et tal on vaja minuga kokku saada. Tingimata. Lubasin, et astun pärast tööd Pikalt tänavalt läbi. Minu enesetunne? Loomulikult oli see kehv. Küllap tahab rääkida just koosolekust!

Doktor Karrik võttis mind vastu esikus ja ütles, et ta on väsinud ja tahaks veidi jalutada — kui mul tahtmist on, võin kaasa tulla.

Me läksime koos Kadriorgu ja sealt edasi Pirita poole. Tal oli peas vanamoeline kõvakübar ja kaela ümber keerukalt sõlmitud ning ilunõelaga kinnitatud valge siidsall. Ta vaikis. Ka mina vaikisin ja ootasin hirmuga, millal ta lõpuks ometi alustab.

Jõudsime mere äärde. Oli tuulevaikne õhtu. Üle musta liikumatu vee viis pimestavalt oranž rada otse loojuvasse päikesesse. Jalutasime, jalutasime ja ma tundsin, et vaikus läheb üha pingelisemaks.

«Teid heideti välja . . . Ja mina, mina . . .» ei suutnud ma lõpuks enam vastu pidada.

«Tean,» katkestas ta mind. «Noh, pole ka just suur au praegu Kirjanike Liitu kuuluda.»

Jälle vaikisime viivu. Siis pöördus ta minu poole ja lausus:

«Ruuben, mul on vaja teiega tõsiselt rääkida. Ma ei ole teiega rahul. Ma arvan, et meil pole enam mõtet koos töötada.» Ta pistis käe põue ja tõmbas sealt välja «Rahva Hääle». Ma juba taipasin, millise just. «See on jõledus! «. . . punakuldsed õnnetipud, kuhu rivis viime lipud . . .» tsiteeris ta vihaselt. «Te olete varsti kümme aastat luuletanud, noh, võtame sõja-aastad maha, aga ikkagi küllalt kaua. Küllalt kaua, et midagi sellest asjast taibata. Ja nüüd riimite «lippe» ja «õnnetippe» . . . Oma nime all! Jube!»

«Andke andeks,» algasin ma. «Muidugi pole see luuletus suurem asi, aga te ei mõista, et . . .»

«Mõistan! Väga hästi mõistan! Kahjuks küll!»

Ta hääl läks peenikeseks nagu noorel kukel. «Sõjaaeg — see oli teine asi. Võib-olla tõesti, et soldatitele oli «punakuldseid õnnetippe» tarvis, võib-olla, kuigi ma selles väga

kahtlen. Praegu aga on sellised luuletused lihtsalt lu-ba-ma-tud! Teate, Ruuben, terves eesti kirjanduse ajaloos pole olnud nii haledat perioodi kui see, mis nüüd kohe tulemas on. Ja teie soodustate seda! Teie, kes oskate ka teisiti ja paremini! See on reetmine! Reet-mi-ne! Just!»

Küll nägi ta vihane välja! Tema kübar oli viltu vajunud, peos vehkis ja viipus jalutuskepp nagu issanda välk.

«Sõda ei ole veel lõppenud,» katkestasin ma.

«Noo? Minu jaoks igatahes on. Ja teie jaoks peab ka olema. Kui te luuletajaks tahate saada!»

«Ka selliseid luuletusi, mida kõik mõistavad . . .»

«S e l l i s e i d luuletusi ei olegi!» katkestas ta mind. «Ja kui oleks, siis ei kõlbaks nad kuskile.»

«Tohoh!»

«Mis «tohoh»? Enne sõda kirjutasite päris talutavalt. Sõda, just sõ-da rikkus teid ära.»

Seda ütles ta nii etteheitvalt ja põlastavalt, nagu oleks sõda mõni halbade elukommetega naisterahvas . . .

«Lootsin, et see läheb mööda, aga ei . . .» jätkas ta. «Ikka need tipud ja lipud! Kunst pole naljategemine. Ja üldse . . . te astusite parteisse, minul pole partei vastu midagi, aga kas see ei too teile liiga palju kohustusi juurde? Luuletaja peab olema ennekõike luuletaja. Teie pole nii suur anne, et seda pillata võiks. Majakovskit teist ei saa, mõistke ometi! Kui teist üldse midagi saab, siis lüürik!»

Karriku viha läks üle. Kohe muutus ta kurvaks ja kohmetuks, seadis salli ja kohendas kübarat. Kas ta tõesti mind ainult selle luuletuse pärast kutsus? Kas ta koosolekust juttu ei teegi? . . . Ta ei teinud, ja minagi muutusin kurvaks. Tõsi, kuidas me niiviisi koos edasi töötada saame! Ega ei saagi, elu astub vahele. Ma olen sõja läbi teinud kolmekümneaastane mees, ma olen juba enam-vähem tunnustatud luuletaja, ajakirjanik, parteilane. Ja iga nädal pean ma Karriku juurde minema stiiliharjutustega, sonettidega, mida vaevalt keegi praegu avaldab. Ma pole enam poisike, ja meie teed lähevad paratamatult lahku . . .

Meri lõhnas. Maarjamäe poolt kostis sõdurite lõõtspillimängu. Pimedus langes kiiresti maha, taevas tõmbus violetseks, sadamas hakkasid vilkuma tuled. Üks aurik vilistas pikalt ja nõudlikult. Äkki tõusis pimedusest meie kohale Russalka siluett, tema käsi oli pikk, ähvardav. Seal

ta seisis otsekui liiklusjuht saatuseteedel, hoides millegi pärast saua asemel peos õlipuuoksa. Jah, meie teed lähevad lahku. See on paratamatu, isegi meist olenematu.

«Keerulised ajad,» ütles Karrik, mõeldes vist sedasama, mis minagi.

Jõudsime teele. Pirita poolt lähenes «Moskvitš» ja me jäime ta valguskoonusesse. Ootamatult kriiksatasid pidurid ja auto peatus. Uks löödi valla ja mulle viipas Raul.

«Õhtust! Mis sa siin patseerid? Tahad, viin teid linna?» hõikas ta mulle. Vaatasin küsivalt Karrikule. Ta noogutas ja me pugesime tagaistmele.

«Lase käia! Pikale tänavale.»

Auto sõitis otse Karriku treppi, peatus sama laterna all, mis praegugi seda akent valgustab. Astusime välja. Raul hõikas midagi hüvastijätuks ja me seisime viivu vaikides. Väike rohututt trepi kõrval, mis nagu ime läbi oli jäänud maha tallamata, näis laterna valguses võltsilt ererohelise — on ju oktoober, kindlasti on ta juba koltunud, mõtlesin ma.

«Astute ehk korraks veel sisse,» ütles Karrik. Imelik, tema hääl oli nüüd nagu kaastundlik. Ta avas ukse, ma läksin järele.

Toas elustus ta ja hakkas kähku askeldama. Pani köögis kohvi üles, tõi kusagilt välja pudeli koduveini; pingutas end kõigest väest, et ma piinlikkustundest üle saaksin. Sellist Karrikut ma seni veel ei tundnud.

Imelikult pidulik õhtu oli, omamoodi püha õhtusööma aeg, kuigi me midagi ei söönud ja kuigi mina polnud Juudas ega tema Jeesus. Aga mingi imelik fluidum hõljus meie ümber küll, ma ei oska seda kuidagi kirjeldada.

Ta küsis, kas ma malet mängin, ja võttis kapist malendid. Need olid vanaaegsed elevandiluust nikerdatud malenupud, punased ja valged.

Me mängisime kaks partiid. Ta lõi mind mõlemal korral viieteist-kahekümne käiguga ja analüüsis siis kannatlikult mu vigu. Kieseritzky gambiit oli see olnud, milles ma eksisin, ja ta rääkis, et Kieseritzky oli prantsuse maletaja, kes sündis möödunud sajandi algul Tartus.

Siis jõime veini, ja ta limpsis seda just nii nagu mina äsja. Ta näitas mulle oma haruldasi raamatuid: keskaegseid teoloogilisi traktaate, vana kuldservalisi, pragunenud köites luuletuskogusid. Ma vaatasin luitunud illustratsioone — keerubid, irvitavad vikatimehed ja mahemalbelt naeratavad pühakud — ning mõtlesin kurvalt, et neid oleks veel nii mitmete meie tundide lõpp-puändiks jätkunud. Ma juba tundsin, et niipea ma siia enam ei tule, lihtsalt ei saa tulla . . .

Ühegi sõnaga ei puudutanud me poliitikat. Kella kahe-kolmekümne paiku mõistsin ma, et on aeg lahkuda. Ta saatis mind esikusse ja me jätsime esimest korda elus (ning nagu selgus, ka viimast) kättpidi jumalaga.

. . . . . .

Ja siis ma seisingi Maarja isa ukse taga, ja lühter tiliseb, ja trepil oli murdunud valguserist, ning siis tuli pikk vaikus, mille lõpetas äkkipuhkenud vihmasadu, tihe, tige vihmahoog, mis sahises vastu koja akent.

Seisin hetke liikumatult ja pistsin siis käe otsustavalt põue. «Looming» oli mult tellinud artikli kosmopolitismist eesti kirjanduselus, mille põhiosa pidi moodustama mu enda peetud kõne; siit-sealt pidin ettekannet ainult pisut täiendama. Pärast sõnavõttu oli mul peaaegu võimatu artikli kirjutamisest keelduda. Võtsin artikli visandi põuest ja nihutasin valguse poole.

Mustandile langes laternakuma, kiri oli vabalt loetav. Kuid ma ei lugenudki, ainult vaatasin. Vaatasin oma käekirja ja nägin seda järsku nagu esmakordselt elus — see käekiri, m i n u käekiri: naiivne ja heasüdamlik suur *O* tillukese, ent selge ülakonksuga — nii ju õpetati! — otsekui prunnakas ladvaõun, mis on puult murtud koos sabakesega; natuke edev jäsemeid pilduv *K*; *i* — millele ma täpi asemele alati nullikese maalin . . . Minu tähed. Mul oli kentsakas tunne, selline tunne, nagu jälgiksin ma isemaast salaja tehtud tõetruus dokumentaalfilmis: ilukirjatund, sule otsast on lehele kukkunud suur-suur sakiliste servadega tindiplekk; ma ootan värisedes ilukirjaõpetaja lähenemist oma lauale (karm tubakakollaste hammastega vanapiiga; luust prilliraamid, silmalaud kottis); ma kirjutan üht oma esimestest sonettidest (köök; isa-ema magavad; istun poolpaljalt köögis vannikaanel; see kleepub paljaste reite külge, ja kui ma end liigutan, siis naksub); teen pindelehe maketti (seisan akna juures, käärid käes, akna taga on lai teetu lumeväli; akna all kasvab pihlakas, punased kobarad, neid nokib leevike; kissitan silmi — väli on

nii valge-valge ja pihlakakobar punane) ... See nägemus kestis vaid hetke, kuid ma tundsin end äkki hälbinuna, rööpast välja sõitnuna. Minu südames ei olnud midagi, mis oleks kooskõlas olnud selle ilukirjatunni ehmatusega, köögi vaikusega, valge lumeväljaga, pihlakaga, leevikesega. Ühendusniidid on sassis, võib-olla isegi katki rebitud. See oli masendustunne, peaaegu füüsiline masendustunne kuskil diafragma piirkonnas. Püüdsin seda alla suruda ja rebisin artikli mustandi aeglaselt lõhki (suur *O* jäi sabakesest ilma), käkerdasin kokku ja pistsin mantli välimisse taskusse. See artikkel jääb kirjutamata! Kindlasti! Kuid kohe tundsin ka õõnsat hirmu: mul oli tunne, et suur ja kohutavalt ükskõikne, aeglaselt pöörlev hammasratas on haaranud mu mantlist kinni ja rebib mind — kiretult, väärramatult — kuhugi vahele. Las rebib, raisk!

Valisin telefoninumbri ja kuulsin signaale. Ma ütlen ära!

«Hallo! Kes räägib?»

«Siin Illime ... Teate, ma ei saa seda artiklit siiski kirjutada ...»

«Ei saa? Miks ... Noh, hästi, räägime sellest homme. Kas te oskate preferanssi?»

«?»

«Noh, oskate või mitte, tulge aga kohe minu poole! Meil on siin kaks Moskva seltsimeest. Ma jään ootama ...»

Telefonitoru pannakse ära. See suur ükskõikne hammasratas ...

. . . . . .

Tõusin. Tahtsin kangesti midagi haput. Tõsi, riisling on ise ka hapu, kuid ta on juba lõpukorral. Ma olen üldse suur hapusõber ja tellin isegi kuiva veini juurde sidruniti.

Avasin puhveti ukse — Maarjal on alati sidruneid kodus. Küllap ostab neid minu jaoks. Leidsingi sidruni, ilusa suure ja kollase. Hakkasin seda taskunoaga seibideks lõikama. Tillukesed happepritsmed langesid sõrmedele. Hingasin neid sisse.

. . . . . .

Kätte jõudis talv. Ma hoidusin Kirjanike Liidust eemale ja tegin kõvasti tööd. Ka prantsuse keel, mida Karrik

mind õppima virgutas, hakkas jalgu alla saama. Mul oli isegi hulljulgust hakata tõlkima Verlaine'i «Galantseid pidusid»; kui kümme luuletust tõlgitud, lähen neid Karrikule näitama. Verlaine on ta lemmikluuletaja, mine tea, ehk õnnestub mul (hoolimata kõnest, hoolimata artiklist) meie endisi suhteid taastada?

Ühel hilisõhtul — see oli jõulude ja uue aasta vahel — läksin lihtsalt linna hulkuma. Olin just ühe tõlkega maha saanud, ja nagu mulle tundus, vist mitte halvasti.

Hakkas sadama. lund, vaikset, laiahelbelist. Vaatasin üles, ruumitunne kadus ja ma maitsesin terve kehaga seda õndsat ülespoole kerkimise tunnet, mis tekib siis, kui lumesajus pea kuklasse ajada. Jõulurõõm, jõulurahu ... neid sõnu kasutavad usklikud, kuid ma peaaegu mõistsin neid praegu; tõesti, polegi eriti raske kujutella ülal lumepilvede kohal lendamas väikesi naljakaid inglijõnglasi ... Roosade punnpõskedega, hästi kuldsete lokkjuustega, ilusate hõbedaste pasunatega (ma küll ei tea, kas inglitel on kombeks pasunaid puhuda. Vist siiski on?).

Jõudsin Karriku maja ette ja nägin imestusega, et kõik ta aknad on valgustatud. Ja kell on ometi juba 12 ... Karrik heitis alati kell kümme magama, et tõusta kell 6. Milles on asi? Ei, midagi peab olema korrast ära!

Ma oleksin võinud lihtsalt pisut imestada ja edasi marsida, kuid ootamatult puges pime hirm mu südamesse. Eneselegi aru andmata, mida teen, jooksin ma astmeid vahele jättes pimedat treppi mööda üles, vajutasin ukselingile, uks avanes — ja ma seisin esikus, tuttava lõhnaga esikus. Suure toa ukse vahelt paistis valgus. Juba olingi ma seal.

«Seis!»

Enne kui ma millestki aru sain, olid mu käed selja taha väänatud. Rabelesin, nägin üle õla ponnistusest moondunud nägu, tugevat raseerimissinist lõuga, ja lõin pea vastu uksepiita.

Kuid valu ma ei tundnud, sest siin ... siin oli kõik kuidagi hoopis imelik, hirmuäratavalt imelik ... Professor Karrik istus nahktoolis, seal, kus alati, kuid ta istus kuidagi veidralt, lõdvalt, pea ühele õlale vajunud. Ta vasak jalg oli ebaloomulikult välja sirutatud. Üleskäärdunud püksisäärest valendas kõhn valkjassinine säär. Ja järsku ma tundsin: see jalg ei ole enam elav. See on surnud jalg ...

«Sina!» See oli Raul. Ta seisis magamistoa lävel, puna tas ja pilgutas nutuselt silmi. «Laske lahti! Oma! Noh, tuttav mees . . .»

Mu käed vabanesid, kuid ma ei osanud nendega midagi peale hakata. Mida sai siin üldse enam peale hakata? Siin oli ju kõik lõppenud.

Karriku tooli ees parketil laienes tume lombike.

«On see veri?»

«Kusi . . .» kostis morn hääl mu selja taga.

«Sai rabanduse . . .» täiendas Raul ebalevalt, jõllitas kinganinasid ja vaikis. Vaikis ka tema kaaslane. Ainult professori jalg ei vaikinud, ta libises tasakesi läbi lombi — pikalt, sahinal. Me kõik vaatasime seda jalga. Siis vaikis ka jalg ja jäi sirgu. Jah, siis oli kõik jälle vait, täiesti vait . . .

«Ülekuulamine? Aga milleks?»

«Minge siit ära!» ütles sinise lõuaga mees.

Sadas ikka veel seda puhast süütut pehmet jõululund, kohutavalt petlikku, võltsi inglilund. Linn kustutas tuled. Ma ei mõelnud peaaegu midagi, muudkui läksin ja läksin. Ja lühter klirises mu kõrvus edasi, tasa, sundivalt ja lakkamatult.

Lasnamäel lõhnas väävli järele — kirbe, terav lõhn; tael luloositehasest kostis masinate mürinat. Seal, vabrikus, on suured laastukeedukatlad. Nad ulatuvad läbi viie-kuue korruse. Neis on kuum hape, see viliseb ja mulksub. Ja ülal pimedas, kõrgel lae all peaksid olema täiteluugid . . . Kunagi olevat keegi end laastukatlasse heitnud — mehest jäänud järele ainult kuue vasknööbid . . .

Tehase väravast sõitis välja vedur ja tossutas, palgi platvormid sabas, otse minu eest läbi, risti üle tee. See oli imepisike armas veduriputukas. Korraks lõi mulle näkku raua ja kuumuse lõhna, õlivingu. Vaatasin veduri rattaid — need olid nii säravalt punased ja mustad, nagu oleksid nad läikpaberist välja lõigatud. Mängurong . . . Ent ootamatult vilistas ta. Kolm korda. Läbilõikavalt ja nagu ilma põhjuseta.

Ma läksin edasi.

Varsti võttis mind peale veoauto, ma oleksin sellele peaaegu alla jäänud. Juht arvas, et olen purjus. Ta ütles, et sõidab Kose-Ristile.

Ja me sõitsimegi Kose-Ristile. Ta jäi mulle järele vaatama, kui ma lumesattu kadusin.

Järsku leidsin end ühe väikese talu uksele koputamas. Mind lasti sisse. Talumehel oli kasukas visatud valgete aluriiete peale. Kas ta küsis midagi? Kas ma vastasin midagi? Igatahes jättis ta kasuka mulle, tõi lisaks veel teise, ja ma heitsin puupõrandale ahju ette. Lõukast õhkus kuumust. Köök lõhnas piima, kasukad lambavilla ja heinte järele. Pliidi nurgale jättis taat väikese tormilaterna. Ma ei kustutanud seda.

Uana pliidi juures väikesel madalal järil oli tühi lüpsik. Veidi eemal seisis vana vokk. Köögist viis uks vist otse lauta, sest ma kuulsin, kuidas üks lehm läbi une tasa inises. Lüpsik, vana vokk, vanad maalõhnalised kasukad — mu jumal, kui lihtsaid, kui häid ja rahulikke asju on siiski maailmas olemas!

Tahtmatult mõtlesin laudale: kindlasti on seal redel, mis lakka viib. Lehm on rahulik, filosoofipilguga loom; kui läbi ämblikuvõrguse akna hakkab sinetama hommik ning kui keegi seĭ redelil ripukski — kenasti ja vaguralt —, küllap ta tõstaks siis pea, uudistaks viivu, pahistaks suust magus-magusat lehmalõhna ja mäletseks rahulikult edasi.

Pole vist vaja kinnitada, et ma öö jooksul sõba silmale ei saanud. Kas ta istub edasi oma nahktoolil, oma elu- ja surmatoolil, või lebab juba lahkamiskambri külmal laual? Sõda? Ma ei teadnudki, et see tal nõrk oli. Aga Liidust väljaheitmine, minu kõne ja artikkel — minu, tema oma õpilase artikkel —, kas see kõik äkki ei mõjunud talle, ei valmistanud ette seda, mis juhtus? Kes sellele küsimusele vastaks?

Aeg voolas. Aeg libistas akna tagant läbi pikka musta öökangast. See kulus tasapisi õhemaks, hallimaks, siis juba lillakaks ja kumendavaks. Lehm ammus tungivamalt, hakkas lähenema hommik.

Ma kustutasin laterna ja panin kasukad pikale puupingile. Sulgesin vaikselt ukse ja seisin lillarohekas pakasehommikus.

Umbes kell üheksa olin linnas tagasi.

Karriku uks oli lukus. Ka Maarjat polnud kodus. Helistasin postkontorist haiglasse, kus ta õena töötas, ja mulle

öeldi, et teda pole; öösel oli olnud, kuid isa surma tõttu — rabandus — lahkunud ta enne vahetuse lõppu.

Ma tundsin isegi mingit kergendustunnet: mitte kuidagi ei tahtnud ma Maarjat praegu näha.

Postkontorist läksin tööle. Majad, inimesed, autod, puud, päike — kõik see tiirles mu ümber nagu kriimustatud ja alavalgustatud filmilint. Ma ei saanud millestki aru. Ja mul oli hirm. Iga vastutulija näol nägin ma midagi võigast, pilkavat, ähvardavat; linn oli labürint täis deliiriumi viirastusi. Ja tööl oli veelgi hullem. Kõik oli nii nagu ikka: aknalaual kannus sumises teevesi, meie noor masinakirjutaja tegi endale maniküüri, mehed rääkisid anekdoote. Minu näos või käitumises ei märganud keegi midagi erilist — järelikult olin ka mina enam-vähem niisugune nagu ikka.

Sünnivad sellised asjad, ja kõik läheb edasi, nagu poleks mitte midagi juhtunud: teekannud aknalaudadel sumisevad edasi, välguvad maniküürkäärid ja räägitakse anekdoote . . . Muidugi, nemad siin Karriku surmast veel ei tea, aga kui teaksidki — vaevalt sellest midagi muutuks, sest küllap teab neist peaaegu igaüks mõnda enam-vähem analoogilist lugu. Meie poolest võib maailmas juhtuda mis tahes . . .

Mul hakkas hirm. Meie kõigi ees ja meie kõigi pärast. Ütlesin, et olen haiglane ja lähen koju. Nägin masinakirjutaja näol kaastunnet, ja mul hakkas veel rohkem hirm. Kui kaastundlikud me oleme v ä i k e s t e hädade puhul! Kenad inimesed, pole midagi öelda!

Ka koju ei julgenud ma minna. Kartsin. Kartsin Maarjat, kes mind kindlasti otsima tuleb. Ma läksin otse Balti jaama ning istusin rongile. Päeva ja järgmise öö veetsin jaamahoonetes, ei mäleta enam isegi, millistes. Magasin ooteruumides puupinkidel. Järgmisel hommikul aga sõitsin Tallinna tagasi.

Oli vaikne pealelõuna, kui ma astusin treppi mööda alla lahkamiskambrisse. Mulle lõi ninna medikamentide lõhn. Kummalisel kombel tegi see mind ükskõikseks, peaaegu laisaks. Võtsin karvamütsi peast ja valvur tõmbas lina surnu näolt . . .

Professor Karriku lõua all oli padjake, väike, aga kuidagi väga asjalik padjake. Talle on alati sobinud kõik

asjalik. Surnud tema oli päris tema, ja padjake asus täpselt sellel kohal, kus muidu ta alati hästi seotud suuresõlmeline lips. Kõik oli väga tipp-topp. Ja Karrik ise oli täiesti rahulik, nägi välja nagu puhkav professor kunagi.

Vaatasin asjalikku padjakest ja mõtlesin, et küllap on neil alumisel küljel inventarinumbrid ja et arvatavasti on nad kõik ilusti mingisse registrisse kantud — padjad lõua toeks, hallid, linased — 25 tükki . . . Ei tea, kas neid patju ka sageli pestakse, see tähendab: et kui sagedast pesemist põuavad surnute hügieeni eeskirjad? Surnute hügieen . . . Imestasin, et ma sellistele asjadele mõelda suudan, aga suutsin! Väga hästi suutsin, ja just nimelt sellistele asjadele.

«Süda,» ütles valvur. «Süda ja aju. Professorid lähevad ikka südame või ajuga.» Ma mõtlesin, et tal on õigus. Rohkemgi, kui ta ise arvata võis.

«Homme kell neli matavad. Aga eks te tea seda isegi.»

Noogutasin. Ei, matusele ma ei lähe. Seal on Maarja.

Jõudsin taas päevavalguse kätte. Mulle vaatas vastu kahvatu talvepäike, ta oli nagu õliplekk sinakal pakkimispaberil. Mu süda oli päris rahulik. Kuidagi imelikult ja isegi liiga rahulik. Kõik on mööda. Ma olen süüdi, aga ennetult süüdi. Elu läheb edasi, elu läheb kindlasti edasi. Ma saan sellest üle.

Haigla lumine aed. Härmatanud okstel sagivad punakurgulised leevikesed. Kõik on ääretult rahulik, hea ja mõistlik. Jõudsin tänavale. Ja just siis teadsin järsku täie selgusega: minu jaoks ei lähe see kunagi mööda! Jah, kui ma praegu oskaksin nutta, siis võib-olla läheks see kõik tõesti mööda, aga nüüd ma ei nuta, ei saa nutta, ja miski mujal mööda e i lähe. Olin eriliselt rahulik, ebanormaalselt, nii ei oleks tohtinud; ma võisin täiesti külmalt mõtiskleda tollest lõuapadjast, ja see ei tundunud mulle, see arutlemine, üldse mitte perversne. Ja siis ma mõtlesin — see on mul täiesti selgesti meeles —: «Taevas on täna küll sinine, aga ei tea, miks ta nii väsinud on?»

. . . . . .

Kallasin pudeli tühjaks. Pokaal sai üsna täis.

Väärt magu on mul, mõtlesin ma, kannatab kõike: rummi ja haput veini ja . . . Ainult et homme hommikul vist ilma õlleta läbi ei saa. Eks ma siis lähe «Centrali» — see tehakse

juba kell kaheksa lahti. Kohendan end väikese õllega. Oleg ikka päris korralik masinavärk veel ja küll ma jõuan neid luuletusi teha õige mitu sada, enne kui aeg ümber saab.

«Centralile» oli hea mõelda. Ostan endale lehed. Võtan puhvetist kaks õlut ja kaks võileiba — ühe juustuga, teise singiga. Söökla on täis pohmellis mehi. Algul on kõik endaga tegevuses, värisev käsi tõstab õllekannu kuivanud huultele ja kõrisõlm neelab, neelab. Mõned mehed täidavad laua all klaase kaasatoodud salaviinaga. Kui koristajad seda märkavad (ettekandjaid siin ei ole), tuleb pahandus. Õlu, vein või kaasatoodud viin teevad oma esmaabitöö, aegamisi hakkab paisuma jutukõmin, sinine suitsuloor vajab haavu nagu petlik side.

«Central» hakkab lõhnama õllest, suitsust, riietest, mis pole just puhtad. See lõhn ei peleta mind, pole isegi vastik — see on kannatava maailma lõhn. Selle maailma, keda ei saa aidata sotsiaalsete reformidega, mitte millegagi, sest see maailm on end ise vabatahtlikult kannatama määranud. Olen selle ühiskonna liige, mitte küll igapäevane, aga siiski küllalt sagedane, ja see pole mulle üldse vastumeelt. Olen endale tihti andnud lubadusi siia mitte enam tulla. «Central» on teadagi mis koht (eriti hommikul), mind tuntakse liiga hästi ja ma ei tohiks siin käia. Pealegi on mul harilikult küllalt raha, et istuda mõnes vara-avatavas kohvikus ja tohterdada end kuiva veiniga. Kuid ikka tahan ma «Centrali», kus on õllesed plastmasskattega lauad, kus on tomatipüreesed taldrikud, mida õigel ajal ära ei koristata, kus sult tahetakse laenata 17 kopikat. Seal on nii hea mediteerida ja tunda, et minu elu polegi veel see kõige hullem. Vahel kohtan ma siin sõpru. Üks neist, kunagine koolivend, on end päris põhja joonud ja sellega ise väga rahul. Ta nägu on tursunud ja kole, ent selles pajapõhjavärvi laastatud näos elavad targad tumedad silmad, mis sobiksid mõnele pühamehele. Minu koolivend ongi midagi taolist: ta on viinaapostel. Viina nimel on ta loobunud kõigest muust.

«Miks ma ei peaks jooma? Kes tohib seda mulle keelata? Ja mille nimel? Kui ma puriis olen, on maailm sihuke, nagu ta olema peaks.»

Kord küsisin talt, kas ta on üht raamatut (ma ei mäleta enam, millist) lugenud. Üks tema mõttekäik oli nagu sealt laenatud. Ta teatas väärikalt, et ta ei loe juba ammu

enam midagi. Ütles seda niisama uhkelt nagu vanausulised.

Selle mehega vestlemegi mõnikord «Centralis». Ta on viimasel ajal hirmsasti otsa lõppenud. Vaevalt, et teda enam kauaks on. Mul on tunne, et kui taevas tõepoolest olemas on, siis saab tema sinna kindlasti.

Jah, «Centralis» on hommikuti tore. Ma ei istu seal kaua, umbes poole kümneni. Siis lähevad ka joodikud laiali, kes tööle, kes mujale joomist jätkama, ja «Central» muutub jälle tavaliseks sööklaks.

Seal, «Centralis», tuleb mulle vahel peale isemoodi hardus. Ma tunnen, et ma kõiki neid õnnetuid, võiks öelda — vigaseid inimesi armastan, ja mul on tunne, täiesti veider tunne, et ma olen oma luuletamisega nendele kuidagi vajalik. Kuigi nad kindlasti kunagi luuletusi ei loe — enam ei loe. Igatahes vajalikum kui korralikele ametnikele, kes usinasti portfelliga tööle ruttavad ja kellest paljud kindlasti ka luuletuskogusid ostavad.

Mõnikord hardun ma siin ka iseendale mõeldes: need kaks kätt, millest üks luuletusi kirjutab, see pea, mis neid välja mõtleb, need jalad, mis mind siia toovad, see hea koht, mis kannatab veel kõiki jooke... Aga mina polegi ju muud kui need minu osad. Ma pean neid küll enda omadeks, kuid on nagu kuidagi uskumatu, et need just ongi see mina ise. Ma ei tea, kas mu mõte on arusaadav, aga nii arutlen ma üsna tihti ja heldimusega. Ja leian siis, et ma olen üks vana hea mina, keda tuleb õllega kohendada, üks vana tubli mootor, kes turtsub, aga ei jää mitte seisma.

Rüüpasin veini.

Tuba oli endist viisi kalk ja tõrjuv. Ma ju ometi mõtlesin siin kõike nii ausalt ja ilusti, aga toal pole sellest midagi. Värin raputas mu õlgu: külm, kuri ja hoolimatu tuba, tige kirsspunane seinavaip, piltide hammustavalt kuldsed raamid. Kahju, et Maarjat siin ei ole.

Tõusin ja läksin magamistuppa.

Ka seal on kõik külm, pedantne ja puhas. Kangesti oleksin tahtnud näha mingit jälge Maarjast, midagi intiimset. Aga ei — Maarja on õudselt korralik. Ei kleiti toolikorjul, ei kinga ega sukka. Tõesti, see tuba on külm ja ükskõikne nagu surnukamber.

Tõmbasin kapiukse lahti. Maarja kleidid lõid kahisema. Külm siid osavõtmatutel puudel. Mitte kleidid, vaid ihukatted. Siiski, nõrka tuttavat parfüümi tundsin ma ka Maarja lõhna.

Maarja on kogu eluaeg samale lõhnaõlile truu olnud. Nii lõhnas ta juba siis, kui ma temaga tuttavaks sain — tantsukursustel; Maarja lõpetas parajasti gümnaasiumi, see oli vist kolmekümne kaheksanda aasta kevadel. Ma usun, et see on reseeda, millega ta end lõhnastab. Natuke liiga magus lõhn, eriti punapäistele. Punapäistele nagu Maarja peaks paremini hakkama vist mõrumandel.

Jah, Maarjaga sain ma tuttavaks tantsukursustel. Ja ma usun, et ta vist juba siis minusse armus, olin arvatavasti isegi tema esimene armastus. Mina aga ei pööranud Maarjale tollal mingit tähelepanu, kurameerisin nagu nimme hoopis Virvega, tema ägeda ja keevalise pinginaabriga, kellel oli pagana uhke ronkmust pats. Nüüd on Virve kole paksuks läinud ja tal on kari lapsi. Kui ma teda tänaval kohtan, on mul natuke piinlik. Maarja ja Virve käisid alati koos ning nii puutusin ma ka Maarjaga sagedasti kokku. Pärast minu esimeste luuletuste avaldamist tõigi Maarja mind Karriku silma alla.

See reseedalõhn — alati see reseedalõhn, seni kui ma Maarjat mäletan! Liiga pealetükkiv tüdrukule, kes oli arg ja kahvatu ning keda seljataga hüütigi «kahvatuks krahvinnaks».

. . . . . .

Ka õhtul pärast matuseid lõhnas Maarja reseeda järele. Neil matustel ma ei olnudki. Saatsin Maarjale kirjakese, et ma ei v õ i neist osa võtta, et tahan teda jätta endale elavana mällu eluotsani, jne. jne. Maarja ju ei tea siiani, et ma teda nägin, kui ta siin istus, kui ta jalge ees oli see lomp ja kui ta surnud jalg libises sahinal läbi lombi. Ta ei tea ka seda mitte, et ma lahkamiskambris käisin. Jah, aga õhtul pärast matuseid tulin ma siiski siia.

Kell võis olla umbes kümme. Kauged sugulased olid just lahkunud ning Maarja oli üksi. Ta istus tugitoolis, seljas must siidkleit, jalas mustad siidsukad, soeng kuidagi kõrge, pentsik ja sobimatu, ees veiniklaas.

Maarjast uhkas reseedalõhna, ta haises nagu lõhnaõli pudel. Ja veel midagi imelikku — palavikulist, haiglaselt

ehaltecritut õhkus temast. Ta aina naeris, algas lausetega, jättis nad pooleli ja unustas samas.

Kui uhked matused need ikka olnud («uhked matused» — eks kõla see jubedalt!) ja kui palju ma kaotasin, et ma Rahumäele ei tulnud. Isa olevat olnud väga ilus surnu («ilus surnu» — see on vist veel jubedam), kõik olid seda lausa ühest suust kinnitanud. Oh, millised ilusad roosid, oh, kui palju lilli! (Maarja teadis kõiki neid arve peast, samuti pärgade toojaid.) Ning kui palju rahvast — kohale olid sõitnud isegi sugulased Tedremaalt . . . Mul oli seda halb kuulata, sest olin kindel, et enamik Karriku tuttavaid kirjarahva hulgast küll matustele tulla ei julgenud. Ja Maarja sõnad kinnitasidki seda: «Näe, kui palju telegramme! Kui kõik need haiged või muude kohustustega seotud inimesed ka veel tulla oleksid saanud . . .»

Telegramme, jah, neid oli küll terve virn . . .

Ja siis läks Maarja kohe edasi oma tulevikuplaanide tegemisele. Ühe toa üürib ta välja (selle eest võib praegu kena kopika saada, ütles ta) ja muidugi teeb korterile remondi. Selle toa laseb ta uuesti tapetseerida, muidugi laseb — mis ma arvan? Kas kollakas toon peaks sobima? Ja mööbli vahetab ka ära. Ärgu ma muidugi arvaku, et see, et ta nüüd tapetseerimisest räägib, seda tähendaks, nagu poleks tal oma isast kahju! See tuli ainult meelde, mis siin ikka häbeneda! «Sind, Ruuben, pole ju vaja häbeneda, eks ole, sest sina tundsid isa, olid üks väheseid, kes teda mõistis, oli ta ju nii kinnine ja komblitseeritud (just nii ta ütles, «komblitseeritud»). See kõik jättis mulje, et ta oleks nagu valmis iga päev isa matma, ja samal ajal ma teadsin, et see ei ole hoopiski nii ja et ta oma isa tõesti armastas.

Ma vaatasin Maarjat mingi ahne hirmuseguse põnevusega ja mõtlesin, et praegu, sel momendil, kui Maarja seda kõike räägib, on tema, minu õpetaja, maa sees, jah, maa sees, puust majas, mis on meie viimane maja, ja et ta lõua all on jälle padjake, aga nüüd juba teine. Või ehk võetakse see padjake enne kirstu kinnikruvimist ära? Ei tea. Ning siis mõtlesin ma jälle padjakese asjalikkusest ja sellest, et küll me oleme ikka hirmsad, et me nii mõtleme ja räägime, suudame nii mõelda ja rääkida, aga et see ei tähenda hoopiski mitte seda, et isa poleks meile kallis olnud!

Maarja tõi veel teise pudeli veini ja me jõime kahekesi. Ikka rääkis Maarja ja mina aina kuulasin ning tundsin reseeda pealetükkivat magusimalat lõhna. Ja järsku märkasin ma (vist esimest korda elus) Maarja jalgu — peenikesi, natuke liiga kõhnu jalgu. Mustad leinasukad — tollal veel muidu musti ei kantud — olid talle suured ja lotendasid pisut. Kui ma neid sääri vaatasin, see tähendab, kui ma tabasin end neid vaatamas, hakkas mul kõhe. Kõhe sellepärast, et järsku tundsin ma . . . himu. Matusepäeval sihtida leinava tütre sääri — see on ju võigas! Kes ma õieti olen?

Ma tõusin ja lahkusin. Kartsin, et muidu viin ehk Maarja tema isa matusepäeval . . . voodisse.

Maarjal on valge, eriliselt valge nahk. Tihti on punapäistel selline nahk — seda võiks võrrelda kerkiva tainaga, kookospähkli õhkõrna tuumaga ja sisaliku kõhualusega (muide, sisalikuga võin ma võrrelda küll, sisalikud pole mulle põrmugi vastikud). Kui mulle midagi Maarja juures huvi pakub, siis on see tema nahk. Aga see meeldimus on kuidagi ebaterve.

Jah, mõne aja pärast olime Maarjaga ikkagi voodis, ja Maarja nuttis ja naeris ja hammustas ja ütles lõpuks, kui me vait jäime: «Vaene isa, ta ei teagi, et me teineteist armastame. Ta on ju surnud. Mu isa on surnud.»

Ning me lebasime hiirvaikselt, liikumatult pimedas toas, tekk põrandal, ja ma kuulsin, kuidas Maarja hääletult nuttis. Mina ei saanud nutta, mul oli valus ja häbi. Miks see nii juhtus? Oli see kaastunne? Kes oskaks neile küsimustele täpselt vastata? Mina igatahes mitte.

See oli meie esimene öö. Hiljem on neid palju olnud, kuid last pole me saanud. Ja Maarja, kes on selle üle kindlasti palju mõelnud ja nutnudki, on jõudnud nüüd lõpuks kindlale veendumusele, et meie kokkuelamine jäi viljatuks sellepärast, et «meie esimene öö — see oli patuöö . . . Meil ei olnud kannatust leinata, ja Jumal karistas meid!»

Ma jõin päevad otsa; ma kartsin iseennast ja kõiki meid — inimesi, kes me oleme alati, juhtugu mis juhtub, nii nagu ikka.

Jah, ma jõin, jõin, jõin. Ei tea, mis minust saanud oleks, kui mulle ühel õudsel hommikul poleks meenunud Arvo — närvitohter. Läksin temalt abi otsima, läksin Seevaldisse ja jäin sinna terveks kuuks.

Küll oli see pikk kuu! Mäletan, et aeg-ajalt mind süstiti, kas iga päev või ülepäeviti, seda ei oska öeldagi, sest päevad ja ööd sulasid kokku mingiks vormituks klombiks. Aga see, et ma korralikult sõin, on mul meeles küll. Kugistasin kõik vastu tahtmist alla ja veel naeratasingi õele, kes mind kontrollimas käis; tundsin, et kõik oleneb nüüd minust: kui ma vastu ei suuda panna ja endast võitu ei saa, võingi siia jääda. Ning vaistlikult teadsin ma, et kui see juba kord tuleb, siis tuleb ta nagu lumelaviin mägedes, ma ei tohi ühtki palli veerema tõugata.

«Mul pole enam viga midagi, läheb paremaks,» ütlesin ma õele jälle ja jälle.

Kui troostitu on Seevaldi õu. Seda eriti talvepäeval. Akna taga on sula, mööda porist lumelörtsi veab vana hobune rege auravate supipadadega. Vatijoppides tervemad haiged teevad suitsu ja aitavad kivisütt loopida. Vana hobune, lumelörtsine ja porine tee, mehed, kes peopesas suitsu süütavad, hall supiaur halli taeva all — see kõik liitub pikaks, otsatult kurvaks paelaks. Kuskilt aianurgast volksatab välja vana pulstunud isakass, haiged poetavad talle leiba teele, ta haarab selle hammaste vahele ja kaob. Siis viskab keegi teda kiviga, kass saab pihta, kräunatab — ma ei kuule seda, kuid ma tean, kuidas kräunatab lõhkirebitud kõrvadega vana prügikasti-kõuts, pillab leivapala, teeb kentsaka hüppe . . . Mehed naeravad. Maailm? Kus on need «tipud», kuhu viiakse «lipud» . . .

Jah, need sombused hallid päevad olid tõesti öödest hullemadki. Öösi oli midagi oodata: järgmist hommikut. Kuid mida sa päeval ootad? Ega ometi järgnevat ööd?

Ühel laupäeval tuli Maarja mulle külla. Õde tõi lilled ja ütles, et ma võin nende toojaga kokku saada. Vaatasin leisale ning ütlesin, et ma praegu ei saa, mu pea valutab . . . Õde — ta oli tahtnud mind rõõmustada, sest olin ju hea patsient, — nagu solvus sellest.

«Kuidas arvate,» poetas ta mokaotsast.

Kirjutasin Maarja jaoks paar rida. Palusin end mitte külastada, teatasin, et mul pole viga midagi ning et ma tulen paari päeva, kõige rohkem nädala pärast välja.

Siis lehvitasin Maarjale aknast. Seegi oli raske. Tal oli peas väike must kübar ja jalas suured inetud botikud. Maarja varrukale oli õmmeldud lai leinalint. Leinalindid on eemaletõukavad, iialgi ei kannaks mina leinalinti! Maarja lahtistes punastes juustes oli lund. Et aknale lähemale pääseda, seisis ta peaaegu põlvini lumes. Jah, seal hanges ta seisiski, hale, abitu ja üksik. Ma ei saanud midagi teha — nii vähe minusse puutuv oli ta. Mõtlesin temale nagu asjale: selle mantli all on kleit, selle all kombinee, selle all rinnahoidja, selle all kurvad nööpjad rinnanibud, ja kui ma neid ka kunagi jälle puudutan, siis ainult kohusetundest. Maarja püüdis naeratada ja lehvitas palja käega, ruttu-ruttu. Siis läks ta ära. Mööda Seevaldi lobjakast teed.

Ma heitsin voodisse, tõmbasin teki üle näo ja mõtlesin: supimaailm, prügikastikasside-maailm. Jumal, kui mõtetu, mõttetu on see kõik! Minu õpetaja ja Maarja isa surid mõttetult, minus on midagi surnud — mõttetult. Mõttetu oli see, mis meil Maarjaga juhtus. Ma oleksin võinud meile kõigile kaasa tunda, kuid sellelgi polnud mõtet. Mis kasu on kaastundest? Mina leban siin, Maarja uitab tühjades kõledates tubades ringi nagu punaste nutetud silmadega kahvatu vaim; Karrik — lugupeetud esteet — laguneb oma kirstus kõigi biokeemia seaduste järgi ja kahtlemata väga asjalikult aminohapeteks ning diamiinideks. Ja selleski pole mõtet. Või ehk siiski? Jah, selles on siiski mingi mõte. Lagunemisel on alati mõte. Sest surma mõte on ju lagunemine.

Kolme nädala pärast astusin üle Seevaldi õue Paldiski maantee poole. Aga ma polnud vist enam see, kes siia tulles. Minu poolest loobitagu pealegi kasse — las käia! Viimastel öödel polnud ma häbenenud kasutada ka potti voodi serva all!

* * *

Vein oli otsas. Süütasin laualambi. Vaatasin end peeglist. Küll on imelik end öösel peeglist vaadata! Kes on see olend seal klaasi taga? Ah jaa, see olen ju mina! Aga ikkagi: kes? Kes ta on, see Ruuben Pillimees, ja kust on ta tulnud? Miks ta just m i n a on? Pillimees — tore nimi, eks? Küllap oli minu kauge eelkäija, see, kellelt too nimigi, vist pillimees. Küllap oli ta üks tubli kandletilistaja.

Kujutlen: päike on loojunud, eha punetab, heinalised on saanud nädalaväsimuse maha uhtunud. Nüüd istuvad nad valgetes riietes aidatrepil ja kuulavad. Rohi lõhnab, muld lõhnab ja minu esiisa tilistab kannelt. Mehed jäävad tõsiseks, vaatavad piinlikult maha, naistel on ehk pisaradki silmas. Ja tema muudkui mängib, aeg muudkui voolab. Aeg muudkui voolab, inimesed sünnivad ja surevad — ning siis ükskord, see tähendab praegu, jõuab elamiskord minuni. Nüüd ma siis elan, kah üks pillimees, viril pillimees, kes kükitab maailmaserval oma muredega, mis pidavat olema kartulikoorevärvi, ja unistustega, mis jälle kangesti klorofüllita on — nii see poiss ju ütles!

Võib-olla heita magama? Vaatasin kahtlevalt voodit ja lükkasin päevateki kõrvale. Ei, linad olid kalgid ja tõrjuvad, ma ei taha siin üksinda magada, külmad linad. Tahaks sooja! Siia ma ei jää. Lähen parem kööki ja annan sellele Ruuben Pillimehele süüa . . .

Tegin võileiva. Sõin kahvli otsast kuivanud kotletti ja haukasin kurki peale. Alles kolmveerand üksteist! Arvasin, et kell peaks juba üle kesköö olema. Kella üheni oleks võimalik veel veini saada. «Palace'ist» annavad nad mulle teinekord hiljemgi. Kuid ma ei tahtnud enam veini.

Jaa . . . Praegu võiksin endale veel soojendajagi leida. Kui minna Linda juurde ja ta siia kutsuda? Küll ta tuleks. Heh, see oleks omapärane spektaakel! Võtaksin «Palace'ist» veini ja me tuleksime Lindaga siia. Teeksin kas või sellise tüki, et hakkaksin talle «Fausti» ette lugema. Linda on must ja räpakas naine, ta ei viitsi sukki nõeluda. Ma loeksin «Fausti», tuba kõlaks väga pühalikult vastu, sinu tuba. Kõik see oleks metsikus kontrastis Lindaga, tema katkiste sukkadega, kust varbad välja piiluvad. Kui ma ise kustutan, pomiseb Linda surmkindlasti, et ta armastab merd. Goethe, Karriku tuba, Linda varbad — ei, see oleks liiga sadistlik! Selline ma ka ei ole. See oleks võlts mäng!

Vaatasin gaasileegi vilavasse sinisesse ja muutusin järsku otse labaselt sentimentaalseks. Varem ma häbenesin olla sentimentaalne, nüüd aga enam ei häbene. Miks ma peaksingi? Ma olen ju loodud selliseks virilaks — Vana Viril . . .

Võtsin taskust Seferise luuletuse ja seda lugedes peaaegu nautisin hädavarest endas.

TSISTERN

Siin maas juurdub tsistern,
salaja kogut vee varjupaik.
Ta katus kajab kumavaist sammest.
Tähed ei ulatu ta südameni. Iga päev
algab, pikeneb ning lõpeb, teda puudutamata.
— — — — — — — —
Üleval, armutu öö võlvil
liikuvad mured ja muutuvad mured
Saatuse kiire ragina saatel.
Nägusid valgustetakse, viivuks nad säravad
ja haihtuvad eebenipuu pimedusse.
— — — — — — — —
Armastuse janu nõuab pisaraid,
roosid närbuvad nagu meie hing,
looduse südamelööke on kuulda lehil.
Hämarik läheneb nagu kõndija.
Siis öö ja siis haud
— — — — — — — —
Kuid siin maas juurdub tsistern —
soe, salajane peidupaik, mis hoiab
iga keha ohke tuuletõmbes,
võitlusi ööga, päevaga.
Maailm kasvab, möödub, teda kunagi puudutamata.

Balti jaama ees seisid üksikud taksod. Juhid külitasid polstril ja tukkusid.

Astusin kivitrepist üles ja tabasin end mõttelt, et huvitaval kombel on mul siiski pisut kahju, kui see kole, kasarmustiilis kivikummut pooleldi maha lõhutakse ja seejärel moderniseeritakse. Ta on mulle oma inetuses kuidagi armsaks saanud, nii tihti olen ma siit õhtul läbi astunud, et juua kiiresti tass kohvi ja süüa paar viinerit.

Vana jaama kõrval kõrguvad elegantsed betoonkaared, uus hoone — klaas, betoon ja kahhelkivid — tuleb kindlasti moodne, aga mina neisse moodsaisse just nagu ei sobi.

Astusin ooteruumi. Ta oli nagu ooteruum ikka: siin valitses see tormamise ja tukkumise virvarr, mis on omane vist maailma kõikidele raudteevaksalitele.

Varsti pidi väljuma öine kiirrong. Uksel valvav noor

miilitsionäär heitis mulle umbuskliku pilgu, ent rahunes kohe — ju ma olen ohutu tüüp. Tema selja taga mõtiskles tumepruun Lenin. Natuke piinlik on kohata Leninit jaamahoones. Tema kõrval seisis vana maanaine, korvis hani, ja soojendas hingeõhuga käsi.

Astusin ootesaali, et juua klaas koorekohvi. Siinne kohv on ootamatult hea, tean seda juba ammu, ja just seepärast astungi siit mõnikord hilisõhtul läbi. Järjekord oli üsna pikk. Vaatasin kella — öise kiirrongi väljumiseni jäi aega veerand tundi. Otsustasin oodata, nagunii läheb saba varsti laiali.

Minu vastas puupinkidel magasid sõdurid. Nad olid kangesti ebasõjamehelikud roosade põskedega noored poisid. Mulle meeldisid need lapseohtu sõjamehed. Sõdurile ju sobib olla laps, sest eks ole teda välja mõelnud inimkonna lapsearu. Üks neist, ainuke, kes oli ärkvel (küllap nad valvasid kordamööda), lõpetas konservi söömist, see maitses talle vist hästi, igatahes puhastas ta leivatükiga hoolikalt karbiuurdeid ja naeratas õndsalt.

Silmitsesin viivu seda sõdurit; inimene, kes naeratab, teadmata, et teda jälgitakse, naeratab alati ilusti. Isegi siis, kui ta konservikarbi asemel ninas urgitseb. Seejärel paelus mu tähelepanu riistapuu, mida ma siin varem polnud märganud: automaat-sõiduplaan. Sulgesin silmad ja vajutasin pimesi ühele klahvidest. Mul oli naljakas hirm, et aparaat mind läbi näeb ja et kohe ilmub tahvel kirjaga: »Ära torgi, kui asja pole!» Kuid ei midagi seesugust — automaat oli kuulekas. Plaadid alustasid plagisevat karussellisõitu, ja järsku tardus neist üks seisma, see, mille ülesandeks oli kõigile teatada, kui kallis on sõit Kaliningradi.

Kuhu? Kaliningradi . . . Sellest piisas: Kaliningrad — Königsberg . . . Elan ikka vist tõesti minevikus, et kõik mu mõtted ikka ja ikka minevikku suunduvad.

. . . . . .

Muu suu on jälle täis torkivaid kalaluid. Kuskilt pimedusest kerkib silme ette viirastuslikult võnkuv telliskivilõss, mille aknal täristab kuulipilduja. Olen poolküliti maas, sõrmed kraapimas mulda ja hambad vajutatud mõrkjasse takjajuurde. Ning taevas hakkab võlviks kivinema — see on halb märk, mõtlen ma, et õhk hakkab kivi-

nema. Aga ta ju tõesti kivineb, moodustab suure kiriku löövi; kui ma huigata jaksaksin, kajaks see huige kindlasti vastu... Kusagilt alateadvusest kerkib aina totraid ja kohatuid pilte: suur, liiderlikult vohav erekollane kõrvits kompostihunnikul minu koduaia tagumises sopis; üks valge väike peni helerohelisel aasal... See peni ajab oma saba taga, tiirleb nagu vurrkann. Mina hakkan ka vist varsti saba taga ajama ja... siis kummardub mu kohale punane, higist leemendav nägu. See nägu on nagu kummist. Kord paisub ta suureks-suureks, nii et varjab kogu silmapiiri, samas tõmbub jälle pisitillukeseks nagu väike tige nööpnõelapea.

«Raul,» sosistan ma ja kaotan korraks teadvuse.

Kui teadvus tagasi tuleb, ei saa ma millestki aru. Ma nagu lendaksin laia, kohutavalt laia liivavälja kohal, mida elustavad vaid üksikud lillakad kanarbikututid. See on nii piiritu ja trööstitu väli, et seda on peaaegu võimatu taluda. Võib-olla tuleks lennata kõrgemalt? Aga millel ma üldse lendan? Miks see, millel ma lendan, nii ägiseb?

«Raul,» pomisen ma, taibates, et tema see ongi, kes mind seljas tassib. «Ma... ma ei salli sind...» Ja siis kaob teadvus jälle.

See oli tõesti Raul, Raul Sammalkops, kes mind seljas sanitaride juurde tiris...

Surm on meist alati kavalam. Rauli seljas õõtsudes arvasin ma, et ju see surm nüüd siis tuleb ja et ah selline ta siis ongi: liivaväli ja kõik see troostitus.

Tegelikult olin ma üsna kergelt haavatud. Kuul polnudki kopsus, vaid õlalihases, ja teadvusetus — see oli puhas bluff surma poolt, kes meist ikka kavalam on ja kellest me kuidagi ega kunagi enne aimu ei saa, kui ta tõeliselt käes on. Rumal oli aga see, et mind tassides — just enne sanitarideni jõudmist — sai Raul ise tõsiselt haavata. Ta oli haiglas kaks ja pool kuud, mina aga ainult kümme kond päeva.

Raul Sammalkops, paks Raul, keda me koolis tema lemmikmängu järgi «Potkitnoiks» hüüdsime, tegi niisiis (kuigi seda poleks vaja olnud) kangelasteo, ja mina peaksin talle elu lõpuni tänulik olema. Psühhiaatrid püüaksid arvatavasti tõestada, et just see ongi põhjuseks, miks ma teda silmaotsaski ei salli. Tont teab — võib-olla on neil õigus.

. . . . . .

«Ohusõit on ajavõit!» kraaksatas keegi mu selja taga. Pöördusin. See oli tema: maias rauk! Võpatasin. Ikkagi tolmas kohtumine, selles on nagu midagi sümboolset. Ruid rauk — instinktiivselt surus ta koogikarbi tugevasti vastu südant ja taganes — taganes poolküljetsi seinani ning lipsas kähku perroonile. Ju ta arvas, et ma teda jälitan! Ei tea, kas kookide pärast? Või e l u pärast? Kumba ta arvas mind himustavat? Kes ta oli ja kuhu ta sõidab? Vaevalt ma seda kunagi teada saan. Miks pidime kohtuma teist korda ühe õhtu jooksul? Ah, see kõik on ju ainult juhus. Nagu kõik muugi siin ilmas. Nüüd istub ta rongis, koogikarp süles, ja toibub aegamisi. «Teie ka uurite neid ilmateateid,» alustab ta varsti vestlust mõne kaasreisijaga. «Teate, noormees, mis minu isa selle kohta ütles? Ta ütles: «Inimese süda ja taeva tuuled — ei meie neid mõista või...»»

Rong aga sõidab ja sõidab, viib tema ja ta koogid ikka kaugemale öösse.

Puhveti järjekord oligi juba kahanenud. Tellisin kaks klaasi kohvi ja ühe väikese saia. Kohv oli kuum, mõnusalt jooksis soojus keha mööda laiali. Mul oli idee minna onu Jakobi juurde. Hüüan teda ikka veel onuks, sest ta oli mu isa hea sõber. Onu Jakob on öövaht, ta valvab üht ehitusmaterjalide ladu. Mitmeid kordi olen ma talle öösel seltsiks olnud (või tema mulle?). Oleme istunud kuumusest punase saepuruahju ääres ja vestelnud maast-ilmast. Jakobi nägemine mõjub mulle alati hästi, mis ka oleks, ikka muutun ma tema juures rahulikuks. Joome teed, mina hammustan saia ja Jakob sööb suppi, mida tütretütar talle õhtul termospudeliga toob. Oleks tore, jah, praegugi sinna minna.

Rahvas kiirustas. Kohvrid, pakid, ruttamisest ilmetud näod. Ent siis nägin üht tuttavat meest — umbes minuvanust, kuid ta tundub palju nooremana, rühikas ja õlakas mees. Suur kohver, ja küllap ka raske, ei olnud talle tõlinaks. Viisakalt naeratades andis ta teed oma reisikaaslasele, üsna noorele naisele. Viivuks kohtusid meie pilgud, ma nägin, et ta mind märkas, kuid teeskles otsekohe, nagu poleks märganud. Naeratas kaaslasele, see ütles midagi, ja

juba nad kadusidki perroonile pimedusse. Mulle meenus üks kõnelus . . .

. . . . . .

«Mis sa norid, Ruuben! . . . Just sina, kes sa Karrikut kõige paremini tundsid, peaksid tema esseederaamatu koostamise enda peale võtma . . .»

See ajab mind naerma.

«Just sina, kes sa Karrikut kõige paremini tunned, pead selle töö enda peale võtma» — kordan ma, püüdes ta hääli matkida. «Ütle, Tiit, kas see lause ei tundu sulle tuttav? Mäletad, toimetuses? «Loomingu» jaoks? Kas mitte sina ei tellinud minult artiklit kosmopolitismist eesti kirjanduselus?»

«Noh, ja kui oligi nii, mis siis sinna parata . . . Pealegi, sa olid ju just enne seda Karriku kohta sõna võtnud.»

«Sul on õigus . . .»

«Nii arvan minagi. Ja kes muu kui just sina peaksid need asjad korda seadma? Vead heaks tegema.»

Sammume vaikides edasi. Ta kohendab oma toredat oravanahkset mütsi. See sobib talle üpris hästi. Muide, täiesti võimalik, et ülihästi ei sobigi, me kaldume inimesi ikka sellistena nägema, nagu me neid näha tahame. Tiit, kes on alati olnud puhas ja soliidne; Tiit, kes alati kõike kohe taipab; Tiit, kes kunagi ei eksi, ja kui eksibki, siis parandab kõik vead õ i g e l ajal . . .

«Sa avasid hiljuti ühe mälestustahvli. See oli vist Koomeli oma või?»

«Koomeli jah. Tema sünnitalule panime marmortahvli. Usu, Ruuben, seda tahvlit avades vabanesin ma nagu millestki mustast, mis mind juba aastaid vaevanud oli.»

«Vabanesid? Siis on tore küll.»

«Jah, me peame oma vead ise parandama. Ja enamik ongi parandatud. Inimesed, kes kunagi kannatada said, on jälle Kirjanike Liidu liikmed, saavad pensioni.»

«Ja Tuglasel on jälle au meiega koos Kirjanike Liitu kuuluda, mis?»

«Miks sa nii mürgine oled? Kas me sinu arvates ei peagi püüdma oma vigu parandada? Soovita midagi muud . . . kui oskad . . .»

«Ei oska. Tõesti ei oska. Aga see, et sa kõigest nii kergesti «vabaned», teeb mu lihtsalt . . . kadedaks.»

Tiit vaatab mind mõtlikult oma ilusate silmadega, need on kurvad nagu Kristusel.

«Esseedekogu . . .» pomisen ma. «Soovitad sellele vist väikese järelsõna ka kirjutada? Muidugi minul?»

«Oleks vaja küll.»

«Selles vaimus, et «Karriku esteetikas on mitmeid ebaloogilisi, mis näitavad, et ta ei mõistnud täielikult . . .»»

Ta ei vasta, ta saab aru, et ma jällegi pilan. Päike tuleb välja. Lumi lööb särama. Ma vaatan Tiitu: ilus, mehine, ühilikas mees. Ta kõnnak on sportlaslikult vaba ja kiire, nagu vaevu suudan temaga sammu pidada.

«Varsti tuleb Karriku sünnipäev, seitsekümmend viis. Meil on plaanis mõned üritused raadios, kultuuriülikoolis, ühingus «Teadus». Ma tahaksin, et sina, Ruuben, neist osa võtaksid.»

Küll ta räägib minuga ikka püüdlikult, veenab mind nagu usin koolipapa ulakat juntsut, kes pigem tuleks rasketikasvatatavate õppeasutusse suunata. Aga ma ei tee talle seda rääkimist kergeks!

«Karriku kohta olen ma ennegi sõna võtnud, jah . . . Kirjanike Liidus. Mina tegin algust. Sina jätkasid: «Kui juba Karriku õpilasedki tema vastu sõna võtavad, mis siis siin veel arutada . . .» Oli ju nii?»

«Ruuben, küll sinuga o n ikka raske!»

«Usun.»

«Kas sa siis kuidagi ei või?»

«Ei. Ja tead, miks? Kui ma pulti lähen, siis ma hakkan . . . hakkan oksele. Aga võib olla, et ka nutma. Võibolla, jah, et nii oksele kui ka nutma. On vigu, mida heaks teha ei saa. Karrik on ju surnud, mõistad: s u r n u d. Ja kas selles süüdi on? Kuidas saab sihukest asja h e a k s t e h a?»

Ma tunnen, et mu hääl hakkab värisema. Ma tunnen, et ma hakkan nutma siinsamas. Nutma, oksele vist mitte.

«Ja tead, mis kõige hullem? Kui ta ise veel elaks, võiks juhtuda nii, et ma istuksin juubelilaua taga tema paremal käel . . .»

«Võta ennast kokku! Ruuben!»

Ta paneb mulle käe toetavalt õlale. Toetavalt ja . . . teotavalt. Mind häirib, et ta minust pikem on. Ja vist see ka, et tal teataval määral õigus on. Ja vist see ka, et tal a l a t i teataval määral õigus on . . .

Me läheme vaikides. Ma isegi ei lükka ta kätt õlalt: selles minu alistumises on midagi masohhistlikku — alandavat ja samal ajal meeldivat.

«Ruuben, kas sa siiski ei tahaks viinaravile minna? Kas sa tõesti pead mängima inimkonna halba südametunnistust?»

Ma ei vasta.

«Ausalt, seda ravi saab nii korraldada, et keegi sellest teada ei saa.»

Nüüd tunnen ma aga, et ma enam vaikida ei või: see masohhismi annus ületab kvantumi, mida ma nautida suudan. Kalgistun üleni. Oh, kuidas ma tahaksin öelda midagi roppu, vulgaarset — selleks, et tema jumalikku tasakaalu kõigutada.

«Tiit!»

«Jah?» Tal on nii osavõtlik hääl. Lükkan ta käe järsu liigutusega õlalt, tige naer tõuseb mulle suule. Mul on raha küll, kuid irvitades paiskan ma talle näkku:

«Mis sa, vennas, mulised! Viska parem viieline — ma tahan londi täis tõmmata . . .»

. . . . . .

Seal ta nüüd läks, noore naisega, reibas, tubli. Küllap on temast, jah, rohkem kasu kui minust . . .

Taevas appi, ma ei ole ju milleski rohkem süüdi kui teised! Miks pean m i n a selline nutune ja vedel olema? Teised?. . .

Raul — noh, hästi, tema on infantiilne olend, tema süda vist ei oskagi valutada. Raul on leerilaps, kes usub, et armulaua oblaat on tõesti meie Õnnistegija ihu. Ja kui olekski — ka siis sööks ta seda. Nii ju kästakse . . .

Aleksander — tema on pisut põhja käinud küll. Aga tal pole ju haridust, mis ametit ta ikka peaks pidama? Peaaegi teenivad šveitserid hästi. Kui Aleksander mind natuke kadedalt ja kahjurõõmsalt jälgib, siis ainult sellepärast, et tal ei õnnestunud «kirjandusse astuda». Seda soovi ta ju pihtis, kui ma «Du Nord'is» WC-s prill-lauda jõllitasin.

Tiit? Tiit aina tõuseb. Ta on tark mees ja parandab vigu. Kannatab jõudumööda, ja võib arvata, et kirjutab mõne aare. Ma ei kahtlegi, et ta need hästi kirjutab. Ma ei kahtlegi, et temast praegu tõesti kasu on.

Mina? Kellele seda vaja on, et ma uitan mööda õlut

jõuna nagu inimkonna halb südametunnistus? Pardon: võimalik, et ma olen lihtsalt joodik, kes tahab joomisele intelligentset põhjendust leida! Täitsa võimalik, ainult et . . .

Ma astun üle tsemendikottide, põrkan laudade vastu. Pime hoov on täis ehitusprahti. Ent ma tean, et seal, katuiste eterniitplaatide virna taga asub lao tagauks. Käsipaudu kobades leian ma selle ja lähen sisse.

Teine uks. See on paokil, trepikotta langeb kitsas valgusetriip.

Onu Jakobit ei olegi siin. Saepuruahju juures istub hoopis Lea, tema tütretütar. Mõtlen juba tagasi pöörduda, ent see valgus ja ukse vahelt õhkuv soojus on nii meelitavad, et sunnivad seisatama. Minu kõrval on paar kasti. Kui viivuks istuda? Lea mind ei näe, ja kui näebki, mis siis ikka. Kuidagi, mitte kuidagi ei taha minna välja külma ööudusse.

Ma istun ning jään prao vahelt Lead silmitsema. Ta õpib midagi. Tulekuma langeb ta näole, valgustab ronkmusta patsi, huulte monotoonset liikumist; Lea on tõesti väga ilus tüdruk. Ta nägu on pühalik ja range, puhas, sellena on midagi ehtmadonnalikku. Mul hakkab soojem.

Siis tõuseb Lea ja paneb raamatu käest. Ta tuleb otse minu poole. Taganen instinktiivselt. Ta on juba üsna lähedal — näen ta tihedaid kulme, heledat laupa ja silmi, mis on poolkinni. Ukse juures ta pöördub ning hakkab rääkima:

«Süda asetseb rinnaõõnes. Tal on koonuse kuju, mille alus paikneb teise ja tipp viienda roidevahe vastas. Väljastpoolt on süda kaetud südamepaunaga.»

Vaatan ta tugevaid, saledaid jalgu ja vanu kingi ning mõtlen, et ka temal, Leal, on süda, mis on koonusekujuline. Imelik, et ei öelda, et süda on südamekujuline, aga õpikus vist tõesti nii ei saa. Leal on süda, meil kõigil on süda . . . Meie kõigi südamed peavad tegema oma tööd üksi. Aga kindlasti tuleb üks noor mees, kellel on ka koonusekujuline süda, ja ta hakkab armastama sinu südant, Lea. Hakkab armastama sinu südant, suudlema sinu tervet punast suud, mis praegu mulle — külma käest tulnud vanale mehele — räägib koonusekujulisest südamest.

Ka minul on süda, aga minu süda on juba vana süda ja tema südamepaun on nii paks, et paljud asjad enam sisse

ei pääse. Ja ka vastupidi: mõnest kohast on ta nii õhuke-seks kulunud, et paljud asjad, mis ei peakski, kergelt süda-messe lähevad.

Siin on soe ja hea, lõhnab tule ja tõrvaste laastude järele. Ma olen unine ja rahulik. Mul on tunne, et Lea ei valva mitte ainult seda ladu, vaid ka mind. Nii hea on, kui tead, et sind valvatakse ja et sinu valvaja on selline tõsine ja nõudliku pilguga Lea.

«1902. a. kutsuti esmakordselt esile inimese kehast eral-datud südame kokkutõmbumised mitme tunni möödumi-sel tema surmast . . .»

Sellistele asjadele ei taha ma mõelda, ja ka Lea muutub päris tõsiseks. Tema kujutleb vist vaest südant, kes on kuskil anumas ja keda töötama narritakse. Süda ju tahab, et me elaksime, ja seepärast ta töötab, aina töötab. Ning südamel pole ei silmi ega mõistust, ta ei tea, mille nimel ta end niiviisi pingutama peab. Ta pumpab verd meie tah-test hoolimata. Südamel pole südametunnistust, süda on südametu.

Lea jõuab taas ukseni.

«Leidke endal pulss kodarluuarteris, unearteris ja oimu-arteris.»

Ta käärib vasaku varruka üles ja otsib pulssi. Ka mina otsin millegipärast üles oma pulsi kodarluuarteris.

Kaks inimest, hämar ruum, saepuruahi. Need kaks ini-mest kuulatavad oma südant, kontrollivad, kas ta ikka lööb, kuidas lööb. Me elame. Mina lahkun enne sind, Lea, sellest valguselaigust kahe pimeduse vahel. Sina pead veel kaua elama, kindlasti on sulle määratud luua uusi väikesi koonusekujulisi südameid, uusi nägusid, mida viivuks val-gustatakse.

Nägusid valgustetakse, viivuks nad säravad
ja haihtuvad siis eebenipuu pimedusse.

Nüüd otsime Leaga unearterit. Ta kael on pehme, seda pole puudutanud vist veel ühegi mehe huuled, valge kael väga pehme nahaga, sile, õrn, aga nii kadedakstegevalt noor ja pingul!

Minu peo all võnksub kõrisõlm nagu õngekork ja mu lõug on karedaid habemetüükaid täis.

Lõpuks leiame veel ka oimuarteri. Seda on Leal raskem

leida kui minul. Korraks lööb ta nagu kahtlema, et ei tea, kas tal üldse seda oimuarterit ongi. Mina aga tean oma oimuarterit hästi: olen ju tihti istunud, pea käte vahel, sündlasti tihedamini kui tema.

Lea suleb anatoomiaõpiku. Tema teab nüüd südamest nii palju, nagu nõutakse.

Sean end mugavamini istuma, nõjatun seljaga vastu seina. Ma tahaksin veel midagi kuulata, võib-olla suiga-tadagi. Kunagi, kui Leal on lapsed ja ta neid unele äiutab, ei teagi ta, et on kord juba kedagi äiutanud.

Ja Lea algabki:

«Kolmnurk ABC on sarnane kolmnurgaga $A_1B_1C_1$.»

Ja ta seletab korralikult ära, miks. Ikka selle hüpote-nuusi pärast. Ja veel kahe nurga pärast ka.

Ma jään tukkuma. Mul on nii hea ja soe olla. Ma taha-sin kas või igavesti siia jääda ja aina kuulata läbi poolune Lea häält.

Kui ma ärkan, on kell üsna seitsme ligi. Lea magab lauakesel, pea kätel. Tema õpik, milles jutustatakse koo-nusekujulistest südametest, lebab maas. Läbi laeakna paistab pilvine taevas.

Ma tõusen, löön riided tolmust puhtaks ja hiilin vaikselt minema.

On hall ja tuuline hommik. Tibab endiselt vihma. Peeni-kesed piisad langevad mu näole. Rõske. Kollane piima-auto jääb seisma poeukse ette. Pudelid kolisevad. Mul tuleb hulkuda veel ligi tund aega, sest «Central» avatakse kell kaheksa.

Elektrijaama korstnast venib välja tökatmust suitsuköis. Tuul kannab tänavate kohale kleepuvat nõge. Kalakom-binaadi poolt tuleb räästunud söögiõli lõhna. Sadamas vilistab astmaatiline vedur.

Trammipeatuse juurde seab end sisse ohatanud suuga pirukamüüja. Paks puudrikord või mink — ma ei tea, mis see ta näol on, — on end naha küljest lahti löönud, ja need helbekesed meenutavad kalasoomuseid. Täna müüb ta rasvapirukaid — 13 kopikat tükk.

Rannavärava mäel on madruste paradiis. Suveaed. Praegu kolistab seal tuul roostetanud plekki. Raketid või gondlid — vist mingi õhusõidu-atraktsiooni jaoks — näi-vad pulga otsa torgatud vorstijupikestena. Mõtlen peki-vorstile ja tunnen iiveldust.

Jõuan Tornide väljakule. Vaesed põdurad torniätid — tallinlaste uhkus — seisavad mornilt. Müürinukkidel lõsutab tuviparv. Torniseinad on reostatud sõnnikuga. Nagu pilkeks pistab üürgama reproduktor ja ma kuulen vana tuttavat laulu — sõjapäevil tagalas loodud kirglik ja õrn «Kodulinn Tallinn».

Mulle meenub mu kodulinn Tallinn
karges põhjamaa suveöös.

Suveöö. Kastaniõite valgusküünlad. Tuul toob linna tagant heinalõhna. Hämarail tänavail kumendavad valged kleidid . . .

Veel pool tundi. Vastik linn. Vastik mina-ise. Te ei tea, kuidas ma armastan seda linna . . .

Raekoja plats. Kullassepa tänav. Keemiakaupluse poolt läheneb üks tuttava näoga noormees. Tal on käes viimase võimaluseni pungis portfell. Indrek Lehis? Võpatan. Kas ta juba märkas mind? Ei vist. Ma ei tea isegi, miks ma kübaraäri koridori volksan. Kas ma tõesti kardan seda Indrekut?

Toetan selja vastu niisket kojaseina ja jään viivuks puhkama. Märkan, et ma võbisen üle terve keha. Isegi pea tudiseb. Jumal, kui väsinud ma olen! Kas ma saan kunagi terveks sellest väsimusest? Ei tea.

Aga seda ma tean, et varsti avatakse «Central».

Siis lähen ma sinna,

asun kuulekalt järjekorra lõppu,

tõmban ninna madalama järgu söökla pisut läppunud köögilõhnu,

silmitsen oma näo peegeldust külmutusleti klaasil, mille taga roosatavad lõheviilud ja rohetab sibulasalat ning ütlen, natuke kartes tüsedat, kurja pilguga puhvetimüüjat:

«Paluksin kaks õlut . . .»

A. D. 1967

Väike reekviem suupillile

Ja vaata, siis tuli suur tuul
teiselt poolt kõrbe
ja puudutas koja nelja nurka,
ja see langes maha poiste peale,
nii et nad surid;
ja mina olen aga üksi ära pääsenud,
sulle teada andma.

Hiiobi raamat I_{19}

Ma näen, et ta lausa vaevleb, see Raiesmiku Heiki. Jälle on tal koni peos, kuid ikka ei süüta ta seda, vaid paneb häbelikult taskusse tagasi. Orelikapis võiks ju küll paar kõhvi tõmmata; kui puhuda suits mõnda ilmatu pikka bassitorusse, tõuseks ta kõrgele laekaarte alla, ja vaevalt et Jakobi nina seda siis enam kinni püüaks. Kuid Heiki peab vastu — ta rehkendab Jakobi jumala soovidega kohe täitsa tõsiselt.

Miks ka mitte, sest pastor Jakob Kolgatsi jumal on täisväärt jumal: lubas meid kirikusse varjule. Nii tublile jumalale ei saa seda pisikest pedantsust ette heita, arvan ma. Mina küll poleks uskunud, et Jakobiga ja jumalaga kaubale saame, kuid küllap on Jakobi ärkamisaegsed vaated ka tema jumalale ajapikku külge hakanud. Mitte ei salli sakslasi — see Jakobi Jehoova.

Kui me kolme päeva eest siia varjule saime ja uks Jakobi taga lukku vajus, kiitis Heiki imestusest pead vangutades: «Jakob on täitsa vunts.»

See ajas mulle naeru peale: võimatu on isegi ette kujutada kedagi, kes välimuselt vähem sobiks seda aunime kandma. Meie kõhn hallipäine Jakob oma väriseva raugatenoriga, oma pisikese, kuid väärikalt ümmarguse kõhupaunaga, mis mõjub nagu pükstesse peidetud padi, meie Jakob, kes nii lõpmata halenaljakalt laulab, et «Jeruusalemm, sa püha taevalinn ...». Jah, ja järsku «täitsa vunts»! Aga ongi täitsa vunts. Kus sa teist sihukest kirikhärrat leiad? See, mis ta tegi, on ju lausa partisanivõitlus, või kuidas seda kutsutakse.

Sellepärast me ei tahagi Jakobit ega tema Jehoovat pahandada, Jehoovat, kes on ka «täitsa vunts»... Kui mina

jumal oleksin, siis ei häiriks mind küll mitte suitsetamine, vaid pigem see, et need kaks oma väiksemad hädad pühakojas plekkämbrisse soristavad. Templi rüvetamine! Mina end usklikuks ei pea, kuid tõsi, esimest korda ämbrit tarvitades oli mul narr tunne. Heikil täpselt samuti. Ta keeras selja altari poole — seesama Heiki, kellele liigset peenetundelisust juba naljalt ette heita ei saa.

Nüüd oleme aga ämbriasjandusega juba harjunud — ikkagi kolmas päev. Re-päev. Homme tuleb Mi-bemoll-päev. Kohe esimesel päeval tegin kõige jämedamale orelivilele kriipsukese. Rohkem naljaviluks, sest ega me siia kauaks ei jää, ainult niikauaks, kui mu jalg paraneb. Selle pika sakslase Kurdi kuul küll ainult riivas, kuid soos läks vist haavale midagi sisse, ja õhtuks paistetas jalg täitsa tümikaks. Praegu nii hull enam pole, aga käia on ikka veel pagana valus. Kui me pärast südaööd välja läheme — enne ei või, nii on Jakobi keeld —, siis toetab Heiki mind käsivarrest, ja ikkagi on see kaunis hale lööberdamine. Kannatan ära, veremürgitust igatahes enam karta pole. Sol-päeval, kui mitte varem, teeme siit vehkat. Kas või juba Jakobi pärast. Õigemini — tema rahu pärast. Kirik ja orelikapp peaksid ju küll kaunis kindlad kohad olema, vaevalt siit otsima tullakse. Heikil pea lõikas, kui ta selle kirikuasja välja mõtles.

Nii me siin siis istume, ja pole meil omavahel enam suurt rääkidagi. Jakob soovitas orelikapist mitte välja tulla, kuid sellest soovitusest me siiski kinni ei pea. Asjad on meil kõik orelikapis, ja kui keegi ukse taga peaks kobistama, jõuame vabalt sinna peitu minna. Midagi reetlikku me endist maha ei jäta. Pealegi, kui keegi kirikule läheneb, näeme teda juba kaugelt, sest kirik on künkal. Jah, siis kui keegi läheneb ... aga vaevalt keegi siia argipäeval üldse tuleb.

«Järelleerid,» ütleb Heiki.

«Kui me kõik need päevad palvetamiseks kulutame, siis peaks taevariiki pääsemine küll kindlamast kindlam olema,» kinnitan mina.

Võib-olla loodab Jakob oma südamesopis, et kirikuaresti ka meie hingedele kasu on: altar, Õnnistegija pilt — eks need ikka natuke mõju ka. Naerda siin alguses nagu ei usaldanudki. Kuid see läks ruttu üle. Ma arvan, et kui taevas olemas peaks olema, siis harjuks üks meie moodi

uskmatu inimeseloom ka taevaga kaunis ruttu ära ja nuuskaks sealgi varsti näpuga nina mis lirtsti. Kas või Kõigevägevama aujärje ette. Ja ma arvan, et niisuguse jutt oleks taevas isegi lõmpsivam kui maa peal: inimene peab end liiga vägevate mõjutajate eest ju kuidagi kaitsma. Mina küll märkan, et mu mõttekäigud siin kirikus on lausa jultunud.

Ainult öösi, siis kui Heiki juba magab, tunnen ma üksindust ja südamevalu; esimesel ööl isegi vesistasin natuke silmi. Kristiine pärast. Mis nad temaga teevad? Ja Kurt ei jäta mind ka rahule. Ma olen tapnud, mis sellest, et fritsu. Olen mõrtsukas, öelgu Heiki mis tahes. Jah, aga ainult öösi kannatan ma selle all. Täna öösel siiski vist mitte, sest Heiki sai kellamehe käest kolmveerandliitrise puskaripudeli. Selle joome tühjaks, kohe kindlasti. Õnneks ei tulnud Jakobil pähe meid viinakuradi eest hoiatada. Muidu me äkki ei jookski, sest Jakobi keelust me üle ei astu. Sisimas mõtlen ma, et Heiki hankis puskarit ennekõike minu pärast — ta vist saab aru, et ma öösiti piinlen. Muidugi armastab ta ka ise juua, kuid võib-olla poleks ta seda tehingut ilma minuta ette võtnud.

Ei tea, kust kellamees ja hauakaevaja Roobi Sass küll puskarit hankis? Üldse peame Sassile tänulikud olema: tema on meile hotellis «Rahusadam» nii kokaks kui ka kelneriks; ning juhul, kui meid siit kinni nabitakse, on vist temagi elul lõpp peal — pannakse koos meiega seina äärde.

Nii et järelleerid ... Mõnes mõttes küll, sest Jakobist endast saime küll hoopis uue ettekujutuse. Vähemalt mina sain — Heikil pidi temast pisut tõelähedasem ettekujutus olema juba siis, kui ta siit varjupaiga otsimise mõttele tuli.

«Loll,» ütlesin ma talle, kui ma kirikuõuel puu taha potama jäin ning Heiki kantseleisse läks. Tuli välja, et loll olin mina ...

Et Jakob aus ja omakasupüüdmatu mees on, seda teadsin ma küll. Seda teavad siin Tondilepal kõik. Räägitakse, et kui Heiki sündis, kutsutud Jakob koju last ristima. Pärast ristimist olla Heiki isa tahtnud Jakobile mõne lisakrooni taskusse sokutada, kuid Jakob öelnud: «Jehoova on mu karjane, ei mul pole miskit vaja ...», kobinud kähku saani ning kihutanud minema. Isevärki õpetaja.

Vanad inimesed peavad Jakobist lugu, on alati pidanud, kuigi ta suurem asi kõnemees pole. Noored ... Noh, meie kiusasime teda mullu päris halastamatult. Salmid ja peatükid olid meil varsti peas, kuid tegime näo, nagu ei teaks me katekismusest mitte mõhkugi. Tahtsime näha, kas saab vana Jakobi vihale ajada, või mis see olgu. Tahtsime kuulda, kuidas ta kärgib. Jäi kuulmata. Pika ja kannatliku meelega tuupis ta meile aina samu asju, laulis oma nutuse häälega, et «Je-eruusalemm, sa pü-ha tae-valinn». Kõri sõlm liikus üles-alla, ja kõrgematel nootidel oli meil tunne, et veel, veel natuke, ja kohe lendab see sõlmeke kurgust välja nagu lind, ning läinud ta ongi! Poe-Ella — kõige rikkam ja ilusam tüdruk mu leeriõdede hulgast, ruuge pats jäme kui vankriais, — tõusis püsti, lõi silmad maha ja päris, et mis asi see kiimalusepatt on. Kui see s e e peaks olema, mis tema arvab, siis pole tema hing — ta tunnistab ausalt — küll mitte sellest puhas. «Kangesti kipun neid va' poisse vaatama ...»

«Kallis laps, eks me kõik pea endaga võitlust pidama.»

«Kas teie ka, härra pastor?» küsis Poe-Ella ilmsüütult sekka. Jakob ainult köhatas ning jätkas kiiresti: «... jah, peame võitlust pidama ning kurjale mitte alla vanduma. Iseasi, kui sa, kallis laps, ükskord ühe meesterahva lõpuli kult välja valid ning temaga kristlise kodu otsustad luua.»

«Mis minul valida, eks mina läheks küll, kui võtjaid oleks.»

«Küll sina juba leiad,» naeratas Jakob.

«Kas siis võib?» ei jätnud Ella järele.

«Mida?»

«Noh, ikka seda kiimalusepattu ...»

«Abielu on püha, abielus saab kõik kõrgema tähenduse.»

«Oh, jõuaks ma selle aja ära oodata!»

Nii see leeriaeg läks. Jakob, vaeseke, valutas südant, ei meil midagi pähe ei jää.

«Armsad noored, ei saanud me kõiki selgeks, mis vaja oleks olnud,» ütles ta viimasel leeritunnil. «Siiski usun ma, et see, mis küll pähe ei jäänud, teie südamesse seemne ivana idanema jäi. Ja eks see ole kõige tähtsam.»

Õnnistamisel laulsime talle aga selle kõik ilusti vastu, mis ette nähtud. Jakobil läksid silmad märjaks. Üllatusest vist. Aga mine tea, kas läksidki üllatusest, sest ega meie tal esimesed leerilapsed olnud.

«Ma lihtsalt vaatan teda,» — Heikil on jälle koni peos — «vaatan ja imestan, et küll on tubakajunnil ikka jõud.»

Ta paneb koni taas taskusse. «Noh, aga öösel teen talle otsa peale. Oh sa raisk, kui mõnus see saab olema!»

Öösi, siis kui me korraks välja läheme, teeb Heiki talle jah lõpu peale. Igal öösel on ta kiviaial istudes väikese suitsutunni pidanud.

«Kolm suitsu on veel ja kaks prisket koni,» teatab ta. «Igal ööl üks — saame ehk hakkama. Viis päeva. Mis sa arvad?»

Liigutan põlve ja loodan, et saame küll. Ja ma ei eksigi. Suitsuga saab hakkama. Täna on kolmapäev. Kolmapäev — üks, neljapäev — kaks, reede — kolm, laupäev — neli, pühapäev — viis ... Esmaspäeval Raiesmiku Heiki enam suitsu ei vaja: viieks päevaks teda veel ongi.

«Sa oled jälle nisuke ... noh, tead isegi. Keera ennast teisele lainele! Jäta see surnumatja lõust kus kurat! Issake, mees saatis fritsu paremasse ilma ja tunneb veel kaasa ka. Frits! Ausõna, see linnagümnaasium on su vedelaks teinud. Võta ometi mõistus pähe ja — teisele lainele, plõks!»

«Ega ma Kurdist praegu, Krista tuli meelde!»

«Ei tee nad temaga midagi,» ütleb Raiesmiku Heiki, aga ta hääles puudub veendumus.

«Kus neil nüüd enam aegagi,» lisab ta. «Rinne varsti juba Tallinna all.»

Õige küll. Seda teavad kõik. Kuid ega see veel tähenda, et Kristiinel hästi peaks minema: kaua kulub aega ühe tüdruku mahalaskmiseks ... Seda jõuab ikka.

«Johannesele ei tee nad kah midagi. Ta ju läks ise teatama.»

«Ega ma Johannese pärast muretsegi.»

«Eks muretsed tema pärast ka. Ma ju tean, misuke sa oled. Mina igatahes Johannese pärast küll pisaratki ei valaks. Siga!»

«Noh, ega see siiski meeldiv ei ole, kui tead, et keegi sinu pärast ... Kas või Johanneski.»

«Jerundaa,» ütleb Heiki. Vene keeles oskab ta öelda ainult «tšort vozmi» ja «jerundaa».

Päike on vajunud õhtusse. Kirikus on meeldivalt jahe. Heiki kratsib ajaviiteks naelaga oma nime kirikupingisse.

Me ootame Jakobit. Igal õhtul ta ei tule, kuid enne kümmet me siiski puskari kallale ei asu. Piinlik oleks, kui ta järsku siiski . . .

Nii et keeraku ma end teisele lainele, plõks! . . . Ei taha mul see keeramine kuidagi korda minna. Olen praegu nagu Johannese akuraadio, mis ainult üht jaama võtab. Minul on küll kaks jaama: Kristiine ja Kurt, kuid ega sellestki kergem ole.

Imelik, nüüd, kus ma olen inimese tapnud, saan aru, kui neetult sobimatu ma selleks tööks olen. Ei usu, et need koolitalved Tallinnas selles süüdi on — küllap olen lihtsalt loomu poolest ara verega. Üldse oli see kõik üks suur kobin ja juhus. Kui seda poolikut seasöögiämbrit poleks olnud — naljakas, näe, mis võib oluline olla! — jah, kui seda ämbrit poleks olnud, siis elaks Kurt vist praegugi. (Kas mina ka? Kes teab? Ma arvan siiski, et siis ka mina vist elaksin.) Nii et võiks isegi öelda, et Kurdi tappis seasöögiämber, aga mitte mättalabidas ja mina. Üheks rusikahoobiks — selleks olin ma küll võimeline, üheks tubliks rusikahoobiks, mis tuli, kui nii võib öelda, puhtast südamest.

Selle rusikahoobi, selle tou andsin ma küll täie himuga. Täie viha ja mõnu ja meeleheitega — neid sõnu võiks veelgi rohkem ritta panna —; andsin täpselt niisuguse tundega, nagu neid hoope ajaloo vältel tohutu hulk antud on, antakse ja saab tulevikuski antud. Siis aga läks ämber, seasöögiämber ümber, ja hakkas tööle mingi imelik mehhanism. Kurt kukkus täpselt nii, nagu kukutakse Chaplini filmides — pikk ja sirge, nagu ta oli —, ning otse ristseliti, matsti! Seasöögiämber läks ümber, see oli samast žanrist. Ja kui keegi pikk on nii kukkunud, nagu kukkus Kurt, ning seasöögiämber kah ümber läinud, nõuab stiiliühtsus ja -puhtus, et ta peab haarama revolvri järele. Kurt tegigi seda täitsa väljapeetult, eriti ta nägu, see abitu ja nõutu, oleks väärinud ülimat kiitust. Aga siis, kui kõrdine mees revolvri haarab, peab püstiseisja võtma lillevaasi või, veel parem, suure kreemitordi ning sellega uuesti lööma. Hädapärast võib lüüa ka kepiga, aga siis võib stiilist välja minna. Seejärel peaks lamaja püsti kargama ning lööja põgenema. Tuleks teineteist taga ajada, kusagilt aknast

välja kukkuda, näiteks kroonprintsi tõlda. Noh, torti polnud mul ju kusagilt võtta, võtsin selle, mis kätte juhtus, ning lõin. Lõin mättalabidaga, ja oligi kõik.

«See on jama!» ütleks Heiki selle jutu peale. Ta ju on jama neh, aga ei ole ka. Häda on selles, et viha sai otsa, et temast ei piisanud rohkemaks kui üheks löögiks, mis sest, et himuga antud löögiks. Edasi läks kõik automaatselt, nii nagu sellistel puhkudel ikka. Kristiine ju vaatas kõike pealt, ja meil polnud aega aru pidada. Kurdi kõrdine käsi — üks porgandilõik randmel nagu punane käekell — võdistas revolvrit. Mul oli õõnes ja abitu tunne; ma haarasin ukse tagant esimese kättejuhtunud asja — ei saanud isegi mahti vaadata, mis see oli, — ja lõin. Löögi ajal tajusin küll hirmuga, et see miski on üsna raske, kuid oli juba hilja. Ma usun, et lõin nagu neis vanades jõnka-jõnka filmides: kuidagi kandiliselt, mitte sujuvalt.

Kui poleks olnud seasöögiämbrit ega pärani silmi vahtivat Kristiinet, siis oleks kõik teisiti läinud. Ma olen kaunis kindel, et Kurt poleks mind tulistanud, vaid lihtsalt jalga lasknud.

Kuid oli ämber ja oli Kristiine, ja Kurt tulistas ning mina lõin.

Alles siis, kui olin virutanud, sain ma aru, et see oli labidas, ja et ma olin löönud kõige hullemasse kohta, kuhu üldse lüüa võib. Enam polnud midagi parata. Kristiine karjatas. Seisin nõutult, labidas käes, ja taipasin, et see valkjas aine Kurdi purustatud meelekohas on aju.

Et midagi teha, käärisin oma püksisääre üles: oh, ainult tühine riivamine, kerge lihahaav. Oleksin, ausõna, midagi tõsisemat näha tahtnud.

«Liialt kadakamarju, muidu pole vigagi. Uhh . . .»

Heiki on rüübanud puskaripudelist tubli klõmaka ning pühib nüüd silmi.

«Kas vara ei ole veel?»

«Saab pool üksteist.»

Ta ulatab pudeli mulle. On vist jah liiga tugev kadakamaik, kuigi ma pole asjatundja.

Kaks napsitajat vanas kirikus. Heiki on jalad lahti võtnud ning pendeldab neid nagu kivil istuv jõmpsikas. Ta sõõtab küünla, tilgutab vaha oma saapa tallale ning sulatab küünla sinna kinni. Seejärel seab ta saapa teisele saa-

pale, nii et kõik on loodis. Küünlarasva ei taha me maha ajada, see võib reeta.

Kaks napsitajat vanas kirikus, küünal saapatallal, puskaripudel. See on vahva ja natuke kentsakas. Tunnen järsku Heiki vastu imelikku õrnust, midagi sooja tulvab minusse, pööran pilgu ära.

See, et ma veel elus olen, on ju puhtalt tema teene. Tema ähvardas Johannest Kurdilt võetud revolvriga ja lõhkus Johannese jalgratta — nii võitsime me aega; tema leppis Jakobiga kokku ja on nüüd koos minuga kirikus.

«On ju liialt kadakat?»

Ma ei vasta.

«Kurat võtku! Kui me sellest supist eluga pääseme, siis tulen kord Jakobi jutlust kuulama. Istun täpselt siiasamasse. Mis sina arvad? Ainult et naer võib peale tikkuda, kui ma neid kottasid ja pudelit meenutan.»

Rüüpan jälle. Heiki lõikab taskunoaga viilu leiba. Nuga kukub.

«On oodata meeskülalist,» tähendan ma selle peale.

«Kui nüüd vana Jakob peale satuks, ah . . .»

Kui ta peale satuks ja meie hingede sisse näeks, ei tohiks ta küll vihastada. Mul on sihuke õrn ja nutma ajav magusus südame all, umbes sellist tunnet võiks tunda uskliku kena jutluse ajal. Jakobil ja tema pedantsel jumalal pole siin küll millestki solvuda.

«Ei tea, mind see kadakas ei sega,» ütlen ma, et midagi öelda.

Kadakas ei sega mind tõepoolest. Alles aastate pärast hakkab ta mind segama. Ma ei või suhu võtta ei benediktiini ega šartrööosi, ilma et kõik jälle meenuks. Ja kui meenub, siis pole minust enam kamba- ega napsimeest . . .

«Kui ei sega, siis lase aga kiita!» ütleb Heiki.

Me joome veel tükk aega. Kui pudel hakkab tühjaks saama, kurdab Heiki:

«Küll on kahju, et ei tohi orelit mängida. Ma pole kunagi proovinud. Midagi peaks ikka välja tulema, sest orelil on ju ka klahvid nagu akordionil . . . Tõmbaks õige ühe polka, orelipolka . . .»

Heiki mängib hästi akordioni. Küllap ta saaks ühe orelipolkagagi hakkama. Praegu on tal aga kasutada ainult

suupill. Heiki võtabki taskust suupilli, kaherealise «Hohneri» — ja laseb sellel mõtlikult üle huulte libiseda.

Tule lähme lakka heinu tallama,
mu väike Sonni-boi, tule sa.
Ma annaksin sul' musi laks
ja hellasti sind kaisutaks,
mu väike Sonni-boi, tule sa . . .

See laul on parajasti moodis. Johnnyst on saanud ehtne eesti Sonni, kuigi tal tüdrukute laulikutes «y» lõppu kirjutatakse. Igrek peab tingimata lõpus olema, sest see on ju moodne laul.

Laul lõpeb, viivuks heliseb veel Tondilepa jumalakoja hämaruses refrääni vastukaja; siin on ju palju lauldud ning orelit mängitud, kuid Sonni-boist, kellele lubatakse anda musi-laks, kui ta heinu tallama tuleb, sellest ihaldusväärsest väikesest mehest pole need müürid seni veel midagi kuulnud. Seepärast on vaikuseski nagu mingi kõhklev noot.

Kuu kiikab kirikusse, aknaruudud helendavad. Kuna on ikka veel liiga vara öiseks suitsutunniks, kobime lesima. Heiki kustutab küünla.

Kurt, see umbes minuvanune kõrendist sakslane, peatus Tondilepal ainult neli-viis päeva. Jah, ainult viis päeva — kuid nüüd tuleb tal Tondilepal peatuda viimsepäeva laupäevani, mil kõik surnud pidavat haudadest välja ronima. Ma ei tea — võib-olla on selles, et ma teda praegu hoopis paremas valguses näen kui teisi sakslasi, süüdi ainult saatus, mis just minust tema tapja tegi; mitte ei tea, kuid, veider küll, ma ei suuda alla suruda isegi teatavat sümpaatiatunnet selle piimahabeme vastu. Kurdi lapsenägu, tema uus, veel pleekimata munder, kogu Kurdi olemine jättis mulje, et ta pole sõda veel õieti nuusutanudki — küllap oli ta alles hiljuti armeesse kutsutud. Mingi paadunud kõrilõikaja ta igatahes küll ei olnud. Või siiski? Sest kuidas võis ta muidu Kristiinet lüüa? Miks ta küll lõi? Jumal teab.

Oigus. Jumal teab seda tõepoolest.

Ulalt taevast vaataski parajasti alla Tondilepa külale armas Jumal. Säärsaapad pigistasid ta jalgu, frentšikrae hõõrus kaela punaseks; kõige enam ärritas Jumalat aga

vööpandla tobe kiri: «Gott mit uns». Milleks, pagan võtaks, peaks Jumal endale sellist kinnitust vajama?

Jumal oli hakanud saksa mundrit juba hingepõhjani vihkama — noh, varsti saab selle ehk seljast minema visata — sakslaste käbarad käivad päev-päevalt üha halvemini. Siis ajab Jumal selga vene mundri, kuid ega seegi perspektiiv teda vaimusta: see riie ju õige kare . . .

Lugu on nimelt selles, et Jumal peab olema armuline jumal. See on tema eksisteerimise esimeseks põhireegliks. Teiseks reegliks on jälle poliitikasse ning sõjategevusse mittesekkumine. Need kaks reeglit seavad Jumala alati sundseisu. Kui tema poole üheaegselt palvetavad vene talueided põlevates külades ning nende külade süütajad — saksa sõdurid —, peab Jumal tahes-tahtmata südame kõvaks tegema ning saksa Jumalaks hakkama. Ei saa ju korraga olla armuline jumal ja kaotaja jumal! Armuline jumal peab olema võitjate jumal . . .

Korduvalt tundis Jumal kiusatust sekkuda sõja käiku, kuid ta ei võinud seda teha: sellega oleks ta kõigutanud oma olemasolu põhiprintsiipe. Kui jumal endast märku annab, siis kaotab ju usk igasuguse mõtte ja väärtuse, sest mis kunst on uskuda tõestatusse? Jumalast endast saaks sel juhul ei midagi rohkemat kui oma reaalsuses labane maailmavalitseja, ei midagi kõrgemat kui see, kelleks paljud ja paljud inimkonna pika ajaloo vältel nii kangesti kippunud on.

Selle kõige pärast pidi Jumal praegu kandma saksa mundrit. Siis, kui punased Saksamaale jõuavad, viskab ta selle minema ja hakkab vene Jumalaks; ainult nii saab ta jätkata oma igavest missiooni — olla armuline jumal, see tähendab: võitjate jumal.

Nagu öeldud, vaatas Jumal alla Tondilepa külale ja alevile. Ta nägi endale pühendatud suures torniga majas ka Aarnet ja Heikit ning nende tühja viinapudelit. Kui Jumal poleks pidanud kalliks oma jumalikku separeed, oleks ta end meelsasti Aarnele ilmutanud ja ära rääkinud, kuidas ja miks Kurt Kristiinet lõi.

*

Kurt sammub läbi lõppeva öö. Maantee hakkab valkjalt kumendama ja puude piirjooned muutuvad teravamaks. Vaikne on. Kuskil kaugel metsa taga kireb kukk, üksik ja

esimene, ning vaikib taas. Küllap kires läbi une ja suikus tuhe uuesti, lokuti rinnale vajudes. Malbe, leplik, hommisueelne. Aja tuuled on vaikinud. Kurdil on tunne, et kui seisma jääda ja kuulatada, kuulatada hinge kinni pidades, siis peaks kostma liiva voolamist igaviku liivakellas. Taheda liiva ükskõikset, tasast voolamist.

Nüüd on ta siis seda teinud.

Kuidas ta end tunneb? Ei kuidagi. Südamevalu pole veel lekkinud, kõik on tühi, kuidagi eriliselt õõnes. Kurt keeldus mootorrattast, ta tahtis minna jala oma ajutisse korterisse kunagises mõisahoones, jala seepärast, et järele mõelda ja selgusele jõuda. Aga milles selgusele jõuda?

Kunagi ammu kirsse noppides laskis ta end planku mööda alla libiseda; üks roostetanud nael läks jalga ning rebis sääre pikalt-pikalt lõhki. Kaua ei tulnud verd, igatahes paistis see ootus väga pikk, ja kui veri lõpuks voolama hakkas, tuli ta lausa kohinal. Kas on ta hinges praegu umbes midagi samasugust? Ei saa ju olla, et Kurt nii kalk ja tundetu on, et inimese tapmine teda absoluutselt külmaks jätab! Jah, paraku on see siiski nii — ühe inimelu kustutamine sestsinatsest maailmast on ütlemata lihtne. Isegi põnevust polnud. Kui Kurt kuue-seitsmeaastane oli, ronimas kord mööda nende maja kivitreppi suur must lihav ja sarviline sitikas. Kurt võttis pooliku telliskivi ja laskis selle putukale peale kukkuda. Ta mäletab seda imelikku surisevat pinget sõrmeotstes, kui kivi veel kahe sõrme vahel napilt-napilt püsis. Siis lõdvendas ta haaret ning kivi, jahe ja kare, kukkus küünt kraapides alla. Kurt pöördus ja peaaegu jooksis eemale. Kuid viivu pärast tuli ta tagasi ja piilus kivi alla. See oli vastik kollane löga, mis tainedaks vajutatud kitiinkooriku vahelt välja tungis. Ilge löga, seda oli aga siiski tingimata tarvis veidi aega vaadata. Ohtul voodis tundis Kurt hingepiina, uni ei tulnud, ta palvetas enda ja sitika eest peaaegu hommikuvalgeni. Nii oli see tookord. Aga nüüd?

Kurt täristas mehe kehasse terve automaadivalangu: see oli ta kohus. Mees kukkus nagu niidetult silmili ja oligi kõik. Vaikus. Suur punane kuu. Püssirohulõhn. Korraks oli Kurdil tollest mehest kahju olnud, aga see oli enne — siis, kui nad ta kinni püüdsid. Mees istus heinatüünis ja sõi leiba ning rüüpas mannergust piima peale. Mannergus oli heinapepri. Küünipõrandal maas lebas

võine taskunuga. See, kuidas mees võileiva käest pillas, siis selle kähku üles korjas ning väga korralikult ajalehte pani — see tekitas Kurdis küll kaastunnet. Mis on mul selle mehe vastu? Miks peab mul olema midagi mehe vastu, kes nii rahulikult võileiba sööb? Kuid hiljem kaastunne kadus. Pidi kaduma, sest heintes oli sellel võileivasööjal vene raadiojaam.

Läheb aina valgemaks. Kell võib olla umbes kuue ringis. Juba hakkab kostma lindude siutsatusi. Puude tagant hakkab paistma mõisahoone katus.

Nii et ... nüüd olen siis ka mina tapnud. Imelik, et selles väikeses Eesti külas — üsna sarnases Kurdi kodumaa külale — on talle määratud läbi teha nii suured murrangud. See, et ta siin ka esimest korda naisterahva voodisse sattus, on muidugi väiksem asi, kuid ikkagi ... Seal Lõõbeki ülikoolis, kus ta matemaatikat õppis, oli tal ju mitu pruuti, õigemini mitu sümpaatiat, ent kukkus välja, et just siin pidi temast mees saama. Ja endast kümmekond aastat vanema naisega!

Mõisatrepp. Kurt läheb tasa trepist üles, avab vaikselt oma toa ukse. Voodist kostab rahulikku hingamist — tähendab, Kristiine on teda siiski ootama jäänud. Isegi voodisse pugenud! Täna oleks Kurt meelsamini üksi.

Kurt võtab säärikud jalast. Rakk kannal, mis enne meenutas roosat, pehmeks keedetud uba, on katki läinud. Niiske, tühjaks jooksnud nahk on sile ja pehme nagu siidpaberist kotike.

Järsku tunneb Kurt iiveldust. Niiske, vulksuv pooltühi kotike. Ka see mees vulksus seal rohul lebades ...

«Hakkab vist peale,» mõtleb Kurt. Ta tunneb, kuidas higipisarad laubale tõusevad. Hakkab vist peale jah. Korraks ilmub ta kujutlusse ka kunagine lahtine naelahaav jalal: nahapinnale sööstavad erksad punased nööbikesed veremullid, punased ussipeakesed. Tõusevad ja kasvavad üha kiiremini, üha kiiremini, kuni lõpuks säärt mööda alla sorisevad. See mees ... Ei tea, kas ta lamab veel praegugi rohul või on talle juba haud valmis kaevatud?

Kristiine nuuksatab läbi une. Pugeda Kristiine juurde peitu? Litsuda end ta sooja keha vastu, uinuda, katsuda kõike unustada?

Kurt läheb voodi juurde. Kristiine pöörab end parajasti teisele küljele. Tekk kerkib, tema pöördub teise külje alla.

Nähtavale tuleb esmalt valge põlv, ümar, priske, lihast põlv. Põlv on ju alati luust ja lihast, aga see siin on nagu [illegible] lihast. Inimliha ... Kurt ei taha enam mingit liha nähagi! Ent nagu kiuste avaneb tekisüli veelgi. Valge priske reie — uduses hommikuvalguses on ta eriti valge, päevitus ei paista üldse silma. Jah, tohtvalge, mandivalge, raasvalge; ja vähe sellest — nähtavale ilmub juba osake kõhustki. See on nagu mingi iseäralik ihu-pidu, tüma liha müsteerium. Vaim rändab eemal, unenägudes, siin pöörleb ja ägab ainult mahajäetud keha. Kurt seisab voodi kõrval ja vaatab, käed abitult rippu. Tal on tunne, et ta näeb midagi keelatut. Näeb keelatut, tegi keelatut ...

Kristiine soiub läbi une. Ta nägu on tursunud. Poolavatud suust tuleb öölõhna. Kristiine — vastik, paks, mitte enam noor naine; ei tea, palju tal enne Kurti armukesi on olnud? Ta on nagu maa, mis kõik endasse neelab, kõik mahutab. Vastik emane! Ja sellisele naisele sai osaks Kurdilt süütus võtta!

Halemeelsusest saab raev, kahetsuspisarad muutuvad vihapisaraiks.

Jälle pomiseb Kristiine midagi läbi une.

«Liebling ...» ütles ta vist.

Mis kuradi «Liebling» ma sulle olen!

Plaksatus.

Kurt ei teagi, millal ta käsi tõusis ja selle hoobi Kristiinele näkku lajatas. Peopesas on mõnus surin.

Kurt lööb veel korra.

Kristiine on istukile karanud. Ta silmaterad on suured pimedusest, unest, mõistmatusest. Ta ei taipa midagi, tõstab ainult käed kaitseks näo ette.

Äkki märkab Kurt Kristiine öösärki, lihtsat maatüdruku öösärki, õmblusest pisut rebenenut. Nende esimesel ööl, alles üleeile, näris ta selle äärt. Soolane oli ... See öösärk vapustab Kurti, raevust saab taas haledustunne, ja nüüd oleks Kurt peaaegu et valmis Kristiine ette põlvili langema ...

Ei, ta saab siiski endast jagu ja pöördub järsult. Hakkab säärikuid uuesti jalga ajama. Käed värisevad. Säärik ei lähe, ei taha jalga minna ... Üks läheb, teisel jääb kand poolde säärde. Kuid Kurdil pole aega. Ta tahab siit ära. Tahab ruttu-ruttu ära, ära siit vastikust toast, ära Kristiine juurest! Tahaks metsa, tahaks — ei tea kuhu, ainult ära siit!

Kurt lööb ukse kinni ja kiirustab treppi mööda alla. Ta kuuleb, kuidas voodi nagiseb. Kristiine tahab talle vist järele joosta . . .

«Kurt! Wohin? Geh nicht, Kurt!» Kristiine hääl murdub «Kurt, wohin gehst du? Kurt!»

Ei ole enam viha, pole üldse midagi enam; vast ehk ainult pisut tülgastust, ükskõikset, külma tülgastust.

Kurt jääb trepile seisma.

Päike on tõusmas. Puud on ärganud. Jah, kohe selgesti on tunda, et puud ärganud on: nad liigutavad lehti hoopis teistmoodi kui öösel. Üldse on tänasel hommikul kõik teistmoodi, imelikult teistmoodi. Kurt silmitseb taevast, ärganud puid, ning tal on tunne, et midagi peab veel juhtuma. Midagi, mis tooks selguse, lahenduse. Mis see võiks küll olla?

Kristiine sammud trepil. Kurt ei pööra neile mingit tähelepanu — neil igatahes pole lahendusega midagi ühist.

Päike murrab end pilvedest läbi ja kogu õu mattub kuldpunasesse valgusevärinasse. Kurt vaatab otse päikesesse ja tunneb: ma saan siiski veel kõik andeks!

Kristiine seisab Kurdi kõrval, haarab käisest, ta ei mõista, miks Kurt nii veidralt päikesesse vahib. Parem löögu veel, ärgu ainult niiviisi vaadaku! Ja siiski — kui ilus profiil on Kurdil! Valusalt armas ja hingestatud nägu. Kogu päike on ta silmades. Kallis, kallis poiss!

Kui külarahvas nüüd tema, Kristiine südamesse näeks, ei peaks nad teda enam litsakaks tüdrukuks, arvab ta. Muidugi, tal on ju ennegi kavalere olnud, isegi üsna palju kavalere. Viimane neist oli too Aarne, kes raudteejaamas töötab ja siin korteris on, kuid niisugust tunnet, nagu praegu Kurdi vastu, pole Kristiine veel tundnud. Tulgu või taevas ise tunnistajaks! Kõik eelmised armumised on olnud eksitused — selles on ta nüüd päris kindel. Ja see ei loe midagi, et ta palju kordi varemgi kindel on olnud.

Kristiine haarab Kurdi sõrmede järele. See aga lükkab ta käe kõrvale. Mitte järsult, kuid kindlalt.

Kristiine komistab — trepiaste on otse ta kandade taga — ning kukub küljetsi trepile.

«Kurt!» Kristiine hääles on hirm.

Kurt ei suuda ikka veel silmi päikeselt pöörata. Päike . . . igal pool on ta üks ja sama. Ning kõik teod on igal pool ühed-samad. Kuskilt mälusopist kerkib silme ette ema: tal

on seljas lilleline kleit. Ema on noor ja Kurt hoiab peos herbikut maasikajäätisega. Jahe tuulepuhang libiseb üle vanade katuste. Kurt võtab ema käest kinni, nende pea kohal hakkavad lööma iidse hansalinna igipõlise kiriku kumisevad kellad. Kellamäng, tuulehoog — ema kleit. Mingi vari libiseb üle nende. On see ehk jumala hing? Ja järsku tahab Kurt olla väga hea poiss, otse valusalt tahab olla hommikutuule ja päikese, kellamängu ja maheda kevadeõhu vääriline, tahab, et need teda salliksid, et tal oleks kõiges selles oma koht. See oli vist esimene eneseteadvustamine tema elus, nii põletavalt selge.

Nüüd tunneb ta, et ta ei ole enam endine, kuid ta tahaks, et oleks! Kas tõesti pole tema jaoks enam lunastust?

See mees seal maas liigutas end nurgeliselt, veidralt, nagu marionett. Tal oli Kurdi lastud kuul rinnas . . . On veel praegugi. Aga päike on üks-sama nii siin kui Lüübekis, ja kõik teod tema all on igal pool ühed ja samad . . .

Kurt on nõus karistust vastu võtma. Ta ihkab seda. Suur soov on ta südames. Ja seda näeb ka saksa Jumal pilvede taga . . . Noore maailmavallutaja sinist aaria verd pumpavas südames on ootamatu ja lapsik igatsus: ta tahaks vitsa saada, tahaks põlvitada nurgas vana seinakella all nagu aastate eest. See on võimas soov, see peegeldubki praegu ta väsinud silmades, mis on siiski täis päikest, tõusvat päikest, mis ei lähe kellegi silmadest mööda, kui need temasse vaatavad.

Selja taga mürtsatab uks. Väikese kambri uks — seal elab Aarne. Muidugi on see Aarne, kes kohale tormab, armukade hull Aarne. Kõik viimased päevad on ta Kurti-Kristiinet luuranud.

«Siga! Naist lööma . . .» kuuleb Kurt, kuid ta ei kavatsegi end kaitsta. See on ju see karistus, mida ta ootab. Mis tähendab «siga», seda Kurt teab.

Rammetu ööst metsas, päikesest ja katedraalist, ei tõsta ta kättki, kui Aarne teda lööb. Kurt kukub trepile, ta kukal kolksatab vastu mingit vana pange. Ah, kui hea valu! Kurdi silmad on nüüd ehmunud, kuid peaaegu õnnelikud, ainult et käsi avab kabuuri, vastik käsi; Kurt ei teagi, et ta käsi kabuurini ronib . . . Pauk. Ta on tulistanud. Keda? Aken purunes, vist keegi ei saanud pihta. Kuid mis see siis

on? Poolpaljas Aarne on haaranud midagi kojauksest tagant. Mis asi tal käes on? Ega ta ...

Hele kuum kõlksatus, ja Kurt ei tea enam midagi. Labidas, terava äärega mättalõikamislabidas on oma töö teinud. Hästi teinud.

«Issand!» karjatab Kristiine.

Õu ujub kuldses kumas. Trepile hüppab kukk, sopsutab sulgi ja teeb kurja häält.

«Mis ma tegin ...» pomiseb aluspesus Aarne. Ja Kristiine hakkab nutma, vaikselt, kluginal.

*

«Heiki, ae, lähme teeme oma promenaadi ära!»

Heiki norskab.

«Heiki, kuidas oleks ühe pläruga?»

«Misasja?» Ta ajab ennast istukile, hõõrub silmi. «Ah jah!»

Ilus hilissuvine öö. Või on see varasügis? Kaks varju hiilivad lepiku poole. Sirtsud saevad, nagu oleksid nemadki puskarit pruukinud.

Paari minuti pärast istume kiviaial ja Heiki süütab oma priske koni. Meie ümber lendavad ööliblikad. Maa lõhnab kolletuse järele. Õhk on juba jahedavõitu ja lõhnad see tõttu eriti selged. Alev magab, küllap ka küla. Inimesed on voodis — kes üksi, kes kahekesi. Võib-olla potsab kuskil aias just praegu rohule mõni üliküps õun, mõni valge klaar. Ma tean täpselt, mis häälega valge klaar kukub Õunte ja õunapuude kohal, rahulike katuste kohal ripub aga ähvardavalt sõjavaim. Õuntesse ta ei puutu — sellesse kauguses haukuvasse koerasse ka mitte. Inimestesse puutub.

Igavesti kirgas tähistaevas. Suur Vanker, habras Sõel, kauge ja külm Põhjanael. Veel palju teisi, ma ei tea nende nimesid, ent ma aina vaatan ja vaatan neid.

Kui Heiki suitsu tehtud saab, pomisen ma: «Noh, vana poiss, tänaseks aitab.»

«Ei tea, mis Inga praegu teeb?» ütleb ta tõustes. Läheme pühakotta tagasi.

Pimedas kirikus tonksan jalaga vastu tühja puskari pudelit. See kukub ümber ja veereb kõlinal mööda kivi põrandat.

«Tühi, sinder. Praegu kuluks veel paar klõmakat ära,» ähman ma.

«Ega ta kurja teeks jah. See pudel läks küll nagu vabajooksuga,» arvab Heiki teki alla pugedes.

«Vabajooksuga», ütles ta. Mul on vabajooksuga kurvad kogemused. Kurdi tapmine läks ka kuidagi nagu vabajooksuga ... Kui ma vihasem oleksin olnud, siis poleks seda õnnetut vabajooksutunnet tekkinud ja siis poleks ma ka praegu siin. Viha ülejääk oleks mind sundinud maas lamavale Kurdile kõrri kargama. Põrandal väherdes oleks asi kindlasti teisiti lõppenud. Kui sul küllalt viha pole, ära parem lööma minegi, võid teise ära tappa ... Imelik reegel tuli välja ...

Ei, nüüd on küllalt! See puskar mõjus hästi, ja nüüd tahan ja suudan ma selline olla, nagu on Heiki. Tema näeb niisuguseid asju lihtsamalt ja õigemini. Komöödia või mitte komöödia, ükspuha, ütleks ta. Kurt oli frits ja nendega tulebki nii teha, nagu sa tegid. Ja kõik.

Nende embleem on raisakull. Võib-olla polnud Kurt just see kõige hullem sakslaste hulgast, kuid ta tuli Eestimaale, kandis raisakulli ja ei teinud sellest numbrit. Meie ei pea tema surmast ka numbrit tegema. Nii on õige, nagu läks. Elu peab lihtsalt natuke lihtsamaks tegema, sest nii on õige. Eriti sõja ajal.

Ma olen Heikile pisut kade, sest see, millest mina siin targutan, on temale iseenesestki selge. See on tal loomuses. Muide, lause «ma olen kade» on kahtlane lause. Juhtub pagariproua või arstiemand jaanitulele sattuma, siis võib ta tantsivaid külatüdrukuid vaadates kergesti öelda: «Oh, ma olen neile kade — nad oskavad elada nii loomulikult, nii looduslähedaselt.» Tõeliselt pole ta aga üldse kade, vaid hoopis uhke, et tema ise selline ei ole. Nii on lood selle lausega. Ega minagi Heikile kes teab mis kade polnud, ainult et ma tahtsin sellest hingevalutamisest rutem jagu saada. Eriti siis, kui on sõda, tuleb osata sirgelt mõelda ja tunda. Sõja ajal on rumal see, kes targutab, just see, kes tahab olla nõndanimetatud «keeruline inimene». Ta on kasutu ja teeb endale kõik raskeks. Ning üldse on need keerulised enamasti eneseimetlejad. Neil puudub häbitunne. Kas siis Heiki ei oskaks targutada? Oskaks küll, kuid ta häbeneb seda. Ta on mees, kuigi alles

kaheksateistkümnene, aga mees mis mees. Kui me olime lapsed, siis imetleti meie pepusid: oh, mis ilus roosa pepuke! Saime suureks ja enam ei imetletud. Ning see on kurb, kui sind keegi enam ei imetle. Imetleme siis ennast ise. Muidugi mitte enam pepukest, vaid seda, et me oleme ühed ütlemata keerulised ja erakordsed inimesed. Seda sorti keerukus on üks lapsik asi, et mitte hullemini öelda. Ei, tuleb end käsile võtta: olen sellest lastehaigusest siiski natuke nakatatud — muidu ma ju ei kannataks ühe saka lasenäru pärast.

Pole kunagi mõtet minna rehkendusega liiga kaugele teispoole koma. Piisab, kui «pii» on kolm-koma-neliteist. Piisab sellestki, et pisut üle kolme; kui tahad läbimõõdu järgi puu ümbermõõtu teada, aitab sellest küll. Veidike üle kolme — muul pole tähtsust. Sellel, kuidas ma Kurdi maha lõin ja mis ma selle juures tundsin, pole kah tähtsust. Lõin maha, ja kõik. Oli tarvis, ja asi klaar. Peab end tõesti teisele lainele keerama. Pole mingit mõtet hakata Kurdi hinge lahkama (seda ma küll õnneks ei oskagi). Kui teaksin kõiki tema ilusaid lapsepõlvemälestusi, siis oleks see mulle ainult kahjuks. Unustaksin, et ta on vaenlane. Kõike on ju nii lihtne mõista ja andestada. Vaevalt Kurt nii väga sõtta kippus, aga siia ta tuli. Raisakulli märgi all tuli, ja asi vask. Ei tohi mõelda, et sõda ja perekond ja nii edasi. sest paljud sakslased ei tahtnud raisakulli kanda ning lasksid end kinni panna või koguni maha lasta. Ma ju teaksseda. Ning kui ma nüüd Kurti taga nutan, siis solvan ma neid teisi.

Jah, käsitlus olgu lihtne. Peab olema maailmavaade — kole sõna see «maailmavaade», aga ta peab olema. Siis ma ei hakka arutama, mis oleks juhtunud, kui poleks olnud seasöögipange, või et mis siis oleks saanud, kui Kurdil poleks korda läinud meie suhteid Kristiinega ära rikkuda. Võib-olla poleks see tal õnnestunudki, kui mul oleksid ilusamad hambad. Mul on aga koledad hambad, mis tuleb jälle sellest, et ma lohakas hambapesija olen. Kui nii arutleda, siis jõuame sinnani, et kui ma korralikult oleksin hambaid pesnud, oleks kõik läinud hoopis teisiti. Ühe sõnaga — nii arutledes jõuame seasöögipangeni, aga me peame jõudma selle vuntsidega meheni, kes elab Berliinis ning kes selle kõik, mis toimub, välja mõtles. Sest kui poleks seda meest, siis elaks Kurt kusagil Baden-Badenis

või tont teab kus ja tal oleks oma Kristiine «made in Germany». Stopp!

Stopp, jah. Arutlused arutlustest on ju kah arutlused. Tahtevabadusest on ilmas juba palju sõnu tehtud ja keegi pole sellest vabamaks saanud. Vaba on see kaheksateistkümneaastane mees, kes praegu jumala rahus norskab. Ei, aitab! Tühi lori, tühi asi, kõik tühi, tühi kõik! Tuleb magama jääda!

«Üles, mees! Vaata, kes meile külla tuli. Tule löö patsi!»

Heiki hääl. Ma ei saa aru, kas see on uni või ei ole. Pea lõhub. Kuradi puskar, oleks pidanud ta maha valama. Ei, ilmselt pole see uni. Kahjuks. Aga ikka ei saa ma aru, mis see Heiki tahab. Lasku inimesel magada.

«Ehhei! Aarne! Tule tereta külaonu!»

«Mis kuradi onu?»

Teen silmad lahti. Kirik on hämar ja külm. Prrr . . . Ukse juures seisab tõesti keegi. Uks on praokil ja punane valgusriba tungib kirikusse. Tuleb välja, et alles koidik. Aga ikkagi — kes see turd mees seal seisab? Ma sülitan. Olgu kes tahes. Kuradi puskar on pannud pea täpselt selle koha pealt valutama . . . kuhu ma Kurti lõin. See mõte teeb ärksamaks.

«Kumbki pool ei näita üles erilist vaimustust,» nendib Heiki ja keerab ukse lukku. Nahkjopis mees astub kõheldes lähemale.

«Noh, kas sa ei tunne oma kallist pereisa ära või, Aarne? Ärge solvuge, härra Johannes, ta on lihtsalt unine.»

«Oh, mis nüüd . . . Asi ka või, et . . .»

Mu pea hakkab töötama. Johannes siin? Ta näeb meid. Ta läheb ju teatama! Hüppan püsti ja oiatan: põlv!

«Väga valutab või?» pärib Johannes. Ta hääles on midagi võltsi. Muidugi, peabki olema võltsi. «Oleks ma teadnud, oleks võtnud sidet kaasa . . . Ja joodi.»

Johannes istub kõhklevalt kirikupingile. Istub ka Heiki, aga temast viis-kuus meetrit eemale. Ma näen: Heiki taskust paistab revolver. Kust põrgut ta selle . . . Ah õigus, see on ju Kurdi revolver.

«Oinas on see meie . . . meie «vahva vunts»,» ütleb Heiki järsku raskelt ja väsinult. Nüüd näen, et ta silmad on punased ja laud tursunud. Põiki üle lauba jookseb sügav magamiskorts.

«Ah joodi . . . Vaat kus lahke mees. Olge te tänatud,» kostab Heiki pilklik hääl. «Pole viga — joodi meil on, sidet ka. Ning me oleme neid teiegagi valmis vennalikult jagama. Eesti vennad ja Issanda talled unustavad raskete katsumuspäevadel oma vaenu ja on üksteisele toeks, nagu ütleb Jakob.»

«Mis sa, Heiki, lõõbid! Milles mina süüdi olen? Samuti pelgus, nagu teiegi,» ütleb Johannes.

«Mis sul muud üle jäi? Eks me ole üht-teist kuulnud ka . . .»

«Misasja?» Johannes teeb üllatunud näo.

«Noh, kuidas sa meid kõikjalt otsisid ja palehigis jälgi ajasid.»

Ma saan aru, et Heiki lihtsalt blufib.

«Mina? Jälgi ajanud? Sa, poiss, ära lorise. Pole ma mingeid jälgi ajanud . . .»

Johannes tõuseb ja kõnnib ärritatult edasi-tagasi. Ilmselt tabas Heiki märki.

«Kõnni pealegi, uks on kenasti lukus.» Heiki tõuseb, läheb, võtab võtme ja paneb selle pükste tagataskusse.

«Noh, mulle anti käsk, ähvardati maha lasta, kui ma kolme päeva jooksul teid kätte ei leia . . . Ega ma'i otsind, tegin ainult näo, nagu otsiks. Nüüd on kolm päeva täis, tulin ise Jakobilt varju paluma.»

«Kuradi oinas, oinas, oinas on see Jakob,» pomiseb Heiki ja pöördub nüüd minu poole. «Kuulen läbi une, et kolistatakse. Kargan püsti, teen ukse lahti — oli nagu Jakobi hääl. Ongi tema. Äraseletatud näoga. Kutsub mind kantseleisse — seal too tegelane juba ootamas. Siis tulid «eesti vennad ja Issanda talled» ja need teised sõnad . . .»

«Eks tulin ka varju otsima, mis muud. Seda poleks küll arvand, et teie juba siin ees . . .»

Nüüd kõlab Johannese hääl siiralt. Ta istub taas. Tunnen ta riiete lõhna, see on talulõhn: heinte ja sõnniku ja meie eeskoja lõhn. Hea lõhn. «Kristiine . . .» pean ma jälle mõtlema.

«Seda ma usun, kallis naabrimees, et sa ei arvanud. Muidu oleks sa juba ammu siin olnud. Ja mitte üksi . . .»

«Ei mina poleks teid üles and . . .» kohmab Johannes. Heleda akna taustal näib ta tohutu suur ja karulik. Hea, et meil on revolver . . .

Vaikus. Päike on kõrgemale tõusnud. Pingitoele istub esimene päikesejänes.

«Kas sul suitsu on?» küsib Heiki.

«Ju ikki . . .»

Johannes ajab käe taskusse, võtab karbi — üsna täis karp — ja ulatab Heikile. Heiki loeb suitsud üle.

«Kolmteist . . . Õnnetu arv, Johannes. Noh, hea, et sul vähemalt suitsugi on. Kuus võtan ära. Eesti vennad peavad kõike omavahel jagama, eks?»

Johannes ei vasta midagi. Vaatan ja imestan: Heiki paneb suitsu ette. Ta nagu aimab mu mõtteid.

«Nüüd on teine asi . . . «Rahusadamaga» on šluss!»

Johannes pöördub nüüd minu poole.

«Oli sul seda vaja teha?» ütleb ta. Ta hääl on kurb. «Rikkusid plika pärast enda ja teiste elu ära. Plika pärast . . . täismees . . . Kus su mõtted-mõistus oli?»

«Jäta ta rahule!»

«Ja oleks veel tüdruk või kedagi.» Johannese käed hakkavad põlvedel rahutult edasi-tagasi nihelema. «Saksste lits.»

Tunnen, et tõmbun sisimas pingule.

«Jäta järele, Johannes!» Heiki hääles on lõikav noot. «Muidu tuleb meil pahandus!»

«Pahandus juba tuli . . . Mis teil kaotada on — paljad inimesed. Aga mis minu talust saab? Äkki panevad tule räästasse, ah?»

«Vaevalt küll. Sa olid ju nii püüdlik. Ise käisid vallamajas ja kinnitasid, et sakslaste jaoks jätkub sul ruumi alati,» ütlen ma.

«Poisike! Mis sina elust tead,» ohkab Johannes.

«Pole mõtet jagelda. Meil tuleb selle püha katuse all veel kaua sõbralikult ja üksmeelselt elada. Jakobi ja ta jumala meeleheaks ning nende vägevuse näitamiseks. Oli mis oli, nüüd oleme siin, ja meil on parem, kui me ei tülitse.»

«Kauaks mõtlete jääda või?» tõstab Johannes pea. Ta teab seda isegi, kuid näitleb siiski.

«Nii kauaks kui vaja. Ja sina ka. Arvad, et me sind siit välja laseme või? Ei, vennasüda! Oled siin täpselt sama kaua kui meiegi. Kuhu sa üldse mõtled minna? Ise just kaebasid, et sakslased kõmmutavad sind otsemaid maha, kui kätte saavad.»

«Mul on Tallinnas paar tuttavat. Mõtlen, seesamune, et . . .»

«Oleks pidand enne mõtlema. Süüa tahad?»

Heiki tõuseb ja võtab orelikapist leivakäntsaka. «Ära ainult puru maha aja.»

«Pole isu . . .»

«Küll isu tuleb,» muigab Heiki.

«Mis Kristiinega on?» ei suuda ma pärimata jätta.

«Midagi pole. Kuulasid üle, muud miskit. Mis nad ta'ga ikka teevad. Ühe korra kuulasid, mind aga kolm . . .» ohkab ta jälle. «Ja näe — silm löödi siniseks . . . Oleks veel, et sakslased, aga ei, omakaitse. Loksa Elmar, Salasoo Vidrik . . . Oma küla mehed, vanad tuttavad.»

Johannese silmal ei paista suuremat häda olevat, aga et teda hirmutati, võib-olla isegi löödi, seda usume me küll. Nii et Johannese kartused läksid siiski mingil määral täide. Mul on selgesti silme ees, kuidas ta tol hommikul trepil seisis, tohutu suured käed lõdvalt rippumas. Hävitatud mees. Seisis ning ei osanud midagi öelda — suur hulk nõutut massi. Mäletan — päris imelik, kuidas ma seda kõike küll nii ülimalt hästi mäletan —, et ta isegi ei hinganud nagu tavaliselt, täie kopsuga — ainult püksivärvli vahelt väljapressunud nabapealne liikus kiiresti tuta-tuta üles-alla. Nii kiiresti, nagu oleks seal all tuksumas mõni tilluke mootor, kiire, otsekui linnupoja väike süda. Kõhuke värises.

Kristiine konutas trepil, Kurdi purustatud pea põlvedel, ja ta maatüdruku jämedatoimne öösärk neelas saksa poisi vere ahnelt endasse. Pikk vaikus oli.

«Peita!» pomises lõpuks Johannes. «Silmapilk ära peita!» kordas ta.

Siis haaras Johannes Kurdil jalgadest.

«Noh, Aarne! Võtame!»

Ta ütles seda nii, nagu oleks tegu raske koti koormale tõstmisega, ja ehmatas oma argipäevasest häälest ka ise ära. «Tõstame härra Kurdi . . .» parandas ta nüüd üsna lakeilikult.

Võtsin Kurdil õlgadest, sest Kristiine ei lasknud ta pead ikka veel lahti. Kurt polnud raske, kuid näis, nagu olnuks ta kummist: keha venis ja venis, jalad ja pea olid ammugi õhus, aga tagumik puudutas ikka veel maad.

Esmalt tassisime Kurdi puukuuri, seejärel heinaküünt.

Ollime kõik nagu puuga pähe saanud: Kurti peita — kas võis üldse midagi rumalamat välja mõelda? Ja alles siis, kui Heiki õuele astus — me pidime koos jaama tööle minema —, tuli Johannesele aru pähe. Ta heitis volkspilgu kase najal lösutavale jalgrattale, hüppas jooksu pealt sadulasse ja sõitis vinka-vonka õuemäest üles. Paljajalu, lahtine püksirihm lipendamas, nii nagu ärkas, nii ta sõitiski. Polnud ju tal enam millekski aega. Kähku teatama!

See oli Heiki, kes taipas vahele astuda. Juba seisis ta Johannesel tee peal ees, tõmbus hoovõtuks küüru, ja viivu pärast lamas Johannes koos rattaga teetolmus.

«Jõuad jala ka,» ähkis Heiki, kargas rattale otsa ning enne, kui Johannes toibuda jõudis, olid kodarad puruks ja rehvid kaheksaks.

Isegi kuradit ei saanud tolmune Johannes suust. Upitas end aegamisi üles, ja heitmata oma uhkele «Husquarnale» ainsatki pilku, hakkas tasakesi ning veidi nagu taarudes toa poole astuma. Miks küll toa poole — polnud tal ju seal ei püssi ega telefoni? Ei teadnud Johannes seda vist isegi, aina läks — püksid pooles mastis ja vasak küünarnukk marraskil.

Heiki oli vahepeal jõudnud trepi ees vedeleva revolvri võtta ja kähistas mulle kõrva:

«Mis sa siin enam passid, kuradi hull! . . .»

Olime juba otse üle kõrrepõllu lepikuni jõudnud, kui ma tagasi vaatasin. Johannes seisis taas väravas. Ta näis aru pidavat, kas meile järele joosta või mitte; krahmas siis lõpuks maast paraja munaka, ja hoolimata sellest, et me juba ammu viskeulatusest välja olime jõudnud, lennutas selle meile järele. Teises olukorras oleks see kõik naljakaski olnud.

«Kuidas jalgratta tervis ka on? Kui eluga pääseme, putitan ta sul ise ära. Ah?» pärib Heiki, otsekui mu mõtteid lugedes.

«Sellega pole muud kui saviauku tirida . . . Kuid mis sest rattasitast praegu . . .»

«Heiki, anna, ma proovin ka suitsu! Paar mahvi. Ega ma'i raiska. Annan kohe tagasi.» Ma pole suitsumees, kuid äkki tuleb tahtmine proovida.

Kibe tubakaving tungib kopsudesse. Läkastan. Heiki naerab.

«Ära sa otsa märjaks tee!»

Johannes vaatab ja naeratab ka.

«Noh, Aarne, aitab sulle küll!» sõnab Heiki. Annan talle suitsu tagasi.

Johannese tuju on vist pisut paranenud. Igatahes lõikab ta endale tüki leiba ning hakkab seda mugima. Vaatame teda teatava rahuldusega. Ehk elame selle aja üle. Vene väed ju lähenevad.

«Kuule, kaugel venelased on?»

«Punased? Neid te muidugi ootate... Nojah, teil tasub neid oodata küll...»

Ta polegi enam nii kuri, rohkem kurb. Temal pole ju kedagi oodata, mõtlen ma, ning korraks on mul Johannesest, kes mind üles tahtis anda, isegi natuke kahju.

«Jäta ikka lõuna jaoks ka kõhusoppi natuke ruumi,» õpetab Heiki.

«Ah et saate lõunat ka?»

«Kuidas muidu. Võõrastemajas «Rahusadam» on lõunaks vähemalt kolm rooga: kartul, silk, leib. Ja sugugi mitte aganane. Oleks kali ka, annaks päris eesti mehe lõunasöögi vurhvi välja.»

«Või võõrastemaja «Rahusadam»,» muigab Johannes ja jätabki leiva söömise katki. «Kui laseks õige nüüd natuke leiba luusse...»

«Me magame orelikapis. Heida minu tekile. Vasakul, ruuduline tekk,» soovitan ma Johannesele.

«Ise ei taha või?»

«Me heitsime eile vara magama.»

Johannes kobibki orelikappi.

«Peame hakkama sinuga kordamööda magama ja valvama. Öösel ka,» sosistab Heiki mornilt.

Päeva teisel poolel, pärast lõunat (seekord kartul, silk ja hapupiim) selgitame Johannesele oma elukorraldust. Ega seal suurt midagi selgitada olegi, rohkem keelud, ja neidki mitte liiga palju. Torni ju Johannes ronida ei viitsi, ka ei tunne ta vist erilist soovi orelipolkasid mängida. Suitsetamise suhtes lepitakse kokku nii, et seda võib teha orelikapis, kuid mitte rohkem kui paar suitsu päevas. Isegi sel juhul ainult paar suitsu, kui peaks korda minema kellamehe käest lisa hankida. Ka ämbriga teeb Johannes tutvust. Paneme tähele, et talle on see lihtne asi. Millegi pärast ärritab see meid.

Aastaid hiljem loen ma ühte lugu meestest, kes peavad

kahekesi terve talve lumeonnis koos elama. Üks tapab teise ära, kuigi nad enne seda on olnud head sõbrad. Minu naine ei usu sellisesse tapmisse, mina aga küll. Kui mina ja Johannes peaksime pikemat aega kusagil lumeonnis elama, võiks see samuti lõppeda. Mitte ainult ämbrisse lahistamine ja sokkide hais ei oleks mulle vastukarva — ma ei suuda rahulikult vaadata isegi seda, kuidas Johannes kartulit koorib. Muidugi võib ju põhjenduse leida: Johannes tahtis mind üles anda, läks sakslastele teatama — aga see on ainult põhjendus, ja muud ei midagi. Ma olen kindel, et kui Heiki mind oleks reeta tahtnud — seda on muidugi rumal fantaseerida, sest Heiki poleks siis Heiki, ja ma ei tea, milline see mitte-heikilik Heiki oleks. Nojah, aga kui ta oleks pärast reetmist selline Heiki nagu praegu, siis võiksin ma talle reetmisegi andeks anda. Ja samal ajal ei ole tema sokid Johannese omadest puhtamad ning tal on veel vastik komme ninas urgitseda. Kui ta midagi pingeliselt mõtleb, uuristab ta ninas nii ägedasti, et ma hirmuga ootan, millal näpuots söörmeseinast läbi tungib. Aga ikkagi on Heiki kuradima sümpaatne poiss!

Ma ei tea, kuid ma usun, et sellised füüsilised ebaklapid (ka Heiki ei talu Johannest, ma tunnen seda) on vastastikused. Paaril korral ongi nende vahel juba riid puhkemas, aga Heiki suudab selle siiski kuidagi vaigistada. Ja need riiuhakud tõusevad kõige tühisematest asjadest, mitte poliitikast, mitte sellest, et Heikiga punaseid ootame, oh ei! Lõunasöögi ajal viriseb Johannes, et kartulid on vesised, kehv sort (näe, ma pole praegugi õiglane: ta ei virise, vaid ütleb seda lihtsalt, ütleb, et kehv sort ja et peaks Jakobile paremat seemnekartulit müüma), mina aga ei saa muidu, kui pean irvitama, et miks ta küll kotiga paremaid kaasa ei toonud. Heiki jälle leiab, et Johannes on õudne kitsipung — ta tahab Jakobile kartuleid müüa, sellele Jakobile, kes meile varjupaiga on andnud. Tõenäoliselt ei mõtlegi Johannes müümisest, see sõna tuleb niisama, harjumusest. Tüli aga on jällegi tõusmas.

Nii möödub päev, ja kell üheksa ütlen ma, et tunnen end natuke sandisti ja heidan magama. Nii leppisime me Heikiga kokku. Kell kolm tuleb tema magama ja mina pean tõusma, et valvekorda üle võtta.

«Mis kurblik tulevik ootab küll meie kallist luteri kogudust? Kuhu on jäänud usutunne? Või on ehk härra Johannesel kirikumaks maksmata?»

Kobin orelikapist välja — midagi on lahti.

Pingil põleb küünal. Heikil on revolver käes. Alles siis, kui Johannes hingeldades istet võtab, libistab Heiki revolvri taskusse tagasi.

«Säh, püüa!» Heiki viskab mulle võtme. «Mine keera uks lukku, ja jäta võti oma kätte! Ma ei taha isand Johannesele selga pöörata. Ta on nii erutatud, et võib veel viimaks enesevalitsemise kaotada.»

«Kuradi kommunistid... Et ei märgatud teid ka õigel ajal teise ilma koristada!»

Johannesel on särk eest lahti, ta hõredad juuksed langevad niiskete salkudena laubale.

«Ühine on eesti kodu,» ümiseb Heiki ja pöördub minu poole. «Kujutad sa ette, härra Johannesel ei olnudki kõhi korrast ära. Ja mina veel soovitasin talle raudrohuteed. Johannes pettis mind. Ta kasutas meie usaldust kurjasti.»

«Kas tahtis lippama panna?»

«Sedamoodi jah... Võib-olla tahtis kodunt läbi joosta, et peldikupaberit tuua. Oli nii või, härra Johannes?»

Johannes ei vasta midagi. Ta võtab pingiotsalt leivatüki ja hakkab seda närviliselt mudima.

«Kange jooksumees see härra Johannes,» jätkab Heiki. «Õigem oleks olnud muidugi härra kohe kükakile käsutada ning, tukk peos, kõrval seista. Aga me oleme viisakad inimesed: ma tahtsin, et ta võiks rahulikult ja täie süvenemisega oma loomulikke tarvidusi rahuldada. Lubasin tal isegi teispoole põõsast minna. Ja just siis lõi välja härra alatu loomus. Kui mina ka kükakile sain, pistis ta lippama. Härra Johannese eeliseks oli see, et ta oli — palun vabandust — kükitanud ilma pükse alla laskmata. Või oli ta kõht tõesti n i i korrast ära, et ta ei jõudnud...»

«Küll tuleb ka sinu päev... Igal oinal oma mihklipäev,» pomiseb Johannes.

«Nii me siis lippasime võidu peaaegu Roobi teeristini. Ma väänasin jala välja, kuradima lugu, aga vahemaa hakkas siiski vähenema. Kui mees Johannes seda märkas, otsustas ta proovida teist spordiala: tema näost peegeldus kindel soov rusikavõitlusega algust teha. Ja alles siis, kui mina juba päris tõsiselt laskespordi välja pakkusin, tuli ta üksmeelselt jumalakotta tagasi. Aga mu jalg on sellest jooksmisest päris persses.»

«Kutsikas!» Ent see ei kõlagi enam nii väga enesekindlalt. Ja leivatükk kukub näppude vahelt põrandale.

«Küll on rist kaelas,» ütleb Johannes ja ta hääl kipub värisema. «Mis asja ma küll teinud olen, et... millega ma seda olen ära teeninud...» Ta tõmbab käeseljaga üle silmade. See suur tugev mees on praegu päris nutune.

Tugev karukeha — oi, kuidas ta võis heinu hanguda, koorem korraga — lösutab pingiotsal nagu pamp õnnetust. Midagi on tas murdunud — ta on nagu heinahunnik, millel kuhjaritv pooleks läinud. Küünal hubiseb tasakesi. Altari kullatised velklevad tuhmilt. Sealt kuskilt kõrgelt vaatab meid Õnnistegija murelik-naiivne nägu... Ja siis küsib Johannes järsku:

«Ütelge, poisid, kas tuleb veel kunagi Eesti riik või ei tule?»

Üks ööliblikas on kirikusse sattunud ja hakkab küünlatule ümber tiirlema.

«Kuhu sa, rumal,» peletab Heiki ta eemale.

Kirikuaknast küünitab sisse vaatama kuu; läbi lillaka ruudu on ta eriti kauge ja külm. Kuu on ju ikka külm ja kauge, aga läbi lilla kirikuakna on ta veel kaugem ja külmem. Ta on nagu võltsitud kuu, ersatskuu.

«Ei tule vist enam. Läbi on see Eesti riik,» vastab Johannes endale ise. «Kui punased tulevad, olen ma kindel Siberi-kandidaat. Ei jõua mina siia kirikaiale... Persses see eluke...»

Vaikus.

«Läheks õige magama,» ütleb Heiki.

«Mis muud... Mis muud ikka üle jääb,» arvab Johannes.

Heiki tõuseb, tuleb minu juurde ja püüab mulle revolvrit kätte sokutada, nii et Johannes ei märkaks. Kuid Johannes tõstab pead ja näeb. Ta lööb nõrgalt käega. Talle ükspuha. Nagunii persses see elu... Siis tõuseb ta ja läheb akna juurde, vaatab kaua lillat ersatskuud.

«Noh, Johannes, lähme puhkama. Pärast seda vägevat leekimist peaks hea uni tulema.»

«Kolmekesi läheb ummukseks. Ma jään siiasamma...» pomisen mina.

«Eks te ise tea . . .» arvab Johannes, ja nad poevad oreli kappi.

Kristiine . . . mõtlen ma. Õieti peaksin ma teda nüüd vihkama, peaksin tema nime meenumisel nina kirtsutama, nagu seda teeb külarahvas. See meierei piimaproovide võtja, see kontroll-assistent, või kes ta on, on üks igavene lirtauk, ütlevad nad. Miks on Kristiine minule nii südamesse läinud? Sellepärast, et ta mulle esimene oli? Aga ma ju tean, valus küll, aga ma tean, et ta mitmele teiselegi esimene on olnud. Ja ometi saavad need teised nina kirtsutada ja Kristat lipakaks hüüda. Ei, Kristiina ei ole lipakas! Ma arvan end teadvat, missugused õiged lipakad on; igatahes on kindel, et nad s e l l e s t lõbu tunnevad. Krista aga hoopis nutab, tal on nii soojad ja emalikud pruunid silmad, ta silitab su juukseid ja kui vaja, peseb hommikul su musta särgi puhtaks. Kristiine on hea tüdruk, võib-olla et liiga hea. Stopp! Ei, liiga heaks ma teda ka kiita ei tohi, sest kuidas ta ometi võis pärast m e i e suve, pärast kolme ilusat kuud, Kurdiga . . . Aga mine tea, võib olla polnudki Kurdi ja Kristiine vahel s e d a? Sest miks Kurt siis Kristat lõi? Ma tahan nii väga uskuda, et s e d a ei olnud.

Jään küünlatulle vahtima. Leek suitseb. Must pael tõuseb lae poole, mis on nii kõrgel, et seda praegu ei näegi.

Ülalt, veel kõrgemalt kui see lagi, vaatab Tondilepa külale ja alevile Jumal, kes oli enne saksa Jumal. Ta näeb maa sees Kurti, samuti ka seda teist meest, kellel oli heitles vene raadiojaam. Neile oli määratud vaenlased olla. Ja Jumal näeb ka Aarnet ja Johannest — nemad elavad, ja see on üsna selge, miks need kaks vaenlased on.

Kurb ja kohmetu on Jumal, keda lapsed kutsuvad Taevaisaks, kurb ja kohmetu jah, sest ta ei oska midagi ette võtta, et maa peal korda maksma panna. Ta on otsustanud poliitikast kõrvale hoiduda, ja see teeb talle kohtumõistmise väga raskeks. Nemad kirikhärra Jakobiga kahekesi tahaksid, et inimesed üksteist armastaksid, kuid sellest ei tule midagi välja — mingi konstruktsiooniviga on inimestel . . .

Nii ta siis seal üleval nukrutseb: vene munder ei istu talle kah põrmugi ja pilotka paneb pea sügelema. Siis pöörab ta pilgu inimestelt ära ning vaatab mesilasi — seda

maamesilaste pesa, mida Aarnegi kirikuõues vaatas, kui Heiki Jakobi juurde varju paluma läks.

Mesimummid on tõmbunud üheks sülemiks, nad pressuvad üksteise vastu jahedas öös. Mesilased magavad. Neis igaühes elavad mesilaste unenäod: päevaste teede peegeldused, suured violetsed käokingad kiigutavad end nende unedes; seal on veel teisigi lilli — imelisi kõllaseid ja punaseid lilli, kõik nektarit täis. Kui mesilased lilledele laskuvad, siis kiiguvad need varte vaikselt nagisedes ja puistavad õietolmu. Vahased lehed, paksud ja läikivad. Kui palju on maailmas mett!

Jah, kõik mesilased näevad üht ja sedasama unenägu; nende tundlad õõtsuvad tasa taru pimeduses, meelõhnas, mis tõuseb kuusnurksetest tõrrekestest.

Aga üks neist ei maga: nende kuninganna. Ta ronib kärgedel, täis põletavat tungi muneda, aina muneda. Ta sisemus miilab nagu ahi. Sinine taevas oli, metsik kollane päike ja parv isaseid. Nad kõik tahtsid teda. Kui ta pesasse tagasi jõudis, tundis ta, et peab munema, aina munema, ja väsimatult taarub ta kärgedel, puistates väikesi valkjaid mune. Ööl ja päeval, päeval ja ööl. Seni kuni ta jõuab, kuni ta kustub. Muud ei saa ta teha.

Ja just samal ajal magab Kristiine oma tühjas voodis ning võitleb unenägudes üksinda oma võitlemisi. Ta on suur, paks, soe, lihast Kristiine natuke kärisenud öösärgis, mille soolakat serva on räsinud ühe pika poisi hambad. Selle poisi, kes on nüüd maa sees, aga kes kord kuulis Kölni toomkiriku kelli. Kristiine magab ja võitleb oma unenägudes ning temagi kuuleb neid kelli, mida ta kunagi kuulnud pole, ning näeb suurt kirikut, mida ta kunagi näinud pole. Korraga hakkab Kristiinel halb — midagi hakkab tema peale rõhuma ja rõhuma —, ta peab tõusma ja minema taarudes akent avama.

On sume öö ja kuuskede ladvad on kõrged ning üksinda vastu kalki triipu põhjataevas. See on plekivärvi triip. Kristiine tunneb plekimaiku ja miski surub teda. Ta kummardub aknast välja ja öögib. Ta öögib lillede peale, mille nimi on «murtud süda»; aga ise nad seda ei tea. Kristiine öögib kaua, ja järsku aimab ta, et on rase. Ta ihu on täis tuima pakitsust, sest tema südame all on midagi kerki-

mas — midagi tillukest ja kalanäolist, aga selles kalanäolises on juba kõik sees, mis oli ja on ja on ilmlõpmata.

Ja just samal ajal kummardub Jakob Kolgats oma töölaua kohale. Ka tema hing on täis tunnet, et temagi kohe «munema» peab. Üht jutlust kirjutab ta. Kui ta ainult need õiged sõnad leiaks! Õiged sõnad p e a v a d ju olemas olema. Jakob Kolgats, Tondilepa pastor, hea inimene, istub ja vaevab end palehigis Issanda viinamäel. Ta kõrval on avatud «taššenbuhh» kõigi nende näidete ja mõtetega, mis on tema väikesesse hõredajuukselisse kolpa istutanud usu Issanda imelisusesse ja selle rõõmu, mis seda tundes peale tuleb.

Suured võõramaa lilled kiriku rohtaia lillepeenral olid talle ühel hommikusel jalutuskäigul silma hakanud. Vaat neist peaks midagi jutluseks saama! Suured ja uhked võõramaa lilled, mis kõrgilt oma kroone kõigutavad ja teistest kõigist üle tahavad olla. Aga töökad mesilinnud ei hooli neist mitte ja vähe mett saab neist kärgedesse kaanetud. Väikesed kodumaa lilled meie «päikeselistel aasadel, kus uted määgivad Issanda rahuilma kiituseks . . .». Ei, nii ei lähe! Jakob kummardub jälle paberi kohale. Uttesid pole vaja, just nendest Eestimaa lihtsatest lilledest tahaks Jakob midagi ilusat öelda. Ta tahaks jutluses kuulutada, kuidas need väikesed üksmeelsed lilled koonduvad ja kokku hoiavad, et suurtest uhketest lilledest üle olla, ja kuidas see siis neil toredasti korda läheb. Aga seda on kole raske kirjutada ja mõelda, sest lilledel pole ju hinge — lammastel küll, aga lambad ei sobi jälle jutlusesse. Oh halastust!

Jakob tõuseb ja kõnnib mööda oma kehva poissmehetuba. Väikesed lilled, meie armsa kodumaa süütud lilled, meie kallid eesti lilled . . . Jah, kui nüüd selle tegusõna leiaks, mis näitaks, kuidas nad üksmeeles suurtest kõrkidest võõramaa lilledest jagu saavad . . .

Jakob joob lonksu piima ja kõnnib jälle tuba mööda edasi-tagasi. Ta on kuulnud ja ka ise tähele pannud, et just käies tulevad targad mõtted, mitte istudes. Ta astub kassile saba peale, see hüppab pahaselt kräunudes eemale ning kaob voodi alla. Üksmeelsed Eestimaa lilled . . . Ja nagu kiuste tuleb Jakobile just nüüd meelde, et ta mitu kassitäppu lilledelt ja hernestelt pidi maha kiskuma, ei

nad taimi ära ei lämmataks. Kassitapp ju ka Eestimaa lill . . . Oh halastust! Ei saa ega saa edasi. Ja juba ülehomme hommikul peab ta kantslisse minema! Üksmeelt tahaks Jakob kuulutada — eriti neile kolmele, kes sel ajal orelikapis kükitavad.

Püksinööp kukub eest ära ja veereb kõrinal voodi alla, kuhu äsja kiisugi kadus. Jakob otsib nööbi üles, ajab niidi läbi nõelasilma ja hakkab nukral meelel õmblema. Mitte ei tule midagi mõistlikku pähe üksmeele kohta. Oh halastust!

«Jää vait! Kuradi siga!» röögatab Heiki.

Johannes aga ainult muigab. Ta on selili kirikupingil, üks jalg üle teise, ja tunneb end ütlemata mõnusasti. Kell on kolm. Johannesel ei tulnud und ning ta ronis orelikapist välja. Seda tegi ka Heiki. Nüüd vahime siis kolmekesi küünlatulle, ja riid ongi käes.

«Kui sa kohe ei jäta, siis . . .» Heiki hääl on vaikne, kuid ähvardav. Johannes kissitab silmi ja heietab edasi — üsna rahulikult, rohkem nagu endale.

«Eks ta olnud litsakas juba plikapõlvest peale. Mart, see noorem Vanasepa poiss, käis teda ilmast ilma . . . (Johannes teeb mõnuleva pausi, ta nagu otsib parajat sõna.) Jah, käis teda ilmast ilma kargutamas. Ükskord lähen rehe alla ja vaatan, mis imelik loom see küll seal heinakuhjas püherdab. Ikka justkui pea, siis jälle justkui jalad. Ise sihuke valge ja priske elajas. Nojah, eks . . .»

Heiki on püsti tõusnud ja seisab nüüd Johannese ees.

«Heiki, mis sa tühja! Ega ma ta plärast hooli,» ütlen ma, endal selg higine ja küüned peopesas.

«Küll ikka mõnulesid, kuradid. Kõhatan korra, teise veel — mul oli vankritekki vaja, selle olid endile alla võtnud —, lõpuks torkasin rehavarrega. Ei see kaheksajalgne elajas kõssagi. Torkan uuesti, kõvemini. Eks Mart siis märkas ja ajas end üles, Kristiine ei jaganud veel mitte tuhkagi.»

«Tõuse!»

«Ei viitsiks justkui,» irvitab Johannes.

Heiki haarab tal rinnust kinni ning hakkab teda püsti tirima. Johannes ei punnigi eriti vastu, laseb Heikil sikutada, teeb end ainult hästi raskeks.

«Jäta ta raisk rahule! Ma . . . ma ei kuulagi,» ütlen ma

läbi hammaste. Muidugi tean, et Johannes valetab: Kristiine — ei, teda on võimatu kujutleda niiviisi põhus pühendamas. Meie kustutasime alati tule ära; Kristiine on seda tüüpi naine, kes ei luba end valges armastada. Aga jõledasti oskab Johannes luisata küll. «Suur priske elajas, kaheksajalgne... pead-jalad segamini.» Poleks uskunud, et Johannes niisugune on, see tähendab, poleks uskunud, et ta nii piltlikke luiskelugusid oskab välja mõelda.

Kõige hullem on, et Johannese jutt mulle omal kombel isegi meeldib, ausõna, ma naudin seda, nagu mõnikord valu saab nautida. Ma muutun vedelaks, ilaseks, pisarad voolavad nägu mööda alla, ja ikkagi — see jutt meeldib mulle. Nägin kord viinapoe ees, kuidas üks joodik naine, kalossides ja paljasääri, noore lakku täis mehe käest klobida sai. Isegi näkku löödi teda, ja ma sain aru, et see naisele nagu meeldis. Ta lausa provotseeris seda. Ning natuke hiljem kadusid nad koos poe taha võpsikusse. Rõõm alandamisest — jube, kuid nüüd tunnen ma ise midagi taolist. Selles tundes on midagi nilbet. Kas siis mina ka tõesti niisugune olen? Kas Kurdi tapmine mind tõesti nii üdini rikkus? Jälle ütlen ma «tapmine», jälle tunnen ma end mõrtsukana, jälle olen ma endisel lainel tagasi. Kas ma nüüd jäängi selliseks?

Ma olen elus ainult üht mõrtsukat näinud, ta oli ühe suve Siimul sulaseks. See oli vanapoolne kiitsakas mees tedretähelise näoga. Rahvas rääkis, et tal käivat soolikad kubemes. Kui ma teda nägin, olin pettunud: mõrvar — see peaks ilmtingimata olema tume morn mees. Süngepilguline ja sõnakehv. Aga Siimu sulane — mees, kes oli oma naise maha löönud, polnud üldse selline. Ta oli hädine ja süüdlasliku naeratusega mehike. Mäletan, kuidas tal kord suitsusilku puhastades õhupõis väikese sõrme külge ilmatu pika hõbedase niidina rippuma jäi. Seepeale hõõrus ta käsi vastu pükse põlve ja naeratas kuidagi süüdlaslikult; nii naeratab inimene, kellel on mingi piinlik viga küljes (halvalõhnaline hingeõhk või haisvad jalad), ja kes seda ise hästi teab. Siimu sulane lõi oma naise maha rahuajal. Kui ta seda sõjaajal oleks teinud, armukadedusest mõne fritsu vastu, kas siis... kas siis tuleks ehk ka temasse teisiti suhtuda?

Johannes on püsti tirițud.

«Ära jända,» tõrgub ta vastu. «Las ma räägin. Las mees kuuleb, misuke ta südamenõrkus oli. Ega mul enesel selle va Kristaga midagi päris niisugust küll pole olnud, kuigi... ega ta keelanud ei oleks. Ükskord lähen kööki ja näen, et Krista on poolest kehast paljas. Peseb ennast. Tissid paljad... Siis ma mõtlesin, et...»

Heiki lööb. Lööb tugevasti ja tabab ninajuurt. Johannes taarub. Ta näole ilmub verenire. Naeratus tardub suunurkadesse, ülahuul tõuseb kõveralt üles ja paljastab harvad tubakast mustad hambad. Kas nüüd läheb lahti või? On nii vaikne, et ma kuulen oma käekella tiksumist, kiiret, närvilist tik-tak-tik-takki. Küünlaleek võngatab ja tõmbub looka.

«Ei mõisteta nalja,» ütleb Johannes lõpuks.

Ei, esialgu vist ei lähe lahti. Johannes pühib verd ja ei lausu tükk aega sõnagi. Siis võtab ta end kokku ja püüab jätkata täpselt samal toonil kui enne.

«Jah, Krista pesi end. Ja tissid olid paljad. Ma tulin kööki.»

Nüüd ei ole see jutt enam niivõrd minule adresseeritud kui Heikile. Enne vahtis ta kogu aeg mind, nüüd aga hoopis Heikit. Heiki istub liikumatult, käed põlvedel; need lausa klammerduvad põlvedele. Ta hingab kiiresti, vilinal.

Johannes on aga ärevusega jutulõnga kaotanud.

«Ma tulin kööki...» kordab ta.

Ja Heiki taipab, et Johannes on jutujätku meelest lasknud.

«Noh, siis läks sinusugusel ikka hästi küll,» lõikab ta vahele, «said vähemalt poolpaljast naistki näha. Kah asi vanapoisil meenutada. Mis minusse puutub, herr Johannes, siis ausõna, mina olen isegi täiesti alasti naist näinud. Erutab tugevasti küll, jumala tõsi!»

Johannes on löödud. Igast kandist. Irvitus ta näolt kaob, suu teeb paar ahmivat liigutust, kuid kuuldavale ei tule midagi. Ka meie vaikime.

Ent paari minuti pärast tõmbub Johannese nägu taas naerule.

«Kohe mitte pole und,» kaebab ta. «Vanainimese asi... Kodus olin ma kah vahel kohe nädalate kaupa uneta.»

Selge, mis teda rõõmustab: tal õnnestub meie öö ära

rikkuda. Kuid see pole veel kõik, kohe järgneb hoopis tugevam trump:

«Seesamune, et ... Mis päev täna õieti on?»

«Reede,» vastan ma. Mitte ei taipa, mis Johannest rõõmustab.

«Ah et reede ... Noh, mis siis viga. Homne päev veel, ja pühapäeval saame juba jumalasõna kuulata. Mõned kosutavad laulud kuluks tõesti maha jorutada, jah.»

Leiame end Heikiga teineteisele otsa jõllitamast. Jah. Pühapäeval ... mis saab siis? Pühapäeval on ju jumalateenistus, ja selle aja peame kolmekesi koos orelikapis kükitama. Kui Johannes ainult tahab, võib ta ... Ja miks ta ei peaks tahtma?

«Kui sa häält teed, saad kuuli,» ütleb Heiki.

«Mis siis ikka! Ma ju vana küllalt, vanem kui teie kahekesi kokku.»

Me vaikime. Johannes aga tõuseb püsti ja ringutab hirmus mõnusasti. Tema hiiglaslik vari ronib orelivilesid mööda üles.

«Kahju, et lauluraamatut kaasa ei võtnud,» ütleb Johannes.

Inimese mälul on juba kord selline imelik omadus, et ta ei suuda talletada ainuüksi halba; isegi vanglast, isegi koonduslaagrist võtab ta peale muu kaasa ka midagi meeldivat. Selle raasukese leiab ju ikka. Ma usun, et põrgust tulija ütleks oma reisijutu lõpetuseks: «Ahjaa, ühe asja oleksin peaaegu ära unustanud: te ei tea, kui vahvad kilgid põrgus on. Laulavad ahju taga nagu inglikoor ...»

Ja praegu meie kirikuelu meenutades ei saa minagi ühest heledast laigust mööda minna, mis sellest, et see kokkuvõttes meile hoopis kahjuks tuli.

Laupäeva hommikul, kui me ärkame, on kirik päikest täis. Kellamees toob meile kartuleid, kolm kildu praeliha ja hapupiima. Kartulid on tilliga keedetud; mulle meeldivad tilliga keedetud kartulid, ja kogu, see hommik on mälestuseski selline kirgas ja lõhnav.

Johannesel on ninajuur sinine, kuid temalegi mõjub päikeseerk kirik. Ta ei tee öistest sündmustest juttugi. Keegi ei tee neist juttu. Öö on möödas ja möödas on pahandusedki. Vähemalt tahame seda loota.

Pärast sööki teeb Johannes kirikuga põhjalikumat tutvust. Ta on kõva puutöömees ja uurib altarit. Seda on aastate jooksul mitmel korral parandatud. Johannes koputab altarit siit ja sealt, kuulatab, et leida koitanud kohti. Tal on selline nägu, et kui riistad siin oleksid, hakkaks ta otsemaid altari kallal kõpitsema. Valguskiirte kuldsed koonused langevad talle pähe — nagu pühak seisab meie Johannes seal altari juures.

Kirik on jahe. Ju vist see jahedus annabki päikesekiirtele sellise iseäraliku pühaliku hõngu. Aeglaselt ratsutavad neil kuldsed tolmukübemed. Kõik on kuidagi pühapäevahommikune, ehkki on alles laupäev. Ma aina räägin sellest päikesest ja päikesest, kuid uskuge: äraleierdatud «päikesekiir läbi vanglaakna» on täiesti tõsiselt võetav asi. Jah, hoopis kaks iseasja on tavaline südamlik lihtpäike ja päike läbi meie akna. Ma ei taha lihtpäikest sugugi halvustada, ka tema on tubli tuleratas: heidad heinamaal pärast sööki küüni ette pikali, rõhatad ja kissitad silmi — tipp-topp päike, pole midagi öelda —, kuid sihuke päike, nagu meil sel hommikupoolikul oli, on tõesti sootuks midagi muud. Nojah, aga nüüd on päikesest igatahes küllalt, sest mitte päike pole see ere või hele laik, mis mul meie laupäevahommikust kõige rohkem meelde jäi. Täht-sam on üks sõna. Üks sõna Johannese suust.

Johannes on leidnud mingi hiljem juurdetehtud altarikaunistuse. Selleks on punnpõseline pasunaga inglilaps, mis Johannesele põrmugi ei meeldi. Ta vaatab seda õige õnnetu näoga kord siit-, kord sealtpoolt ja ütleb lõpuks, et see on «va töganäputöö».

Heiki hakkab naerma. «Kuidas sa ütlesid?»

«Ei muud miskit, kui et see võltsingel on va töganäputöö!»

Tõsine, pisut pahane Johannes. Ta ei saa aru, miks me küll niiviisi naerame.

«No mis te hirnute? Tulge vaadake ise. Oksaauk kõhu peal ...»

Aga samal ajal, kui ta meid aina paisuva naeru pärast keelab, kisub tal endalgi nägu naerule. Sel hetkel ei annaks Johannes meid üles, sel hetkel oleme peaaegu sõbrad. Ning mingi usaldusehõng jääb terveks päevaks meie kohale hõljuma. Tänu just «töganäputööle» istume homme üsnagi üksmeelselt orelikapis ja kuulame Jakobit. Võibolla oleks see «töganäputöö» meid isegi lõpuni kaitsnud,

kui mitte tulekahju, tulekahju valel ajal poleks kõike ära rikkunud. Ühest heledast laigust võib kasvada teine, teisest kolmas; nad sigivad otsekui hea tõukari, kui ainult aega antakse.

Me hakkame lõõpima. Johannes on kehv lõõpija, ent ka tema püüab kaasa lüüa. Heiki pärib meilt, et kui kõik korda läheb ja me üksteist ära ei õgi nagu ämblikud purgis — ka seda ütleb ta —, et mis meist siis igaüks suure rõõmuga teeks. Ja ta räägib, et tema kavatseb igatahes härjal sarvist kinni haarata ning pulmad ära teha. Johannes muidugi küsib, et kas Heiki ikka tõesti härjaga pulmad teeb? Ja ta on muidugi väga uhke, et niisuguse hea naljaga maha sai. Mina aga taipan, et see naljatamisevõimalus on talle Heiki poolt tahtlikult ette mängitud, ning pean jälle kord Heiki-poissi imetlema.

«Tuleb naine ära võtta neh, muidu pole leinajaid, kui surmapäevake kätte tuleb. Muidu pole soliidne värk,» lõpetab Heiki oma jutu.

Me keegi ei tea, kui lähedal on surm Heikile, surm, mis pole kuigi soliidne värk: meie Sassiga kaevame ööl vastu teisipäeva Heikile hauda. Pole pärgi ega pasunakoori, pole leinajat naist, ainult sirtsukoor mängib sel ööl nagu meeletu.

Seejärel pean mina vastama. Mul ei tule midagi mõistlikku pähe. Ühman, et võib-olla jooksin end korralikult täis ja tuleksin kuulama, kuidas Jakob jutlust peab. Jutluse ajal vaataksin seda inglit, mis on «va töganäputöö», kui aga jumalateenistus lõpeb, siis tunneksin suurt mõnu kirikust v ä l j aminemisest; kujutage ette: päike paistab ja sa võid kedagi kartmata kiriku ukse lahti lükata ning minema minna!

Seejärel püüame Johanneselt teada saada, mida tema teeks. Mina tahan talle juba soovitada, et võtku kah naine majja — terve mees ja rammu küllalt —, aga siis tuleb mulle meelde Kristiine ja see, mida Johannes temast rääkis, ning ma tunnen kurgus troppi ja ei ütle midagi. Need kuldsed laigud on õrnad nagu liblika tiivad. Vähemalt esialgu, ja neid tuleb hellalt hoida.

Heiki pärib ja aasib julgesti edasi. Tema võib, nad on Johannesega koos rohkem läbi teinud. Kakelnud ja jooksuvõistlust pidanud. Veider küll, aga ka niisugused asjad võivad omamoodi siduda.

Johannes puikleb vastusest kõrvale, ütleb, et tema ei teeks midagi, elaks nagu ennegi. Seda me usume, aga meid huvitab, kas tal ikka tõesti mingit salasoovi pole. Kõigil ju on. Ja ennäe imet, me saamegi Johannese rääkima!

Ta ütleb ohates, et kui just... kui just... et laevaga tahaks küll kord sõita enne surma... See pihtimus tuleb üsna naljatoonil, aga on selgesti tunda, et asi on tõsine. Sõnu ei saa tagasi võtta, ja nii lisab Johannes veel häbelikumalt:

«Teeks selle tüki ära jah.»

Ole lahke! Siin istub Johannes, kes on nõus meid ära andma, ja temal on sihuke unistus. Soovides ja unistustes on kõik väga kirgas. Küllap on see meri kohe päris pesusinevärvi, laev helevalge ja lained kah luigekarva. Laeval on uhke vagu ahtris, purjedes puhub soolane tuul, ja nii edasi. Ja reelingule nõjatub meie Johannes! Nii see pilt tal arvatavasti südames on. Johannes-kes-tahab-laevaga-sõita — ole lahke!

Aga tõeliselt pole selles midagi imelikku, et su vaenlasel niisugused soovid on. Sellest ei tohi numbrit teha, ütlen ma praegu. Ei tohi lasta end sellest pahviks lüüa. Teiselt poolt pole aga ka mingit põhjust selle üle irvitada, seda ei maksa teha. Praegu oli meil igatahes ilus ja naiivne hetk, usaldushetk, ning meie viga oli ainult selles, et me seda liialt südamesse võtsime. Kuldsest laigust võib end kergesti pimedaks vaadata.

On pühapäeva õhtupoolik. Jutlus, milles Jakob kirikut rahusadamaks, ainsaks tõeliseks rahusadamaks nimetas ning veel midagi õige kahtlast upsakatest võõramaalilledest rääkis, on õnnelikult möödas. Elasime selle üle orelikapis. Kui kirik jälle tühi on, avab kellamees orelikapi ning me tuleme välja. Johannes konutab siinsamas tekil maas ja vahib lakke, Heiki on kantslisse roninud ja loeb seal ajaviiteks poolihääli lauluraamatut. See minu leitud lauluraamat on meie ainus lektüür. Leidsin ta kohe esimesel päeval.

Kui sind kirikusse suletakse, ronid sa õige pea kantslisse. Ja leiad kantslisahtlist tingimata mõne vana lauluraamatu. Tondilepa kirikus oli sahtlis peale lauluraamatu veel kingalusikas, kalender ja taskupeegel.

Heiki kuulutab meile kantslist:

Woih! mis mina olen teinud,
Et ma olen eksinud.
Jumal mind on ise näinud,
Sest ma küpseks lähen nüüd.
Mina wäga häbendan,
Kohkun ja ka ehmatan,
Et ma sind, oh Jumal, jätnud
Ja nii julgelt põrgu tõtnud.

Järsku näen ma, et kellamees, kes vahepeal torni ronis, jälle kirikuvööruses seisab ja mind enda poole viipab. Ta viipab üsna kärsitult — ei tea, mis tal tarvis peaks olema? Johannes tukub ega märka midagi. Heiki näeb mind küll Roobi Sassi juurde minevat, kuid ei tee sellest suuremat välja ja loeb edasi.

Kellamees osutab Johannesele, annab mulle märku vait olla ning endaga kaasa tulla. Hakkab siis torni ronima. Ju tal vist abijõudu vaja, mõtlen ma.

Keerdtrepp on tolmune ja poolpime. Jään Sassist kohe maha. Ta oleks võinud parem Heiki kutsuda. Mis mu jalg sellest ronimisest peab arvama? Kuid ei, kui ma aeglaselt astun, polegi asi nii hull — jalg on vahepeal tublisti paranenud. Veel päeva paar, ja me võime siit sitket teha.

Mulle meenub, kuidas me kord klassiga pärast mingit kevadist lõpuaktust torni ronisime. Mul oli ranitsas hea tunnistus ja kott herkulopätsikesi. Koolijuhataja ronis kõige ees, ja kui tema puhkas, pidime ka meie puhkama. Aasad olid väga rohelised, rohelisemad kui nüüd. Mida vanemaks te saate, seda hallimaks lähevad rohelised aasad. Torn õõtsus pisut, ja neil rohelistel aasadel oli laisku punasekirjusid lehmi. Me kõik vaatasime lehmi ning koolijuhataja ütles, et armas kallis kodumaa ... Ma sõin herkulopätsikesi ja mõtlesin, et ei tea, kui viskaks õige ühe pätsi alla, kaua ta võiks siit kukkuda, Kuid pätsikest oma armsa kalli kodumaa rohelisele aasale ma siiski ei visanud, sest see oleks olnud patutegu. Nii ongi mul tänini pätsike tornist alla viskamata.

Ühes aknaorvas on hakipesa; trepp lõhnab hallituse järele — see pole kaugeltki enam selline taevatrepp, nagu meile tollal tundus.

Jõuame lõpuks üles.

«Vaata, kulla mees! Mis nüüd teha?» ütleb Roobi Sass. Tulekahju!

Metsa taga on must suitsusõrm valvsalt püsti. Mis siis õieti põleb? Sellel kohal on ju ... Ja ma taipan, et põleb minu enda maja, see tähendab: Johannese maja! Igatahes tõuseb suitsu just sellest puudetukast, mille varjus on mõis.

Sakslased panid siis ikkagi mõisa põlema!

Või on see ehk harilik tulekahju?

Noh, minul pole seal suuremat midagi põleda, ülikond ja mõned raamatud, sest kõik mu kraam on ema juures Metskülas. Aga Johannesel? See kange vabadussõdalane, kes teenete eest mõisasüdame endale sai (või pidi ta midagi maksma ka, mitte ei tea), on ju sinna rohkem kui poole oma elust matnud. Sepapada, puutöötuba, meierei ... Ja rahvas teab rääkida, et Johannes hoidvat rahagi kodus.

Nüüd saab mulle selgeks, mis oht meid õieti ähvardab: Johannes ei tohi tulekahjust midagi teada, muidu on märul kohe lahti. Aga varsti läheb ju pimedaks ja siis paistab kuma kirikuaknast sisse. Mida ometi ette võtta!?

Kellamees vehib köiepuntraga. «Johannes tuleks kinni siduda ...» arvab ta.

«Ju vist ...»

See oleks õige mõte küll. Ainult et ... Ma tunnen, et lähen pabinasse. Igatahes tuleb kohe alla minna ja tõesti midagi ette võtta.

Seda näib arvavat ka kellamees. Aga kui ma mööda hakisõnnikust haisevat tornitreppi alla lähen, pole ma põrmugi enesekindel. Imelik küll: lööd rahuga maha saksa poisi — labidaga pähe ja valmis —, aga ühe Johannese kinnisidumine on sulle probleem! Kas Heiki on see mees, kes ta kinni seob? Ka selles pole ma päris kindel. Üleeile — siis küll, kuid nüüd, pärast ühist orelikapis konutamist, kui mängiti «Üks kindel linn ja varjupaik» ja Johannes meid ei reetnud, nüüd on see hoopis raskem. Kui ta karjuma või vehklema oleks hakanud, siis oleks ta muidugi kuuli saanud, kuid on ju muidki viise, mille puhul on palju raskem tulistada: tarvitsenuks tal vaid poolkogemata õlaga mõnd vilet tonksata — väikesed puuviled lähevad ju nii kergesti ümber või hakkavad valesti üürgama — ning meid oleks avastatud: organistile polnud Jakob julgenud meist rääkida. Ning sellise poolkogemata õlaliigu-

tuse peale on peaaegu võimatu teist tulistada. Kuid Johannes pidas end kenasti ülal.

Johannes, kes väga sinisel merel väga valgetel laineharjadel purjetab — kuidas me sihukese mehe küll kinni seotud saame?

Kui ma alla jõuan, on Johannes otsekui kiuste päriselt magama jäänud. Viipan Heikile, ta tuleb vöörusesse ja me seletame asjaloo talle ära. Ka tema on nõutu. Ka temal on pagana raske magavale Johannesele kallale karata ning ta käed-jalad kinni köita. Ainult kellamees vaatab meid imestunult: mida me veel ootame?

«Kui tooks puskarit?» ütleb Heiki lõpuks.

Võib-olla tõesti? Kui me kõik kolm end maani täis joosime, vahest ei paneks Johannes siis tulekuma tähelegi? Mingi mõte see igatahes on.

«Et enne pimedat end täis kaanida või? Puskarit on ... Võib saada,» arvab Sass, kuid lisab, et see on siiski üks kahtlane plaan. Õigem oleks peremees ikka kinni siduda. Ja kohe.

Me vaatame kolmekesi Johannest. Ta lõug on ripakile vajunud, suu pisut lahti. Näeb teine vist õndsat und.

«Kuradi sant lugu,» kordab Heiki ja kellamees kõigutab natuke pettunult kõiepundart.

«Eks te ise tea ... Tukk ju teil ka.»

Sass lööb käega ja läheb puskarit tooma. Seda tal arvatavasti jätkub. Kas sellest aga kasu on? Mul — ja küllap vist ka Heikil — on tunne, et saime suure rumalusega hakkama, kuid me mõlemad teeme näo, nagu poleks sellel joomaplaanil väga vigagi. Tõeliselt polegi tal väga viga — kõik läheks korda, kui Jakob ... nojah, aga pole mõtet ette rutata!

Sass saabubki varsti puskariga: kolm kolmveerandliitrilist. Sellest peaks tõesti aitama. Lööme ühe pudeli lahti ning võtame mõlemad kõva sõõmu; siiski mitte enne, kui kellamees lahkunud on.

Vastik on, kui sa niisuguse asjaga teist petma pead. Joomine — see pole küll kaugeltki mingi püha toiming, aga ikkagi. Joomine on meeste omavaheline asi, ja isegi aus suli ei varasta purjus inimese tagant.

Johannes on hakanud norskama. Kui saaks ta kuidagi äratamata täis joota, mõtlen ma ...

Siiani on mäng meie poolt aus. Kaklemine, revolvriga

ähvardamine — see on sirge värk. See on ikkagi võitlemine silm silma ja hammas hamba vastu. Kuid teist meest salaja purju joota — sihuke asi kipub midagi nagu määrima, ja just neid päris põhialuseid, neid, mida õieti väljagi ei oska öelda, kuid mis siiski olemas on.

Ilm läheb aina pimedamaks. Peame ruttama. Pimedas paistab tulekuma liiga selgesti, ja et seda mitte märgata, selleks peab juba marupurjus olema. Oleks veel, et põleks läänekaarest, meil aga suisa põhja-ida ...

Ma märkan, et Raiesmiku Heiki närib küüsi. Seda pole ma teda enne tegemas näinud. Heikil on punased, kriimuarme täis käed; vaatan neid käsi, küüsi, mida ta nõutult järab, ja tunnen järsku tunnet, mille õige nimi on «häbi, et olemas olen». Tunnen seda õudselt teravalt, nagu tõstaks üks tohutu peopesa mind kõrgele, valgustaks helgiheitjatega ning näitaks tervele maailmale: «Siin ta on. Siin on mees, kes kõiges süüdi! See lobiseja. See mõrtsukas. See kiimaline. See ilmajääja. See, kelle tüdruku isegi kõrend Kurt ära krapsas ...» Kõigutan peos samagonnipudelit ja mõtlen, et ei tea, kas mina ka Heiki olukorras kirikusse jääksin: Heiki pole kedagi tapnud, ja ei tea, kas Johannese süüdistustel — kui ta nendega üldse välja tuleb — ongi enam endist kaalu. Ta ju praegu ise ka määritud mees. Ning ma ütlen, õigemini tahan öelda, et mingu Heiki parem ära.

«Selle Kristiine pärast see kõik ... Sa, Heiki, mine ...»

Ent Heiki lõpetab küünte närimise ja lõikab vahele:

«Mine ise persse! Saime siiani koos hakkama, saame ka edaspidi.»

Nii ta jah ütles ja võttis selle peale ühe õige väikese lonksu puskarit.

«Kas ... kas ajame ta nüüd üles või?» küsin ma pärast lühikest vaikust.

«Ära ole nii surnumatja näoga! Johannes saab aru.»

Ma olen vist tõesti surnumatja näoga. Orelikapis, jumalateenistuse ajal, siis olin ma küll veel «äge vend». Heiki ise ütles seda, mis sellest, et vist tsutike irooniliselt. Ma nimelt vilistasin orelikapis kaasa, et «üks kindel linn ja varjupaik». Otse mu nina all olid väikesed puust neljakandilised viled, sellised klarnetihäälega. Ma sain nende järjekorrast aru, pistsin peopesa ühe vile ette ja vilistasin iga kord, kui seda vilet vaja läks — viisi ma ju tean —

Ta tuli, talaar seljas ja hiiobisõnum suus: tuli just siis, kui Johannes hakkas juba üsna täis jääma ning mina taas «äge vend» suutsin olla. Ma rääkisin nimelt roppe anekdoote.

Tuleb nii välja, et teinekord on ropud anekdoodid etemad kui Hiiobi sõnad. Johannes maksis küll hoolsasti kirikumaksu, kuid ta oli ikkagi ainult Johannes, ja mitte Hiiob. Võimalus, et Jehoova teda tema eluaseme süütamisega just eriliselt tahtis välja valida ja temale sellega iseäranis suurt armu üles näitas, ei rõõmustanud teda sugugi. Johannes oleks selle teo eest Jehoovale endalegi kuuli kerre kihutanud.

Jah, aga Jakob tuli, sest ta uskus sõna jõusse.

«Kallis Johannes,» ütles Jakob. «Ma tulen sulle teatama, et Issand on sind raske katsumise vääriliseks pidanud. Aga enne kui sa midagi ütled, tuleta meelde, mida kirjutatakse Hiiobi raamatus, ja valmistu oma häda rahus vastu võtma.»

«Mis lahti on?» kargab Johannes püsti ja esimene asi — jookseb akna juurde. Metsa kohal on suur punane kuma.

«Tulekahju!» möirgab ta. «Nad panid mõisa põlema!»

Samagonniuim on paari sekundiga lahtunud ja Johannes tormab ukse poole. «Laske välja!»

«Kui nad juba mõisa põlema panid, siis annavad nad sulle ka kuuli,» hüüab Heiki. Õnneks on ta Johannese plaani ette aimanud ning jõuab ukse juurde enne teda. Õnneks?

Oleks Johannes välja saanud, poleks ju kõik pruukinud veel läbi ollagi. Me oleksime Heikiga tahes-tahtmata pagema pidanud, kuidagiviisi oleksin ma ehk ka metsa lööberdanud. Ja kes teab, võib-olla poleks Johannes meid ka üles andnud. Ei põlenud ju hoopiski mitte mõis, vaid ainult vana puutöötuba ning kuivanud kuusehekk ...

«Eest ära!»

Johannesele ei mõju enam miski.

Trahh! Heiki on kiirem. Johannes, kes ründab, saab hoobi kõhtu ja tõmbub korraks kõverasse nagu liigendnuga.

«Jumal hoidku!» hädaldab Jakob ja tahab Johannesele appi tõtata.

Hirmus asi on juhtunud: pühakojas kakeldakse!

«Eest ära!» Johannes tormab nüüd Jakobit kõrvale tõugates hoopis vastassuunas. Miks?

«Kus on revolver? Anna siia!» hüüab Heiki mulle.

Kuid ma ei saa Heikile revolvrit anda: seda pole minu käes. Ja nüüd — liiga hilja! — saame aru, kuhu Johannes enne meid tahab jõuda.

Kantsli äärel ripub Heiki pintsak, selle taskus on revolver. Johannes teab seda.

Õigus — Heiki riputas pintsaku sinna, kui ta kantslist leitud lauluraamatut uuris.

«Kantslisse ei tohi!» protesteerib Jakob — hüüdja hääl kõrbes.

Me kihutame Johannesele järele, ainult Jakob jääb vahtima, suu ammuli: tema meelest on see kole teotus — joosta kantslisse! Sinna ei tohi köstergi jalga tõsta!

Edasi läheb kõik väga ruttu.

Kui me — Heiki ees, mina järel — kantslitrèpile jõuame, on Johannes juba üleval. Ta haarab revolvri — paugu valge sähvatus ... Õnneks vist mööda ...

Heiki kukub mulle peale ja viimased astmed veereme kõik kolmekesi puntras alla.

Kukkudes näen ma püssirohusuitsu-pilve vanaaegse kroonlühtri poole tõusvat — see on harjumatu ja veider pilt!

Johannes on kõige peal ja saab esimesena püsti. Nüüd jookseb ta ukse poole. Jakob astub talle küll ette, käed vannutades pea kohal, kuid on kohe kõrvale tõugatud. Johannes jõuab ukseni.

«Läinud!» ahastan ma.

Kuid veel pole lugu lõppenud. Äkki vajub Johannes kokku otsekui niidetult ja tema kohal seisab kellamees midagi karjudes. Ta on raske köiepuntraga nagu liivakotiga Johannesele pähe virutanud.

Ja juba istun ma Johannese kõhul. Korraks avab ta silmad — täiesti mõistmatud ja rumalad — ning selle peale annab kellamees talle uue matsu. Nüüd on Johannes vait, ei iitsatagi enam. Kellamees seob ta käed-jalad köiega kinni; ta teeb seda üsna osavalt ja rahulikult — otsekui poleks ta kogu elu muud teinudki kui Johanneseid sidunud.

Aga kus on Heiki? Miks ta meile appi ei tule?

Heiki on kantslitrepi ees kummuli maas, kuidagi imelikult könksus. Jakob seisab tema kõrval ning karjatab äkki:

«Veri!»

Jätan Johannese kellamehe hooleks ja olen paari hüp-

pega kohal. Veri, veri jah! Heiki all on juba paras verelomp, ta ise on meelemärkuseta.

Me kisume Heiki riided lahti: särgis on kõrbenud kuuliauk. Väike punane haav nabast pisut vasakul . . .

Keerame Heikit ettevaatlikult, ja, ennäe, seljas on teine auk. Suur-suur auk, alumisest roidest pisut madalamal. Sellest vulksab iga südamelöögi juures välja tumepunast verd.

Ma ei suuda seista, istun Heiki kõrvale trepile ning tean: selle kõhuhaava kätte ta sureb! See haav on ta surm!

Veerand tunni pärast on Heiki haav küll seotud, ta ise orelikappi tassitud, kuid kasu pole sellest enam midagi.

Orelikapis tuleb Heiki teadvusele. Ta esimene küsimus on — Johannes. Ei, Johannes ei pääsenud. Ta on seotud, kõvasti kinni köidetud, kuid ah, Johannese saatus ei huvita mind enam üldse.

«Kuidas minuga on?» pärib Heiki.

«Kõhuhaav, mitte see kõige hullem,» vastan ma, ent me tunneme teineteist liiga hästi ja küllap ta taipab mu toonist kõik. Heiki vaatab oma kinniseotud kõhtu — marli on juba veriseks tõmbunud — ja minestab uuesti.

Jumal küll! Arsti on vaja! Lootust küll peaaegu pole, kuid arsti on ikkagi vaja! Tuleks midagi süstida — kõhuhaav — see läheb ju halvaks!

Jakob läheb arsti kutsuma.

«Mulle ei öelda ära . . .» pomiseb ta.

Vaatan Jakobit, ta on murtud mees. Ta ei kannata mu pilku välja — see on süütunne, mis ta õlgu rõhub.

«Mine siis!» ütlen ma, Jakobit esimest korda sinatades. Mul ei ole tast kahju. Sina, Jakob, lasksid Johannese kirikusse, sina tulid tulekahjuteatega, sina oled süüdi!

«Ma lähen Arnoldi juurde, ta on hea inimene . . .»

«Hea või mitte hea, teist arsti ju pole.»

Jakob läheb, kühmus ja küütsus. Ta talaarihõlmad lipendavad ukse vahelt sisselööva tuuleiili käes. Tunnen, et ma teda iga hetkega ikka rohkem vihkama hakkan.

Mina olen inimene. Heiki on inimene. Jakob on inimene. Johannes on inimene. Jah, ka Johannes on inimene! Mida jutlustas Jakob täna, kui me orelikapis olime ja see habras, kuradi habras «töganäputööst» kasvanud vennastumislootuse liblikatiib meie üle lehvis?

«Prohvet Jesaja raamatu üheteistkümnendas peatükis kuulutatakse:

. . . Ja õigus on kui vöö tema niuete ümber,
Ja tõsidus kui vöö tema puusade ümber.
Ja hunt elab ühes tallega,
Ja pantri-metsaline magab kitsetallega,
Ja vasikas ja noor lõukoer ja nuumveis on üheskoos,
Ja pisuke poisike ajab neid.
Ja lehm ja karu söövad karjas, nende pojad mängivad koos,
Ja lõukoer sööb õlgi nagu veis.
Ja imev laps on lusti pärast vihasema ussi koopa juures,
Ja äravõõrutatud laps pistab käe pasiliski mao asemele.
Nemad ei tee kahju ega paha kõige mu püha mäe peal;
Sest maailm on täis Jehoova tundmist
Otsekui vesi mere kohtasid katab . . .»

Ma mäletan, et meil kõigil oli pisut piinlik. See oli hea piinlikkus: teadsime, et Jakob räägib seda leppimiseapoteoosi kõigist kirikusolijaist kõige enam meile. Me ei irvitanudki selle üle, ehk küll mind isiklikult mõte lõukoerast, kes sööb õlgi nagu veis, vägisi muigama ajas. Vaga lõukoer, vagad küüned, vagad hambad, mille vahelt õletuust välja ripneb. Oh sa vaene õnnetu lõvi!

Aga ma ei naernud siiski, sest ilus on ju mõelda sellistele headele ja naiivsetele lõukoertele, eriti kui tead, et Jakob on nad just ekstra meie jaoks välja otsinud. Ning see psalmi lõpp Jehoova tundmisest, mis «otsekui vesi mere kohtasid katab», — see on üpris luuleline.

Jehoova — «õigus on kui vöö tema niuete ümber». . .

Nüüd on vöö Heiki niuete ümber. Verine marlivöö.

Jakob, sa hea-hea-hea inimene, sinu lolluse eest maksab Heiki eluga!

Arnold tulebki.

Ta ilme ei väljenda vähimatki üllatust. Mis seda meest üldse imestama võiks panna, seda ei kujuta ma ette. Alati on ta nägu ühtviisi hapu, kuid ma tean: just seda tüüpi

inimestele võib alati kindel olla. Poliitika teda ei huvita. Oled sa punane või pruun või sini-must-valge — tema ei hooli sellest. Ikka tuleb ta, nägu vingus, kulunud arstipaun käes, ja teeb oma töö.

Ka seekord tegi ta oma töö, kuigi seda enam palju teha polnud. Mina orelikappi ei lähe, sinna lähevad Arnold ja Jakob kahekesi. Ja ei möödu kümmet minutitki, kui Arnold sealt välja astub ja oma arstipampu kinni hakkab siduma.

«?»

«Tundide küsimus. Operatsiooniga ei teeks siin ka enam midagi ära, verd tuleb juba ka suust. Ma süstisin morfiumi, hommikul võin läbi tulla, kuigi . . .»

Jakob läheb altari ette, vajub põlvili ning paneb käed risti. Mina küsin Arnoldilt suitsu.

Heiki ärkab öö jooksul mitu korda. Annan talle vett. Ta peab mind Ingaks ja palub mult midagi andeks. Ta nägu on kahvatu ja pulss nõrk. Verenire ta suunurkades ei taha ega taha kuivada. Ma pühin vere ikka ja jälle ära. Punane nireke kuivanud huulte vahel — kui ta lõpuks ometi peatuma jääks! Kuid ei, Heiki kerib ja kerib suunurgast punast lõngakest, oma elulõnga. Küllap varsti on viht tühi.

Öö aga venib. Jakob põlvitab altaril. Ka temast võiks mul kahju olla, kuid ma ei suuda ega tahagi talle kaasa tunda. Vaatan vihates vana nõksatavat selga, mis palves edasi-tagasi kõigub nagu almust nuruval kerjusel. Jakob on ju ikka palvetanud, kuid enne oli ta palvetamine teistsugune: alati oli ta hardas alandlikkuses omajagu uhkust; ta tundis end vahendajana koguduse ja Kõigevägevama vahel, pühitsetud piksevardana Issanda armule ja hirmule. Nüüd palvetab ta aga tõesti nagu vana sant, kes armu anub . . .

«Mis sa seal podised!» mõtlen ma jõhkralt. ««Rahusadamast» tegid sa oma rumaluses tapatalli. Mis siin nüüd enam podiseda!»

Kiriku teises nurgas ägab kinniseotud Johannes ja palub vett.

Temale ka vett vaja . . . Ei, ma peaaegu ei vihkagi enam Johannest. Kui Heiki surema peaks — ja ta sureb —, teen ma Johannesele lõpu peale. Nüüd ei häiri see mind põrmugi, et mä pean Johannese kinniseotult maha laskma. Lõpetan ta elu sama külmalt, nagu viskaksin vana lillepoti vastu kiviaeda puruks.

«Mida ta ometi palub, see Jakob?» Küllap anub Heiki ellujäämist. Kas Heiki on tema palvetes ikka veel see mõistmatu ussike, inimeseputukas, kellele Issand võtku oma armust ja halastusest pikendust anda?

Mine tea, palub ta ehk koguni endale halastust? Küll oleks vastik, kui ta tõesti enda eest palvetaks! Siis poleks ka Jakob vihkamist väärt, siis tuleks ta mõtlemisest maha kanda nagu Johanneski.

Akende taga on kottpime. Tulekahju on vist ammu kustutatud. Mis on saanud Kristiinest?

Ei, temale pole mul praegu õigust mõelda! Tema pärast olen just mina ise kõigi õnnetuste algidu.

Kui õige palvetaks? Vaatan altari poole. Kõrgel altari kohal, hämaruses ainult kontuurepidi aimatav, ripub oma ristil väike Lunastaja. Ta ei astu ristilt maha ega tee imet. Tal pole seda kommet kunagi olnud, ka siis mitte, kui ta ise risti löödi . . . Kristuse pea on paremale õlale vajunud — ta on valu sümbol, passiivse alistumise sümbol. Ja ta on veel andestamise sümbol. Ei taha ma praegu andeksandmist! Siia kirikusse sobiks paremini Vihkamise Jumal . . .

Kell pool neli ärkab Heiki teadvusele. Ta pilk on esmakordselt kogu öö jooksul täiesti selge. Nõrgalt ütleb ta mulle, et ma Jakobi tema juurde kutsuksin.

Ma ei taipa, miks ta seda soovib, kuid ruttan Jakobi juurde ja puudutan teda tasakesi õlast. Jakob tõstab silmad. Tõsi, ta on muutunud. Siin ei põlvita enam endine lihtsameelne vanaonu — valu on ta näo kitsamaks ja teravamaks pigistanud, kaks helesinist taadisilma on pugenud sügavale koobastesse. Neis pole pisaraid, on vaid ahastus. Ja suu — raugasuu, muresuu, pomiseb midagi vahetpidamata, tasa, kuid tungivalt.

Jakob hüüab jumalat, keda ta järsku enam ei näe. Igas lilleõies oli enne tema tarkuse sinepiiva, kuid nüüd? Mis on siis nüüd? Jakob tõi vaenulised pühakotta, et see õnnistuum nad lepitaks, et Kristus ise neile näitaks, kui mõttetu on viha inimlaste vahel. See oli ju tore, igati jumala meelepärane plaan. Ent mis välja tuli? Kõik läks nii, nagu oleks kurat ise Jakobit juhtinud . . . Inimene ägab surmapiiril, armusõnad on tühjaks saanud, tema, Jakob, on ise poolmõrtsukas. «Isa, Isa, miks oled sa mind maha jätnud!» tahaks Jakob hüüda nagu Kristus kunagi ristipuul.

Jakob jääb Heiki juurde seisma ja laskub siis põlvili. Jah, laskub põlvili sellesama Heiki ette, kes tema aeda sõnnikut vedas ja veel üsna hiljuti käärkambris oma leeriõdesid näpistas.

«Ma poleks tohtinud Johannest siia . . .» pomiseb Jakob.

Heiki heidab mulle imeliku kõrvalpilgu, nagu tahaks ta öelda: «Tead, vana, ära pane tähele!» — ja lausub siis Jakobile tasa-tasa, kuid surmtõsiselt:

«Sa tegid, mis su kohus. Siin on pühakoda.»

Nüüd ei pea ma enam vastu ja pööran pea kõrvale. Heiki tahab Jakobit lohutada! Kust võtab ta selleks jõudu?

Seejärel sosistab Heiki veel paar lauset, mida võib mõista nii, et ju siis oli viga meis endis, ja mitte Jakobi käredas ning puhtas Jehoovas.

Nüüd hakkavad Jakobi silmad jälle vett läbi laskma. Ta tõstab käed näo ette ja nutab lahinal. Tunnen, et olen huule katki hammustanud.

Kes ta õieti on, see Heiki? Lõbus, muretu külapoiss, väikest viisi lakkekrantski, osav nattasid parandama ja valge lina sees tüdrukutele tonti tegema, ning mitte ainult tonti . . . Ja nüüd ei saa ta enne rahu, kui peab Jakobit tröstima! «Sa tegid, mis su kohus» . . . Isegi sobivad piiblisõnad oskas välja valida! Ju ta vist mõistis, et ainult nii võib Jakobile ta südamerahu tagasi anda.

«Ega ma veel surra kavatse,» ütleb Heiki vaevaliselt. «Mine nüüd ilusti tuppa ja puhka, mine . . .»

Jakob tõuseb, kuid ei lähe veel. Ta kõhkleb.

«No mine, mine,» kordab Heiki väga väsinult. Ta pöörab pea kõrvale. «See oli ilus jutlus küll . . .»

Heiki nimetas seda jutlust ilusaks . . . mõtlen ma. Kuidas võib üks muinasjutt, üks utoopia ilus olla? Aga miks mitte? Võib-olla just sellepärast, et ta on muinasjutt ning ei midagi rohkemat?

Jah, ka nüüd, aastaid hiljem, leian ma, et ega Jakobi jutlusel tõesti viga polnud. Pühakirja sõnad ligimesearmastusest on täitsa kenad sõnad! See mokahabemega mees, kes enne tantsupidusid meie kultuurimajas ateismi jutlustab ja, väidab, et pühakiri on üksnes kuri püünis, minu arvamust suurt ei kõiguta. Mis kuri ta ikka on? Ainult et . . . kui maja põleb ja mees hulluks läheb, siis pole ligimesearmastuse kuulutamisest suuremat tolku.

Sõna on ju relv küll, kuid revolver on parem. Mättalabidaski on parem.

Jakob astub Heiki juurest eemale, kuid ta ei lähe tuppa. Ta läheb käärkambrisse.

«Ega ma veel surra kavatse,» ütles Heiki. Muidugi, kes niisugust asja kavatseks? Aga surm tuleb ka ilma kavatsemata. Koidu eel, siis, kui kiriku aknad tõmbuvad külmalt hallikaks, tsingivärviliseks ja on nagu kitsamad kui päeval, — siis sureb Heiki.

Enne seda kohendame kellamehega ta kõhusidet. Tunnen läbi verega tahratud marli haava kontuure: need on paistes ja kõrged. Surm on oma mustad küüned Heiki kõhukoopasse surunud ja sirutab neid südame poole. Heiki kasvatab oma ihus surmaloodet.

Kui Heiki mult lonksu puskarit palub, ei saa ma seda talle keelata, sest morfiumi mõju hakkab lahtuma.

Heiki võtab väikese lonksu, imeväikese. Näen, et tal on minu ees Jakobile öeldud sõnade pärast piinlik — melodraama. Ja juba ta sosistabki:

«Hale hakkas vanamehest . . . Ega ta paha pärast . . . Pane ka üks klõmakas . . . Natuke liiga . . . palju kadakat. Eks?»

Sellest arvamusest ei taha ta taganeda . . .

Johannese kohta ütleb Heiki, et las siga elab. Ja ma saan aru, et tal pole kahju mitte Johannesest, vaid minust, kes peaks ta maha laskma.

Päris lõpu eel räägib Heiki veel midagi, õigemini sonib, kuid millest — seda pole teistel vaja teada. See pole kellegi asi.

Kell seitse vajutasin Heiki silmad kinni ja Jakob palvetas kaua ta juures. Ma ei saanud seda talle keelata, kuigi teadsin, et oleks piisanud vähimastki vihjest — ja ta oleks sõnakuulelikult kadunud. Ma ei ajanud teda ära, ainult ise ei tahtnud ma ta sõnu kuulda. Mul polnud tahtmist näha, kuidas kõneleb vana-vana, hea-hea, rumal-rumal mees oma jumalaga, põlvili põrmus, ja üleni valus.

Ronisin torni.

Akendest nõrgus kivimüüridele väsinud pehmet sügisevalgust, puhus tasane tuul, tuues kaasa sügiseste viljade

hommikulõhnu. Kõik see oli tuhm, sordiini all ja kuidagi kargelt hall. Järsku olin ka mina ülimalt rahulik. See rahu oli isemoodi rahu: mul oli tunne, nagu läheksin ma trepist üles koos mingi igikestva, mitte-olevikulise minaga — inimesega üldse.

Vaatasin müürikive ja mõtlesin, et — ah teie siis oletegi need Tondilepa kiriku müürikivid! Enne kui te siia sattusite, olite mujal mõned teised kivid, ja tuhandete aastate pärast olete jälle kuskil mujal mõned muud. Aga see on ju üsna ükskõik, sest sellised hommikud, sügiselõhna ja karge vaikusega, on ikka ja alati. Mõni kirju lambakoer õige hariliku puu all; mõni mäletsev lehm, kõrrepõld ja ajatu taevas. Sügishommikuti on taevas ajatu, sa tunned iga pooriga igavikku ja tead, et kui pole enam seda koera, seda puud ega seda lehma, on jälle teine koer, teine puu ja teine lehm. Ja on sellel siis mingit vahet?

Ja Heikigi peale mõtlesin ma niisamuti.

Kui ta alles kõhuhaava sai, kui ma mõistsin, et ta sureb, siis ... Olgu, ma tunnistan üles: siis tundsin ma peale nende kõigi inimlike tunnete — valu, kaastunde, süütunde — veel ka teistsuguseid. Küllap on needki inimlikud, kuigi nad pole ilusad. Korraks mõtlesin ma, et kui Heiki sureb, kuidas teda siis küll matta saab.

Ja ka seda mõtiesin, et kuidas ma koos surnuga kirikusse jään. Heiki muldasängitamisele ei tahtnud ma kuidagi mõtteid libiseda lasta, aga nad kippusid sinna vägisi: kaevad maad, näed vihmausse ja mullaputukaid ning tead, et kohe, kui muld peale aetud, roomavad nad kohale. Need pole head mõtted, aga peab vist päris pühak olema, et nad sulle sekundi murdosakski kallale ei pääseks.

Kuid nüüd, trepil, mulle selliseid mõtteid enam pähe ei tulnud. Ma teadsin, et võiksin täiesti rahulikult Heiki kõrvale magama heita, miski ei häiriks mind. Heikiga on nüüd lõpp, ta peab taas mullaks saama. Sul, Heiki, läheb see kiiremini kui kividel, kuid midagi ebaloomulikku ja õudset selles pole. Kui sa, Heiki, seal maa seeś lamad, on sulle naabriks mõned kivid, kes pole veel valguse kätte jõudnud, pole veel kirikuseina müüritud, ja te olete seal nagu omad poisid pundis koos: kivipoisid, Heiki-poiss, mutukapoisid. Ka mina tulen teile varem või hiljem järele. See pole mingil moel vastik ega ebapuhas. Isegi see toon, et «omad

poisid», ei riku suurt puhtust ega rahu. Seda ei saa miski rikkuda, sest kõik on väike-väike selle kõrval.

Ning juba ma olingi torni tipus. Sealt näis kõik nii väike, kauge ja sõbralik: sai rohkem neid «omi poisse» korraga näha. Puupoissi ja ojapoissi ja heinaküünipoissi. Ojapoisis ujub praegu kalapoiss. Kalapoisi silmapoiss on pungis ... Aina poisid ja poisid ja poisid.

Kõrgus ei teinud mulle mingit hirmu, pigem ehk nalja. Ronisin torniaknale istuma ja kõigutasin tühjuse ja kõikide poiste kohal jalgu.

Vaatasin oma irvakil kinganina ning imestasin, et isegi nii maine ja ajalik asi nagu kinganina ei kuku sellest suurest ühisperest välja. See tegi rõõmu: puud, tuul, päike ja loomad, neid on lihtne ühise perena tunda, kui aga juba kinganinagi sinna igavikuseltskonda sobib — siis peab see punt sul hästi käes olema!

Õõtsutasin end edasi-tagasi ning oli tore tunne. Korraks tuli mõte, et kuidas mul hirmu pole — et see istumine on omamoodi julgustükk või nii. Julgustükk — nii tobe, ilma sisuta sõna! See sõna ei sobinud kuidagi mu igavikuseltskonda, kus kõik asjad olid kohal, nagu nad olid, ning igal neist oli oma suur, lihtne mõte.

Istusin ja kõigutasin jalgu. Kõik hakkas kuidagi uimaseks muutuma — küllap suurest selgusest. Ainult sellepärast, et see hämar selgus nii meeldiv-mõnus oli, ei vaadanud ma ühekorraga liiga kaua oma kinganina. Vaatasin seda üsna säästlikult — nii nagu ma kord siin tornis herkulopätsikesi sõin. Ikka mõnu pikendamise pärast. Tõeliselt pole ka «pikendamist» olemas — mida sa hing pikendad, kui kõik nagunii ilma alguse ja lõputa on!

«Sa kukud alla,» ütles nagu keegi kuskilt kaugelt.

Naersin selle hääle välja, pilasin teda.

«Või kohe alla, ole lahke! Kas ikka tõesti? Vaat kus lugu! Viimati kukun kalapoisile pähe, mis sa hing siis teed. Kole küll, armas kogudus ...»

Nüüd hakkas kõik juba aeglaselt tiirlema, mina ja tornipoiss ja isegi kinganina. Sellest pole midagi, lohutasin ma end. Kõik tiirleb sessinases maailmas: päike, see tõllaratas, ja maakera, see tähendab — maakera-poiss, ja pole kuulda olnud, et nad sellepärast kurdaksid. Tiirelda on üsna naljakas ... Ei, «naljakas» pole ka õige sõna. Nii-

suguse ajatu taeva all pole temalgi mõtet sees. Või kui ongi, siis on see selline odav mõtteraasuke — maitseainepurgivärk... Mu emal olid köögis riiulil oranžid vürtsipurgid, ilusad vanaaegsed purgid girland-ornamentidega. Ja girlandide sisse oli väga netilt kirjutatud «Pfeffer», «Lorbeer», «Nelke». Sellistesse purkidesse sobiks ka «Nali» — «Scherz»! Kuid miks ma siis nüüd vürtsipurkide peale pahandan — mul ei saa ju nendegi vastu midagi olla. Kui juba kinganinad sobivad samasse punti, miks siis mitte vürtsipurgid? Ühesugused tähtsad asjad kõik: kinganina ja päike, Heiki ja vürtsipurk, mina ise ja...

Tundsin taskus midagi kõva. See oli suupill. Vaatasin kaua seda tuhmiks kulunud suupilli, mille puuosale oli kratsitud: HEIKI SEPP VI KL.

Tõstsin pilli suule. Siis ei mõistnud ma veel mängida, kuid ka kehv suupillilõrina-poiss oli sihukese ajatu taeva all päris kena.

«Tule, lähme lakka heinu tallamaaaa...» Ma rohkem mõtlesin kui mängisin seda viisi.

Äkki olen põrandal selili ning näen õige lähedal kellamehe silmi, ta õhku ahmivat suud. «Kellamehe-suupoiss...» mõtlen ma. Aga siis raputatakse mind. Raputatakse ja raputatakse. Mu pea kolksub vastu põrandat. Kellamehe tumedates silmades on midagi, mille nime ma siin torni otsas unustanud olen. Ah õigus: see on ju hirm! Hirmupoiss on, tuleb välja, vist ikkagi olemas...

Vaatan neid silmi, kuni järsku jälle reaalsusse tagasi prantsatan. Kole kangestav hirm uhkab üle minu, ma oksendan pikalt ja valusalt, kogu mu sisikond tõmbub krampi. Veel natuke, ja ma olen oksendamisest pahupidi nagu labakinnas.

Kellamees võtab mu käekõrvale ja talutab trepist alla. Ma hoian kramplikult ta küünarnukist kinni. Hirmus keerdtrepp! Siit võib ju alla kukkuda!...

*

Punase käelarätiga tüdrukutirts räägib midagi «kangelastegudest, mille särа ei tuhmu...». Tal on armas nirginägu ning peenikesed hiiresaba-patsid. Meil kõigil on

mure, et viimati läheb ta segi, kuid ei: tekst on hästi peas, ja kui ta lõpetab ning käe pioneeritervituseks tõstab, plaksutame talle mis müriseb.

Kokad toovad sisse pajad hirsipudruga; iga mees saab kausitäie putru ja plekk-kruusis 150 grammi viina. Täna on Eesti Laskurkorpuse aastapäev. Minul pole küll korpusega mingit tegu, kuid kohale on kutsutud mindki: olen ju õige haruldane isik — Tondilepa kandi ainus partisan. Ma olen «tekitanud Saksa armee isikulisele koosseisule kaotusi, end kirikus varjanud ning seal teinud kahjutuks ka kohaliku kulakluse esindaja».

Algul tegi partisanijutt mulle viha, kuid nüüd olen ära harjunud; ja ma ei saagi väita, et kõik see, mida nad räägivad, suisa vale oleks: Kurdi ma ju maha lõin, kirikus sai end tõesti varjatud ning Johannese sidusime ka kellamehega kahe peale kinni.

«Partisanivõitlus ja klassivõitlus!» selgitati mulle.

Võib-olla tõesti, kuigi mul on selgesti meeles päev, millal nõukogude tankid Tondilepale jõudsid ja ma kirikust välja tulin. Siis poleks ma küll eladeski arvata võinud, et mind võitlejaks hakatakse pidama.

Läksin mööda maanteed — väsinud, ükskõikne. Tibutas vihma. Külapoe uks oli lahti murtud ja vallamaja akendest lendas välja poolkõrbenud paberilehti. Kui ma Üdsikünkale jõudsin — seal oli vanasti kiige —, nägin, et alevi poolt roomavad lähemale kolm rohelist putukat. Need olidki tankid.

Istusin kraavipervele ja mõtlesin, et nüüd siis on nad siin. Heiki jaoks tulevad nad igatahes liiga hilja. Istusin kaua. Tankid sõitsid minust mööda. Nende külgedele oli valgete tähtedega maalitud «Nõukogude Eesti eest!» — ja mul ei olnud mingit himu tõustagi. Kuhu mul kiiret? Miks ma üldse kirikust välja tulin? Magaks edasi kahe teki all — ühel neist on Heiki veri... Magaks, magaks — küll oleks hea magada, kui saaks nii, et ei peakski enam ärkama.

Tunnen end korpusemeeste seas ebamugavalt, võõrkehana. Pruukinuks mul vaid mõni aasta varem sündida, ja minagi kuuluksin nüüd nende hulka, — muidugi juhul, kui oleksin sõjast eluga tagasi tulnud. Hirsipuder ja kruusitäis viina oleksid mullegi elamuseks: ma vaikiksin viivuks nagu need sõjamehed. Nüüd tuleks mulle aga pigem

tuua tilliga keedetud kartuleid. Ja puskarit, seda natuke liiga kadakamaigulist.

Kui puder lõpukorral, tuuakse lauale hoopis teisest mastist toidud: angerjas, lõheviilud, konjak. Meeste näod löövad punetama, jutt valjeneb.

«Kui sina haavata said, olin mina saekaatris . . .»

«Nägin hiljuti Tiiduse-poissi. Ta töötab nüüd televisioonis. On jälle endale habeme ette kasvatanud . . .»

Kole üksinda tunnen ennast. Tõstan aina klaasi, ehk teeb lõbusamaks. Neil kõigil on omavahel palju meenutada, sest täna on siia, Tondilepale, kogunenud mitme valla mehed. Hääled valjenevad, kaelad tõmbuvad tomatpunaseks, silmad hakkavad läikima.

Aeg on ikka imelik asi küll — ka kõige õudsemad asjad teeb ta ilusaks. Kui kõrvalt vaadata, ei võiks uskuda, et need lõbusad, käratsevad mehed praegu sõjast räägivad. Selles on nagu midagi hirmutavatki.

Kui Heiki elaks, siis oleksime meie kahekesi täpselt samasugused:

«Mäletad seda tunnet, mis siis oli, kui tuletõrjeauto kirikule lähenes? Ikka kill-koll-kill-koll-kill-koll . . .»

«Aga Johannes sibas ikka kähku küll. Ja mul oli jõle loll olla — püksid alles rebadel . . .»

Just nii me räägiksime. Ja me ei punetaks teistest vähem.

Aga mina olen üksi.

Aeg läheb, võitlejad hakkavad purju jääma, mõned kipuvad juba lahkumagi. Ole sa pealegi vana võitleja ja kuulirahe all roomanud, aga kui sul kodus on naine, kes räägib, et su maks on haige, et talvepuud on ostmata, et . . . nojah, siis tuleb lõpuks siiski kojuminekule mõtlema hakata. Ei aita see võitlemine siin midagi.

Ka mina tõusen ja jätan meestega hüvasti. Eks partisangi pea millalgi magama . . . Ei, koju ma siiski veel ei lähe, teen parem väikese tiiru kirikuni ja tagasi.

Kirik on pime, ta kitsad aknad läiklevad tuhmilt ja nukralt.

Istun kiviaiale; üsna mu jalgade juurde jääb känd, mis oli kunagi maamesilastele koduks.

Noor kuu — massiivne ja lihapunane — upitab end metsa kohale. Võib peaaegu füüsiliselt tajuda, kui tinaraske ta on; tekib tunne, et nüüd kohe murduvad ladvad ning kuu veereb tumedal tüminal tagasi silmapiiri taha.

Ent ta ei veere. Tõukab end hoopis metsatrampliini küljest lahti ning tõuseb aina kõrgemale. Varsti peaks ta juba kirikusse paistma. Ma tean, milline on kuu, kui teda pimedast kirikust vaadata: kuuvalgus surub võlvid kõrgemaks ja kiriku kogu pimedus koguneb nurkadesse ning lösutab sea! — must, tihe, peaaegu elav.

Tss! Kas need pole mitte sammud? Jah, nüüd kuulen ma päris selgesti liiva krudisemist jalgteel.

Kaks inimest — poiss ja tüdruk — tulevad surnuaia poolt. Nad kõnnivad aeglaselt, teineteise vastu liibunult, vaikides. Tüdrukul on seljas midagi heledat.

Paar pöördub kuusealleele. Nad seisatavad kiriku ees ja vaatavad läbi võreukse sisse. Must uksevõlv on nagu pimeduse kurk. Ma tean täpselt, kuidas lõhnab kirikupimedus.

Väike valge ööliblikas tiirleb mu jalgade ümber ja laskub nagu midagi otsides kännule. Meelõhn? Kas tõesti elavad siin kännus veel mesilased?

Kummardun, surun kõrva vastu kändu: vaikne soe ühtlane sumin.

Mesilased oma pimedas kodus. Kuusnurksed meetõrred. Mesimummid näevad und sinistest, punastest ja kuldsetest õitest, pilgeni täis mett. Küllap näevad nad kõik ühte ja sama unenägu, küllap kõiguvad nende õietolmused tundlad ühes ja samas rütmis.

Võtan taskust suupilli, Heiki oma, ja tõstan huultele. Kui viisi hästi tasa, ainult poolsosistamisi puhuda, on sellel oreli hääl.

Ma mängin üht vana laulu kellestki «Sonni-boist», keda kutsuti lakka heinu tallama. Selle loo on paljud-paljud juba unustanud.

Kuu aga tõuseb ja kiriku aknasilmad hakkavad ta valguses elama. Öö tuhmub läbipaistvaks nagu armulaualeib.

Raikküla. Suvi 1967

SISUKORD

Monument 5
Pillimees 81
Väike reekviem suupillile 155

Энн Ветемаа. МАЛЕНЬКИЕ РОМАНЫ. На эстонском языке. Художественное оформление: В. Тоотс. Издательство «Ээсти Раамат», Таллин, Пярнуское шоссе, 10. Toimetaja *M. Ojamaa.* Kunstiline toimetaja *A. Raja.* Tehniline toimetaja *E. Lumet.* Korrektor *O. Kajando.* Laduda antud 22. VII 1968. Trükkida antud 27. XI 1968. Paber 54×84/16. Trükipaber nr. 2. Kohila Paberivabrik. Trükipoognaid 13,5. Tingtrükipoognaid 11,34. Arvestuspoognaid 11,84. Trükiarv 32000. MB-01432. Tellimise nr. 4372. Hans Heidemanni nimeline trükikoda, Tartu, Ülikooli 17/19. III.

7—3—5
31—TL—8—68

Hind 60 kop.